

W 121

Ժ Ե Ո Ւ Լ Վ Ե Ռ Ն

80000 Կ Ի Լ Ո Մ Ե Տ Ր
Ջ Ր Ի Տ Ա Կ

Շ Ե Կ Ե Բ Ե Դ Մ Ա Ս

A $\frac{\text{II}}{37765}$

ՅՈՒՅՐԿՆԻՑ ԹԱՐԿԱՆԻՑ
ՀԱՄԲ. ՄԱՋՄԱԿԱՆՆԵՆ

Հ Ե Ս Հ

Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1937

Պատ. խմբ.՝ ԱՐԱՄ ՀԱՅՐԱՅԱՆ
Տեխն. խմբ.՝ Ն. ԿԱՐՎԱՆՓԱՆ
Սերագրիչ՝ Ս. ՇԱԼՊԱՋՅԱՆ

Գրախմբի ընդգրկ. Գ - Պ 4066 Պատմիչ 1178
Հրատ. 1891. Տիրում 4000.
Պատճարման տարրան
II Պատճարման, Պ 4

Հանձնված է արտադրության 4 հոկտ. 1926 թ
Ստորագրված է ապիլու 10 հանձնարի 1927 թ.

ЖЮЛЬ ВЕРН
80000 КИЛОМЕТРОВ ПОД ВОДОЙ
Газ ССР Армения, Ереван, 1967 г.

Հ Ն Գ Ա Վ Ա Ն Ո Վ Կ Ի Ա Ն Ո Ս Ը

Այստեղ սկզբում է մեր ստորջրյա համազարհորչության յերկրորդ շրջանի պատմութիւնը: Առաջին շրջանն ավարտից կորայլանային գերեզմանոցում յեղած սրտաւարտ անսարսնով, վոր այնքան ուժեղ սպաւորութեան թողեց ինձ վրա:

Ովկիանոսի աննայրածիր տարածութեանը անցնում եր նախապես Նեմոյի կյանքը, և նույն ովկիանոսը պատարաստեց եր իր ամենախորը զաղանարանները, վորպէսզէ ընդունեց նախապեսի մարտինը, յերբ նրա մեջ տուլեց կյանքի ջերմութիւնը:

Այնտեղ, ջրերի խորքերում ծովային վոշ մի հրեշ լեր կորոզ վրդովել ճատուսիլուսի ընակիչների, — Հանելուկային նախապեսի բարեկամների և ընկերների հախքմական հանգիստը: Մահման գրկում նրանց սերտ կապված են մեկ-մեկու, այնպես, ինչպես յեղել են կյանքում... Այնտեղ ցած են նրանց, անմասլելի յեն ծովային հրեշներին, ճակ մարդկանց, ինչպես սոսոց նախապես Նեմոն:

Միշտ նույն անկախութիւն, համառ անխառնութիւնը գեղի մարդկային հասարակութիւնը:

Ինձ այլևս չէին բախարարում այն յենթազրութեանը, վորանցով բախտանում եր Կոնսելը:

Այդ հրաշալի մարդը սկզբում եր, վոր նախապես Նեմոն գտես շնորհալի մի գիտնական և, վորք գեղի իրեն ցույց տրված անսարքերութեան հետևանցով ստեղծութեան և ստանում գեղի մարդկութիւնը: Կոնսելը յերբեմն տում եր, թե ճատուսիլուսի հրամանատարը մի հաննար և, վորին ծաղրել են գիտնականները, թե հասարակութեան ըթութեան ու անսարքերութեան գեմ պայթարելուց հոլնած, նախապեսն արանմա-

ցել և ժարդկանց համար անմասնելի այլ միջավայրում, վոր սուրբ սուրբի: Սակայն, իմ կարծիքով, այս յենթադրությանը եւ շատ ջիշ բան եր բացատրում նախապէս Նեմոյի մասին:

Արդարեւ, այն գիշերվա հանելուկը, յերբ մեզ արգելափակեցին խափար խցիկում և նույնիսկ քնեցրին, այն շատապակասությանը, վորով նախապէս Նեմոն խնց իմ մեռնորդից հետո գիտակցը, նախ քան յես կղիտեյի հարկունը, նախաստիներից մեկի մահացու վերադարձելը, վոր հետեանց եր ճնաստիլուստի սնքապատրելի ընդհարման, — այս բոլոր հանգամանքներն ինձ ստիպում եյին մասնել միայն հետեյալը. — վո՛ւ, նախապէս Նեմոն չեր սահմանափակվում միայն նրանով, վոր փախում եր ժարդկանցից: Նրա հանձարեզ պատը, — սուղանափք ծառայում եր նրան վո՛ւ միայն իբրև սպասարան, ուր նախապէս լիակատար աղանության եր վայելում, այլև իբրև վրիժառության գինք:

Սակայն սուայժմ դրա մասին յես չունեյի վո՛ւ մի սպասույց: Ինձ շրջապատող անխրաղելության թանձր խափարում այլ յենթադրությանը կարող եր ծառայել միայն իբրև ուղեցույց մի հրապ:

Ուստի այսպէս ստան՝ գեղջերի թելադրանքով պետք և շարունակեմ գրանցումներս...

Անե՛ք՝ մեզ վոյժն չի կտարում նախապէս Նեմոյի հետ: Նա գիտե, վոր անկարելի յե փախել ճնաստիլուստից: Ահա թե ինչու նա նույնիսկ շտապեց մեզ խոսք տալ, վոր չե՛նք փախի: Մենք վո՛ւ մի սպասաւորության չե՛նք վերցրել: Մենք միայն սովորական գերիներ ենք, վորոնց, ցողաքովարության համար ցուցաբեր են անվանում:

Բայց և այնպէս, Նեզ Անդը շրջադարձից սպասվելու հուշից: Նա հավասարեցեմ և, վոր կկարողանա սլափել հենց սուղին հարմար ստիթից: Ակներև և, վոր յես ել կհետևեմ նրա արիւնակին: Այնուամենայնիվ յես սուանց ցափելու չեմ բաժանվի սուրջըրտ հրաշքներից, վորոնց հետ ծանոթանալն ինձ համար հարաւոր գարնով նախապէս Նեմոյի մեծահոգության շնորհիվ:

Ինձ համար այժմ ել սարդ չե, թե այդչոք յես պետք և խնարհվե՛մ այլ ժարդու սուայ, թե՛ ստեմ նրան: Արդյոք նա դո՛ւ և, թե՛ դա՛նին: Եես սղնափամբ խոստովանում եմ, վոր

Նախ քան ճշտութիւնսից ընդմէջս բաժանվելը, կուզենայի
մինչև վերջ կատարել այդ ստորջրյա աշխարհաշուրջ հանապար-
հորդութիւնը, վորի սկիզբն այնքան հրաշայի յեր: Յեւ ու-
ղում էյի տեսնել ծովերում թաղնված բազմ հրաշքները: Յեւ
ուզում էյի տեսնել այն տները, ինչ վոր ինձանից ստաղ չեր
տեսել վոչ մի մարդ, յեթե նույնիսկ գիտութիւն այդ անհազ
ճարտիւ իմ մահվան պատճառ գտանար:

Ի՞նչ էյի իմացել մինչև հիմա: Վոչինչ, կամ համարյա վո-
չինչ, վորովհետև մենք ընդամենը վեց հազար լիթ էյինք անցել
Սաղազ ովկիանոսում:

Մինչդեռ ճշտութիւնսը մտանում է մարդարմակ յերկըր-
ներին և յեւ շատ լավ գիտեմ, վոր յեթե մենք փախչելու վորևե
հարազտութիւն ունենանք, իմ կողմից աններկի գաժանու-
թիւն կլինի իմ գիտութիւն ճարտիւ հազնցներու համար դավա-
հանել ընկերներէս շահերին: Յեւ պետք է հետևեմ, գուցե
և աւաղհորգեմ նրանց: Բայց արդյոք յերբևև կլինի՞ փախչելու
հարազտութիւն: Այն մարդը, վոր բռնութիւնսը գրկված, և ս-
ղտութիւնսից, յերազում է այդ հարազտութիւն մասին,
սակայն գիտնականը, հետազտարիւր, վարենում և, վոր այդ
հարազտութիւնը վերջ ի վերջս կլինի...

Այն որը, համարի 21-ին, կեսորին նախապես ողնականը
սփորական կարգով բարձրացավ տախտակամաճը, վորայնպի
գիտազութիւններ անի: Նրանից հետո յեւ էլ բարձրացա և
սիզար ծխելով սկսեցի դիտել: Յեւ այլևս չեյի կտակումում, վոր
այդ մարդը Փրանսերեն չի խոսում, վորովհետև հաճախ գիտ-
մամբ բռնի էյի արտասանում, վորոնք յեթե նրան հասկանա-
լի լինէյին, պետք է վոր արժանանային նրա վորևե ուշադրու-
թիւն: Սակայն նա միշտ լինում էր հանդիսա ու լուսնայց:

Այն ժամանակ, յերբ նախապես ողնականը սեկտանում
աչերին դրած, վորոշում էր արևի բարձրութիւնը, տախտա-
կամած բարձրացավ ճշտութիւնսի նախաստիներից մեկը, —
հենց այն վիթխարին, վոր մեզ ուղեկցում էր Կրեպո կղզու
անտառները վորտի գնալիս: Նա դրազվեց լուսարձակի աղակիմ
մաշրելով: Յեւ հետաքրքրութիւնսը գիտում էյի այդ գործիքը,
վորի լույսի ույթը հարյուր անգամ ավելանում էր շարժելով
վորպանման աղակիմների ողակամե դիրքի, իսկ այդ աղակիմնե-
րը խոսցնում էյին լույսի աղբյուրից տարածվող հաստազայիմնե-
րը: Այդ աղբյուրը կատուցված էր այնպես, վոր նրա լուստտար

այսինչ հասցրած եր մարտնամի, երեքարական ազնոյր լուսա-
փառում եր արհեստականորեն ողջ հանձնած սարսուռիցան
մեջ, վարով ազարհովում եր կենացման մշտականութիւնը և
միևնույն ժամանակ պահպանում գրաֆիան սայրերը, վարաց
միջև սասնանում եր ազնոյր: Վերջին հանգամանքն սասնանա-
պես կարևոր եր ճախապես նեմոյի համար, վորը համարեն
այնքան ևլ հեղտութիւնը չի կարող լրացնել գրաֆիան պա-
շարը: Սակայն այդ ճայրերը շարժականը գտնուող էյին մար-
գում ոչապուրջ սարսուռիցան մեջ:

Յերբ ճատուարիւնուը սկսեց պատրաստվել ջրասույր լինե-
լու, յես վերադարձա սալուն: Ջրասույրվելուց հետո մենք լողա-
ցինք ուղիղ դեպի արևմուտք: Այժմ մենք ախտում էյինք Հընդ-
կական ովկիանոսը, ջրային սննդարանիք հարթութիւնը, վոր
հինգ հարյուր հիսուն միլիոն հեկտար սարսուռիցան և բըս-
նում: Այդ ովկիանոսի լույն այնքան թափանցիկ և, վոր յեթև
թուլակազմ մարդը նախ ստիտականանից ներքև նայի, նրա
գլուխը կպտտվի:

Ճատուարիւնուը սովորաբար լողում եր հարյուրից միջև
յերկու հարյուր մետր խորութիւնը: Այդպես շարունակվեց մի
քանի օր: Յեթև իմ տեղը մեկ օրինչ լինեք, համարեն կը-
գանգատվեք այդ հանապարհարգութիւն միտրիակութիւն ու
ձանձրութիւն դեմ: Սակայն ստեղծուը, ստափուսան գրտանքնե-
րը ստիտականանում, այնտեղ փչող, ազով հաղեցված, հով
քամին, սալունի լուսանուաներից ովկիանոսի հրաշքերը գիտե-
լը, ճախապես նեմոյի գրադարանի գրքերի ընթերցումը, որա-
գրում գրանցումներ տեսլը, — այս ամենն ինձ գրաղեցնում եր
սմբողջ օրերով, և յես վոր մի բույն չեյի ձանձրանում, չեյի
հաղնում:

Թե նեղ լինողը, թե հոնանլը և թե յես բուլբուլին ստող
էյինք: Ճատուարիւնուը յեղած սնունդն ընդհանրապես բաժա-
րաբար եր մեզ, և յեթև յես չվախենայի վշտացնել կանաղա-
ցան, հանույթով կհրամարվեյի ընդհանուր նաշանեղանը լրա-
ցնող այն շամաշային մթերքներից, վոր կանաղացին կար-
գանում եր մի կերպ գտնել: Ձերմասարինանը փոփոխական չի,
այնպես վոր սեկարելի յեր հիվանդանալ նույնիսկ հարթութով,
իսկ յեթև այդ պտտուրեր, ապա կարելի յեր ոչապարծնել ճա-
տուարիւնուին գեղատանը յեղած մաղբիկոյրից պատրաստվող
dendraphulez գեղամբույին, վոր Պրովանսում հարանի յե ճա-

գառաղթի մտնանով և հիանալի դեղ և հաղի և հարբուխի դեմ :
Մի ջանի սրվա ընթացում , առաջնաները դուրս գալով
առխառակամած , յես սալում էյի ծովային թուշումների , Ժանա-
գանդ Վորսերերի առասուսթյունից : Վասուսիլուսի նախասախ-
ները վորսում էյին այդ թուշումները և սրանցից պատրաստված
կերակուրները շատ համեղ էյին լինում : Կային խուլար թըռ-
շումներ , վորոնք ծովափերից հեռու էյին թուշում և հոգնածու-
թյունից հանգստանում այիքների վրա : Սրանց մեջ ուշադրավ
էյին փողակավորների ջակասին պատկանող , գեղեցիկ Տրիկո-
հավերը , վորոնց մայրը հեռից հիշեցնում էր էյի դոտը :
Մաշկոտնյանների ընտանիքի ներկայացուցիչներն արտեղ արագ
թուշոց հղանկներն էյին , վորոնք վորսում էյին ծովի մակերեսույ-
թին մտաիկ լողացող մկները , նույն ընտանիքի ներկայացուցիչ-
ներն էյին ալաֆուս մեծուքյանը բազմաթիվ հարգատուաները ,
վորոնց սպիտակ փեարսոփնջերն ափելի ևս նկատելի էյին դարձ-
նում թևերի բուրբուլին սև գույնը : Փեարսոփնջերի մայրերը մի
քիչ վարդապույն էյին :

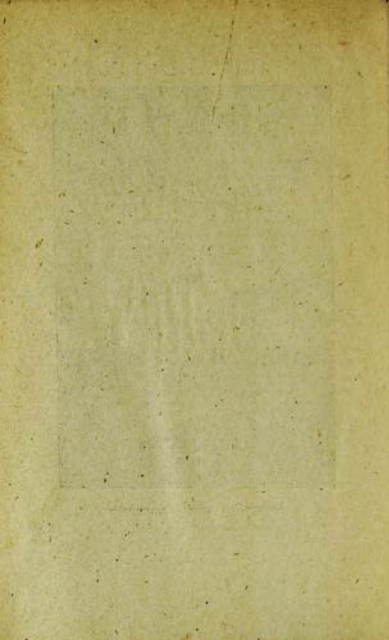
Ամեն որ Վասուսիլուսի ուսկանը դուրս էր քերում ծովա-
յին կրիաների նոր տեսակներ , Այսանց յես կհիշեմ մասնավորա-
պես կարևուտ կամ մյուսիկնն կուղված հետաքրքիր կր-
քիան , վոր ունի կիտակուր , վեր ցցված ալախան , վո-
րը շատ թանկ է ծախվում : Այդ կրիաներն ընդունակ են յերկար
ժամանակ մտալ ջրի սակ , վանկելով քթի խոռուչի մաս դանձուկ
ժառա կափույրը : Մյուսիկներերից մի քանիսը բանիցին այն
ժամանակ , յերբ քնել էյին , ծանկզիկ վախանով , — ծովային
կենդանիներից պաշտպանվելու համար : Այդ կենդանիների մի-
ող համեղ չե , սակայն նրանց մկերը հիանալի ուտելիք են հա-
մարվում :

Մեյ վերաբերում է մկներին , մենք սքանչանում էյինք , գի-
տելով նրանց սալոնի ազակյա լուսամուտներից : Յես տեսա
մկների մի քանի տեսակներ , վոր մինչ այդ բուրբուլին չէյի տե-
սել :

Ամենից առաջ հիշեմ կուղովիկներ կուղված մկների մասին ,
վորոնք սալում են բացառապես տաք ծովերում , մանավանդ
Կաքիքի ծովում , Հնդկական օվկիանոսում և Կենարմնական Ա-
մերիկայի սփերի մաս : Այդ մկները , ինչպես նաև կրիաները ,
խեցցեանին նմանվող ու ծովային վագրիները պաշտպանվում են

Մրրկուճիկ, Եղջիկներ, Կարգաստուակներ:

գում են և շարժողութեամբ շարժուիլով ու բնական ծանկովս։
Դրանց միջոց սպիտակ և ու համեզ։

Մենք տեսանք նաև զից մեար յերկարութեան աննշող և
ուսուցանողի միջոց, զորանց կարող են իրենց հակառակման, ու
մեզ լողաթիւք յարմարացնել մինչև մեկ ու կես մեար և սպառել
զբանով, ինչպես սուսուցանով. սովորական մաշակաւորներ՝
իրենց շատ յերկար ու բարակ, մաշակեմանի մարմնով, արու-
նենք ունեն արմատութեան — սպիտակ գույն ու գորշ դեղ-
նութեան լողաթիւ. զիւրջապես, սպիտակութեան համեմարներ,
իրենց զհարցանովս, զոր նույնիակ Ռեմիկոսանք և զնշի
մյուս զարմարանութեանք յերկարով անգամ զնն աննիւ:
Այս կենդանիներն իրենց այդ զհարցանովս սպանում են միջո-
ներին, իսկ զհարցանիւ լիցը բազկացած և լինում... մի կա-
թիւ ԶԵՅ:

Հունիսի 21-ից մինչև 23-ը ճառագիւտանք սրական անց-
նում եր հինգ հարյուր քառասուն մղան: Արդի խոսքով, մենք
զնում ելինք մեկ ժամում քառանկուս և կես մղան արարութեանք:
Յեթն մեզ հաջողում եր այդպիսի արագ ընթացքի ժամանակ
տեսնել մի քանի մկներ, սպա այդ նշանակում եր, զոր նրանք,
զբազմելով լուսարմակի լույսից, ձգտում ելին ուղեկցել մեզ:
Սակայն նրանց մեծ մասը համարյա անմիջապէս հեռ եր մը-
նում և միայն զիւրն ելին շատ թիւ զիւր յերկար ժամանակ լո-
ղում նազի հեռ միասին:

Բանաչորսի սուսուցանայան մենք տեսանք Կիլիմնգա կղզին,
զոր գտնում և 12⁵ հարավային լայնութեան և 94²³ յերկար-
ութեան սակ: Դա կարալոնային կղզի չե, զոր ծանկովս և
հիանալի կակուսի արմատներով: Իր ժամանակին կղզին այցե-
լել են Չարլզ Դարվինը և նախապէս Ֆից-Ռոյը: Ճառագիւտանք
անցով այդ անմարդաբնակ կղզու մասից: Մենք զորացինք
բազմաթիւ ու բազմաանակ սպիտակներ, սրանց թվում — զեղ-
ֆիններն մի քանի հեռազրգիւ տեսակներ, զորանք այնուհետեւ
սեղ բանցին նախապէս նեմոյի կողեկցիւթում:

Շուտով Կիլիմնգա կղզին շրջանով և ճառագիւտանք ուղե-
վորից զեղի հյուսիս-արեւմուտք, զեղի Զոգկական թերակղզ-
ուս հարավային մասը:

— Մենք ճառագիւտանք քաղաքակիրթ յերկրներին, — այդ
սրն ինձ անոց նեղ Լենդը, — դա սպիտի լով և, քան նոր Գոլ-
նեան, զորանք վայրենիներն սպիտի շատ են, քան այնպաները:

Հնգկուսուսանում, պարան պրոֆեսոր, կան խնկարներ, յերկա-
թուղիներ և քաղաքներ, — անգլիական, ֆրանսիական, հնգկու-
կան, Այնտեղ ամեն քաղաքներում կարելի չէ հայրենակցի հան-
դել: Ի՞նչ էք կարծում, արդյոք ժամանակը չէ՞ հրամեշտ տալ
նախագետ նեմոյին:

— Վ՛ո՛չ, վ՛ո՛չ, — վնասկանապես պատասխանեցի յես կա-
նաչացում, — շատագերուց լրան յի դուրս դա: Հիմա ճնտարտ-
լուսը՝ ճոտանում և ընակելի յերկրներին: Նախ ուղեւորում և
զեղի Յեմբուգա: Քոչ նա մեղ աշտեղ տանի: Յերբ մենք կճո-
տանանք յեմբուգական ստերին, միայն այդ ժամանակ կվարվենք
աշտեղ, ինչպես կթելաղբի զլուսալուսից: Ի զեղ ասան՝
յես չեմ համարում, վոր նախագետ նեմոն նույնպիսի հեշտու-
թյամբ թույլ տա մեղ վորտի գնալ Մալարարյան կամ կորոտն-
զեյյան ստեր, ինչպես այդ յեղավ Գվեարարար կզգին գնալիս:

— Ի՞նչ արան, պարան պրոֆեսոր, այդ զեղցում մենք ըս-
տիպովոն կլինենք շոգովիլ նրա թույլտությանից:

Յես շարտասխանեցի կանաչացում: Ձեյի ուղում նրա հե-
մքին:

Սակայն հուլիս խորում յես հաստատապես վորոշել էյի
մինչև վերջ ողտաղործել այն հարտվորությանները, վոր բըշ-
խում էյին ստորջրա նախի մեջ գանվելուց:

Կիլիկիոյ կզգին անցնելուց հետո ճնտարտիլուսը՝ բախական
գանդաղեցրեց ընթացը: Հիմա մենք իջեցման զեկերի ողու-
թյամբ հանախ իջում էյինք ովկիանոսի խորքերը: Խորտուղ-
վում էյինք յերկու, յերբմն յերեք կիլոմետր, սակայն վոչ մի
անգամ չհետադառեցինք Հնգկական ովկիանոսի խորությունը.
վորտեղ տասներեք կիլոմետր իջեցրան զոնցը յի հանում հա-
տակին: Ջրի ստորին շերտերի բարեխտանությունն արտեղ
նույնն եր, ինչպես և Խաղաղ ովկիանոսում, — չորս աստիճան
զերայից բարձր: Յես ուշադրության գարձրի միայն մի հան-
գամանքի վրա, — վոչ խորը տեղերում ջրի մակերեսային շեր-
տերի բարեխտանությունը միշտ ավելի ցածր և, քան խորը տե-
ղերում:

Հուլիսի քամիկեղին ովկիանոսի հետաներում չեր յերն-
վում վոչ մի կզգի և ճնտարտիլուսն՝ ամբողջ սրը լողում եր ջը-
րի վրայով, ուժեղ թափով հեղցում ալիքները և զեղի վեր չը-
պըրտում ջուրը: Չարմանալի չէ, վոր հեմվից ճնտարտիլուսը
անհնոց նախերը նրան կետի տեղ էյին ընդունում:

Արժանիքի քառարդ ժառը յես անցկացրի տախտակաճա-
նում և դիտում եյի ծովը: Հարիզնում վայինի լիք յերևում:
Միայն ցերեկվա ժամը ժառ չորսին հեռվում յերևաց ժի չոպե-
նով, վոր դեպի արևմուտք եր գնում: Մի քանի բուպի ընթաց-
քում չոպենովի կայերը պարզ ուրվագծվում եյին հարիզնում,
սակաթն ախտեղից անկարելի յեր նկատել ճառատիլուաք, վոր
հայիվ դուրս եր յեկել լրից:

Յես ժառանցի, վոր այդ չոպենովը պատկանում և ճերա-
կզու և արևելյան չոպենովային ընկերութան, վոր պայտար-
կում և Յեյլոն—Միզնի գիծը, անցնելով Մելլուանից և Գեֆորդ
Թաղավորի հրվանդանից:

Յերեկայան ժամը հեղին, արևարդարմային կարճասե ժթըն-
չալից հետո յես ու Կոնսելը դիտեցինք արմուշի մի տեսարան:

Գոյութան ունի մի չքնաղ կակղամորթ, վորին հանդիպե-
լը, Շաղարյան ճարգիկաց կարծիքով, յերջանկութան նշան և:
Արխատուելը, Աթենեսան ու Պլինիուսն ուսումնասիրել են նրա
սովորությունները, հաշակը, և նրան նկարագրելու համար լին
յնայել հին Հույնասանի և Հռոմի բանաստեղծական արքայ
գիմանոցը: Այս կակղամորթը ժամանակակից գիտութանը
հայանի յե արգանտախ անունով:

Յեթն վորակ մեկը գիծեր Կոնսելին, կիմանար, վոր կակ-
ղամորթների քաղիքը բաղկացած և հինգ դասից, վոր գլխուս-
նիներ անվանվող առաջին դասին պատկանում և միայն յերկու
ընտանիք, — յերկու և չորս զիմուխտավորները, վորոնք ստը-
րբվում են զիմուխտների զանակութամբ, վոր յերկզիմուխ-
տավորների ընտանիքը բաղկանում և յերեք անտակներից, —
արգանտավաներ, կալմարներ և Թամաքանկներ, մինչդեռ չորս
զիմուխտավորների ընտանիքի մեջ մտնում և միայն մի տեսակ,
— ճուղակները:

Յեով յեթն անուշաղիք ընթերցողը, ծանոթանալով այդ ան-
վանացանկի հետ, մծուկներ ունեցող արգանտավան չիտթի չո-
չափուկներ ունեցող ճուղակից հետ, ապա դա նրան յի ներվի:

Մենք տեսնեք արգանտավաների մի արքայ Վատու, վոր լո-
ղում եր ուկիմանում: Դրանք մի քանի հարյուր հատ եյին:
Այդ գեղատեսիլ կակղամորթները շարժվում եյին դեպի հետ,
իրնց ճաղարների ուղնութամբ, վորոնց միջով նրանք դուրս
են մղում ընչելու ժամանակ ներս քաշած, լուրը: Դրանց ութը
մծուկներից վեցը, վոր բարակ ու յերկար են, լողում եյին լրի

ժողովրդին, մինչդեռ մասցան յերկու ծնունդները, այսպես կոչ-
ված՝ անկասկատիները, սովելի սղինչ են և նկզող աղերի նման
կանոցամ եյին քանու. դեմ ինչպես սուտապատներ:

Ձրի մեջ յես պարզ անաս դրանց պարուքունն խեցիները,
գոր Կյուսիին իրավամբ համեմատում և գեղեցիկ նավակի հետ:
Իսկապես դրանց հիշեցնում են նավակը: Արդամտական ինքն և
կրային աղերի շերտերից ևկասուցելն այդ նավակը և միշտ զը-
տրեմում և նրա վրա, թեև չի միակցվում նավակին:

— Արգանտալը միշտ կարող և հետանալ իր նավակից, սա-
կայն յերբեք այդպես չի անում, — ասացի յես Կանեկին:

— Ինչպես նաև նավապես նեման, — պատասխանեց Կան-
եկը, — ուստի լավ կլինեք, յեթև նա իր նախն անվանեք և Ար-
գանտալը:

Դրեթև մի ամբողջ ժամվա ընթացքում ևնասուխուսը լո-
զում էր այդ կակցամորթների ուղեկցությամբ: Սակայն չդի-
տեմ ինչու հանկարծ նրանց սարսամա՛հար յեղան: Բույր ևսաս-
դասանեքը մի անգամից ինան, գեղի ստաղ ցցված շաշախուկ-
ները ներս քաշվեցին, ժարվիմները կծկվեցին, ևնավակները
անբարտիտեցին իրենց ծանրության կենարանը, և ամբողջ ևն-
վասորմը մի ակնթարթում շարցավ ջրի սակ:

Յերբեք և վաղ մի նավախումբ այդպիսի նշանությամբ չի
կասարել այդչափ քարզ ժամյով:

Արեւը մայր մտավ և գրեթե րապեսպես ինավ գիշերը: Թե-
թև հազմից արեկանովող նավը կանոցուկ սրբում էր յազացող
ևնասուխուսը:

Հետևյալ որը, հաւտարի Չե-ին մենք ութասաներկու յերորդ
միջրեանկանի սակ անցանք հասարակամը և մասնք Հյուսիսային
կիտաղուղի ջրերը:

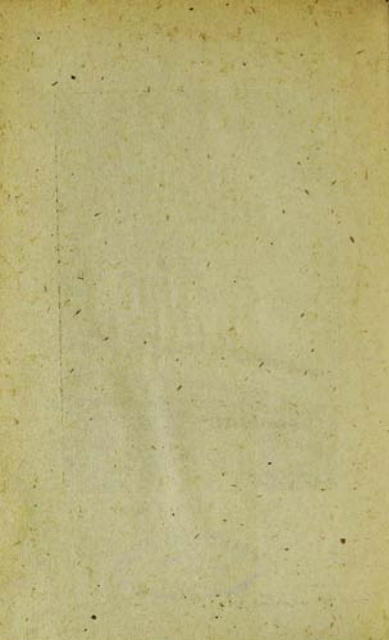
Այդ որը մեզ ուղեկցում էր շանամկների, — այդ սարսա-
փելի կենդանիների հակաշական վատալը: Դրանք վխտում են ծա-
վերում և վտանգավոր են գարձում նավերի յերթեկեկությամը:
Դրանք ևթիկնոցավորն շանամկներ եյին, թուխ մեղքով և սղի-
տակ վորովաթով, գլխված եյին սասանեկ շարք ստամեկրով:
Կային շանամկներ, վորանք ուսերի վրա ունեյին մեմ, սև, ըս-
ղիտակ սեզրով շրջապատված և աշտի նման մի բին: Կային նաև
շանամկներ, վորանց գնչերը կըտր եյին և սև կեանքով ծամկ-
ված: Արդ վիթխարի գիշակերները մի քանի անգամ սարսափե-
լի կասարությամբ հարմակվում եյին սալանի լուսամուսաների

A 37765

Հարկաւոր արեւմտեան ձկնորսական շաբաթը

վրա: Այդ բազմներին նեղ կենդն ուղղակի կատարում եր: Նա ուղում եր լինել ջրում ու վորտալ այդ հրեշներին, մանավանդ վազբանման շանամկներին, վորոնք մի առանձին կատարությամբ եյին հարմարվում սալոնի լուսամուտաների վրա: Սրանց յերախներում առամները շարված եյին ճաղայիկայի նման:

Վառուարիւան արագացրեց իր ընթացքը և նույնիսկ աննստարագաշարժ շանամկները հետ մնացին նազից:

Հունվարի քամեյոթին Ռենդալյան ծոցի ճոռ մենք մի քանի անգամ նկատեցինք գիսակներ, վորոնք ընկած եյին ջրի յերեսին: Ինչպիսի՛ տարափելի տեսարան: Դրանք Հնդկաստանի քաղաքների մեռած բնակիչներն եյին, վորոնց Հնդկաստանի միակ գերեզմանափորները, — ուրուրները գետ լեյին կարողացել կացել: Գանգեսի այիքները գրանց տարել եյին բաց ովկիանոս, և այն, ինչ վոր լեյին արել ուրուրները, արագությամբ արին շանամկները...

Յերեկոյան ժամը ճոռ յոթին Վառուարիւանք քարճացած ծովի վրա և լողում եր կաթնափում-ապիտակ այիքներում: Ովկիանոսի ամբողջ տեսանելի մասը կաթնաղույն եր թվում: Արդյո՞ք դա լուսնի լույսի անզրադարձումն եր: Վոչ, վորովհետև ընդամենը յերկու որ եր, վոր նորել եր լուսինը, այդ գիշեր գետ լեւ ծովել յերկինքը, վոր լուսավորված եր հենց նոր մայր մտած արևի հառաքայիքների ցուրով, ջրի ապիտակության հանգեղ սև եր թվում:

Դիտելով այդ ապշեցուցիչ տեսարանը, Կոնսելը լեւ հազատում իր աչքերին: Նա ինձ հարցրեց, թե արդյո՞ք գիտե՞մ գրա պատճառը:

Իարեբարխառարար յես է վիճակի եյի նրան բացատրության սալու:

— Դա այսպես կուզված՝ կաթնային ծովն է, — ասացի յես, — ջրի այդ կաթնային-ապիտակ գույնը հանախակի յերեկույթ է Հնդկաստանի փկերի մոտ:

— Սակայն պարոնն արդյո՞ք չի՞ ասի ինձ, թե ինչ պատճառով է լուրն այդպես ապիտակում, — հարցրեց Կոնսելը, — Ծովի լուրը հո կաթ չի՞ դարձել:

— Իհարկե վոչ, բարեկամս: Ջրի այդ գույնը, վոր դարձացնում է ճեղ, առաջ է գալիս անթիվ ու անհամար ինֆուզորիաներից, — լորձուցային անդուխ, լուսավառնող մասնիկներից, վորոնք ունեն մազի հաստության և մոտավերագես մեկ

Հիմնադրուք միլիոնաւոր յերկարութիւնս։ Այլ ինքուզրիաները
միանում են ու կապում խառնարան գաշտեր, վորոնք յերբմեծ
մի քանի կիլոմետր ասարտութիւն են բռնում։

— Մի քանի կիլոմետր, — զարմացով կոնսելը։

— Այո, բարեկամս։ Այդպիսի շտապութեան յեղան ինքուզ-
րիաների քանակը հաշիվու վորի շաննա։ Միևնայն է, այդ ճեղ
չի հաշուվի, վորովհետև, յի՞նչ չիմ սխալվում, մի քանի ծո-
վազնայններ հազարչել են, թե քառասուն և ավելի մղան ասար-
տութիւնը կաթնային ծովեր են տեսել։

Չնայելով իմ խորհրդին, կոնսելը սկսեց մաքրում հաշիվել,
թե քառասուն քառասուսի մղան ասարտութիւն վրա վորչապ
ինքուզրիաներ կտեղադրվին, յի՞նչ քարաքանչյուր ինքուզ-
րիա մազից հասա չե և յերկար չե մեկ հիմնադրուք միլիոնաւորից։

Թողնելով, վոր կոնսելը զրազվի իր հաշիվներով, յես շա-
րանակիցի գիտել ընտրութիւն այլ հետաքրքիր յերևույթը։

Մի քանի ժամ ճանաչութիւնս իր սուր ծայրով նեղքում եր
կաթնային ծովի սպիտակագուն ջրերը, և յես ուշադրութիւն
զարձրի աթ հանգամանքի վրա, վոր նախ շարժում է ս-
տանց վորակ մայնի, կարծես թանձր սաղմափրփուրի միջով է
անցնում։

Մտաւորապես կես զիշերին մեր առջև ծովն անապատելի-
րեն սովորական գույն ստացավ, բայց մեր անցած նոնապարհին
յերկիւնքը, արտացոլելով ջրերի սպիտակութիւնը, կարծես հյու-
սիսափայլով եր լուսավորված։

ՅԵՐԿՐՈՐԻ ԿԼՈՒԵ

Ն Ա Վ Ա Պ Ե Տ Ն Ե Մ Ո Յ Ի Ա Ռ Ա Ջ Ա Ր Կ Ը

Հանձարի քանութիւն, կետրին, 9⁰Վ՝ հյուսիսային լայնու-
թիւն սակ զուրա գալով ջրի յերեսը, մեծ նկատեցինք մի ինչ-
վոր ցամաք, վոր գտնվում եր ութը մղան զեպի արևմուտք։ Ա-
մենից առաջ աչքովս ընկած բավական բարձր լեռնախմբերը,
վորոնց լանջերը զմահան ու փարոսիմակ մեք ունեյին։ Մի քա-
նի լեռների բարձրութիւնն ավելի քան յերկու հազար վտանա-
չափի յեր հասնում։ Գիտողութիւնները վերջացնելուց հետո
յես մտտ սալուն և նայելով քարտեղը, տեսա, վոր մեծ գտնվում

Ձրի թրեանն պտուկներ ելին լողում:

ենք Յեյլոն կղզու՝ Հնդկաստանի այդ մարզաբաժնի ամենքի մաս:

Յեա զնայի գրադարան, վորդեպի գրքեր գտնեմ աշխարհիս
այդ ամենաարդավանդ կղզու մասին, և գտա Խ. Կ. Սիրբաշի
աշխատութիւնը, զորի վերնագիրն է ՎԵՅՂՈՆԸ և սինդալիզմե-
րը՝

Սալոնում ընթերցանությամբ գրադվելիս յեա ամենից աստի
նշեցի այդ կղզու աշխարհագրական կոորդինատները, — Հյու-
սիսային լայնության 5°55'-ից մինչև 9°49' և արևելյան յերկա-
րության 79°42'-ից մինչև 82°6' (Գրիմվիլից): Կղզու յերկարու-
թյանը յերկու հարյուր յոթանասուն հինգ մղոն է, ամենամեծ
լայնությանը — հարյուր հիսուն մղոն, առափնյա գծի յեր-
կարությանը — իննը հարյուր մղոն, վերջապես, աստանու-
թյանը — քսան չորս հարար չորս հարյուր քսուսուն ութը մը-
ղոն, այսինքն կղզին մի զիչ փոքր է Իրլանդիայից:

Այդ մամանակ սալոն մասն նախապես Նեմոն և նրա ող-
նականը:

Նախապեսը նայեց քարտեզին: Ազա գտանալով զեպի ինձ,
ասաց.

— Յեյլոն կղզին հարանի յե մարդաբնակներով: Արդյոք չե՞ք
ցանկանում, պարոն պրոֆեսոր, լինել այնտեղ, ուր մարդաբնա-
կն հազարում:

— Հանուշով, նախապես:

— Հրաշալի: Այդ ամենը շատ հեշտ է, ճիշտ է, մենք կը
անոնենք միայն հախաքնու վայրը և վոչ թե հախաքններին,
զորովհետև սեզոնը զեռ լի սկսվել: Սակայն այդ կարևոր չէ:
Յեա հիմա կհրամայեմ ուղևորվել զեպի Մանասարյան ծոցը: Գի-
շերով մենք կհասնենք այնտեղ:

Նախապեսն ինձ անհայտ լեզվով մի քանի խոսք ասաց իր
ողնականին, վորը շատազ դուրս յեկավ սալոնից: Հետախնու-
սըն՝ սեմիխապես ջրասույր յեղավ: Խաալստիը ցույց եր տայի՞
յերեսուն վտանաշափ խորության:

Վերցնելով քարտեզը, յեա վորոնեցի Մանասարյան ծոցը և
գտա համանուն կղզու մաս, 9° Հյուսիսային լայնության ասի,
Յեյլոնի Հյուսիս-արևմտյան ափում: Մանասարյան ծոցը հասնե-
լու համար մենք պետք է անցնեյինք կղզու ամբողջ արևմտյան
ափի յերկայնքով:

Նախապես Նեմոն վերակոնց խոսակցութիւնը:

— Պարոն պրոֆեսոր, — սասց նա, — ճարգարիտները հաս-
 վարում են Բենդալյան ծոցում, Հնդկական ծովում, Չինական
 և Ճապոնական ծովերում, Ամերիկայի հարավում դանդաղ ծո-
 վերում, Պանամայան ծոցում, Կալիֆորնիայի ծոցում: Սակայն
 լավագույն արդյունքը ստացվում է Յեյլում: Յալոք քրաի
 մեծը շատ շուտ յեկանք աշտակ: Մարգարիտ հավաքողները Մա-
 նասարյան ծոցն են դալիս ճարաի կետից վոչ շուտ: Այդ ժամա-
 նակ աշտակ է դալիս մինչև յերեք հարյուր նավ, վորոնք յերե-
 սուն որ դրաղվում են այդ ամենայեկամասերը գործով: Սու-
 բաշտնչուր նավ ունի սասը թիտալարոչ և արսը սուզակ: Վեր-
 ջիմներս բաժանվում են յերկու ժառի և հերթով իջնում են ջրի
 սակ: Նրանք իջնում են մինչև սասնեղկու մասը, վերջնելով մի
 ծանր քար, վորը սեղմում են վոսների միջև, ու հասնելով հար-
 կավոր խորության, յաց են թաղնում: Հետո այդ քարը, վոր
 պարանով կապված է լինում նավին, թիտալարները հանում են
 ջրից ու սեղավորում նավի վրա:

— Ուրեմն դեռ գործադրվում են այդ բարբարոսական մի-
 ջոցները:

— Այո, աշտակ վորինչ չի վորովել, — պատասխանեց Նե-
 մոն, — ջառելով, վոր ճարգարիտների այդ վայրերը պատկա-
 նում են աշխարհի ամենամեղուտորիտը յերկրին՝ Անգլիա-
 ջին, վորին հանձնված են 1802 թվականի Ամենյան համաժայտա-
 րյամբ:

— Սակայն ինձ թվում է, վոր այնպիսի մի սկաֆանդը, ինչ-
 պիսին մերն է, երկան ոգուտ կրեյսեր այդ գործում:

— Իհարկե, չե՞ վոր այդ խեղճ ճարգիկ, վորոնք ջրասույց
 են լինում, յերկար ժամանակ չեն կարող մնալ ջրի սակ: Անգ-
 լիացի Պերսիվալը, նկարագրելով գեղի Յեյլոն կատարած իր
 հանապարհարդությանը, պատմում է, թե ինչպես մի կաֆր
 կարողանում էր ստրոջի հինգ բույն մնալ ջրի սակ, սակայն
 այդ ինձ միշտ կասկածելի յեր թվում: Գիտեմ, կան լուզորդ-
 ներ, վորոնք ջրի սակ մնում են համարյա մի բույն, հիտուն
 յոթը վայրկյան, իսկ մի քանիսներն ել, ամենաուսեղները,
 նախիակ ութսուն յոթը վայրկյան, համարյա մեկ ու կես
 բույն: Սակայն դրանց թիվը շատ քիչ է, այն ել ջրից գուրս
 դալուց հետո այդ թլվածների սկանչներից ու քիթերից արշա-
 նով ներկված ջուր է հոսում: Ինձ թվում է, վոր սուզակները
 ջրի սակ կարող են դանվել միջին հաշվով յերեսուն վայրկյա-

Երկր զոչ՝ ազելի, և աշգրան կարն ժամանակամիջոցում Երանք
ժարգարտի խեցիները պետք և գանեն, սրկին ու նետեն ցանցի
ժեղ: Պրոֆեսիանալ առաջակները հարգազրուա դեղքերում են
հասնում միջին տարիքի: Երանց մեծամանուկյունը մեծում և
լուսել հասակում: Երանց տեսողությանն արաղ թուլանում և,
աշքերը թարախակալում են, ամբողջ ժամերը ծածկվում և
գարշնիք վերգերով: Հանախ Երանք սրտի պայթյունից հանկար-
ձաման են լինում ջրի տակ:

— Այո, — ասացի յես, — դա ծանր պրոֆեսիա յե... Յեզ
զորքան ժարգու կյանք, զորքան ույթեք են զտարերվում կա-
նանց զմահանույթների համար... Մակայն ասացեք, նախապես,
մեկ նախն աշգ մեզ ջանի՞ խեցի յե վորում:

— Մեկ բանվորական որում քառասունից մինչև հիսուն
հարար հաս: Ասում են, թե 1814 թվականին անգլիական կառա-
վարությանը պետության համար ժարգարիտ եր հալաքել, և
աշխատողները քան սրվա ընթացում ծոցից դուրս ելին բե-
րել յթմանասուն վեց միլիոն խեցի:

— Երանց աշխատանքը յա՞մ և վարձարվում:

— Ընդհակառակը, բուրքովին վաս: Պանտալոն Երանք
վասաակում են սրանան մեկ դալարից զոչ ազելի: Եսա հա-
նախ Երանք մեկ սու՞) արժողությանը պղծնուդքամ են աշխա-
տում ժարգարիտ պարունակող յուրաքանչյուր խեցիի համար:
Բայց Երանք զորքան խեցիներ են հալաքում, վորանք ժարգա-
րիտ չեն պարունակում:

— Մեկական սու ժարգարտի համար, վորը հարատայնում և
մեծարկույթն: Դա վրոզվեցուցիչ և:

— Այսպես ուրեմն, պարոն պրոֆեսոր, — ասաց նախապես
Նեմոն, — թե՛ մեզ և թե՛ մեր ուղեկիցներին կհաջողվի դիտել
Մանտարյան ծոցի ժարգարտյա հասակը: Յեթե աշգ ժամանակ
աշխուղ պատահմամբ լինի ժարգարիտ հալաքող վորեկ մեկը,
դուք կծանոթանաք նաև աշգ գործի տեխնիկայի հետ:

— Դա շատ հետաքրքիր կլինի:

— Ի դեպ, պրոֆեսոր, դուք չե՞ք վտեմնում շանմկնե-
րից:

— Եանակների՞ց, — զարմացա յես:

Աշգ հարցը, մեզ արտահայտված, պարտոզ հարց եր:

— Ուրեմն ինչպե՞ս, — համարեց նախապես Նեմոն:

— Պետք և անկեղծորեն խոստովանեմ, նախապես, — ասա-

ցի յես, — վոր յես զես բազմակամարտի շեմ ընտելացել այդ
մկներին:

— Իսկ մենք նրանց այնքան ենք ընտելացել, վոր արգեն
անտարրեր ենք զեպի նրանց. շուտով դուք ել նույն կերպ կվե-
րարերվեք, — պատասխանեց ինձ նազապետը, — մենք լավ
գիտված կլինենք և աննպատակ չենք վորևէ շանամուկ կվորսանք:
Այդ վորքը Հեռաքրքիր է: Այսպես արեմն, պրոֆեսոր, ցան-
աւթյուն: Վաղ առաջնայան մենք կմեկնենք:

Ամենամահող տանով ստելով այդ, նազապետ Նեման դուքս
զնաց սալոնից:

Յեթնե մեզ հրավիրելին արջ վորսալու Շվեյցարիայի լեռնե-
րում, դուք հաղանորեն կպատասխանեյիք. — ճշով, վաղը կը-
զնանք արջ վորսալու: Յեթնե մեզ հրավիրելին սոյուն վորսա-
լու Ասլաի հարթավայրերում, կամ վաղը վորսալու Հնդկաս-
տանի մթին անտառներում, դուք յերևի կմտանեյիք. — ճի՛նչ
կա վոր, զնանք վազրեր կամ սոյուններ վորսալու, դա Հեռա-
քրքիր է: Սակայն յերբ մեզ հրավիրում են շանամկներ վոր-
սալ վո՛չ թե նախի տարիանակամանի վրա զանվելով, այլ նրանց
սեփական, հարողառ միջնավայրում, — դուք հաղանորեն նախ
բուն այդպիսի հրավեր ընդամենը լընթեն կխորհրդանեյիք:

Մտառովանում իմ, վոր յերբ նազապետ Նեման դուքս զնաց
սալոնից, յես նակասիցս սրեցի ստուր զբախնեք:

Ճշով մտածիր, — սասցի ինքս ինձ, — շտապելու կարիք
չկա: Այլ բան է ջրասամույրներ վորսալը Կրեսպո կղզու ստոր-
ջրյա անտառներում, դա միայն հանելի ժամանց է: Սակայն
այլ բան է Թափասել ծովի հասակում, յերբ հաստատա հավա-
տացած ես, վոր անխուսափելիորեն հանդիպելու յես շանամկնե-
րին: Յես դիտեմ, վոր մի քանի տեղերում, մտանավորապես Ան-
գամանյան կղզիներում, նեղրերն սուանց վախենալու, մեկ մեռ-
քում բռնած դաշույնը, մյուսում — պարանը, — հարձակվում
են շանամկների վրա: Սակայն յես նաև դիտեմ, վոր այդ վիթ-
խարի գիշատիչներն հետ շափվող խիզախներին շտապը կենդա-
նի շեն վերադառնում: Բացի դրանից, չե՞ վոր յես նեղր յեմ,
իսկ յեթնե նեղր ել լինեյի, այս զնեղրում ես իմ սասանումները
վորքը շափով կարգարմային:

Մտքիս հանդեպ սլանում եյին շանամկների վտառները. յես

տեսնում էյի հակայական յերախններ, գինված մի քանի շարք
սասմաներով, վորոնք կարող էյին մարդուն յերկու կես աննչ,
յես զգում էյի, թե քնչպես այդ սասմաները իրվում էյին կողմ-
բիս մեջ...

Բացի գրանից, ինձ համար անհասկանալի չեք այն անհո-
գությունը, վորով նախապես ինձ արավ այդ առաջարկը: Կար-
ծես թե նա ինձ կանչում եք անասա, մի վորակ իրկուսկ սպվես
վորասուն:

Համարեն իմանելը կհրատարվի, — մասնակցի յես, — զա-
ինձ հարազգություն կաս մերթեյ նախապես Նեմոյի առա-
ջարկը:

Ինչ վերաբերում է Նեղ Լենգին, խոստովանում եմ, վոր յես
այնքան էլ չեյի համատուժում նրա խելոցության: Ասանողը, վոր-
քան էլ մեծ լինեք, միշտ գրավում եք այդ ուղեմասեր մար-
դուն:

Յես կրկին վերցրե Սիբեի գերբը, վոր սակայն թերթում ե-
յի սոսկ մեզնեարար: Գրեի եղերից ինձ էյին նարավ շանակնե-
րի հրեշտվոր, յայն. բացված յերախններ:

Այդ բույնիին Նեղ Լենգը և Կոնսելը մասն սաչուն: Յերկուսն
էլ լավ արամագրություն ունեյին և նույնիսկ ուրախ էյին: Նը-
րանք չգիտեյին, թե իրենց ինչ և սպասում:

— Այնիվ խոսք, — սկսեց Լենգը, տեսնելով ինձ, — մեր
նախապես Նեմոն, — զրոզը ասեի նրան, — քիչ ստաջ մեզ բա-
ժական սիրալիք առաջարկ արավ...

— Հը՛մ, — սուսցի յես, — ղուք արդեն գիտե՞ք...

— Պարոնի թույլտվությամբ կտեսեմ, — պատասխանեց Կոն-
սելը, — վոր ճնաստիլուսի հրամանատարը մեզ հրավիրեց այ-
ցելել Յեյուն կղզու նշանավոր մարգարտանքերը: Նա մեզ
հետ շափազանց սիրալիք եք և իննն պահում եք իրրե-իսկական
թնալմեն:

— Նա մեզ ուրիշ վոչինչ չասա՞ց:

— Վոչինչ, — պատասխանեց կանաղացին, — յեթե չհա-
վնջ այն, վոր նա մեզ հաղորդեց, վոր մեզ էլ է հրավիրել մաս-
նակցելու այդ ստորջրյա փոքրիկ գրասանքին:

— Իսկապես, — սուսցի յես, — նա մեզ վորակ մանրամա-
նություն չի՞ հաղորդել այն մասին, վոր...

— Վոչ մի մանրամանություն, պարան պրոֆեսոր: Իհար-
կե ղուք կզնաք մեզ հետ, այնպես չի՞:

— Յեւ... անշուշտ: Տեսնում եմ, վոր դուք հաշտեցի եք
ստորջրյա գրասենյակների համը, միասին էնդ:

— Այո, դա հետաքրքիր է, շատ հետաքրքիր:

— Բայց դուք ե Վասնդավոր ե, — էրբ թե պատահամբ
ասացի յեւ:

— Ի՞նչ Վասնդավոր բան կարող ե լինել մարդարտի նաև-
ճարտեսներում մի հասարակ գրասենյակ հասարակու մեջ, — ա-
սարկեց Նեղ Անդը:

Պարզ էր, վոր նախապես Նեման հարկավոր չեք համարել
չանանկներով վախեցնել իմ ընկերներին: Յեւ հուզմունքով նա-
յում եյի նրանց, կարծես թե նրանց կորցրել եյին իրենց թեև-
ըլ կամ վասները: Արդյոք յեւ նրանց պետք է նախազգուշացնե-
լի՞ Վասնդի մասին: Իհարկե: Սակայն յեւ չլիտեյի ինչպես
սկսել այդ:

— Արդյոք պարտը չի՞ համարմամբի մեզ վորևէ բան պա-
տել մարդարտի համարելու մասին, — ասաց Կանսելը:

— Մարդարտի համարելու, թե՞ դրա հետ կապված վասն-
դի մասին, — իմ հերթին հարցրի յեւ, սեանելով, վոր հարա-
վոր ե ցանկալի ուղղութեան ասլ խոսակցութեանը:

— Համարելու մասին, — պատասխանեց կանաղացին, —
պետք է միշտ ստեն ինչ գիտենալ այն համապարհի մասին, վո-
րով հարկավոր ե դնալ:

— Այդ գեղջում մասիկ նասեցեք, բարեկամներս, ե յեւ
մարդարտի համարելու վերաբերմամբ կպատմեմ այն ստենն,
ինչ վոր կարողացել եմ Սիրբի գրջում:

Նեղը ե Կանսելը նասեցին ինմ մաս, բազմաթուին: Կանա-
ղացին ստենից ասալ ինմ հարց ավեց:

— Պարտն որո՞քնուր, ի՞նչ բան ե մարդարտի:

— Ի՞մ բարեկամ Նեղ, — սկսեցի յեւ, — բանաստեղծի հա-
մար մարդարտիալ ծովի արցունքն ե, արևելյան ժողովուրդների
համար՝ կարծրացած ցող, կանանց համար՝ թանկագին, ճը-
վածե ու փայլատ քար ե, վոր էրբև զարդարանք կարելի յե կը-
րելի մասների, պարանոցի վրա, կամ էրբև սկանջի ուլ, ջիմիկո-
սի համար՝ ֆոսֆորաթթու աղերի, անխաթթու կայլիումի ե
ջիլ քանակութեամբ մեղաութեի բազալթութեան, վեջկապես,
նասուբալիստի համար՝ մի քանի յերկվեղկ խեցիների հիվան-
դատ մակամ...

— Այն խեցիկների, վորոնք պատկանում են կակղամորթների բաժնին, թիթեղաման զիմուխս ունեցող կենդանիների դասին, — վրա բերեց Կոնսելը:

— Միանգամայն ճիշտ է, իմ ուսումնական բարեկամ: Մարդարևս կարող են արտադրել այն բոլոր կակղամորթները, վորոնք պատկանում են դադրակուր, աշխինք կապույտ, կապտավուն, մանիշակագույն կամ սպիտակ նյութի, վորով ձանկվում է նրանց խեցիկների ներքին մասը:

— Ուստի խեցիկները նույնպե՞ս, — Հարցրեց կանաչացին:

— Այո, նաև ուստի խեցիկները, վորոնք գտնվում են Շոտլանդիայի, Ուելսի, Իրլանդիայի, Մաքսոնիայի, Բուհեմիայի և Ճրանսիայի նրբերում:

— Այդպես, — սասց կանաչացին, — դա կընդունենք ի դեռուսթյուն: Յերբևե պեսք կզա:

— Սակայն մարդարևս գլխավոր մատակարարը մարդարևս բեր խեցին է: Մարդարևս ուրիշ բան չե, բայց յեթե դադրակուրի մակաւ, վոր ընդունում է վորորտային մե: Մարդարևսը կամ կզլում է խեցիի ներքին մասերին, կամ լինում է կակղամորթի մարմնի ծալքերում: Անկախ նրանից, թե վորտեղ է սուսնացել մարդարևսը, խեցիի ներքին մասերում թե կակղամորթի մարմնի վրա, նա միշտ ունենում է կորիզ, վորի շուրջը սարեցտարի բարակ շերտերով նստում են դադրակուրի նյութերը: Վորպես կորիզ կարող է ծառայել մեռած մկիկը կամ խեցիի ներսը պատահամբ ընկած սվազահատիկը:

— Մեկ խեցիում կարո՞ղ է լինել մի քանի մարդարևս, — Հարցրեց Կոնսելը:

— Այդպես էլ է լինում: Մի քանի խեցիներ սերտիջ մարդարևս մանյակներ են գոյացնում: Յերբ մենք մեկնելու էյինք Ճրանսիայից, մտուչում գրվեց մի խեցու մասին, վորի մեջ գտնվել էր Հարյուր հիսուն շոմածուկ, — թեպես յես դրան այնքան էլ չեմ հավատում:

— Հարյուր հիսուն շոմածու՞կ, — սպչեց Նեղ լենդը:

— Մի՞թե յես սասցի ըշանամուկ, — շփոթված բացահանչեցի յես, — ուղում էյի սսել մարդարևս: Եանամկների մասին սսածս անհեթեթուսթյուն էր:

— Իհարկե, — սասց Կոնսելը, — բայց արդյոք չի՞ սսի պարոնը, թե մարդարևսներն ինչպես են դուրս բերվում խեցիկներից:

— Դրա համար կան զանազան յեղանակներ: Սեփե մարդա-
բխալ կզան ե լինում խեցիի ներքին մասին, զուրս են բերում
փոքրիկ ունելիքով: Մտեայն շատ հաճախ հավաքված խեցիները
հենց սեղն ու սեղրը, ծովափում դարձվում են և աշղպես պահ-
վում մաքուր ուղում: Տասն որից հետո, յերբ կակղամորթներն
սկսում են նեխվել, դրանք լցվում են սովազանի մեջ, ուր ծովի
ջուր և հավաքված, հետո խեցիները բացվում են ու լվացվում:
Այստեղ սկսվում և տեսակավորողների աշխատանքը: Արանք
սկզբում հավաքում են խեցիի ներքին մասերին կզան մարդա-
բխաները, հետո դառնաակուրի թիթեղները, վորանք առանձին
են մախում, վերջուպես, կակղամորթների պարենխիմը¹⁾ յե-
ռացնում են ախջան, միջև վոր բուլբուլին լումվի և հեղուկից
քամում են բուլբուլ մարդաբխաները:

— Մարդաբխի արժեքը միայն նրա մեծությանից և կախ-
ված, — հարցրեց Կոնսելը:

— Վ՛րջ միայն մեծությանից, — պատասխանեցի յես, —
այլ և մեկից, զույնից, փայլից, լույսի այն գունախաղից, վոր
մարդաբխն ախջան հանելի յե գարմնում գիտողի համար:
Ամենախուր մարդաբխաներն առաջ են դալիս կակղամորթի
մարմնի ծաղիքում: Դրանք սպիտակ զույն ունեն, մեծ մասամբ
թափանցիկ չեն, թեպես պատահում են նաև արևակնային-թա-
փանցիկ մարդաբխաներ: Դրանք լինում են գլխավորապես վո-
լորտանման կամ սանձի մեով: Վոլորտանման մարդաբխաները
զործ են սովում սպաբանիանների համար, սանձան մարդա-
բխաները, — գինեբրի համար, կամ իրրև կախովի դարդաբանք:
Թե՛ մեկ և թե՛ մյուս մարդաբխաները հասով են մախում: Կե-
ցիի ներքին մասերին կզան մարդաբխաներն ալիլի անկանոն մե-
ուսեն, ուստի ալիլի պակաս են գնահատվում և քաշով են վա-
հատվում: Վերջուպես, մանր մարդաբխաները կազմում են յեր-
բորդ տեսակը: Դրանք վաճառվում են շափելով և սպասողործ-
վում են գլխավորապես սակեղնադործության, մանավանդ յեկե-
ղեցական զղեսանների համար:

— Ինչպես յերևում և, մարդաբխաներն շատ մեծության չու-
կելը յերկարատև և բավական դժվար աշխատանք և, — սասց
կամաղացին:

— Վ՛րջ, բարեկամս, զա ախջան ել բարդ զործ լն: Աչ-

¹⁾ Պարենխիմա կոչվում յ սուրին կենդանիների հյուսվածքը, վորով ւշ-
քած են լինում նրանց սրգանների միջև յեղանակները:

խառանքը կատարվում է սասնակ ժաշերով: Այն ժարգարխանե-
րը, վոր չեն ժազվում քսանից մինչև ութսուն անց ունեցող
ժաշերով, պատկանում են սուալին տեսակին, Հարյուրից մինչև
ութը Հարյուր անց ունեցող ժաշերով՝ չժազվող ժարգարխանե-
րը — յերկրորդ տեսակին, վերջապես, յերրորդ տեսակին են
պատկանում այն ժարգարխաները, վորոնք ժազվում են ութը
Հարյուրից մինչև Հազար անց ունեցող ժաշերով:

— Այդ Հետաքրքիր է, — սասց Կոստելը, — յես տեսնում
եմ, վոր տեսակավորողի աշխատանքը մեղմնայացված է... Ար-
դյոք պարոնը չի՞ կարող սանչ, թե ինչքան յեկամուս ե տալիս
ժարգարտավարերի շահագործումը:

— Յեթե Համասանք Սիրբի Հազորգած տեղեկություննե-
րին, — պատասխանեցի յես, — սպա Յեյլոնի ժարգարտի ծան-
ծաղուստերը վարձով են արվում տարեկան յերեք միլիոն շա-
հանկնով:

— Ֆրանկո՛վ, — ուղղեց ինձ Կոստելը:

— ԻՀարկե Ֆրանկով, յերեք միլիոն Ֆրանկով, — կրկնեցի
յես, — սակայն ինձ թվում է, վոր Հիմա այդ ծանծաղուստերը
յեն տալիս աշխարհի յեկամուս, ինչպես սուալ: Նույնը պետք է
սանչ նաև ամերիկյան ծանծաղուստների ժաշին: Կարլոս Հինգե-
րորդի ժամանակ գրանք ամեն տարի տալիս էյին շորս միլիոն
Ֆրանկի ժարգարխա, իսկ այժմ այդ արտադրանքը պակասել է
յերկու յերրորդ ժաշով: Աշխարհիս բոլոր ժարգարտաւանքերը
տարեկան տալիս են մոտավորապես իննը միլիոն Ֆրանկի ժար-
գարխա:

— Սակայն յես լսել եմ, վոր կան սպանձին ժարգարխաներ,
վորոնք ծախվում են Հակայական դուժարներով, — սասց Կո-
ստելը:

— Այո՛, քարեկամա: Պատմությունն ստում է, թե Հուլիոս
Կեսարը Սերսիլիոսին նախել է մեր գրածով Հարյուր քսան Հա-
զար Ֆրանկ արտոգությամբ մի ժարգարխա:

— Իսկ յես լսել եմ, — սասց կանազացին, — վոր Հին ժա-
մանակ ինչ-վոր մի կին ժարգարխաը լուծում եր քայտի մեջ և
խում:

— Այդ Կլեոպատրան է, — քայտեանչեց Կոստելը:

— Յերևի դա Համեզ չեր լինի, — գիտեց Նեզ Լինդը:

— Դա զգլեիլի բան է յեղել, Նեզ, — պատասխանեց Կոստե-
լը, — սակայն իմացեք, վոր աշխարհի քայտի մի բաժանն ար-
մեր Հարյուր Հիսուն Հազար Ֆրանկ:

— Ահա՛ս քո սր կի՛նն ի՞մ կի՛նը չի յեղել, — սոսց կա-
նազացին, նայելով իր ծանր բունցքներին:

— Նեղ Լեկը՛ր Կլեոպատրայի սմուսի՛ն, — բարձր ծիծա-
ղեց Կոնսելը:

— Յես պատրաստվում եյի սմուսանալ, Կոնսել, — հան-
գիտա պատասխանեց կանազացին, — բայց յես մեղավոր չեմ,
յեթե դարձը դուրս չեկավ: Յես նույնիսկ ժարգարամանյակ
զնեցի ի՞մ հարսնացու Կես Տեմուրի համար, բայց նա չգիտեմ
ինչու սմուսնացավ ուրիշի հետ: Այդ մանյակն ի՞նձ վրա նը-
տեց մեկուկես դուլար, թեև, հավասարեք խոսքիս, պարսն պր-
ֆեսոր, սրդ մանյակի քարերից վոշ մեկը չեք անցնի նույնիսկ
քսան անցք ունեցող մալի միջով:

— Ի՞մ սիրելի Նեղ, — ծիծաղեցի յես, — սրդ մանյակը
յեղել է արհեստական ժարգարտից, սովորական ապակյա զնդակ-
ներից, վորոնք լցված են լինում ժարգարտի բնահյութով:

— Այնուամենայնիվ սրդ բնահյութն ե՞ծան չի կարող լի-
նել, — սուարկեց կանազացին:

— Դա վոշինը չարժե: Դա մանր մկան, ճերմակավան
թեփուկ է, վոր լուծված է ազոտային թթվուտում: Այդ բն-
հյութի արժեքը շատ չնչին է:

— Հիմա յես հասկանում եմ, թե ինչու Կես Տեմուրն ու-
րիշի հետ է սմուսնացել, — փիլիսոփայի հանգստությամբ ս-
ոսց Նեղ Լեկըր:

— Սակայն վերադառնանք թանկարժեք ժարգարտներին
վերաբերող խոսակցության, — սոսցի յես, — համարված
եմ, վոր աշխարհումս է վոշ մի միտպետ չի ունենա այնպիսի
թանկարժեք ժարգարտ, ինչպիսին ունի նախապես Նեմոն:

— Սո՛, — հարցրեց Կոնսելը, ցույց տալով թանկարժեք մի
զարդ, վոր զրված եր սև թավիշի վրա, ցուցադրեցիկ ապակու-
տակ:

— Այո, Հենց դա: Կարծում եմ, վոր չեմ սխալվի, յեթե
սրդ զարգարանը զնահատեմ յերկու միջին...

— Յրանկ, Փրանկ... — արագ ավելացրեց Կոնսելը:

— Բուլբուլին Հիշա է, յերկու միջին Փրանկ: Յե՛վ դա
մեռք րեբելու համար բավական եր, վոր նախապես Նեմոն կա-
նար...

— Ա՛յ, տեսնո՞ւմ եք, — գոչեց Նեղ Լեկըր, — ո՞վ գիտե...

զուցն վաղվա դրոսանքի ժամանակ մենք զանենք արդարին :

— Հը՛մ, — սասց Կոնսելը :

— Յեզ ինչո՞ւ չենք կարող զանել :

— Մեք ինչի՞ն են պետք միլիոնները, յերբ զանվում ենք շնորհակալութեամբ :

— Այստեղ իհարկե դրանք պետք չեն, սակայն... ուրիշ տեղերում...

— Ուրիշ տեղերում... Կոնսելն որորեց զլուսիք :

— Նեզ Լենդն իրաւացի չե, — սասցի յես, — յեթե մենք մի քանի միլիոն արժուությամբ մարզարիտը ասեննք Յեզրուս կամ Ամերիկա, ալ ի իստ արժեքավոր կը արձնի մեր ստորջրայտ արկամներին վերաբերող պատմությունները և վստահություն կտանզմի զնայի ալ արկամները :

— Հասկանալի չե, — Համաձայնաց կանապացին :

— Սակայն սասցեք, — կրկին ակնց Կոնսելը, վորին ավելի շատ հետաքրքրում եր Հարցի զխոսական կողմը, քան յյութականը, — արդյո՞ք մարզարիտ փնտռելը չի՞ կազմած վորեն վստայի հետ :

— Վո՛ւ, — խկույն պատասխանեցի յես, — մտնովանդ յեթե նախազգուշության մի քանի միջոցներ մեռք ասնվեն :

— Իսկ ալ դրազմունքի մեղ ի՞նչ վստայ կարող է լինել, — Հարցեց Նեզ Լենդը, — բացի նրանից, վոր կարելի չե մի ավելորդ կում չուր կուլ տալ :

— Հը՛մ, բանը միայն ալ չե, Նեզ : Ի զնայ, — ավելացրի յես, — աշխատելով խոսել նույնչափ անհող, վորչափ նախապես Նեմոն, — զուք չե՞ք վախենում շանամկներից, Նեզ :

— Յե՛ս, — բացականչեց Նեզը, — յես, պրոֆեսիանալ յեռատանավորա, վախենամ շանամկներից : Թքել եմ նրանց վրա :

— Առջն այն մասին չե, վոր կարելի չե կեռով բռնել շանամուկը. Հանել տախտակամտի վրա, ախտիզ կարող կըտրել նրա պոչը, վորը պատուել, պոկել սիրալ և ծով նետել...

— Ուրեմն զուք Հարցնում եյիք, թե...

— Այո՛, այո՛ :

— Ջրի մե՞ղ :

— Ջրի մե՞ղ :

— Յեթե լավ յեռատանի ունենալ... Գիտե՞ք, պարոն պըրոֆեսոր, զրանք ընդհանրապես անճարմի կենդանիներ են :

Ձեզ հուշ տալու համար նրանք անպայման պետք է շատ դան
ժորտաբանի վրա, իսկ մինչ այդ դուք անպայման կհարազանաք
խուսածանխով խաղել նրանց սիրտը:

Նեղ լենդն ընդունափության ունեք զհուշ տալն թան ալ-
տասանել արնախ, վոր մեր ժարմնով սարսուտ եք անցնում:

— Իսկ դու, Կոնսել, ի՞նչ կարծիք ունես այդ շանակներէ
ժառին, — հարցրի յես:

— Եես միանգամայն անկեղծ կլինեմ պարսնի հետ, — սկը-
սեց Կոնսելը:

«Հաջողության եմ ցանկանում», — ժառանցի յես:

— Եկի՛ն պարտեղ վորտեղի է անասրերք լինել զհուշ շան-
ակները, սպաս ինչո՞ւ յես, նրա համատարի՛մ սպասագործը, պի-
տի վարենեմ նրանց հանգիստելուց:

ՅԵՐՐՈՐԴ ԳՆՈՒՆ

Մ Ի Մ Ա Ր Գ Ա Ր Ի Տ, Վ Ո Ր Ա Ր Ժ Ե

10-000-000 Յ Ր Ա Ն Կ

Վրա հասով զիշերը: Եես պտուկեցի անկողնում, սակայն
լավ չընեցի: Եկարումս շարունակ շանակներ էյի տեսնում,
հանախ արթնանում էյի և վրաս ստուր ջրախնք եք զալիս:

Հետևյալ ստուգումս, ժամը շորսին ինձ արթնացրեց սարսուր-
դը, վոր նախապես Նեմոյի կողմից ուղարկված եք ինձ սպա-
սարկելու համար: Եես արտաւթյամբ վեր կացա, հազնվեցի և
ժաս սարան:

Այնուեղ նախապես Նեմոն արդեն սպասում եք ինձ:

— Պատրա՞ս եք ուղևորվելու, պրոֆեսոր, — հարցրեց նա:

— Միանգամայն պատրաստ եմ, նախապես:

— Այդ զեղջում խնդրեմ հետևել ինձ:

— Իսկ ի՞նչ ուղևորվեցե՞նք, նախապես:

— Նրանց արդեն նախապատրաստեցի եմ և նրանք սպասում են
ձեզ:

— Հիմա մենք սկսա՞մք ե՞նք հաղելու:

— Առաջիմ վաղ: «Նաստախուրուց» չի կարող շատ ժառանալ
տիին, ստախ յես նախը կանգնեցրել եմ Մանասրյան ծոցի ժար-
դարտարեր ծանծուղուսաների բաղնիքն հետո: Եես կարգադրել
եմ պատրաստել մի նախակ, վորք ձեզ կհասնի ուղևորի ծան-

Յաղապար և արդարապէս կոտորածի մեզ տակնորդ հազմամուժիւնից։ Մկաճանդքերը զանձում են նախկինում և մենք զրանք կհազ-
նենք ջրարույզ լինելուց անտէրապետ առաջ։

Նախապէս Նեմոն հրապիւրեց ինձ հետեւել իրեն։ Մենք բարե-
բայանք տարառակամածը։ Այնտեղ մեզ արդեն սպասում էին
Նեղ Լենդը և Կոմսելը, վորանք զո՛ր էին ճանաչելի զրոտանդի
հետանկարից։ Նախկին կարգիւմ եր ճնտուտիւնութեան և իջնորան
եր ջուրը։ Քիստարեւու համար նաեւ էին հիմը նախաստի։

Լույսը զեւ յեր բացվել և զիշերը բաշտարմին խաղար եր։
Յերկինը պտտած եր իրա անպերով։ Ամպերի միջև անդ-անդ
աստղեր էին յերևում։ Յեւ նայեցի ցամաքի կողմը, բայց անաս
միայն անթափանց խաղար, վոր ծածկել եր հարկանի յերեք
բաւորք մասը։ Ճնտուտիւնաւոր, վոր զիշերով անցել եր Յեյլան
կղզու արևմտյան անկերով, այժմ զանձում եր ծովամտցի մուտ-
քում, կամ այն ծովամտքում, վոր զանձում և Յեյլանի և Սա-
նասը կղզու արևերի մեջ։ Միջին ջրերում զանձում եր աշխարհի
անկնախոյար, մարզարտարեր ծանծաղուաներից մեկը, այդ ան-
սպաս զանձարանը, վորի տարամուժիւնը զրեթե զտն մղոնի
յեր համար։

Նախապէս Նեմոն, Նեղ Լենդը, Կոմսելն ու յեւ անդ բուն-
ցինք նախկին հետին մասում։ Նախաստիներից մեկը մտակցով
զեկին։ Մասցանները վերջերին թիակները, և հենց վոր կտայն
արձակվեց, մենք անտարար՝ ընկանք։

Նախկին «չկարգից զեւել հարավ։ Քիստարեւուները ըն-
ին շտապում։ Յեւ նկատեցի, վոր նրանք յուրաքանչյուր տասը
վայրկյանը մեկ անգամ թիակներն ուսեղ թափով իջնում էին
ջուրը, ինչպես այդ արքում և ոտպմա-ծովային նախաստարիչնե-
րում։ Այն ժամանակ, յերբ նախկին զնում եր ինքեցիայով, լը-
վում եր բարձրացվող թիակներից աշխարհի վրա թափվող ջրի
կաթիլների թեթև շթ-շթոցը։ Մովը մեզմ աչկեմովում եր և
«բարում նախկին, վորի սուր մայրը ճեղքում եր ծխուն աշխ-
ները։

Մենք լուռ էինք։ Ինչի՞ մասին եր մտածում նախապէս Նե-
մոն։ Գուցե այդ ցամաքի մասին, այն մասին, վոր մենք մտե-
նում ենք յեղերջին։ Նախանորին Նեղ Լենդը նախապէս մտածում
եր ցամաքի մասին, սակայն, նրա կարծիքով, մենք այնուամե-
նայնիվ զեւ շատ հեռու էինք յեղերջից։ Ինչ վերաբերում և
Կոմսելին, նա կարծես թե վո՛րնչի մասին չեր մտածում, այլ

ժխտել անհամբերութեամբ սպասում եր խոստացված հանույ-
քին:

Ժամը վեցի կեսին արշալույսի ստալին շոգերը հորիզոնի վը-
րս ամիսի պարզ դժադրեցին լեռները: Արևելյան կողմում կը-
ղին ցածրագիւր եր, հարավային կողմում՝ լեռնաւ: Մինչև կըղին
ժամ եր հինգ մղոն:

Մինչև կըղին ծովի վրա վոլինը լեր յերևում: Վճը մի նա-
վակ, վոչ մի սուզակ: Այստեղ, ուր հանդիպում են ժարգարիս
համաբողմերը, տիրում եր խորին լուսթյուն:

Նավապետ Նեման իրավացի յեր. մենք շատ վաղ ժամանե-
ցինք այնտեղ:

Առավոտյան ժամը վեցին բացվեց ցերեկն այնպես հանկար-
ծակի, ինչպես այդ հասուակ և արևադարձային յերկրներին, ուր
վոչ ստալույսան արշալույս և լինում, վոչ ել յերկկոյան մթըն-
շաղ: Արևի հառադայթներն անցնում եյին հորիզոնը վարպու-
րան ամպերից, և ցերեկվա լուսաստան բարձրանում եր յերկըն-
քում:

Հիմա յես պարզ տեսնում եյի ցամաքը և նույնիսկ ծովա-
փին բուսած մեծափոր ծառերը:

Նավակը դարձով դեպի Մանասար կըղին, վորի յեղերըը հա-
րավային կողմում կըր մե ուներ: Նավապետ Նեման վեր կացով
նստարանից և դիտեց ծովը:

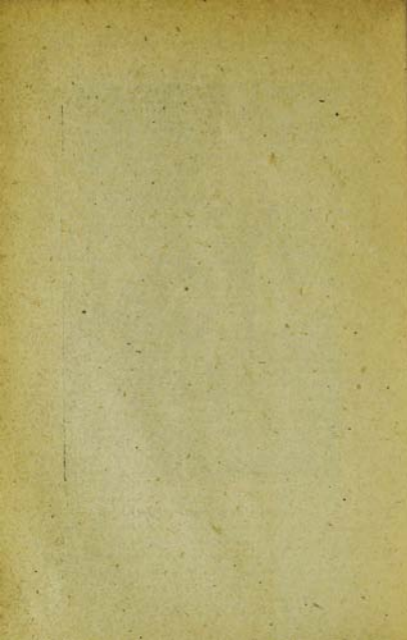
Նրա սված նշանով նավակը կանգ առավ և խորխորը նեւ-
վեց իւրը: Սակայն խորխորի շղթան իջով ընդամենը մեկ մե-
տըր, — այնքան ընչին եր ջրի խորութեամբ ժարգարաւորեր ծան-
ծաղուսում: Տեղատուութեան պատճառով նավակը տեղահան յե-
ղով ու դնաց դեպի բաց ծով, վորքան այդ թույլ եր սալիս
խորխորի շղթան:

— Մենք արդեն տեղ հասանք, պրոֆեսոր, — ասաց նավա-
պետ Նեման: — Տեսնո՞ւմ եք այս ծովախորըը: Մի ամսից հետս
այտնեղ կհամաբողմն հարքուրավոր նավեր և հազարավոր խի-
զախ սուզակներ կուղվեն այս ջրերի մեղ: Ծովախորըը շատ
հարձար և ժարգարիս համաբուլու համար. անկեսուսմեղ ցածի-
ներից պաշտպանված և լեռներով և այտնեղ յերբեք չի լինում
ստատիկ աշնկածութեան, յերկու հանդամանք, վոր լրափաղանց
կարևոր են սուզակների աշխատանքի համար: Հիմա մենք կհաղ-
ենք սկաֆանդները և կսկսենք մեր դրասանքը:

Յես վոլինը շոգաստախանիցի և շարունակելով դիտել խոր-

Եւ լինել զմեկ յամուսնիս

Հըրդամբը Իուրը, նախաստիներէց մեկի ոգնութեամբ սկսեցի
Հազնել ծանր սկաֆանդը: Նախապէս Նեմոն և իմ յերկու ըն-
կերները նույնպէս Հազան սկաֆանդները: Պարզօրէն, վոր աչ-
քըստանքի ժամանակ ճառագիւտութի նախաստիներէց վոչ մեկը
չի ուղեկցելու մեզ:

Ետևով մենք մինչև պարանոցներս Հազանք կտուչուեցի Հա-
զուտար և մեջքներէցս կսխեցիմք խառցրած ուղով լի պահաման-
ները: Սուսկորֆի սարքըստներ և երկարակամ լուպերներ նա-
վակում ձկային: Այդ մասին յես ստացի նախապէս Նեմոյին,
նախ քան մեաւայլս սաղաթարար կղնեյի գլխիս:

— Դրանք մեզ Հարկամբը չեն լինի, — պտտաստիանեց նախ-
պէսը, — մենք խորը տեղեր չենք գնա, իսկ ծանծաղ տեղերում
մեզ արեւի լույսն ևլ բազակամ և: Բացի դրանից, ախտեղ և
լեկտրակամ լուպեր վտակին աններկիլի անպուշութեան կլի-
ներ, վորովհետև լուպերները լույսը կզբազկը վտանգամբը գի-
շակերները ուշադրութեամբ:

Նախապէս Նեմոյի աչս խոսքերի վրա յես նայեցի Նեզ Լեն-
դին և Կոնսելին: Սակայն աչք անբաժան ընկերներն արդեն գը-
լտաններին ևյին դրել մեաւայլս սաղաթարաները և վոլինչ ձեյին
կարող լսել:

Ինձ մտում եր միայն վերջին Հարցը տալ նախապէս Նեմո-
յին:

— Հապա ո՞ւր են Հրացանները, — Հարցրի յես, — միթե
մենք պիտի գնանք ստանց գինգելու:

— Հրացանները: Մեր ինչի՞ն են պէտք, — տուարկեց նա-
վապէս Նեմոն: — Մի՞թե մեր լեռնայինները յերբևե Հրացանով են
գնում արջի գետ: Դառույթը լավ և ամեն մի գնդակից: Ահա
մեզ մի Հրաշալի դաշույն: Անցկացրեք գոտու տակ և գնանք:

Յես նայեցի մեր ուղեկիցներին: Նրանք ևս գինգարմ ևյին
սխապէս, ինչպէս մենք, և բացի դրանից, Նեզ Լենդի մեաւում
կար մի մեն յետամանի, վոր նա իր հետ վերջերև եր ճառագի-
ւտութի: Ինձ մտում եր միայն գլխիս վրա անցկացնել որչանկ
ծանր սաղաթարար, թույլ տալ, վոր այն պտտուակեն, ապա
բաց անել խառցրած ուղով լի պահամանի ծորակը:

Մի բազեկից հետո նախաստիները մեզ մեկ-մեկ իջեցրին
Իուրը, և մենք մեկ ու կես մտարից վոչ ավելի խորութեամբ
վտանդով շնչափեցիմք սաղաթոս Հատակը:

Նախագետ Նեմոն մեռցով մեզ նշան արավ, մենք հետևեցինք նրան և թեք Հասակով իջանք ավելի խորը տեղ:

Ինձ հելուզ նախադասուցուցները հանկարծակի չքայան: Յեռուրդովին հանգստացար: Սկաֆանդըն ինձ չեք խանդարում հեղափոխմբ շարժումներ անել և դա ավելի բարձրացրեց աչքումս դրուժյանս: Յեռ ամբողջովին անմեծուուր յեղա սասըջըրյա կյանքի հրաշալի տեսարաններին:

Արեք բավականաչափ պայծառ լուսավորում եք Հասակը: Պարզ յերևում ելին նույնիակ անենամանք սուարկաները: Տառը բազե զայլելուց հետո մենք խորացանք միջին հինգ մետր: Այստեղ Հասակը աստիարակ եք և Հարթ:

Մենք վախեցրինք միտիեարանիների շուկասին պատկանող հետաքրքիր մկների գտածներին: Այդ մկների միակ լողափեք գտնվում է սրլի գյա: Յեռ անսա շերտավոր ոճազլխանիներ, վորանց ունեն գրեթե մեկ մետր յերկարության, գեղնավուն-դորը մեղջ, նույնպիսի վորովայն և իրենց մեծությամբ ու բաց գույնով սարքերվում են շիմական ոճազլխանիներից: Այնուհետև մեզ հանդիպեցին գուս գույնի սուադասամվոր մկներ, վորանց մեղքի լողափեն ոճիքի յե նման: Դրանց ուտելու մկներ են, լորացրած ու թթու գրած գիեակում լավ ուտելիք են համարվում տեղական բնակչության համար: Վերջուպես, յեռ ուշադրության դարձրի միմեանամկների ընտանիքին պատկանող սասովրիդ մկան գյա, վորի մարմինը ծածկված է շատ մանք թեփով, մեղջը կապտավուն-գարը ե, վորովայնը — արծաթավուն: Յերկարությամբ յերեսուն սանտիմետրից ավելի չե:

Մտադող արևն ավելի և ավելի պայծառ եք լուսավորում շուրը: Հասակի թնույթը կամաց-կամաց փոխվում եք: Մամբ, յերկար ժամանակ մնացած և պինդ ավազը տեղի յեր սալիս խեու-գու նմանվող Հասակին, վոր կարծես սալարկված եք ժայռերի կլար թեկարաներով և ծածկված եք գոտիաներից ու կակա-ժորթներից սուաշացած պորզով:

Այդ բաժինների ներկայացուցիչների մեղ յեռ անսա պլացեններն իրենց խեցիի անհամար, բարակ փեղկերով- գրանք պատկանում են գոսարեամմանների ընտանիքին և լինում են միայն Գարմիր ծովում ու Հնդկական ովկիանոսում: Նարնջու-գույն լյուցիկներն իրենց կլար խեցիով- մի քանի պարակական միրանդուսն խեցիներ, վորանց հիանալի ներկ են մասակարարում ճնաստիլուսինն. անասիններ, — ուտելի խեցիներ, վոր-

բոնք գտնուովում են Հնդկաստանի շուկաներում և վերջապես, սկուզիներ, վորոնց չքնադատել հովհարներն անշուշտ՝ ներկայացնում են ավելիանոսային կենդանական աշխարհի ամենագեղեցիկ անասունը:

Այդ կենդանի-բույսերի մեջ գիտում եյին հողմածոսունքների, մասնագորտպես բազմածունկների խմբերն իրենց կէտր մարմիններով, վորոնք մի կողմից վերջանում են փոքրիկ կրճիթով, իսկ մյուս կողմից — վորովայնով, նաև յոթը զույգ վերջավորություններով. պաշտոսարակներ, գրեթե չքայան անասն, վոր զուրկ և բերանի առջևի վերջավորություններից. հակայական խեցկետիներ, վորոնց գիտել և նաև Պարզ Դար վինը. բնությունը դրանց հակայական ութ և ավել. դրանք բարձրանում են առաջնայ աստերը, պակում կսկոսները, վորոնք շարգվում են ընկնելուց հետո, ապա այդ խեցկետիներն իրենց ումեղ Եանկերով քայ են անում կսկոսները: Այստեղ, պայմա լուսավորված այս ջրերում խեցկետիները մի տեղից մի այլ տեղ են շարժվում զարմանալի նկունությամբ, հակառակ մարտարյան խեցկետիների, վորոնք հաղիվ-հաղ ստղում են մայրուերի միջև:

Առավոտյան մամը մուս յոթին մենք վերջապես, հասանք մարդարտի Ծանձաղուաը, ուր ցրված են միլիոնավոր խեցիները: Այդ թանկարեք հակադարձիներն իրենց արտադրած լարմունքային հեղուկի միջոցով կազում են մայրերին ու այլևս չեն շարժվում, դրանով սարքերվելով ուսակի խեցիներից, վորոնք չեն կորցնում շարժվելու ունակությունը:

Այն խեցին, վորտեղ մարդարտի և ստաղանում, ումի մուս-վորտպես կէտր մե, գրեթե միասեսակ, շատ հաստ փեղկեր, վորոնք արտաքին կողմից խորդուարդ են: Սեցիներից մի քանի-աըն ակուզված եյին կանաչաղուն շերտերով և նաուպայթներով, վորոնք նրանց կասարներից տարանվում եյին դեպի բուրբ կողմերը: Դրանք նոր խեցիներ եյին: Մյուս, հին խեցիները, վորոնց սարիչը առախց քարձր եր, թուխ եյին, համարյա սե և ունեյին մինչև սասնհինդ սանտիմար լայնություն:

Նուզապես նեմոն մեղքով ինձ ցույց ավեց անհամար քանակությամբ խեցիներ, և յես հասկացա, վոր այդ հանքն խեղապես անուպա և, քանի վոր բնությունն այնուամենայնիվ միշտ ավելի յե առեղծում, քան թե ավերում և մարդը: Նեղ լեղք, համարարիմ լինելով ավերածության մարդկային բնաղղին, շտա-

պէջ կողքից կարծած ցանցը լցնել լավագույն կակղամորթին-
քով:

Մակաբն ձեռք շէյինք կարող կանգ առնել: Հարկավոր եր
հետ շնաւ նավարկուց, վոր վտառահաթյամբ առաջ եր ցնում
իրեն ծանօթ շախիղներով: Մի քանի անգամ ձեռք յեղանք այն-
պիսի տեղերում, վոր մեռա հասնում եր ծովի մակերևայթին:
Հետ դարձյալ խորը տեղ էյինք ընկնում: Հանախ անցնում է-
յինք բարձր, պիրամիդաձև ժայռերի մասից: Դրանց նկարներում
ու ձերպերում գտնվում էյին խուշոր, խեցքեանանման խեցիկներ:
Կանգնած լինելով իրենց բարձր վտաների վրա, վարձեք նման
էյին ինչ-վոր ֆանտաստիկ սարգմական մեքենաների, նրանց
անթարթ նայում էյին մեզ:

Վերջապէս, ձեռք հասանք մի քարանձավ, վոր բացված եր
մի նկարապէս, տարաբնակ մե ունեցող ժայռի մեջ: Ժայռը
ծանկղած եր ամենապղծեցիկ ծովային բուսականությամբ:
Սկզբում ինձ թվաց, վոր քարանձավում անթափանցելի խավար և
տիրում և արևի նստադաշթները հանդուս էն այդ քարանձավի
մուտքի մաս. սակայն պարզից, վոր անձավի մեջ լցված ջուրը
լուսավորված և իր կշիռն ունակալթներ ինչ-վոր պայծառ և
անարտ զույն ունեցող լույսով:

Նավագուհա Նեման ներս մտավ քարանձավը: Մենք հետևե-
ցինք նրան:

Ետևով իմ այնքան ընտելացան քարանձավում տիրող խա-
վարին: Յես նկատեցի քարանձավի խորզուրորդ կամարները,
վոր տեղ-տեղ հենված էյին դրանիս լայն հիմքեր ունեցող,
տակնայան նարտարուպետության ծանրազէր սյուններին նման-
վող բնական սյուններին:

Ինչո՞ւ մեք տարաբնակ ուղեկիցը մեզ տարավ այդ սուր-
ջրյա քարանձավի խորքը:

Ետևով յես այդ իմացա:

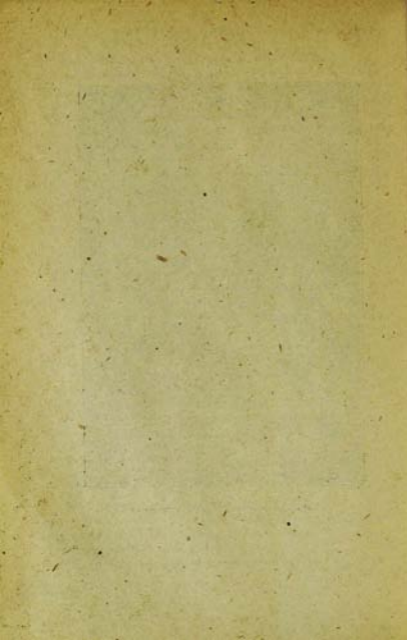
Իջնելով թեք հասակով, մենք մասնք կլոր մի փոս: Այս-
տեղ ծովագուհա Նեման կանգ առավ և մեզ ցույց տվեց մի տասր-
կա, վոր մենք դես շէյինք տեսել:

Դա հակառակն մեծության ունեցող մի արիզակնա յեր,
յերկու մետր շատախիղով, մի ամբողջ ավազան, աբ կարող էյին
լողանալ մի քանի շախահաս մարդ, և ավելի մեծ եր, քան ճնա-
ուսիչուսի՞ն սալոնում գտնվող արիզակնան:

Յես մտայեա այդ դարձանավի կակղամորթին: Նա կպել եր

Մեքէի Հախալուս վանկերը ըստ Յիլն:

գրանիսն հարթակին, միայնակ և առանձնացած անել քարան-
ձափի շրում :

Յես այդ կակղամորթի քաւը վորտչեցի յերեք հարյուր կիլո-
գրամ : Այդպիսի զփռարենն անովազն առանհինգ կիլոգրամ
ւճիսն և պարունակում :

Նափապետ Նեմոն ըստ յերևույթին վազուց գիտեր այդ
կակղամորթի դայության մասին : Առաջին անգամը չեք, վոր
նափապետն այցելում եր նրան : Յես մտածեցի, վոր նափապետը
մեզ այտուեղ և յերեւել թնության այդ հրաշքը ցույց տալու հա-
մար :

Սակայն յես սխալեցի : Նափապետ Նեմոն ինքն ել պետք և
ճանաթանար խեցիէ դրության հետ :

Խեցիի հակայական փեղկերը կխտարաց եյին : Նափապետը
զաշույնը գրեց փեղկերի մեջ, վորպետեղի գրանք չփակվեն : Լե-
տտ նա մեռնելով յարմարացրեց կակղամորթի առամեամն ծայ-
րը :

Այնտեղ, կակղամորթի մարմնի ծալքերի միջև յես տեսա
կզկուսի ընկույթի մեծությամբ մի մարդարիտ : Վաշտատային կա-
նանափոր մեք, սաղչեցուցիչ մարդությամբ և անմկարողելի գե-
ղեցկության ունեցող լուսախաղը ցույց եյին տալիս, թե ինչ-
պիսի հակայական արեւեք ունի այս մարդարիտը : Լեռաքրքրու-
թյամբ համակված, յես պարզեցի մեռնա, վորպետեղի յշտփեմ
այն, իմանալ ծանրությամբ, մտախիչց զմայլվեմ մարդարիտով :
Սակայն նափապետ Նեմոն հետ մղեց մեռնա, արագությամբ
դուրս քաշեց զաշույնը փեղկերի միջից, վորտեք խկույն փակ-
վեցին :

Յես հասկացա նափապետի դիտաւորությամբ : Նա մարդա-
րիտը թողնում եր կակղամորթի փեղկերում, վորպետեղի սակելի
անի : Ամին տարի կակղամորթի արտազրան նյութերը նոր շերտ
եյին սակելացնում մարդարտի վրա : Միայն նափապետ Նեմոն
գիտեր այդ քարանձափը, ուր հասունանում եր հրաշալի պտու-
ղը : Նափապետն անեցնում եր մարդարիտը, վոր մի գեղեցիկ ու
անզարմարի իր թանգարանը : Գուցե նա արհեստակտորեն եր
անեցնում այդ մարդարիտը, ինչպես անում են վիճացիք և հըն-
դիկները, կակղամորթի մեջ գնելով ուշուճք կամ մետաղյա գըն-
դակ, վորը հետզհետե ծածկվում և զապտակուրի չեքսով : Այս-
պես թե այնպես, համեմատելով այդ մարդարիտը դայության
ունեցող կամ ճշտաւորութիւնի թանգարանում յեղած մարդարիտ-

ների հետ, յես ունի դուհուսեցի ստեղծագործ ասուր ժողովն Փրանկ :
Դա նախնական թանկագին գարգ էլ չէր, վարովհետև աշխարհում
չկա մի կին, վարի սկանչը գիմանա աբղաղիսի գինդի ծանրու-
թյան. դա ընտանիքս սուղեցուցի խաղ եր :

Մենք արդեն գիտել էինք հրաշալի խեցին : Լավագուստ Նե-
մոն գուրս յեկամ քարանձավից, և մենք գարնայի թեք հասակով
բարձրացանք մարզաբանի ծանծաղուսը :

Մենք զնում էինք սրված, կարծես գրանում էինք գաղ-
տում : Մեղանից յարարանելուսը վարանդ ուզում արնակ էլ
կանդ եր սուսում, հետ մտալով մյուսներին :

Պետք է ստել, վար յես բարբառվին մտապա մեր սարկըրյա
գրանանցի վտանգը, վար նախորդ արն արնանն նշում եր թեմ :

Մենք հետզհետև հասանք ծանծաղ սեղեր և վերջագուստ,
արնակ, ուր ջրի խորությանը մեկ մեղանից ավելի չէր : Եւ
զուտից գուրս յեկամ ջրից : Կանանցը հասավ թեմ և իր սարգավար-
աի սարակին հարկով իմ սարգավարաի սարգուս, հայացքով բա-
րեկամարար վարջանեց թեմ : Սակայն այդ ծանծաղ սեղը բը-
նում եր ընդամենը մի քանի սասնյակ մեղք սարանության :
Մենք նարից մտանք խորը սեղեր՝ մեր սարերդի մեկ : Թեմ
թվում է, վար հիմա յես իրավացի յեմ սարգուս սեղանելու ու-
կիտեսը :

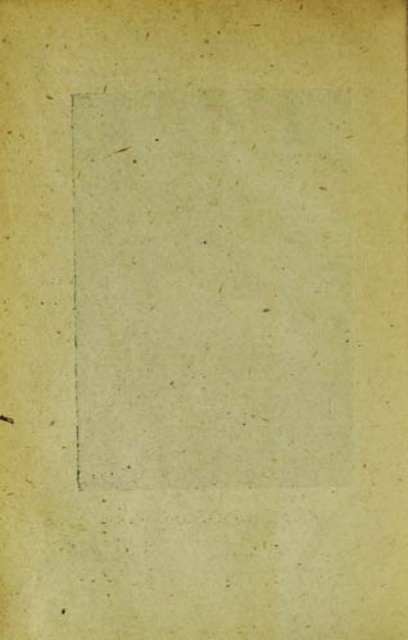
Մայրով մոտ ասուր յուսի : Լանկարծ նավագուստ Նեմոն կանդ
սուսով : Թեմ թվաց, թե նա կանդ սուսով արն պատկասում, վար
չեղզից նամարարից, և մենք հիմա պետք է հետ գտանանք :
Բայց վճշ, սարկըրյա մարտի բախական լախ նեղքվածքից նա
մեկ նշան արավ, վար մտանանք իրեն : Հետո նա մեղքը մեկնեց
զեղի ինչ-վար մի կես և յես ուշադրությանը նարիցի արք կոչ-
մը :

Թանկից հինգ մեղք հետո յերևաց ինչ-վար մի սովեր : Սե-
անանդասությանը մտանեցի շմանկների մտին : Սակայն
ի գուր եր այդ. այս սեղամ ինչիքը բարբառվին չէր վերաբերում
այդ ուկիտեսութի գիշակներին :

Դա մի մարդ եր, կենդանի մարդ, հարկ-մկնար : Մեղքը
յերևի ջրասուրը եր յեղեղ մարդարաի խեցի գանելու համար :
Սեա սեղան նրա մակուսից, վար գանվում եր նրա պիտակերում :
Նա ջրասուրը եր լինում և խկուսն գուրս եր գալիս ջրի յեր-
սը : Երևեալով ջուրը, նա գտանեալով բանում եր մի մեծ կուպին,
վար պարանով կուպված եր մակուսիի մայրին : Այդպիսով նա

Համայնքի գաղութի խոյի շահակի ճյուղերը

կարողանում էր ամէլի արազ հասնել հասակին: Մասազորա-
պես հինգ մետր խորութեամբ նա քայք էր թաղում քարը, արա-
զութեամբ ծուռն էր շարում և գոտուց կտրված ցանցն շատայ լըց-
նում էր Հենց ստալիին հանդիպած խեղիններով: Հետո դուրս էր
գալիս ջրից, խեղինները լցնում մակուշիւր, ջրից դուրս էր քաշում
քարը և զարմայլ կրկնում նույն գործնությունը: Յուրաքանչյուր
անգամ նա ջրի սակ մնում էր վաղ ամէլի, քան յերեսուն վայր-
կյան:

Սուզակը չէր նկատում մեղ: Ժայռի սովերը մեղ թաղցը-
նում էր նրանից: Յեղ ինչպե՞ս կարող էր խեղն Հեղիկի մաքսն
անցնել, վո՞ր էր կողքին, ջրի սակ զանգում են մարդիկ, էր
նման արարածներ, և Հեռեւում են նրա յուրաքանչյուր շար-
ման:

Շատ անգամ էր նա ջրասույզ լինում և նորից բարձրանում
ջրի յերեսը:

Ամեն անգամ նա կարողանում էր հաճաքել ընդամենը տու-
տը խեցի, վորովհետև սախլված էր պոկել հասակին կզան արչ
խեղինները: Յեղ քանի՞-քանի դասարկ խեցիներ էլին լինում, վո-
րոնց համար նա վտանգի յեր յենթարկում էր կյանքը:

Յես մեն ուշադրութեամբ հետևում էլի նրան: Նա ջրասույզ
էր լինում և ջրից դուրս էր գալիս ճշտորեն վորովիւմ ժամա-
նակում: Կես ժամվա ընթացքում վորինչ չէր խանդարում նրա
աշխատանքը: Յես շատ դրա՛վժեցի արչ Հեռաքրքի տեսարանով
և յուրորովին մոռացաւ մարդարիտ վորսպներին ազատնող վը-
սանդը: Այն վայրկյաններին, յերբ Հեղիկը ծուռն էր շարել և
խեցիներ էր հաճաքում, յես տեսաւ, վոր նա անապատելի կերպով
մի կողմ նետվեց սարսափից, վորաքի յեղավ և հապենայ պոկվեց
հասակից, վորպեսզի վեր բարձրանա:

Յես հասկացաւ նրա յերկյուղի պատճառը: Դժբախտ սուզա-
կի վրա յերեսաց վիթխարի մի սովեր: Դա մի հակառակն շա-
տանուկ էր, վոր յերախը բացած, աչքերը կրակով լի, լողում
էր դեպի Հեղիկը:

Յես սարսափից քարացաւ, անզոր լինելով վորեն շնչին շար-
մում կատարելու:

Ազա՛, դիշակները հարմակվեց ուղղակի խեղն Հեղիկի վրա:
Վերջինս մի կողմ թուով և ազատվեց շանակն յերախից, սա-
կայն դիշակները պոչով սարսափելի հարված հասցրեց Հեղիկին,
վորը վայր ընկավ:

Այդ բոլորը կատարվեց ժի ջանի վայրկյանում: Եամանուկը հետ դարձավ և շուտ դաշտով մեջքի վրա, պատրաստվեց յերկու կես անել հնդկին, յերբ հանկարծ յես տեսա, թե ինչպես նախապես նեման, վոր կանգնած եր իմ կողքին, վնասկանապես քայլեց դեպի հրեշը, մեռցում պահելով դաշույնը:

Նա ուղում եր մեմամարտ սկսել սարսափելի դիշակերի հետ: Եամանուկն արդեն պատրաստվում եր կուշ տալ խեղճ սուղակին, յերբ տեսավ նոր հակառակորդին: Վայրկենապես դառնարով վորքի վրա, նա լողաց դեպի նախապես նեման:

Յես հիմա ել պարզ հիշում եմ այդ սարսափելի պայքարի բոլոր մանրամասնությանները: Նախապես նեման հանկարծակի կանգ առավ և սուղեցուցիչ սամնաբառությամբ սպասեց վիթխարի շանդական մտանշարուն: Յերբ շանմանուկը հարմակվեց նախապեսի վրա, վերջինս արտասովոր հարակությամբ մի կողմ ցատկեց և դաշույնը մինչև դաստակը խոփեց շանական վարովայնի մեջ:

Սակայն բանը դրանով չվերջացավ: Միայն այսուկ ոկովեց պայքարը:

Եամանուկը, պտակերսովոր կերպով՝ ասած, վայնասուն բարձրացրեց: Արյունը հեղեղի պես թափվում եր նրա վերքից: Մեր շուրջը շուրճ այնպես ներկվեց արյունով, վոր յես այլևս վոչինչ չեյի տեսնում:

Միայն մի ջանի վայրկյանից հետո, յերբ շուրջը մարքից արյունից, յես տեսա, վոր խելագար նախապեսը, շանական լողաթևից բանած, քաջարար կովում և նրա դեմ, դաշույնով թարս խփելով վարովայնին, սակայն հնարավորության լուսնեմարով վերջին վնասկան հարվածը առյու՝ սրտին խփելու: Եամանուկը կատաղաբար դաշտարվում եր, շուրճ արկածում այնպիսի ուշտով, վոր յես հողիվ եյի վտարի վրա կանգնում:

Յես ուղում եյի ողմության հասնել նախապեսին, բայց սարսափից տեղումս քարացած, վոշ մի քայլ չեյի կարողանում անել:

Վշտացած ու ցավելով տեսնում եյի, թե ինչպես փոխվում և կովորների դրուժյունը: Նախապեսն ընկավ հասակին, նրգմելելով իր վրա ընկած վիթխարի կենդանու սակ: Բացվեց շանական ահաղին, սարսափելի յերախը, և մի վայրկյանից հետո նախապեսը կմազեր իր բուրբ հաշիվները կյանքի հետ, յեթե չմիջամտեր Նեզ Լենդը:

Արազ, ինչպես միտքը, կանազացին Հարձակից շանական
վրա և իբ յնամանու սուբ ծայրով ստեղծի Հարձան Հասցրեց
Նրան:

Ջուրը կրկին ներկվեց արշան ծոր Հեղեղներով և աշկնո-
վում էր շանական պոչի կտասալի Հարձաններից: Սակայն Նեղ
Լենդը չվերկացեց: Նրա յնամանին խոցեց շանական սիրտը:
Դա մահվան ստաղանակ էր: Աշկնոնությանը, վոր ստաղ էր դա-
լիս Հրեշի ջգանդական շարժումներից, այնքան ուժեղ էր, վոր
յն ու Կոնսելը վայր ընկանք:

Մինչ այս մինչ այն, Նեղ Լենդն ուղնեց նախապետին վրաջի
կանգնելու: Կույի մամանակ յուրովին վնասված լլինեղով, նա-
խապետը վառջի կանգնեց, անմիջապես մտանցով Հեղիկին, ա-
րազությանը կտրեց պարանը, վորով քարը կտալված էր Հեղի-
կին, բանեց վերջինիս և մղելով դեպի վեր, դուրս տարավ Գրի
յերեսը:

Մենք յերեքով Հեռակեցինք Նրան և աղպես Հրաշալի կեր-
պով ազատվելուց մի քանի վայրկյան Հեռո Հասանք դժբախտ
սուղակի մակույկին:

Նախապետ Նեմոյի ստաղին Հողան էր ուշջի բերել սուղա-
կին: Յնս վախենում էյի, վոր աքը չի հաջողվի, սակայն դա
անհուսալի շնչի Համարում, վորովհետև Հեղիկն այնքան էլ յեր-
կար չի մնացել ջրի սակ: Մյուս կողմից, սակայն, շանական
պոչի Հարձանը կարող էր տեղն ու սեղը ազանել Նրան:

Բարեբախտաբար աղպես շեղով. Կոնսելն ու նախապետ Նե-
մոն յնամանով շփեցին ջրահեղմի մարմինը և սա ՀեղաՀետև ուշ-
ջի յեկավ: Նա բացեց աչքերը: Վորքան մեծ պետք է լիներ Նրա
զարմանքը և նույնիսկ սարսուխը, յերբ տեսավ դեպի իրեն թեզ-
ված շորս մեծ պղնձե դուռի:

Ի՞նչ պետք է մասնեք նա, յերբ նախապետ Նեմոն դասուց
Հանեց ցանցը և մարդարտի Հեռ միտսին սվեց Նրան: Յեյլոնի
խեղհ Հեղիկը Հուզված, դողդոջուն մեռքով ընդունեց ջրակայաց
մարդու առջ փառահեղ ընձան: Հեղիկի դեմքին արտահայտված
յերկյաղն ու զարմանքը բառերից ավելի պերճախոս կերպով ա-
սում էյին, վոր նա չպետի, թե ինչ դերքնական արտաբանների յե
պարտական իբ կյանքի փրկությանը և Հանկարծակի մեռք բեր-
ված Հարսաությանը:

Նախապետ Նեմոյի նշանով մենք դուրս յեկանք նախակից,
վերադարձանք մարդարտի ծանծաղուտի Հասանք և կես մամ

քայլերուց հետո մտանցանք խարտիին, վորի վրա կանգնած եր
ճառասիրուսիք նախալը:

Նստելով նախալը, մենք նախաստիների ողնությամբ ուղա-
վայինք մեապա ծանր սաղաթարաններից:

Նախապես նեմայի սուսջին խոսքն ուղղված եր նեղ կեն-
դին:

— Ենորևակալություն, միտեր կենդ, — սասց նա:

— Չարեև, նախապես, — դատաստիանեց կանաղացին, —
յես միայն վերապարմբի մեզ իմ պարազը:

Գուճառ ժպտալ սահեց նախապեսի դեմքով և զբանով վեր-
ջացավ ամեն ինչ:

— Ինչի ճառասիրուս, — հրամայեց նախապես:

Նախալը նեախ արապությամբ սլացավ ալիքների միջով: Մի
քանի բուպեյից հետո մենք անցանք ջրի յերեսը յեյուն շանաճը-
կան դիակի մասից: Սուր դնչից, յերկար, մանպապուն, մեն
լողաքիներից, վոր համուսմ եյին մինչև մեջքի լողաքիներ, վեր-
ջապես, մեջքի հերմաքարային դույնից և վորովայնի սպիտա-
կությանից յես համալեցի կապույտ շանանկանը, վոր իսկական
շանանկների ընտանիքի ամենավսանգավոր ներկայացուցիչներից
մեկն և:

Կանեղը շանանկանը դիտում եր զուտ դիտական հետաքրքր-
ությամբ, և յես հովասացան եմ, վոր այդ բուպեյին նա իր
մարում շանանկանը դատում եր կանկանկների յենթադասի, իս-
կական շանանկների ընտանիքի և կապույտ շանանկների տեսու-
կի շարքը: Նա միանգամայն իրավացի յեր:

Այն ժամանակ, յերբ յես նայում եյի անշարժ ընկած կեն-
դանուն, հանկարծ մակույկի մաս յերևացին նրա վեց անկշտում
ցեղակիցները: Սակայն բուլտրովին ուշադրություն չզարմենլով
մեզ վրա, նրանք հարմակվեցին ու սկսեցին մեկ-մեկուց խնչ
կապույտ շանանկան դիակի կտորները:

Իննի կեսին մենք վերապարմանք ճառասիրուս:

Գանվելով իմ սենյակում, յես վերհիշեցի այդ որվա սուս-
վոսյան դեպքերը: Սրանցից կարելի յեր հանդել յերկու յեղբա-
կացության: Առաջին՝ նախապես նեման իր համարմանու-
թյամբ մրցակից չուներ, յերկրորդ, ընայելով, վոր նա ատում
եր մարդկությանը, վորից փախչում եր մինչև Ծովի հասակը,
նա իրեն անհայտ մի ինչև մարդու կյանքը փրկելու համար
պատրաստ եր վտանդի յենթարկել իր կյանքը: Ինչ ել վոր իր

ժամին սակր այդ տարրերինսկ ժարզը, այնուամենայնիվ յերևում էր, զոր նրան չի հաղողվել իր սրտում մինչև վերջ ինչպե՛ս ժարզատիրական զգացումները:

Յերբ յևս այդ սասցի նախապետին, նա նկատելի հուզումով պատասխանեց ինձ.

— Դա հոգիկ էր, պրոֆեսոր, անշվամ յերկրի բնակիչ: Մինչև վերջին շունչս յևս կլինեմ անշվամների կողմը, և յուրաքանչյուր անշվամ ժարզ յեղել և և կլինի իմ յեղբայրը:

ՉՐՐՐՐՐ ԳԼՈՒԿ

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Ծ Ո Վ Ը

Համվարի քամեմենին, ցերեկով Յեյրն կղզին շրացավ հորիզոնում և ճառագիւղուցը մի ժամում անցնելով քամն մզոն, ուղևորեց զեղի այն նեղուցները, զոր Մուղղիկյան կղզիները բամանում են Հակկոպինյան կղզիներից: Նախ անցավ Կիսասանի, — կարայյանաթն կղզու ժամից, զոր 1490 թվականին դառել էր վասկո-դե-Գաման: Դա Հակկոպինյան արշապետի սասնինը խոշորագուսն կղզիներից մեկն է, և գտնվում է 10°0' և 14°30' հյուսիսային լայնության և 69°0' ու 50°72' արևելյան յերկարության սակ:

Ճառանական ծովից մեկնելուց մինչև հիմա մենք անցել ենք սասնիկց հաղար յերկու հարյուր քամն մզոն, կամ յոթը հաղար հիմոց հարյուր լին:

Հետևյալ որը, համվարի 30-ին, յերբ ճառագիւղուցը բարևրացավ Նրի յերեսը, զուշ մի ցամաք չեր յերևում: Հիմա նախ ընթանում էր զեղի հյուսիս-հյուսիս-արևմուտք, զեղի Ոման ծոցը, զոր գտնվում է Աբարիայի և Հնդկական թերակղզու միջև և ներկայանում է Գարսիական ծոցի մուտքը:

Ու՞ր էր մեզ սանում նախապետ Նեման: Յես այդ լցիտեյի և չեչի կարող պատասխանել Նեղ Լեմզին, զորն ինձ ավից այդ հարցը:

— Իմ բարեկամ Նեղ, մենք գնում ենք այնտեղ, ուր ցանկանում է նախապետ Նեման, — պատասխանեցի յևս:

— Վախենում եմ, զոր դա մեզ համար լավ հետևանք չունե-

նա, — առայ կանազացին: — Պարսկական ծոցը միայն ունի մի
ժուռք, զորը նաև ծառայում է իրրև յեւջ, և յեթև մենք մանենք
այդ ծոցը, անխուսափելիորեն պետք է նա դառնանք:

— Ի՞նչ արած, Նեղ, նա կդառնանք: Իսկ յեթև Պարսկական
ծոցում դամբկելուց նաև նավապետ Նեման ցանկանա այցելել
Կարմիր ծովը, Բարեշ-Մանդերի նեղուցը միշտ պատրաստ է նա-
նապարհ տարու նրա նավին:

— Պարսն պրոֆեսոր, դուք ինձանից ավելի լավ դիտեք,
զոր Կարմիր ծովը նախապիսի փակ ծով է, ինչպես և Պարսկական
ծոցը, — առարկեց Նեղ Լենդը, — զորովհետև Մանդի ջրանցքը
զեռ չի փորված, և նույնպե՛ս այնպիսի մի նավ, ինչպիսին ճա-
ռատիւուսն է, չի կարող անցնել այդ ջրանցքի ապագա ջրարդ-
ւակների պեղանների միջով: Այսպիսով Կարմիր ծովը զու՛յ մի
կերպ չի կարող մեզ մտնեցնել Յեփրատային:

— Յես մեզ չե՛ս տեսի, թե մենք մտնեմուք ենք Յեփրատային:

— Ապա դուք ի՞նչ եք յենթադրում:

— Ի՛նչ կարմիրով՝ ճառատիւուսը», այցելելով Արարիայի ու
Յեփրատի մոտ յեղած ծովերը՝, կփնտրանա Ղազխանի ավ-
կիանուք, կամ Մողամբիկյան նեղուցով, կամ Մաակարեճյան
կղզիների մոտով, — ապա կհասնի Բարեճուսո Հրվանդանին:

— Յենթադրենք թե այդպես ել կլինի, — շարունակեց Հար-
ցաքննել Նեղ Լենդն իրեն զու՛յ հասուկ հաստատակամությամբ, —
լավ, խեղ յե՛րք մենք կհասնենք Բարեճուսո Հրվանդանին:

— ճառատիւուսը՝ կանցնի Հրվանդանի մոտից և դուրս կգա
Հենց այն Ատլանտյան ովկիանուք, ուր մենք դեռ չենք յեղել: Ի՛նչ
բարեկամ Նեղ, հիշա առացեք, մի՛ թե մեզ հոգնեցրել է այս ըս-
տարկրյա համապարհորդությամբ: Մի՛ թե մեզ մաներացրել է
ստորկրյա տեսարանների այս անվերջ բարձրադանությամբ: Ինչ
զերարեբում է ինձ, հիշան ստան յես անվեղծորեն ցավելով իմ-
նում եմ, զոր զերջանում է այս դարձմանալի համապարհորդու-
թյամբ, զորի մասին զու՛յ մի մարդ յերազել անգամ չի կարող:

— Մի՛ թե դուք մտնայել եք, պարսն պրոֆեսոր, — առար-
կեց կանազացին, — զոր յերեք ամիս մենք դերի յենք այս ըս-
տարկրյա նավում:

— Յես այդ չե՛ս հիշում, Նեղ, և չեմ ել ուղում հիշել: ճառ-
ատիւուսում՝ դամբկելու զու՛յ մամերն եմ հաշվում, զու՛յ՝ ել որերը:

— Այս բուրձն ինչո՞վ կփերջանա:

— Վերջը կգա էր ժամանակին: Մենք զու ժի կերպ շենք կարող արտազանել նրա դաշտուարը և խզուր ենք զիմում: Յեթե դուք, զաջ նեղ, դարչիք և ստեղծեք ինձ՝ արկիկ և փախչելու հարձար ստիճան, սպա յես համայնքով մեզ հետ միասին կըմանրկելի մեր փրկութեան հնարավորութեանը: Սակայն այդպիսի ստիճան զետեա չկա և անկեղծարեն սասան՝ յես այնքան ել չեմ հավատում, զոր նավապետ նեման համարմանկի յերբևե մանել յեզրուպական ծովերը:

Այս կարն խոսակցութեանից յերևում է, զոր յես դարձել եմ ճշտութեամբ և նրա հանելուկային նավապետի մտնումը յերկրորդական:

Ինչ վերաբերում է նեղ լեռնին, նա խոսակցութեանը վերջացրեց հետևյալով.

— Այդ բարբառ եհա է, սակայն իմ կարծիքով արժանեղ, ուր կա հարկադրանք, չի կարող զարեւել լինել:

Հետևյալ շտա սրբրի ընթացում մինչև փետրվարի 3-ը ճշտութեամբը դարբեր արտազութեամբ և սարբեր խորութեամբ լողում էր Ռեան ծոցում: Թվում եր, զոր նավը հաջողութեամբ է լողում, կարծես զետեա չի ընտրել վերջնական ուղին, բայց այդ սրբում մենք զու ժի անգամ լանցանք Սեպտեանի արևադարձը:

Նախքան այդ ծովից հեռանալը մենք ժի քանի բուպե գիտեցինք Ռեանի գլխավոր քաղաքը՝ Մասկատը: Յես սքանչալացա այդ քաղաքի զեղեցիկ տեսքով. ժայտերի սև ֆոնի վրա սպիտակ աները և ստրուքյուններն իսկապես զոր հազվադաս տեսարան էին ներկայացնում: Յես դմայլում էյի մզկիթների կըլոր գմբեթներով, մինարեթների սուր դաշաթներով, դարավանդների թարմ կանաչով: Սակայն այդ տեսիլքը յերկար չտարուանկվեց. ճշտութեամբը կրկին սուղից մթին ջրերի խորքը:

Այնուհետև մեր նավը սկսեց լողալ ցամաքից վեց մզն հեռու, Արարիայի անկերի յերկարութեամբ, անցնելով Հազրաճաուարը, անցնելով զու-բարձր լեռների ալեմն շղթան, ուր տեղ-տեղ հասնա ստեղծակներ էյին յերևում: Փետրվարի հինգին մենք վերջապես մասնա Ադենյան ծոցը, զոր ճաղարի ճևով միանում է Բար-եղ-Մանգերի նեղուցին: Հողկական ովկիանոսի ջրերը այդ ծոցի վրայով լցվում են կարմիր ծովը:

Փետրվարի վեցին ճշտութեամբը դուրս յեկավ ջրի յերես

և մենք նկատեցինք Ազենը զազազը, վոր դանձում է նեղլիկ պարանոցով մայր-ցամաքին միացած, համանուն հրվանդանի վրա: Ազենը, վոր բնական պայմաններով իրենից ներկայացնում է քուկաբան արարական Ջիրբալուար, 1850 թվականին դրավժամ է անդլիայցիներին կողմից և հիմա դարձել է բուլբուլին անմասնելի մի բերդ: Հեռվում յես տեսա աչք զազազի ութկողմանի միասրենեքը: Պատմարան նդրիկիստի ասելով՝ մի ժամանակ աչք զազազն ամենասաշխույթ ու հարուստ առևտրական կես է յնդել ամբողջ ծովափում:

Յեա համասացած եյի, վոր նավապետ Նեմոյի կարգադրությամբ ճնտասիրուաքն հես կզանա Ազենից: Սակայն պարզվեց, վոր յես սխալվում եմ:

Հասեյալ որք, փետրվարի 7-ին մենք մասնք Քար-եյ Մանդերի նեղուցը: Նեղուցի անունն արարերեն է և նշանակում է արցունքների դուռ: Նեղուցի յերկարությանն ընդամենը հիսունյերկու կիլոմետր է և ճնտասիրուաքն, վոր սլանում եր իր ամբողջ արտադրությամբ, աչք տարածաւթյանն փնջեկալ համար մի ժամ էլ չկարցրեց: Սակայն ինձ չհաջողվեց վորեն բան տեսնել, շտեսա նույնիսկ Պերիմ կղզու տփերը, վոր անդլիայցիները դրավել եյին ծովի վրա Ազենի տիրապետությանն ամբողջելու համար: Անդլիական ու Փրանսիական բազմաթիվ նավեր, վորոնք կապ են պահում Սակոյի պարանոցի, Քամբեյի, Կալիսթայի, Մեյրուանի և Ս. Մալթիկիտի կղզու միջև, յերթեկեկում եյին նեղուցում, ախտես վոր ճնտասիրուաքն ախտեղ յեր կարող յողալ ջրի յերեսին: Այս պատևառով մենք շարունակ դանձում եյինք ջրի տակ:

Վերջապես, կեսորին մենք մասնք Կարմիր ծովը:

Կարմիր ծովը: Այստեղ յերբեք անմրե չի դալիս: Յերկիները յերբեք չի ծանկիվում ամպերով: Վոչ մի աչքի ընկնող դես չի թափվում աչք ծովը: Քե՛տ արևը հսկայական չափով գոլորշիացնում է նրա ջուրը, վորի մակերևույթն ամեն ասրի խճում է մեկ և կես մետրով:

Յեթն աչք տարսրինակ ծովանոցը կարվեր ավելանալից և ին դասնար, համանարեն արզեն յորացած կլիներ: Կարմիր ծովի մակերևույթն ավելի ցածր է, քան բուլբ կողմերից փակված Կասպյան ծովի մակերևույթը, վորտեղ գոլորշիացող ջրի քան-

կը նշտութեամբ համարակազմութեամբ և միտաբանական տեղումներ
ընեն:

Կարժիր ծովն ունի յերկու հազար վեց հարյուր կիլոմետր
յերկարութեամբ և յերկու հարյուր զոտասուն կիլոմետր միջին
լայնութեամբ: Պտուղամետ փարսամաններէ և Հոսմի կայսրութեան
ժամանակ դա յեղել և աշխարհումս մեծագույն առևտրական
զարկերակը: Սուկի ջրանցքի բացումով այս ծովը վերապէս կըս-
տանա իր յերբմեծի նշանակութեամբը:

Յեա նույնիակ չեյի փորձում հասկանալ, թե նախապես Նե-
տոյին ինչ ջրահանույց և յերկ այս ծովանոցը: Սակայն յե-
անասնաման չափով ուրախ եյի, վոր ճշտութիւնաբար հասով այս-
տեղ: Հիմա մենք ընթանում եյինք չափավոր արագութեամբ,
մերթ դուրս գալով ջրի յերեսը և մերթ ջրասույզ լինելով, վոր-
պեսպէ ջրնզհարկենք հանդիպական նալին: Այսպիսով յեա ծա-
նոթացա այս հետաքրքիր ծովի արտաքինի ու ներքինի հիտ:

Փետրվարի ութին, առավոտը բացվեց թե չե, մենք տեսանք
Մոկան, ավերակներէ այդ քաղաքը, վորի խորիւրդ պատերը
քանդուում են նույնիակ թողանութեան կրակայից: Աղերակներէ
մինչ փյունիկյան արձափներ են անել և ծածկվել հանելի սաղար-
թով: Մի ժամանակ Մոկան յեղել և առևտրական խոշոր կենտ-
րոն, ունեցել և վեց շուկա, քանակեց մզկիթ և տասնչորս ամբու-
թյան, վորոնք յերեք կիլոմետր յերկարութեամբ շրջապատել են
քաղաքը:

Ճշտութիւնաբար ճոտեցավ Աֆրիկայի ավերին: Այստեղ ծովն
ավելի խոր եր: Ինչեւով ջրի տակ, մենք դժայլովում եյինք աշ-
կարմիր կորայտաններէ սշանչաղեղ թփուաներով, ստորջրյա ժայ-
ռերին փոփան ջրիմուսներէ և ծովանաղերի խիտ, կանաչ դորզով:
Ինչպիսի՛ աննկարագրելի տեսարան եյին ներկայացնում այդ ըս-
տորջրյա խութերն ու կղզայակները, վոր դամբում եյին Լիբիա-
կան ավերի մաս: Սակայն ստորջրյա տեսարանները մի առանձին
զեղեզղութեամբ և բազմազանութեամբ ունեյին արևելյան ավերի
մաս, վորոնց շուտով ճոտեցավ ճշտութիւնաբար: Տեխամայի
մաս, դոմֆիաներն անել եյին վոր միայն ջրի տակ, այլև ծովի
ժակերևույթին, ուր մի քանի մետր տարածութեամբ աչքի եյին
ընկնում իրենց զեղանկար հյուսիսանքներով: Ճիշտ է, ջրի վրա
անած դոմֆիաներն ավելի դժգույն եյին, քան ջրի տակ անանե-
րը, վորոնք շարունակ թարմանում են հասանուս ջրով:

Վորջանն հրաշալի ժամեր անցկացրի յես, նստած լինելով
սալոնի լուսավառածի մոտ: Սասրիչը յա բուսական և կենդանական
աշխարհի ցանի՝ ցանի նոր նմուշներ տեսա եղևկարական լուսոր-
ժակի սակ՝ սպիտակուլյարներ, սալմեր, թերթաքարի գույնի
ակաթնաքաներ, վորոնց թվում նաև *tiialazziatleuz azter*, վո-
րոնք նման են սրնակապոչին և կարծես սպասում են Պան սա-
ալմա շնչին, անհամար խխուժիներ, վոր անում են դադուքնե-
րով, վերջապես, սոլլիպի հաղարավոր տեսակներ, վոր մինչև
հիմա յես վոր մի անոջ չեյի հանդիպել—սպունդապոչիներ:

Սպունդապոչիների դասը, վոր առաջին անգն և բանում պո-
լլոսների բաժնում, ամբողջովին բազկացած և այդ պատվես
և հասարգքի բյուրեղից: Սպունդապոչին բույս չե, ինչպես գե-
մինչև հիմա կարծում են մի շարք նասուրայիտներ, այլ ամե-
նասուրին կենդանի: զա սոլլիպ և, վոր նույնիսկ կորայիտներից
ավելի ցածր դարդացման ստատիկանի վրա չե դրածում: Վոր ըս-
պունդապոչիները պատկանում են կենդանական աշխարհին, պրա-
նում վոր մի կասկած չկա և իհարկե խոսք ել չի կարող լինել
այն մասին, թե կարելի չի նրանց վերադրել կենդանիների և
բույսերի ինչվոր միջանկյալ աշխարհի, ինչպես այդ անում եյին
հնագարյան մարդիկ: Են սկսած և ասեմ, վոր նասուրայիտնե-
րը մինչև այժմ սուրբեր կարծիք ունեն սպունդապոչի կազմվան-
քի մասին: Մի ցանխաների կարծիքով պրանց սոլլիպներ են, մանր
կենդանիների մի ամբողջ դադուք, վանմաք ել, նաև Միլն—եզ-
վարդը, կարծում են, վոր յուրաքանչյուր սպունդապոչի առան-
ձին կենդանի չե:

Սպունդապոչիների դասն ունի մոտ յերեք հարյուր տեսակ:
Նրանք լինում են շատ ծովերում, նաև մի ցանի գետերում:
Բայց սպունդապոչիներն ավելի հաճախ լինում են Միջերկրական
ծովում, Հուանական արշիպելագի ծովերում, Սիբիրայի սփերի
մոտ և Կարմիր ծովում: Գլխավորապես այրանոջ են լինում ամե-
նեմանուրը, փախուկ սպունդապոչիները, սիրիական սպիտակ տե-
սակը և արխալիսիականը, վորոնց մեկ հասար ծովում և հարյուր
հիսուն Փրանկով:

Հույս չունենալով մի անգամ ևս տեսնել սպունդապոչիները
Մերնափոր Արևելքի յերկրներում, վորոնցից մեկ բաժանում եր
Սուկայի պարանայի անանցանելի պատանելը, յես մեծ խմաստբու-
թյամբ պրոպեզիցի Կարմիր ծովի սպունդապոչիների ուսումնասի-
րությամբ:

Ճարտերը Երևանի և Նիժնի Նովոռոսիայի:

Յես կանչեցի Կանսելին, և մենք միասին սկսեցինք նայել շուտամուտից, այն ժամանակ, յերբ Հնառուսիւտացոս ութը-իննը մեար խորացած, դանդաղ լողում եր արևելյան ժայռա ստերի յերկարությամբ:

Այստեղ անել էին թալոս տեսակի սպունդապղինները, ջողունամե, տերեւամե, դեղամե, Թաթալոս սպունդապղինները: Նրանց արտաբերին տեսքը միանգամայն արգարացնում եր Հնառուսիւտի անունները՝ զամբյուղներ, զափաթներ, հարխարակներ, արծիփ Թաթեր, սիրամարդի պուշեր, Նեպոսանի մեռնացներ: Այդ անունները նրանց ափել էին այն մարդիկ, վորոնք ափելի շատ հակումն են ունեցել դեպի պտեղիան, ջան դեպի գիտությունը: Կիսահեղուկ, դանդաղանման մի նյութ, վոր ներքնը-ված և նրանց թել-թել հյուսվածքի մեջ, կենսաբեր չիթերով, անդապար սնունդ և մաստակարարում յարաբանչյուր ստանեին ըջիջին: Ստամալով սնունդ ըջիջը անցմում և և իր միջից զուրս մղում ափելոտը շուրը: Այդ դանդաղանման նյութը շատում և պոլիտի մեռնելուց Հնառու, քայքայվելիս արտապրում և ամրակ, և փնդանուց մնում և միայն թել-թել հյուսվածք, վոր չիկանում և ողում և զարմաղում և զանազան նպատակների համար, նայած իր առանձակամության, քրաթախիտնցիլուության և ամբության ստախեանին:

Սպունդապղինները կոչում են ժայռերին, կակզամորթների խցիներին և նույնիսկ զոսֆիտներին ջողուններին: Նրանք լքջնում են ամենատիոքրիկ նեղքերը, ժայռերի յարաբանչյուր խոռոչը, մերթ փոփելով աջ ու ձախ: Մերթ անելով դեպի վեր, մերթ կախվելով ներքև, ինչպես կորալյունաքին սոլիտները:

Յես Կանսելին սրասեղի, վոր սպունդապղիններին վորում են ուղկանով կամ մեռչով: Վերջին յեղանակը լուփաղայնն և համարվում, ջանի վոր սուղակները զգուշությամբ են պոկում սպունդապղինները, առանց վնասելու սրանց հյուսվածքը, մի քան, վոր անխուսափելի յն ուղկանով վորտալու ժամանակ:

Սպունդապղինների շուրջը զանվող մյուս զոսֆիտների մեծ մասը մեղուզաներ էին, վորոնք աչքի էին ընկնում խիստ գեղեցիկ մեռչով: Կակզամորթներից առաջ կային կալմարները, իսկ սողուններից՝ մոլոչին կրիաները և մասնավորապես արդեն կոչված՝ սուպի կամ կանաչ կրիան, վորի միջը մենք հանույքով կերանք նույն որը:

Ձկներն սպչեցնում էին իրենց առատությամբ: Ահա թե

ճշտութիւնսն ուղիանն ինչ եր վարում այդ սրբին. կա-
 ժաններ, վարոց թվում արեւային կառավարուկ կամ ծովային
 արեւի, վոր ունի մեկ ու կես մասը լախության և կշռում և
 մաս աստնեղևս կիշուցում, մեջը թուխ-կիմանապուն և, իսկ
 վորովայնը սպիտակաւուն. յեղջուրավոր կողովիկներ, վո-
 կարներինց բողկացան ջրասկողմ վաւանով և աշքերի վրա՝
 յերկար, յեղջուրանման վշերով. փողջներ, ուսմկների ըն-
 ասնիքին պատկանող գիշակեր ձկներ, իրենց ասարթիմակ գույ-
 նի մարմնով, վորի առջևի մասը բաց-գեղին և, հետին մասը
 — թուխ, իսկ ամբողջ մարմնի վերին մասը դարզաջված և
 թուխ-մարմարապուն նկարով. Ծինեւանակամկների ընասնիքին
 պատկանող յեղջուրավոր զանկիներ, վարոց գեղնաւուն են և
 ծածկելան սև ու կիմանապուն շերտերով. յերկարամարմին
 զալլակներին ընասնիքին պատկանող Ծնուկներ, վարոց ունեն
 վարջան-կարծիք գուն, թուխ շերտեր. այս ձկնիկներն ունեն
 կաշուց սպարաս, վոր կազմված և կուխկային սուսուցից. նրանց
 շատ սխիռ կաշում են ջրերին կամ խեցիներին և շարմվում
 են միայն նրա համար, վորպեսզի հարմարվեն վորսի վրա կամ
 վարջին թշնամուց. Բացի դրանից, ուղիանը դուրս եր բերում
 ուրիշ շատ ձկներ, վարոց մեծ հանգիպել էյինը ուրիշ Ծով-
 բում:

Փետրվարի իննին ճշտութիւնսն լուսում եր կարմիր Ծովի
 Հենց այն լախ մասում, վորի արեւայան կողմում զանկում և
 Սուսկինը, իսկ արևելյան կողմում՝ Եեմենը:

Կետրին, յերբ Ծովապետի ողնականը վերջացել եր իր
 դիտումները, Ծովապետ Նեմոն աստիտակամում մասնեցավ
 ինն:

Ենս վարդեցի բաց շիտիկել նրան, մինչև վոր խմանաւ, թե
 ուր և ստանաւ ճշտութիւնսն:

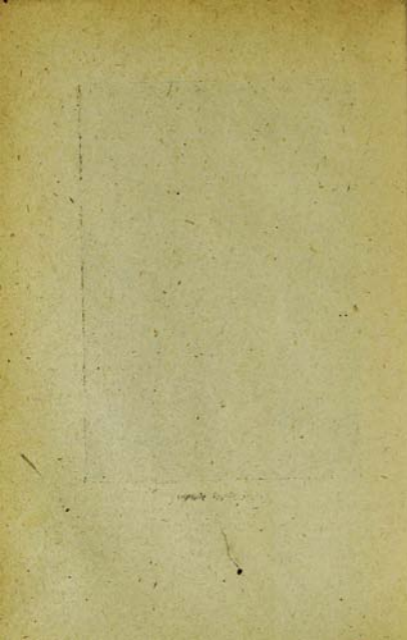
Ծովապետ Նեմոն ինն տեսավ թե չե, ինչը մասնեցավ, սի-
 դար աստիտակից և ասաց.

— Կարմիր Ծովը դուր յեկա՞մ մեզ, պրոֆեսոր: Արդյոք
 բավականաչափ զմայլվեցի՞ք այդ Ծովի ձկներով, սպունդապղկ-
 ներով, զտփիմաներով և կորայրմային անասաներով: Տե-
 սա՞ք արդյոք նրա ստիտում զանկող զաղաքները:

— Ենարևարդ եմ մեզինց, Ծովապետ, յես սքանչապել եմ
 այդ բոլորով: ճշտութիւնսն ինն տվել և այդ Հարավարու-
 թյանը: Ինչ հրաշայի նով և:

Umbrella scene.

— Այո, պրոֆեսոր, հրաշալի, խելագիւն եւ, անխոցելի յի աչս նազը: Նա չի վախենում վաչ Կարմիր ծովի սարսափելի փոթորիկներէրից, վաչ նրա հասանքներէրից եւ խաթիւրէրից:

— Իսկուպես, — ասացի յես, — աչս ծովն անենամանկագոյր ծովերից մեկն եւ համարվում. յեթե շնո՞ւմ սխալվում, նա վտաւ համբաւ եւ ունեցել զեռ Շաղարքան ժամանակներում:

— Հիբաթի, նա վաղուց անտանելի համբաւ ունի, պարոն պրոֆեսոր: Հուճական, ինչպէս նաեւ հումեյական պատմարանները շատ վտաւ բաներ են ասում աչս ծովի մասին: Սարսափան ասում եւ, թե նա անհրաժեշտաւ եւ անմրկներն եւ հրախտային բովանդէրի ժամանակ: Արտաբական պատմարան Եսթրիլիտաւ աչս ծովն անմանում եւ Կալլուանյան ծոց, պատմում եւ, թե բազմաթիւ նավեր խորտակվում եւ յին ծովի ավազտա՝ ծանծաղուաներում եւ վար գիշերները վաչ վաչ չի համարմանկում լողալ այնտեղ: Եսթրիլիտաի սակաւ, Կարմիր ծովը հայանի յի իր սարսափելի փոթորիկներով, անհրաժեշտաւ կղզիներով եւ զչանի վարակ հրապուրել յան վաչ ծովերու, յի վրա, վաչ եւ խաթիւրում: Աչս կարծիքին համար եւ նաեւ Արքիանոսը, Անասարիթան ու Արտակալարը...

— Յերեւում եւ, վար աչս պատմարաններին վիճակված չի յեղել ճնտուտիւնուտով հանապարհորդելը, — ասացի յես:

— Միանգամայն ճիշտ եւ, — ժպտաց նամուպես Նեմոն, — սակայն աչս անսակեանից ժամանակակից պատմարաններն զրաթյանը Շաղարքան պատմարաններն զրաթյանից սովելի լով չե: Ետտ զարեր պիտի անցնելին, մինչև վար հայանարեգիւր շուգա մեխանիկական ու յի: Ո՞վ գիտե, արդո՞ր աշխարհը թեկուզ հարցաւ սարուց հետո կանանի՞ մի յերկրորդ ճնտուտիւնուտ: Տեխնիկական ատաղապիտուիթյանը, պարոն պրոֆեսոր, այնքան եւ արտաւ չի վիճում:

— Ճիշտ եւ, — ասացի յես, — մեր նազը մի ամբողջ վար, յեթե վաչ ամբողջ զարեր, սուտը եւ անցել իր ժամանակաշրջանից: Ինչպիսի՞ գծախառնութուն եւ, վար աչս նավի գաղտնիքը կետեմի նրա գյուտարարի հետ միասին:

Նամուպես Նեմոն ինձ շագատախանայ:

Մի քանի բուպե լուելուց հետո նա կրկին շարունակեց.

— Կարծեմ մենք խոսում ե յինք այն մասին, թե Շաղար-

բան պատմարաններն ինչ կարծիքներ են ունեցել Կարմիր ծովում հանազարհարգելու վտանգի շուրջը:

— Այո, — սասցի յես, — արդոք դուք չե՞ք գտնում, զոր նրանց սարսուհիքը չափազանցապես են:

— Յե՛վ այո ե՛ վոչ, պարտն պրոֆեսոր, — պատասխանեց ինձ նախապես Նեմոն, զոր ըստ յերևույթին հիմնովին ուսումնասիրել էր Կարմիր ծովը: — Այն, ինչ զոր բուրբուղին վտանգալոր չէ ամուր կատուցված, չա՛վ սարքավորված, իր կամքին հասցնող գործընու շարհիվ սղտա կերպով իր հանազարհն ընտրող նափի համար, այն հազարյան ծովազնացների նավերի համար լի չէ յեղել ամեն տեսակ անսկիզկաներով: Հարկավոր է պատկերացնել այդ ստիտակյա, իղևուկ նավերը, զոր ամբայցում եյին արժակնու. հյուղերով, խոծովում կուպրով և դելֆինի հարպով: Իրանք զոչ մի գարծիք չունային ընթացել ուղղությունը զորչելու համար և չողում եյին յինթաղարար, իրենց անձանոթ հոտանքների միջով: Այս պարթաններում նախարկությունները սովորական յերևույթ եյին և չեյին կարող աղտես շլիկնել: Մակայն մեր որերում Մուսղի պարանոցից մինչև հարստային կրտաչողի ծովերը յերթնեկող նավերը չեն վախենում Կարմիր ծովի փոթորիկներից և հանդիպական մուսաններից: Այդ նավերի պեսերը, անձնակազմը և հանազարհորդները կարիք չունեն հանազարհվելուց առաջ զավության զոհ մտաուցելու, և վերադառնալուց հետո նրանք գարնայլ կարիք չունեն վարդարիելու ծուղկելիքաներով և դնալու մտակա տանալը՝ ստովաններին գուրություն հայանելու նրանց վոչոր մտության համար....

— Այո, ծովազնացների արտերում չողին մեռցրել և յերախտաղիտությունը, — կտակով սասցի յես, — ի դեպ, նախապես, դուք այնքան խորն եք ուսումնասիրել այդ ծովի պատմությանը, զոր դուցե ինձ քայտարեք, թե ինչու չե նա Կարմիր ծով կալվում:

— Հնազարյան մարդիկ այդ անունը ավել են այն պատեռուով, զոր ծովի մի զանի մտերը տարբրինակ դույն ունեն, — պատասխանեց նախապես Նեմոն:

— Մակայն մինչև այժմ մեր տեսան չուրը բուրբուղին քոփանցիկ է և զոչ թե դուևավոր:

— Ճիշտ է, քայց յերբ մենք կմտանանք ծովանոցի վերջա-

Վորութեան, դուք կհամարվեք, Վոր այնպէս ջուրը կարծրացան
դուք ունի: Յեւ հիշում եմ, Վոր մի անգամ Տօր ծովախորշում
սեւեւ եմ բաշխուցին կարմիր ջուր, կարծես արշաւն մի ամբողջ
լին:

— Ինչո՞վ է բացատրւում այդ դուքը: Վորեւ ժամբաղման
ըրիմուսներո՞վ:

— Այո: Դա արիտազամիս կոչված ժամբաղումն ըստ յանդի
լարնունքային արտաթորումն է, Վորոնց զտասունն հազարը
անգամբարումն է մեկ զտասկուսի միլիմետրի վրա: Յերբ մեծ
այցելինք Տօր ծովախորշը, հարաւոր է, Վոր մեզ եւ հաջողի
գիտել այդ արտաստվոր յերևույթը:

— Նշանակում է ստալին անգամը չե՞, Վոր դուք ճնտուտի-
լուսովն այցելում եք Կարմիր ծովը, նավապետ:

— Առաջին անգամը չէ: Յեւ արշաւը եմ յեղել, յերբ դեռ
նոր երկն սկսվել Սուսկի ջրանցքի փորման աշխատանքները:

— Այդ ջրանցքը բաշխուցին անողտակար է մի այնպիսի նա-
վի համար, ինչպիսին ճնտուտիլուսն է, — ստացի յեւ:

— Սակայն ջրանցքն ողտակար է ամբողջ աշխարհի հա-
մար, — պատասխանեց նավապետ Նեմոն, — հետաքրքրան Տար-
դիկ շատ լավ ելին հասկանում, թե սակարի համար ինչպիսի
հակադաս շահախնայութեան ունի ուղղակի հարգողակցութեան
Միջերկրական և Կարմիր ծովերի միջև: Սակայն նրանք չե-
ին ել մտածում, Վոր կարելի չէ ուղղակի ջրանցք փորել մեկ
ծովից մինչև մյուսը, և ընտրեցին ավելի յերկար հանապարհ,
Նեղոս գետից ջրային հանապարհ բացին մինչև Կարմիր ծովը:
Մի քանի ավաշների համեմայն, Նեղոսի այդ ջրանցքի կառու-
ցումն սկսվեց Սեպտեմբր փարսվանի ժամանակ: Համեմայն դե-
պքս հայանի յե, Վոր մեր տարեհաշից ստալ, 615 թվականին
Նեմոն փարսվանը մեծարկից ջրանցքի կառուցումը: Զրանցքն
անցնելու յեր յեղիպտական այն դաշտաւայրից, Վորը ժողով է
Արարիային: Նեղոսից մինչև Կարմիր ծով այդ ջրանցքով նավե-
րը պիտի անցնելին շուրս որ, իսկ ջրանցքի յայնութեանը պետք
է լիներ այնքան, Վոր յերկու արիբեմներ (հոսեքական հին
նավեր) լողային իրար կողքի: Զրանցքի շինարարութեանը շա-
րունակից Հիստատուսի Վորդի Դարեհի ժամանակ, և
վերջացով շատ յերևույթին միայն Գաղղեմեա յերկրորդի ո-
րոք: Սարարոնը սեռով արդեն պատրաստի ջրանցքը: Սակայն
ջրանցքի վաշ թափականալափ խորութեան պատճառով նավար-

կաթաբանը հետաքուտք եր միայն գարնանային սովորներին, յերբ վարարում եր Նեղոս գետը: Զրանցքն պարտադրեմից մինչև (Մասնիններքին) գարը, վորից հետո անկեման հասալ, ծանծաղացալ և գարեալ աննազարկելի: Ոմայ խալիֆի հրամանով այն վերականգնեմից, սակայն մեր սարեհաշիվով 761 կամ 762 թվականին վերականգնուցան հողով լցվեց Ալ-Մանդար խալիֆի հրամանով, — վերջինս ցանկանում եր այդ կերպ խանդարել պարենի հայթայթումն իր դեմ ապրտամբան Մահմադի Աբդուլ-Ջաբին: Գնեկալ Բանապարտը Յեզդադառուում կատարած արշավանքի ժամանակ այդ ջրանցքի հետքը գտալ Մուկեթի մաս յնդան անապատում և հողիվ կարողացալ փրկվել ծովի մակընթացութանից:

— Ի՞նչ արած, նախագետ, այն, ինչ վոր չհաջողեց հնագարյան մարդկանց, յերկու ծովերի միացումը, վորով իննը հազար կիլոմետրով կերևտալեր Կապիկաից մինչև Հնդկաստան ասանալ հանապարհը, այդ կանի շեանաբը: Ամենամասիկ արտաքսյալ նա ամֆրեկանկան մայր-ցամաքը կզարմի հեկայական մի կղզի, Մուկեթի ջրանցքով այդ մայր-ցամաքը կկարի Ասիայից:

— Այո, պարեն Արմանա, դուք փրավամբ կարող եք հարարամանալ մեր հայրենակցով: Այդ մարդն ամիլի մեծ պատիվ և յերում իր հայրենիքին, ջան ամենապանծալի գորավարը, նա հայթաւարեց իր հանապարհին յեղան անհամար խաչընդամեքը և հայթանակեց, վորովհետև նրա մեղ միացան են հանաբրդությանն ու ուժեղ կամքը: Յախալի յե մասնել, վոր այդ սակեմագարնությանը, վոր պետք և դասնար միջապային դարծ, կատապի դիմադրության հանդիպեց և հայթանակեց միայն մեկ մարդու հեկայական յեռանդի շնորհիվ: Փառք ու պատիվ Ծերդիմանալ Աստուգրին:

— Այո, փառք ու պատիվ այդ մեծ ցարաքացուն, — րացականչեցի յես, ներքուստ գարնանալով նախագետ Նեմոյի անախընկալ վարկարության վրա:

— Իհարկե ցախալի յե, վոր յես չեմ կարող մեզ ցույց տալ

1) Այդպես և կոչում համեմակ յոթ կարգերի (Ներսի, Տրայանոս, Ազրիանոս, Մասնին, Մարկ Ալբինոս, Վերուս, Կոմադոս) սիրողության ժամանակաշրջանը, մեր սարեհաշիվից առաջ 98 թվ. մինչև մեր սարեհաշիվ 98 թվ. (Ման. ասու. քարտի):

Սուեղի ջրանցքը, — շարունակեց նախապես Նեմոն, — սակայն վաղը չի մյուս որը, յերբ մենք կմանենք Միլերկրական ծով, դուք կանանք Պարս-Սախլի սուսփնյա յերկար կառուցվածքները:

— Միլերկրական ծովը, — գոչեցի յես:

— Այո, պարոն պրոֆեսոր: Ինչո՞ւ այդպես զարմացաք:

— Ինձ զարմացրին մեր այն խոսքերը, թե մենք այնտեղ կլինենք վաղը չի մյուս որը:

— Իսկապե՞ս:

— Այո, նախապես, թեպես վաղուց ժամանակ է, վոր յես ստորեմ վոչ մի քանի վրա շարժանույ, քանի դեռ դանձում եմ ճշտութիւնս:

— Այնուամենայնիվ, ինչո՞ւ այդ լուրն այդքան զարմացրեց մեզ:

— Ճշտութիւնսը պետք է հակադրական արագութիւն վերցնի, վորպեսզի վաղը չի մյուս որը մեզ հասցնի Միլերկրական ծով: Ձե՞ վոր նախը պետք է պատւոյս դա սմբողջ Աֆրիկայի շուրջը, անցնելով Բարսեհուսո հրվանդանի մոտից:

— Բայց ո՞վ մեզ ստաց, թե ճշտութիւնսը պետք է պատւոյս դա Աֆրիկայի շուրջը: Ո՞վ ստաց, թե նա կանցնի Բարսեհուսո հրվանդանի մոտից:

— Այնուամենայնիվ... յեթե միայն ճշտութիւնսը շանտաջով կամ ողի միջով... Սուեղի պարանոցի վրայով...

— Իսկ ինչո՞ւ չի կարող անցնել պարանոցի սակից, պարոն պրոֆեսոր:

— Պարանոցի սակից:

— Իհավրե՛ն, — հանդիսա պատասխանեց նախապես Նեմոն, — բնութիւնը ջրանոցի այդ նեղ շրջի սակ վաղուց արել է այն, ինչ վոր մարդիկ մեն՝ դժգոհութեամբ անում են ջրանոցի վրա:

— Ինչպես: Միթե՞ այնտեղ անցք կա:

— Այո, ստորջրյա անցք, վոր յես անխմելի եմ Արարական թանել, Անցքն սկզբում է Սուեղի սակից և վերջանում Պարս-Սախլի մաս:

— Բայց չե՞ վոր Սուեղի պարանոցը բողկացած է փերուն սփռուից:

— Միայն մինչև վերջ տահան: Հիտան մեար խորութեամբ
արդեն սկսում ե գրանիտե տուր շերտը:

— Ուրեմն դուք պատահաբար եք հայտնաբերել այդ թու-
նելը, — հարցրի յես:

— Պատահաբար ե միևնույն ժամանակ վոչ պատահաբար:
Այդ հայտնաբերութեան մեջ դատադուքայան բաժինն ավելի մեծ
ե յեղել, քան պատահականութեան սակայութեանը:

— Նախապես, յեզ մեզ լուսմ եմ լարված ուշադրութեամբ,
սակայն միայն հրատարվում ե համառաւ ակամփնեքիս:

— Ախ, պարտե պրոֆեսոր, ակամփներ ունենալ ե շշուշ,
այդ հասունկ ե բարբ ժամանակներին: Այդ անցքը վոչ միայն
իրականում դայութեան ունի, այլ ե յես մի քանի անգամ ան-
ցել եմ արնակից: Յեթն այն լինեք, յես շնի մանի այս փա-
կուղին, Կարմիր ծովը:

— Արդյոք անհամեսութեան լի՞ լինի, յեթն մեզ հարց-
նեմ, թե ինչպե՞ս եք հարմարեղել այդ թունելը:

— Ի՞նչ պաշտնիքներ կարող են իրարից պահել այն մար-
դիկ, վերոնց վիճակված ե յերբեք չբաժանվել, — պատասխա-
նեց նախապես Նեման:

Յես արդեւ ցույց տվի, թե ուշադրութեան չեմ պարճում
այդ Փրատլի յերկիմաստ լինելու վրա, ե պատարաստվեցի լոն
նախապես Նեմայի բացատրութեանները:

— Հասարակ արամարանութեանը, վաս հետաքրքրութեան
ունեցող նաստարալիտի պատադութեանն ինձ մղեցին դեպի այն
միտքը, վոր այդ թունելը դայութեան ունի ե այդ միայն յես
դիտեմ: Յես ուշադրութեան դարձրի այն հանգամանքի վրա,
վոր Կարմիր ե Միջերկրական ծովերում լինում են վորոշ քա-
նակութեամբ բաշտարվին միասեսակ մկներ, թուշոլ աստեխ,
պերկեւ, շերտավոր սուսամտմամբար ե այլն: Հոմոզիլեով գը-
բանում, յես ինձ հարց տվի, թե արդյոք դա լի՞ ապացուցում,
վոր այդ ծովերը միացած են: Յեթն դրանք միացած են, ապա
ասորյեքից չես հասունքն անդաքման պետք ե ուղղված լինի Կար-
միր ծովից դեպի Միջերկրականը, վորովհետեւ Կարմիր ծովի
լրի մակերևույթն ավելի բարձր ե, քան Միջերկրական ծովինը:
Այդ հարցը պարզելու համար յես շատ մուկ վորսացի Սուսլի
չբնակայցում, յարաքանչյուր մկան պային կարգեցի պղնձե մի
արակ ե նետեցի իւրը: Մի քանի անոխց հետո Միրիտայի ակերի

մաս յես վորացիքի մի քանի մուկ, վորոնց պոչերի վրա դաս իմ կապած ուղակները: Այսպիսով ինձ համար կասկածից դուրս եր յերկու ծովերի միջև ստորյերկրյա անցքի գոյութիւնը: Յես իմ ճանաչելուսովն սկսեցի փնտռել այդ անցքը, դաս, կարողացաւ մտնել այնտեղ: Յեզ անա, պարսն պրոֆեսոր, մեկ-յերկու սրից կեսս դուք ել կանցնեք Արարիկան թունելի միջով:

Նույն սրը յես կոնսելին և Նեզ Լենզին հայանեցի նախապես Նեմոյի կես ունեցած խոտակցութեան այն մասը, վոր անմիջականորեն կեսաջրհորում եր նրանց: Յերբ յես նրանց սասցի, վոր յերկու սրից կեսս մենք պետք է լինենք Միջերկրական ծովում, կոնսելը ծափահարեց ուրախութեամբից, իսկ Նեզ Լենզը թոթովեց ուսերը:

— Ստորջրյա թունել, — բացականչեց նա, — յերկու ծովերը միացած են իրար: Ո՞վ և յերբեւ լսել այդ մասին:

— Միքելի Նեզ, — պատասխանեց նրան կոնսելը, — դուք յերբեւ լսե՞լ եք ճանաչելուսին մասին: Վոչ: Բայց և այնպես նա գոյութեան ունի: Ուրեմն այդպիսի անփաստութեամբ մի թոթովեք մեր ուսերը և փաստերը մի ժխտեք այն պարզականով, թե դրանց մասին դուք վստիկնել չեք լսել:

— Տեսնե՞ք ով իրաւացի կլինի, — գլուխը շարժելով սասց Նեզ Լենզը, — վերջին հաշիւով յես միայն ուրախութեամբ կհաւատասի այդ թունելի գոյութեան, վորպէսզի շուտ հասնե՞ք Միջերկրական ծով:

ՀՆԵՆՆԵՐՐԻ ԳԼՈՒԿ

Ա Ր Ա Ր Ա Կ Ա Ն Թ Ո Ն Ե Լ Ը

Այդ նույն յերեկոյան ճանաչելուսը, վոր լուրում եր ծովի մակերևութին, 21°30' հյուսիսային լայնութեան ստեղծ, մտնեցով արարիկան սփին: Յես տեսա Ջեզըսան, մի կարևոր առևտրական կես, վոր աշխույժ առևտուր է անում Յեզիպոստի, Միքելայի, Քուրզիայի և Հնդկաստանի կես: Հետագոր ստործութեան վրա յես բախական պարզ տեսնում էյի զաղաքի շենքերը, նավերը, վորոնք պարտեով կապված էյին ծովկայրին և կանգնած էյին խարսխակայանում, վորովհետև ջրում խորը նստելու պոտանտով շենքի կարող ընդհուպ մտնեալ սփին: Դեպի մայրամուտը թեքվող արևը լուսավորել եր զաղաքի սպիտակ շենքերը, վորոնք պայծառ փայլում էյին: Բաղաքից զեւ

Հետո գտնվում էլին նախակայք թեղվիները դյուզի փայտյա ու յեղեղնյա խրեկիքները:

Սակայն շուտով Ջեղզան չքայտվ գիշերվա միտում և ճառասիրտան ընկզմից ֆասֆորափայլ շուրը:

Հետևյալ սրը, փեսարվարի 10-ին դուրս գալով ծովի մակերևույթը, մենք հետևում տեսանք շատ նավեր, և ճառասիրտուրը շատուցեց չքատուրը լինել: Բայց կեսորին, սովորական գիտազու-թյանները կատարելու ժամանակ, ծովի վրա գույնի չեք յերև-վում և ճառասիրտուրը կարող եք կրկին դուրս գալ ծովի մա-կերևույթը:

Յու նեղ լենդի և կանակի ուղեկցությամբ բարեբացա տախտակաւանը: Արևելքում, բարակ մշուշում հաղիվ յերևում եք ցանրադիր սփի ուրվադիներ:

Հենվելով մակույթին, մենք խոսում էլինք գտնազան նյու-թերի շուրը: Հանկարծ նեղը պարզեց մեռքը և ցույց տալով ինչ-վոր մի կես, հարցրեց ինձ.

— Տեսնո՞ւմ եք ախտեղ գորեւ թան, պարան պրոֆեսոր:

— Ա՛յ, նեղ, — պատասխանեցի յես, — դուք գիտեք, վոր յես մեր շտի սրտանս չեմ:

— Նայեցեք ուղադրությամբ, — սնդում եք նեղը, — ախ-տեղ, ով կալումս մի՞թե չեք տեսնում ինչ-վոր շարժող գտնա-վան:

— Իսկույնս, — սուսցի յես, սովելի ուղադրությամբ նա-յելով, — ծովի մակերևույթին յես տեսնում եմ ինչ-վոր մի յերկար ու սե մարմին:

— Սի՛ի մի ճառասիրտուր, — հարցրեց կանակը:

— Ա՛յ, — պատասխանեց կանադուցին, — սակայն յես հաղիվ թե սխալվեմ, յեթե տեսեմ, վոր դա ինչ-վոր մի ծովային կենդանի յե:

— Մի՞թե կարծիք ծովում կեսեր են լինում, — հարցրեց կանակը:

— Լինում են հաղվադրուս գեղեցերում, — պատասխանեցի յես:

Հիշումի, յերկարալուսն ու սե մի մարմին գտնվում եք մե-գանից ընդամենը մեկ մղան տարածության վրա: Հետից նա թողնում եք ծովից դուրս յեկան մեծ ժայռի ապակալության: Բայց թե ի՞նչ եք դա, յես տալով չեյի կարող գորշել:

— Stated by the artist

— Վաչ, այդ կես չէ, — դիտեց Նեղ Լենդը, վոք մի վայրկյան անդամ աչքը չիբ հեռացնում կենդանուց, — կեսերն իմ հին ծանոթներն են, յես լավ դիտեմ նրանց բաւոր անգործութիւնները:

— Սպասենք, — առաջարկեց Կոնսելը, — ընտանիւնս ընթանում է այն կողմը և մենք մի քանի բարեխիչ հետո կիմանանք, թե ինչ է դա:

— Հը՛մ, նա շարժւում է... ջրասուրջ է լինում, — բացահանչեց Նեղ Լենդը, — առանձնակա՛ն ասանի, այդ է՞նչ կարող է լինել: Նա շուտի յերկակի պոչ, ինչպե՛ս կեսերը կամ վիշապա՛ձկները: Նրա լուսաթեկերը նման են վերջապարտութիւնների կրտսերին:

— Բայց... — ակեցի յես:

— Նայեցե՛ք, — ընդհատեց ինձ կանոնացին, — նա դառնում է մեղքի վրա, կուրծքը գեպի վեր:

— Դա ուղղակի հրատարակ-ծովահարս է, — ծիծաղեց Կոնսելը:

Վերջինիս այդ խոսքերը մի անգամից հիշա՛ ուղղութիւն ավին իմ մաքերին: Յես հասկացա, վոք մենք տեսնում ենք ծովահարսների կամ ծովակողերի ջոկատի ներկայացուցիչն, վորոնց մասին ասեղծվել է այն առասպելը, թե նրանք կես-կին են, կես-մուկ:

— Վա՛չ, — ասացի յես Կոնսելին, — դա ծովահարս չէ, այլ նույն ջոկատին պատկանող մի այլ, հարզագլուստ կենդանի: Դա դյուզունն է:

— Դյուզուն, դյուզունների ընտանիք, ծովակողերի յենթա-ջոկատ, կենդանավորների ջոկատ, միտոքոթայինների յենթաջոկատ, կաթնասունների դաս, վորնաշարավորների բաժին, — ամէիջապահ ասաց Կոնսելը:

Յերբ Կոնսելը դատակարգում էր, մտում էր միայն լուել և համամարմնովել նրա հետ:

Այդ համամակ Նեղ Լենդը շարունակում էր դիտել: Տեսնելով կենդանուն, նրա աչքերը փայլում էյին սպառնալիցութիւնից, Կարելի յիբ կարծել, վոր նա միայն ստիճի յե սպասում ծովը նետվելու համար, վորպեսզի հարնակվի կենդանու վրա, վերջինիս հարազատ ասերգում:

— Ա՛խ, պարոն պրոֆեսոր, — քայականչեց նա հուզման-

քից գողացող մտնով, — յես սրան զես յերբեք չեմ վորտայել։
Այլ խառքերն արասնարասն եյին Նեղ Լեկոյի սմբողջ բը-
նասխարսթյանը։

Նախապես Նեման գուրս յեկավ ստիտակաման։ Նա սերտով
գյուղունը և նախելով կանաղացուն, հասկացաով նրան այրող
ցանկությանը։

Նա գիտեց Նեղ Լեկոյին։

— Եկին հիմա մեզ մաս յնաստանի լիներ, միասեր Լեկոյ,
գուց կգարծուղընէիք, այնպես չե՞։

— Բաւարովին և իշա ե, նախապես։

— Դուք չեյիք հրամարտի մեկ որ պարզվել մեր յնաստ-
նիով և մի հաղթանակ ել սովելացնել մեր վորտարդական հախ-
րսթյաններին։

— Հանույցով կանեմ այլ։

— Դե՛հ, գործի անցեք։

— Ենտրահարչության, նախապես, — սասց Նեղ Լեկոյ։
Նրա աչքերը վառլեցին։

— Միայն մի պարսան. խփել ստանց վրիպելու։ Նախաը-
գուչացնում եմ, վոր այլ են պահանջում մեր շահերը։

— Մի՞թե գյուղունն այդպիսի վտանգավոր կենդանի յե,

— հարցրի յես։

Կանաղացին արհամարհանքով թափարարեց մեռըը։

— Այո, յերբեմն, — պատասխանեց նախապես։ — Գաստ-
համ ե, վոր այլ կենդանին հարձակւում ե վորտարդների՝ վրա
և շուտ ե ստույխ նրանց մտկույիլը։ Սակայն միասեր Լեկոյի հա-
մար սարսափելի չե այլ վտանգը։ Նա ունի սաւր այլ և անվը-
րեղ մեռք։ Ենտ նրան խաղտուրդ ասի իջիպակ վալ այնքան վը-
տանգի պատահաւով, վորքան այն պատահաւով, վոր գյուղունի
միտը խիտ համեղ ե, քակ միասեր Լեկոյը, վորքան յես գիտեմ,
զեմ չե համեղ քան ուսեղուն։

— Ո՛հ, — քայտականեց կանաղացին, — ուրեմն այլ
կենդանին նաև համեղ մի՞ն ունի։

— Այո՛, միասեր Լեկոյ։ Նրա միան իր համով բարբաղին չի
ստորքերվում ստովարի մտից և Մեկանեղիտրում շարունակ զար-
գարում ե թուղտովրների սեղանները։ Վերջերս այնպիսի յե-
տանդով եմ վորտում այլ կենդանուն, վոր նա արագ չքանում
ե, ինչպես չքացել ե իր ցեղակից լամանոթը։

— Այլ զեղեքում, նախապես, — լրջորեն սասց Կանաղը, —

դուքն չզե՛տեք և վորտալ աչք կենդանուն: Գուցե դա վերջին նմանն և աշխարհում: Ուրեմն դիտութեան շահերի տեսակետից պետք և պահպանել նրան:

— Հարաւոր և վոր սրբաբն լինի, — սուտակեց կանաչապէն,
— սակա՞ն խոհարարական տեսակետից պետք և վորտալ նրան:

— Դե՛հ, սկսեցե՛ք, ժխտե՛ր լինո՞ւ, — սուտ նախապես նե՛մու:

Այդ բողբոջին ճնտարտելուտի տննադատման յոթը հոգի բարձրացան ստիպանական: Նրանք ըստ սովորականին լուռ էլին ու հանգիստ: Նրանցից մեկը քերեց ժխտանին և պարտաճը, վոր պարն են անձամ կետ վորտացող նախերի վրա:

Մակույին իջեցրին ջուրը, վեց թխալարողներ սեղ դրավեցին և զեկավարն ել վերցրեց զեկը: Նեղ լինողը, հոնակը և յետ նստեցինք մակույի շտախ մասում:

— Մի՛թե դուք մեղ հետ չե՞ք դետ, նախապես, — հարցրի յետ:

— Վա՛յ, պրոֆեսոր, Հաջողութեան ետ ցանկանում մեղ:

Մակույիը հետացավ նախից: Վեց, հոգի ուսեղ թխալարում էլին, մզեղով մակույիը զեպի դրուզոնը, վոր լողում եր ճնտարտելուտից յերկու կիրովեար հետու:

Մի քանի կարելուտով մտանալով կենդանուն, թխալարողները դանդաղեցրին մակույի ընթացքը և թիերն սուսեց վորեկ սովուկի իջեցրին ջուրը: Նեղ լինողը գլխովեց ժխտանիով և կանգնեց մակույի ստիպում:

Սովորաբար կետ վորտալու յետանին կարգում և լինում մի շատ քերկար և ստուր պարանի, վորը հեշտութեամբ սրեակովում և, յերբ վիրավորվան կենդանին մզում և աչք պարանը: Մակա՞ն աչք անձամ պարանը բուրբոջին կարն եր, — ընդամենը քանն մեար և մի ծայրը կարգում եր դատարկ տակառին, վորը պետք և ցույց սուր, թե ջրի մեջ վիրավորվան կենդանին ինչ ուղղութեամբ և լողում:

Յետ վորտե՞ կանգնեցի և սկսեցի գլխել կանաչապէն: Հակադատարդին: Դրուզոնը շատ նման եր լամանախին: Նրա յերկարանն մարմինը վերջանում եր յերկար պոչով, իսկ կողքի լողաթիկերը, — իսկական մասաներով: Լամանախից սուրբերվում և նրանով, վոր նրա վերին մնտան ունի յերկու քերկար և սուր ժանիք:

Դյուզանը, վորին պետք է վորտաք Նեղ Լենդը, հակառական կենդանի չեք, ասովպն յոթը մեայ յերկարությամբ: Նա չեք չարժուած և կարծես քնել եք ջրի վրա: Այդ հանգամանքը նշարտատուր եք կանազացու համար և հեշտացնում եք նրա անլիզը:

Մակուսիլը կամացուկ մտեցաւ կենդանուն մինչև հինգ վեց մեար: Նախասիները շորացրին թիակները: Յես հուզմունքից կրկին՞ վտաքի կանգնեցի:

Նեղ Լենդը թեզվեց զեպի հետ և բարձրացնելով մեզը, նետեց յնստանին:

Հանկարծ սուրբ լավեց և դյուզանը շարցաւ: Ակներև եք, վոր ուժեղ թափով նետված յնստանին վրիպել եք:

— Դրուզը ստնի, — գայրույթով մոնշաց կանազացին, — յես վրիպեցի՞:

— Վաչ, — պատասխանեցի յես, — կենդանին վիրավորված է: Ահա արյան հետքերը: Մակայն յնստանին չի մտացել նրա մարմնի վրա:

— Ի՞նչ յնստանի՞ն, — բացականչեց Նեղ Լենդը, — ի՞նչ յնստանի՞ն:

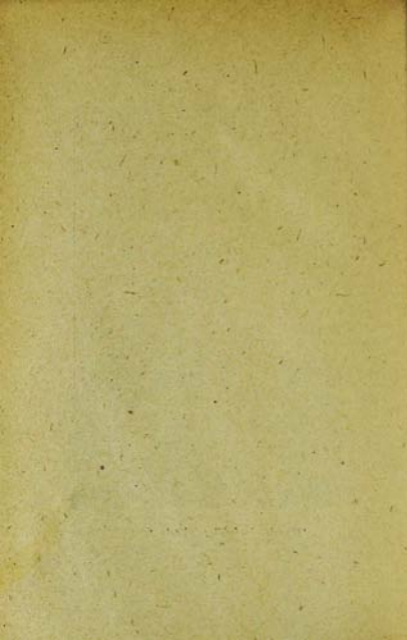
Նախասիները գարձալ թիակներն էլեցրին շուրը և մակային ուղղվեց զեպի սակառը, վոր դուրս եք յեկել ջրից: Հանելով յնստանին, մակուսիլը սկսեց շուրը զեպի վիրավորված կենդանին: Վերջինս յերբմն դուրս եք գալիս ջրի յերեսը, շնչելու համար: Վերջն ըստ յերևույթին չեք թուրացրել նրան, քանի վոր նա մեն արտաբար եք լողում: Տասներեւս ջուտ մտներով կտատարվող մակուսիլը վոր թի ընթանում եք, այլ թուշում: Մի քանի անգամ նա հասավ կենդանուն և վերջապես, պատրաստվեց յերկրորդ հարվածը հասցնելու, սակայն կենդանին ամեն անգամ արտաբար յրատույզ եք վիճում և սկսա՛վում վտանգից:

Կարելի չեք յերևակայել Նեղ Լենդի բարկությանն ու անհամբերությանը: Նա իրեն նստոթ անդլիական բալոր անենց ներք թափում եք զժրախտ կենդանու վրա: Ինչ վերաբերում է ինձ, յես ել եյի զժգոհում, վոր դյուզանը յարտակում և մեր բարբ օլլանները:

Համարյա մի մասվա ջրի մենք հեռուում եյինք կենդանուն: Յես արդեն սկսում եյի հուսահատվել, յերբ հանկարծ կենդանին մտադրվեց իրեն հալածելու համար վրեժ սանել մեզանից և լո-

Գրապատկեր Երևանի քաղաքի համայնքի կողմից

դաս դեպի մակույկը, վորպեսզի իր հերթին հարձակվի մեզ վրա:
Կանաչացին նկատեց այդ:

— Ուշադրությա՛ն, — զոռաց նա:

Մակույկավարն իր սարսրինակ լեզվով մի քանի բառ ա-
սաց: Պարզ եր, վոր նա անմակաղմին առաջարկում է աշաշուրջ
լինել:

Դյուզոնը մտանցավ մակույկին մինչև քան վառնալու,
հանկարծ կանգ առավ, դնչի վճռ թե նայում, այլ վերին մա-
սում գտնվող պինդերով մեծ քանակութամբ ուղ ներշնչեց և
հարձակվեց մեզ վրա:

Մակույկին չհաջողվեց խուսափել ցնցումից: Սակախ ը-
նարհիվ այն հանգամանքի, վոր մակույկավարը կարողացավ
հարպութամբ խուսափել նահատային հարվածից, մակույկը
միայն սրբվեց, վերցնելով մեկ-յերկու ասնն ջուր, վոր հետ
զուրա թափեցինք:

Նեղ լենդը, վոր կանգնած եր մակույկի աջևում, յնա-
մանու հարվածներ եր սեղում վիթխարի կենդանու վրա, վոր
ստամաներով բռնել եր մակույկը և վորմում եր այն բարձրացը-
նել ջրից, փնչվես առյուծը բարձրացնում է այնյամին:

Մենք բուրբա ընկնում եյինք մեկ-մեկու վրա և հայանի չե
ինչով կվերջանար այդ արկանը, յիթե կանաչացին, վոր կա-
տարել եր կենդանու հարձակումից, հարպութամբ չհարվածե-
ր ուղիղ նրա սրտին:

Լսվեց կենդանու աստմների կրճատը և նա իջավ դեպի
հասակը, ասնելով իր հետ յնամամին:

Սակախ շուտով սակառը կրկին զուրա յեկավ ջրի յերեսը,
սպա նաև դյուզոնի դիակը, վոր շուտ եր յեկել մեջքի վրա:
Մակույկը նրան բուքտիթ առավ և քարշ ավեց դեպի մասու-
սիրուած:

Սպանված կենդանուն նստի վրա բարձրացնելու համար
հարկավոր յեղավ ամբարձիչ կուան դնել: Կենդանին կշուում եր
ավելի քան հինգ հազար կիլոգրամ: Դիակը կարատվեց նեղ
լենդի անտիջական զեկավարութամբ. նա շուղեց վորևե մե-
կին վստահել այդ դարձը: Նույն յերեկոյան սղատալորն ինձ
մասուցեց դյուզոնի մաից յեփած հաշ, վոր հրաշալի կերպով

պարտաւան էր նազի խոհարարը: Այդ ժխտ ինձ ավելի զուր
յեկամ, քան սամարի ժիւր:

Հետեւյալ որը, փեարգարի 11-ին ճանաչելու ժամանակ
Եզեկ մտի մի նոր պաշարով: Միմեռնակներէ մի փոքրիկ յերամ
նասեց ստորջրյա նազի տախտակամանին: Դրանք նեղույան ծի-
ծեռնակներ էյին, վորոնք լինում են միայն Յեզեկուսում, ու-
նեն սե կասց, սրածայր, զորչ զլուխ, սպիտակ կայլակներով
չրջապատված աչքեր, ճորտազույն մեղք, թևեր և պոչ, սպի-
տակ կուրծք ու փոր և կարմիր թաթիկներ: Մենք բռնեցինք նաև
մի քանի դյուստին նեղույան բաղեր, վայրի թռչուններ սպիտակ
զլխով ու պարանոցով, վոր սե բռնեցով և ծածկված: Դրանց մի-
որ նույնպէս շատ հաճելի համ ունեն:

Այդ որը ճանաչելու ընթացում էր շափազուր արտազու-
թյամբ: Կարծես վոչ մի անգ չեր շտապում: Յես նկատեցի, վոր
Կարմիր ծովի ջուրը կորցնում էր իր ալիտաթյունն այն շափով,
ինչ շափով մենք ճոռնեում էյինք Սուեզին:

Կեսրից հետո, ժամը մոտ Հոգին Հրախում մենք տեսանք
Ռաս-Մահամեդ Հրվանդանը:

Ռաս-Մահամեդ Հրվանդանը քաղցարուս Աբարիայի ծայրն
է և գտնվում է Սուեզի և Ակարի ծովանոցերի միջև:

Ճանաչելու ժամ Սուեզի ծոցը: Յես պարզ նկատեցի
մի բարձր սար, վոր գտնվում էր Ռաս-Մահամեդ Հրվանդանի
վրա: Դա Որեր սարն էր:

Յերեկոյան ժամը վեցին ճանաչելու ժամը, մերթ ջրասույզ
լինելով և մերթ զուրս գալով ջրի յերեսը, անցավ Տորից վոչ
հասու, վոր գտնվում էր ծովախորշի ծայրում: Այդ ծովախոր-
շի ջուրը, ինչպէս ինձ արդեն տեսի էր նախապէս նեմոն, խ-
կապիս կարմիր յերանգ ունեն:

Գիշերը վրա հասավ հանկարծակի, շուրջը տիրում էր ծանր
լուսթյուն, վորը խախտում էր միայն հաղալուաների և ինչ-
վոր գիշերային թռչունների մայնեցով, խութերի վրա փշրվող
ժակընթացության աղմուկով և շոգեմազերի հետափոր շտակնե-
րով:

Յերեկոյան ժամը ութից մինչև ինը ճանաչելու ժամը մի
քանի մար իջավ ջրի տակ, իմ հաշվով մենք պետք է լինեյինք
Սուեզին շատ մոտիկ: Սաշոնի լուսամուտից յես տեսնում էյի
տապինյա ժայռերի հիմքերը, վոր պարզ լուսավորված էյին և

լեկարական լուսարձակի լույսով: Յեւ այնպիսի սուգօրութեան
եյի սասանում, թե նեղուցն ավելի և ավելի յե նեղանում:

Տամբ Թ-ից 15 ընդե անց նազը կրկին դուրս յեկավ ջրի յե-
րեսը:

Յեւ անհամբերութեամբ ուղում եյի տեսնել նազապետ Նե-
մոյի Աբարական թուանելը: Նազի մեջ ինձ անհամապաս զգալով,
յեւ բարձրացաւ տախտակամանը:

Շուտով հեռւում, մեղանից ճառագորտպետ մեկ և կեւ մը-
դոն տարածութեան վրա յեւ տեսաւ յերեկոյան մուշակ շարժ-
ված լույս:

— Դա լուզացող փարոս ե, — սասց մեկը, վոր կանգնած
եք իմ կողքին:

Յեւ ցնցվեցի անսովորակից և հեւ դատնալով, տեսաւ նազա-
պետ Նեմոյին:

— Դա Սուեղի լուզացող փարոսն ե, — կրկնեց նա, — մեծ
լուսով կմտանանք թուանելի անցքին:

— Պեսք և կարծեմ, վոր այնքան ել հասարակ բան չե այն-
տեղ մանելը, այնպես չե՞, — հարցրի յեւ:

— Այո, դա բազմական վտանգավոր տեղ ե: Այս պատահաւով
թուանելը մանելիս յեւ վերցնում եմ զեկն և անմամբ վարում
նազը: Իսկ այժմ, պարոն պրոֆեսոր, յեթե մեզ հանելի կլինի
իջնել ներքե, ճշտութիւնաբար ջրասույղ կլինի և ջրից դուրս կը-
զաւ արդեն Միլեբերական ծովում, անցնելով Աբարական թու-
անելը:

Յեւ հեռակեցի նազապետ Նեմոյին: Դոնակը փակվեց, պա-
համանները լցվեցին ջրով և նազը կրկին ջրասույղ յեղավ տասը
մետր խորութեամբ:

Այն բուպեյին, յերբ յեւ պատրաստովում եյի վերադառնալու
իմ սենյակը, նազապետ Նեմոն դիմեց ինձ.

— Պարոն պրոֆեսոր, — սասց նա, — արդյոք չե՞ք ցան-
կանում ինձ հեւ միասին դանովել զեկանիվի մաս:

— Յեւ չհամարձակվեցի արդ մասին խնդրել մեզ, նազա-
պետ, — պատասխանեցի յեւ:

— Այդ զեկացում գնանք: Այնտեղից դուք կտեսնեք այն ու-
մեկն ինչ վոր կարելի յե տեսնել այս տարերկրյա և միաժամա-
նակ տարջրյա հանապարհօրդութեան ժամանակ:

Մենք կ'իսով չափ բարձրացանք զեղի տախտակաման առ-
նայ անդուզքը: Այստեղ նախապես Նեմոն բացեց գուռը, և
մենք մասնք մի նեղ ու ցածրիկ միջանցք, վորի մայրում գանձ-
վում էր զեկանիվի խցիկը: Ինչպես հարանի յե, նավի առջևի
մայրում բարձրանում և արչ խցիկը:

Արչ մի նավասենյակ էր, վոր սաներ վեց քառակուսի վոտ-
նաչափ սարածութիւն, ախինքն ախքան, վորքան լինում և
Միսսիսիպիի և Հուզզոն-Միսիսիպի վրա լողացող նավերում: Մեղ-
անկամ գանձում էր զեկանիվը, վոր հողաններով միացած էր
նավի հետնամասում գանձող զեկին: Նավասենյակի շորս պատե-
րում շորս շուտացույցներ, վորանք պատած էյին վոտակման
աղակիներով, զեկավարին հարախորութիւն էյին սալիս նա-
յելու բարբ կողմերը:

Պջիկում մուքն էր. սակայն շուտով իմ աչքերն ընտելացան
խաղարին և յես անաս զեկավարին, հազթանկամ մի մարդու,
վոր յերկու մեաներով բռնել էր զեկանիվը: Պջիկում սիրում
էր խաղարը, իսկ մովը, վորտեղ թափանցում էյին շուտարձակի
հասարայիները, կարծես հեղեղված էր լույսով:

— Հիմա, — ասաց նախապես Նեմոն, — փնտռենք թունելի
մուտքը:

Ելեկարարարերը զեկանիվի խցիկը միացնում էյին մեքենա-
յական բաժնին և նախապես մի շարք պայմանական աղղանը-
շանների միջոցով կարող էր առանց զեկանիվից հեռանալու: Նշ-
բամայն սակեյացնել կամ պակասեցնել նավի շարժման ար-
գութիւնը:

Նախապես Նեմոն սեղմեց մեառդյա կոհակը և նույն բույն-
յին յերկու անգամ պակասեց մեքենայի պտույտների թիվը:

Յես լուռ դիտում էյի զբռնիտն սեղանե պտաը, ցամա-
քի անասան սարսաը, վորի յերկայնքով, մի քանի մետր
հեռու մենք գնում էյինք զրեթն մի ժամվա ընթացում:

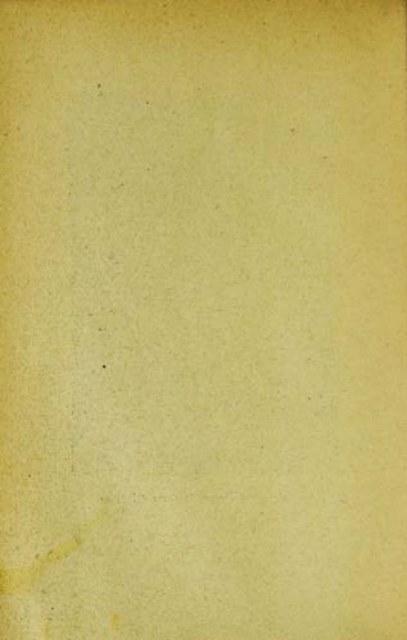
Նախապես Նեմոն անընդհատ նարում էր կողմնացույցին.
Նրա ցուցումներով զեկավարն աթ ու այն կողմ էր դարձնում
զեկանիվը, շարժանակ փոխելով նավի ուղղութիւնը:

Ժամը 10-ից 15 բույն անց նախապես Նեմոն ինքը սկսեց վա-
րել զեկանիվը: Մեր առաջ բացվեց մի լայն և խորը սարսանց-
քի մուտքը: Հնուտախրուարչ Համարձակ մտով այնտեղ:

Նավի յերկաթն արտաքինն արտասովոր կերպով զգրվում

Եւրոպեոս Լեւոնի քիւր սփոյն զարեւ զնկոսի քիւր:

եր: Դա Կարմիր ծովից թեք ուղղությամբ Միջերկրական ծովը
թափվող ջրի ազմուկն էր: Ջրի Հոսանքը նեղի արագությամբ
սանում էր «Նաուախիուաը», ընայնով, վոր շարժումը գտնա-
դեցնելու համար մեքենան Հակառակ կողմ էր պատեցնում պը-
տուտակը, վոր սակնամեն թվով պտույտներ էր կատարում:

Այդ գլխապատույտ արագության ժամանակ թունելի պատե-
րի վրա կարելի չէր նկատել միայն լույսի սակայնող շերտերը,
վոր սուաշանում էին հլեկարական լուսարմակից: Միշտ ու-
ժեղ խփում էր և յես մեռա զբեւ էի սրտիս, վոր լափամորեմ
բարախումը:

Ժամը 10-ից 35 բույե անց նավապետ Նեմոն գեկանիվը
Հանձնեց գեկավարին և դառնալով գեպի ինձ, ասաց.

— Մենք Միջերկրական ծովումն ենք:

Վնաուախիուաը Հոսանքի ույթի ընդհիվ քան բույեյից եւ
պակաս ժամկետում գեանի տակից անցավ Սուեզի պարանոցը:

ՀՆՏԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Հ Ո Ւ Ն Ա Կ Ա Ն Ա Ր Ե Ի Գ Ն Լ Ա Գ Ը

Հետևյալ որը, փետրվարի 12-ին, լուսարացին Վնաուախիու-
աը գուրս յեկավ ջրի յերեսը: Յես շտապեցի գեպի տախտակա-
ժամը: Մեկանից յերեք մղոն գեպի Հարավ, աստվոտյան մշու-
շում ազոտ կերպով ուրվազմվել էր Հնազարյան Գելուզիումը,
վորի ավերակների վրա կատուցված և այժմյան Գորա-Սախը:

Արագահոս Հեղեղը մի քանի բույեյում մեղ տարավ մի ծո-
վից մյուսը: Սակայն այդ թունելը, վորով Հելուսթյամբ կա-
րելի չէր իջնել, Հակառակ ուղղությամբ, — Միջերկրականից
գեպի Կարմիր ծովը պետք և վոր լինեք բուրբուկին անանցա-
նելի:

Առաջնայան ժամը մոտ յոթին Նեղ Լենդը և Կոնսելը միա-
ցան ինձ: Այդ անբաժան բարեկամները Հանդիսա քնել էին, և
մենեին չհետաքրքրվելով Վնաուախիուաի գեղեցրային սիրազոր-
ծությաններով:

— Հուպ՛, պարոն պրոֆեսոր, ո՞ւր և մեղ խոսաացված
Միջերկրական ծովը:

— Մենք լողում ենք Հենց այդ ծովում, սիրելի Նեղ, —
պատասխանեցի յես:

— Ինչպե՞ս, — բացականչեց Կոնսելը, — ուրեմն այս զի-
շէր...

— Միանգամայն երջաւ եւ, այս զիշէր քան բողոքի ընթաց-
քում մենք անցանք այդ անանցանելի պարանոցի տակից:

— Չեմ հաճառում, — սասց Նեղ Լեկը:

— Ի դուր, միտեր Լեկ, — պատասխանեցի յես, — ցան-
բաղիբ ավը, վոր դուք տեսնում եք հարավում, զա Յեզիպատսի
տփն է:

— Ինձ զժպար ե խարեւ, պարն պրոֆեսոր, — հակամա-
տեց համառ կանազացին, — այդ հեքյախները պատմեցեք ավելի
զյուրահաճառ մարդկանց:

— Քանի վոր պարտեղ պնդում ե զա, պետք ե հաճառու
պարսնին, — սասց նրան Կոնսելը:

— Ի զեպ սաստ, Նեղ, — շարունակեցի յես, — նախապես
Նեման անմամբ ցույց ավեց ինձ իր թունելը: Յես նրա կողմին
կանդնած եյի զկէի մոտ, այն ժամանակ, յերբ նա ինքն եր
վարում ճշտութիւտաբն Նեղ անցէի միջով:

— Լսում եք, Նեղ, — հարցրեց Կոնսելը:

— Դուք այնպիսի հիմնալի տեսողութիւն ունեք, Նեղ, —
ավելացրի յես, — վոր կարող եք համոզվել, թե յես մեզ չեմ
խարում: Նայեցեք, այնտեղ պետք ե վոր յերևա Պորա-Սախի
նազահանդիտաբն:

Կանազացին նայեց մտանանդամ վրդմը:

— Իսկապես, պարն պրոֆեսոր, զուք իրավացի յեք, —
սասց նա, — ե մեր նախապես իր դարձի վարդան է: Մենք
Միլիթրիական ծովում ենք: Լս՛վ: Յեկեք մի ջիշ խտանք մեր
դարձերի մոտին, բայց միայն այնպես, վոր վժ զուք չկարողա-
նա մեզ լսել:

Յես շատ լավ հասկացա, թե ինչ ե ուզում կանազացին:

Ճշտեմայն զեպս, — մտածեցի յես, — քանի վոր Նեղ
Լեկը պնդում ե, անհրատեչա ե խոսել այդ մասին:

Մենք յերեքով գնացինք լուսարձակի մոտ ե նստեցինք այն-
տեղ:

— Հիմա մենք մեզ լսում ենք, Նեղ, — սասցի յես, — ի՞նչ
եյիք ուզում հարցրել մեզ:

— Ի՞մ տեղիքը շատ կարե կլինի, — պատասխանեց կանա-
զացին, — մենք մտանում ենք Յեզիպատսին ե նախքան նա-
վապես Նեմոյի խեղճին կփշի մեզ քարշ տալ Բեհուային ծովի

Հասակը կամ Ովկիանիան, յետ ստաղարկում եմ բաժանվել Վաստիսուսին:

Կաստովանում եմ, զոր ինձ համար անհասելի յեր այդ թեմայի շուրջը գիտել կամազայցու հետ: Յետ զոր ճի կերպ լինի ուղում խոնարհել իմ ընկերների ազատությանը, սակայն ճյուղ կազմից յետ ցանկության չուննի աջակես շուտ բաժանվել նախապես Նեմոսից: Նրա շնորհիվ, նրա զարմանալի նավի շնորհիվ, յետ յուրաքանչյուր որ հարստացնում եյի իմ գիտելիքները, նորից գրեցի իմ գիրքը նովի Հասակում յեղան կյանքի մասին, գանձելով, աջակես ստան, այդ կյանքի նազկման հենց կենարժեքում: Սչ զորան՞զ կարող եմ յետ Հարստության զանել աջակես լիակատար լսելով ուսումնասիրելու ովկիանայի հրաշքները: Իհարկե զոր ճի տեղ: Ահա թե ինչու յետ լինի ուղում հասնալ ստորջրյա նավից, մինչև զոր ավարտվի մեր շուրջերկրյա հասարակական գիտարշավը:

— Ի՞մ բարեկամ Նեղ, — ասացի յետ, — պատասխանեցե՞ք ինձ ստանց գորհե բան թաղցնելու, մի՞թե դուք ձանձրանում եք այս նավում: Մի՞թե դուք անիմում եք բախալ, զոր մեզ աջակես ե բերել:

Կամազային միանգամից լպատասխանեց: Հետո, մեծները զնելով կրճիկն, ասաց.

— Ճիշտն ասած, յետ լե՞մ ցտխում, զոր կասարել եմ այս ստորջրյա աննպարհորդությանը: Յերբե ետ հանույցով կրհիլեմ այս մասին: Բայց զորպեսզի այդ լինի, հարկավոր ե, զոր մեր աննպարհորդությանը գերջանա: Ահա թե այս ասթիվ յետ ինչ եմ մտածում:

— Այս աննպարհորդությանը կգերջանա, Նեղ:

— Ղո՞րան, յե՞րբ:

— Ղորան՞զ, Չգիտեմ: Յե՞րբ: Չեմ կարող մեզ հշտությամբ տանլ, բայց կարծում եմ, զոր կգերջանա այն մտածանկ, յերբ նովը մեր ստանջ բաց կանի իր գերջին գաղանիքը: Այս աշխարհում յուրաքանչյուր սկիզբ զուր թե ուչ պետք ե ունենա իր գերջը:

— Յետ միանգամայն համարան եմ պարոնի հետ, — զրա բերեց կոնսելը, — իմ կարծիքով շատ հաջանական ե, զոր նախապես Նեմոն, մեզ հետ լրջելով բալոր նովին ու ովկիանայները, ուղղակի մեզ գուրա կշարտի:

— Դո՞ւրս կշարտի, — գիտավորեց կամազային, — դուք ասացիք, զոր նա մեզ գուրա կշարտի:

— Բառերի նկատմամբ բնութեզիր ժի լինեք, Նեղ Լենդ, — ժիջամտեցի յես, — ժենք կարիք շունենք վախենալու նա-
վապետ Նեմոյից, այստեղ յես համամայն շեմ կանուկի շես:
Մտաբն ժյուս կողմից շպետք և հույս գնել, վոր նա համալոր
կերպով համամայնովի ազատութեան ժեզ: Մենք զիտենք շե-
տատիւտի՞ն թուր գաղտնիքները և հաղիվ թե նա թույլ ստ,
վոր այդ գաղտնիքները ժեզ շես հանապարհորդեն սմբողջ աշ-
խարհում:

— Այդ զեղջում գուք ինչի՞ վրա յեք հույս գնում, — հարց-
րեց կանազացին:

— Հանգամանքների վրա, վորոնք վաղ թե ուշ կգաստվոր-
վեն այնպես, վոր ժինք կկարողանանք ոգտովել նրանցից: Այդ
կարող և պատահել վեց սմխա շեստ, շիշտ այնպես, ինչպես և
հիմա:

— Հի՛մ, — սասց Նեղ Լենդը, — ստացեք ինչքեմ, պա-
րոն նախաբալիտտ, արդյոք կարո՞ղ եք նախադուշակել, թե
ժենք վեց սմխա շեստ վորտեղ կլինենք:

— Դուցե գարձյալ այստեղ, գուցե և Ձիմաստանում: Դուք
զիտեք, վոր շետատիւտաւը շախազանց արողընթաց նազ և:
Ովկիրանտաներում նա սլանում և նախալիտ արազությամբ, ինչ-
պես ծիծեհնակն ողում կամ նեղընթաց զնացըը յերկրում: Նա
չի վախենում այն ծովերից, ուր աշխարհ յերթեկեկություն կա,
ժենք արդեն համազօգեցինք զբանում: Ո՞վ կարող և սակ, թե
վեց սմխից շեստ նա չի վերադառնա Շրանսխայի կամ Անգլիա-
յի սփերը և փախչելու պայմաններն սփելի նպաստավոր շեն լի-
նի, ջան այսր:

— Պարոն պրոֆեսոր, — սասց կանազացին, — ժեր փա-
տարկումները թույլ են: Դուք խոսում եք շարունակ ազատնի
ժամանակով: Մենք այստեղ կլինենք, ժենք այնտեղ կլինենք:
Իսկ յես խոսում եմ ներկա ժամանակով. մենք այստեղ ենք,
հարկավոր և ոգտովել զբանից:

Շես ստարկելու վոչինչ շունենի Նեղ Լենդի արամարանական
զիտողության զեմ, և յես ինձ պարտված զզացի այդ վեհի ժա-
մանակ: Շես աշխտ փաստարկումներ շունենի իմ ստալորկը
պաշտպանելու համար:

— Պարոն պրոֆեսոր, — շարունակեց Նեղը, — ժի բողն
յենթացրենք անկարելին, վոր նազապետ Նեմոն ինքը ժեզ

պատասխան կատարելի: Արդյո՞ք դուք կընդունե՞ք այդ պատասխանը:

— Զգիտե՛մ:

— Իսկ յեթե նա սովելացնի, զոր այդ առաջարկն այլևս յերևե՞լի կրկնելու, այդ դեպքում դուք ի՞նչ կտեսք:

Յես լուս եյի:

— Ի՞նչ ե՞ մտածում այդ մասին Կանսելը, — Հարցրեց կատաղացին:

— Կանսելն այդ մասին բուրբովին վաշխն էլունի տեսչու, — Հանդիսա պատասխանեց սքանչելի մարդը, — նա բուրբովին շահադրուգամ չի այդ Հարցի այս կամ այն լուծմամբ: Նա ամուսի չի, ինչպես և նրա պարտնը, ինչպես և նրա բարեկամ Նեղ Լենդը: Հայրենիքում նրան չին սպասում վաշ կինը, վաշ յերեխաները, վաշ և Հարազատները: Նա ծառայում և իր պարտնի մոտ և մտադիր չի թողնել այդ ծառայութիւնը: Նա պետք և ջաջկով Հարանի, զոր մտադիր չի մասնակցել այդ Հարցի քվեարկման և իր մայնով գերակշռութիւնն ստալ այս կամ այն կողմին: Մեծամարտին մասնակցում են միայն յերկու Հոգի՝ մի կողմից պարտնը և մյուս կողմից Նեղ Լենդը: Ազա Կանսելը լուծում և և սկսում հաշվել հարվածները:

Լսելով Կանսելի խոսքերը, յես չեյի կարգաձևում պահել մպխտա: Կանաղացին իր Հոգու խորքում հաղմարին գալ եր, զոր Կանսելն իրեն դեմ չի:

— Յեթե Կանսելը չի մասնակցում վե՛րին, — ասաց ինձ Նեղ Լենդը, — ուրեմն մնում և, զոր մենք իրար մեջ լուծենք խընդիրը: Յես իմն ասացի: Դուք լսեցիք ինձ: Ի՞նչ կարող եք պատասխանել:

Հարկավոր եր մի վորեկ վե՛ր ընդունել: Կուստօնին ինձ համար զգվելի չեր:

— Ահա իմ պատասխանը, սիրելի Նեղ, — ասացի յես, — դուք վե՛րի մեջ հաղթեցիք ինձ և յես չեմ կարող լուրջ ասարկութիւններ անել մեր փաստարկումների դեմ: Ավելորդ և Հուսալ, զոր նախապես Նեմոն մեզ բաց կթողնի: Ամենաապրտական ետխազուշութիւնը նրան թույլ չի ասա այդ անելու: Մակայն նույն նախազուշութիւնը պահանջում և, զոր մենք պատաշարձենք ընտուարիութից՝ Հեռանալու Հենց ասաջին հարմար առիթը:

— Հրաշալի յե, պարոն պրոֆեսոր: Այ, հիմա դուք խե-
լոք եք դատում:

— Սակայն յես մի դիտողություն ես ունեմ, — ասացի
յես, — Հարկավոր է, վոր այդ ստիժն խելապես Հարժար լի-
նի: Հարկավոր է, վոր մեր փախչելու Հենց առաջին փորձը
պոտկվի լիակատար Հաջողությամբ: Հարկավ, յեթե այդ
փորձն անհաջող անցնի, մենք այլ ես յերբեք Հարժար ստիժ
չենք ունենա, և նախապես նեմոն յերբեք լի ների մեզ:

— Այդ ճիշտ է, — ասաց Նեզ լենդը, — սակայն մեր դի-
տողությունը միևնույն չափով վերաբերում է թե՛ այսօր փախ-
չելու փորձին և թե՛ այն փորձերին, վոր մենք առաջարկում ենք
կատարել յերկու տարուց Հետո: Այստեղից Հետևում է անձը-
տելի մի յեղբրակացություն, Հենց վոր փախչելու ստիժ լի-
նի, անհապաղ պատվել այդ ստիժից:

— Համաձայն եմ: Իսկ այժմ ասացեք, Նեզ, ի՞նչն եք դուք
անվանում Հարժար ստիժն:

— Մթին գիշերը, յերբ Հնուտախիտաբը մտակ կլինի յեղ-
բուկան վորևէ ծովեզրին:

— Յեղ դուք մտածում եք փախչել լողալո՞վ:

— Այն դեպքում, յեթե Հնուտախիտաբը կլողա ծովի վրա
և ստիք բախականաչափ մաս կլինի: Իսկ յեթե նավը կլողա ջրի
տակ և ստին ափելի Հետո կլինի, ապա...

— Ապա այդ դեպքում ի՞նչ անել...

— Պեսք է աշխատել դրսովել մակույղը: Յես դիտեմ, թե
ինչպես կարելի յե այդ անել: Մենք կնստենք մակույղը և ար-
ձակելով Հեղույաները, արթոկ'ս դուրս կզանք ջրի յերեսը, վոր
նույնիսկ զեկանիվի խցիկում զանվող մեքենավարը լի նկատի
մեր փախուստը:

— Լավ, Նեզ: Հետևեցեք ուրեմն Հարժար ստիժին: Միայն
թե հիշեցեք, վոր անհաջողությունը կորստյան կմտանի մեզ:

— Ձեմ մտածա, պարոն պրոֆեսոր:

— Իսկ այժմ, յերբ մենք ամեն ինչի մասին պայմանավոր-
վեցինք, ուզո՞ւմ եք խմանալ, Նեզ լենդ, թե յես ինչ եմ մտա-
ծում մեր նախագծի մասին:

— Ինարկե, պարոն պրոֆեսոր:

— Յես կարծում եմ, շեշտում եմ այդ, յես կար-
ծում եմ և վոր թե Հույս ասեմում, վոր այդ Հարժար ստիժը
չուտ լի լինի:

— Ինչո՞ւ:

— Վարդհեսե նախապես Նեմոն համարեն ըստ և հասկանում, վոր մենք չենք հրամարվել մեր ազատությանը վերադարձնելու մարից, ուստի յերբ մենք մասիկ լինենք յեվրոպական արևելքին, նա պետք և շարունակ զգուշության պահպանի:

— Յես համարայի եմ պարտի կարծիքի հետ, — ասաց Կոնսելը:

— Կապրենք, կանանենք, — պատասխանեց Նեզ Լենդը, համարեն որորելով զլուիքը:

— Դեհ, բավական է, — ասացի յես, — այդ մասին այլևս չարեմ խոսել: Այն որը, յերբ դուք վախշելու կլինեք, նախազգուշացրեք մեզ, և մենք ստանց վորևե հարց ասալու կհետևենք մեզ: Մենք կուրորեն համատուս ենք մեզ, Նեզ:

Այսպես ուրեմն վերջացավ մեր խոսակցությանը, վոր պետք և իրատ կարևոր հետևանքներ ունենար:

Մի անգամից ասեմ, վոր զեղգերը հաստատեցին իմ յնմազրությաննեքի նշտությանը և այդ մեծ ցով պատահանց կանազացան: Կամ նախապես Նեմոն մեզ շեր վատհուսում աքլ բանուակ ծովերում, կամ ուղում եր խուստիել բուլոր աղվերի բարձարթիվ նախերին հանդիպելուց, վորոնք յերթևեկում եյին Միլնիերական ծովում, մենք համարյա շարունակ ըմբանում եյինք ջրի տակ և արևելից բավական հեռու: Ղաուսութլուսը ծովի մակերևույթն եր բարձրանում այնքան, վոր միայն ղեկանիթի խցիկն եր զուրա գալիս՝ ջրից, կամ թե ծովի խորքերն եր մտնում: Ի զեպ ասան՝ Հուանական արշիպելագի և Փոքր Ասիայի միջև մենք խորացանք յերկու հարար մուր, սակայն չհասանք ծովի հասակին:

Յես միայն նախապես Նեմոյից իմացա, վոր մենք անցել ենք Դոդեկանեսկ իմրին պատկանող Կարպաթոս կղզու մասից: Նախապես Նեմոն ցարտեղի վրա ինձ ցույց տվեց այս կղզին:

Հետևյալ որը, փետրվարի 16-ին, յես վորտեցի մի ցամի մամ նիլրել Հուանական արշիպելագի մկների ուսումնասիրության: Սակայն ինձ անհայտ պատահաներով նախանշակի լուսամուտաների փեղկերն ամբողջ որը փակ մնացին: Քարտեղի վրա գտնելով Ղաուսախլուսի հանապարհը, յես սեռա, վոր նազը գնում եր զեղի Կրեսե կղզին: Այն ժամանակ, յերբ յես նրատում եյի ձկնորսում Լինկուիքը, այդ կղզին ապաստարկեց Թյուրքիայի դեմ: Յես չգիտայի, թե ինչ պատահեց կղզու աղբատաների հետ և իհարկե նախապես Նեմոն, վոր կարել

եր ամեն մի կողմ մարդարձակ աշխարհի հետ, այդ մասին վոր
մի նորություն չի կարող հաղորդել ինձ:

Յերեկոյան, յերբ ստիպուած հանդիպեցի նրան, այդ դեպքի
մասին վոր մի ակնարկ չարի: Պետք է ստեղծ, վոր նախապես
ինձ թմայ մտալլ և մտահոգվան: Հակառակ իր սովորության,
նա անսպասելիորեն կարգադրեց բաց անել սալոնի լուսամուս-
ների յերկու փեղկերը և անցնելով մեկ լուսամուսից մյուսը,
ուշադրութեամբ դիտում էր ջուրը: Ի՞նչ էր ուզում տեսնել: Յեւ
այդ շմբանել չի յի կարող, ուստի սկսեցի դիտել մկները, վոր
լողում էին աշտերիս ստալ:

Ձկների մէջ յես նկատեցի ծովային կոլրներ, վոր հասարակ
լեզվով կոչվում են արջուներ: Այս մկները հաճախ պատահում
են Նեղոսի դիտարեքանի մաս, աչի ջրերում:

Այնուհետև յես տեսա Փոսփորափայլ պաղերը, վոր պտ-
կանում են զուգամորմերի ընտանիքին: Յեզիպայցիք այս
մկները սրբաշուն էին համարում. յերբ այս մկները մտնում է-
ին Նեղոսի ջրերը, տեղի էին ունենում կրոնական եոխ ծխա-
կատարութեաններ, վորովհետև զա գետի վարարման, այսինչն
լով բերքի նշան էր:

Այնուհետև մեր առջևից անցավ Հեյլինների մի վտար: Դը-
րանք վտակաշատ մկներ են, ունեն յերեսուն սանախմար յեր-
կարութեան, կապտափում զույնի թափանցիկ թեփ, վոր տեղ-
անց ծածկվում է կարմիր բներով: Այս մկները անվում են միայն
ծովային ջրմուսներով, վոր բացառիկ համ է սալիս նրանց մը-
սին: Դեռևս հին Հռոմում Հեյլինները համեզ սառելիք էին հա-
մարվում և պատրաստվում էին փողալ մկան անբնապեղմերի,
սիրամարդի ուղեղի ու ծինեանակի լեզվի համեմունքով:

Այդ ծովերի մի բնակիչ ևս ինձ հիշեցնում էր հին Հռոմի
ժամանակները: Այդ լողման կոչված մկնիկն էր, վոր միշտ
ուղեկցում է շամամկներին: Հնազարյան մարդկանց հախա-
լիքների համամայն, այս փոքրիկ մկնիկը, կոչվելով շալի Հե-
սին մասին, կարող է կանգնեցնել այն:

Պահպանվել է նաև այն սուսուպելը, վոր իբր թե այդպիսի
մի մկնիկ Ակցիումի հակառակարտի ժամանակ կանգնեցրել է
Անտոնիոսի շալը և Հենց դրանով վերել է հակառակարտի բախ-
արը հոգուս Ալգուստոսի:

— Убийца ищет жертву в лесу.

Անո թե յերբեմն ինչից և կախում լինում ժողովուրդներէ յախար:

Յեւ նկատեցի նաև չքնազագեղ anthiaz, — Հին Հուսասանի սրբազան մկնէրը, վորոնց ըստ ավանդութեան ընդունակ էյին իրենց տեղերից վտարել հրեշներին: Նրանց անունը նշանակում է «ժողովի», և նրանց զա միանգամայն արզարացնում են իրենց գույներէ յեղեկներով, ունենում են կարծիք գույնի յարար տեսակները, բայց վարդապուխից մինչև սուսանի գույնը:

Յեւ զմայլված դիտում էյի սրը, ծովային հրաւըը: Հանկարծ ինձ ապշեցրեց անակնկալ մի տեսարան: Զրի տակ յերկայց մի ժարը՝ սուզակ, վորի գոտուց կաշվե պայուսակ եր կախված: Այդ կենդանի ժարը եր: Մի քանի անգամ նա յարձրանում եր ծովի մակերևույթը և նորից նրասույզ լինում:

Յեւ դարձա զեղի նախապես նեմոն և հուզված յայտական լիցի:

— Մարդը նրասույզ և լինում: Ինչ կերպ ել լինի, հարկաժոր և փրկել նրան:

Նախապես նեմոն սուանց ինձ պատասխանելու շտապ մտեցավ յուսամուտին: Լուզորդը նորից նրասույզ յեղավ և աչքերը մտեցնելով ազակուն, նայում եր մեզ:

Նախապես նեմոն ինչ-ժոր նշան արտով նրան և սրը խիտա դարձացրեց ինձ: Սուզակը գլխով արտով, անմիջապես յարձրացավ ծովի մակերևույթն ու աչքես չերևաց:

— Մի վախեմուք նրա համար, — սուանց ինձ նախապես նեմոն, — զա Մասաչուս հրվանդանի բնակիչ Նիկոլան է, վոր սասցել և «ժուկ» մականունը: Բուլոր ցիկլազներում հանաչում են նրան: Հրաշալի լուզորդ է: Զուրը նրա տարերքն է և նա նրում ավելի շատ ժամանակ է անցկացնում, քան ցամաքում, մեկ կզուց անգազար լողալով զեղի մյուսը, յերբեմն ել նուրիակ գուրս դալով կրեսն:

— Դուք համաշո՞ւմ եք նրան, նախապես նեմոն:

— Ինչո՞ւ չպիտի համաշիմ, պարոն Արոնակո:

Այս սակեով, նախապեսը մտեցավ այն պահարանին, վոր կտուցված եր սալոնի պատի մեջ: Պահարանի կողքին գտնվում եր յերկաթապատ մի սնդուկ, վորի վրա կար պզննե մի թիթեղ: Թիթեղի վրա փորագրված եր «Նասուսիլուսի» նշանաբանը, «Շարժակամը շարժակամի մեջ» և «Ը» սկզբնաստար:

Այլևս ուշադրութեան չգարձենելով ինձ վրա, նախապես
Նեման բացեց պարտաւոր, վորակող կային մեծապէս բարձրագոյն
թիթեղներ:

Դրանք վտակու կտորներ էին:

Վորակողից եր ճնտարտիւնուք թերթիկ աչքքան մեծ քան-
կութեամբ վտակի: Նախապես Նեման վորակող եր վտակի գը-
նում և հիմա ի՞նչ պիտի տեսեր աչք մեծապէս:

Յես վոր մի բառ չարտասանեցի: Յես նայում էի: Նախ-
ապես Նեման պարտաւորից հանում եր վտակու կտորները և մեկ-
մեկ անդամորում փոքրիկ անդուկում, մինչև վոր անդուկը լըց-
վեց:

Յես հաշիւեցի, վոր նա անդուկում անդամորեց տնկալուն հա-
զար կիւրցրում վտակի, վոր արտե համարքա հինգ միլիոն Փը-
րանկ:

Նախապեսը ծածկեց անդուկի կտորերիլը և վրան գրեց մի
հասցն, ըստ յերևույթին նոր համական լեզվով:

Այնպէսով աչք, նա անգմեց դանդի հոնակը, վորով կարե-
լի յեր դանդակարել անմեակագմի սենյակը: Ամբողջապես յերան
ութը նախապես և առանց գծվարութեան անդուկը գուրա տարան
սալունից:

Յես լսում էի, թե ինչպէս Երանք հախարակի ոգնութեամբ
անդուկը հանում էին տախտակամանը:

Աչք բոպելին նախապես Նեման դարձաւ գեղի ինձ:

— Այսպէս ուրեմն, պարտե պրոֆեսոր, դուք ստում էիք
թե...

— Յես վորինչ չեի ստում, — պատասխանեցի յես:

— Աչք գեղքում թույլ ամեք բարի գիշեր ասել մեզ:

Յեզ աչք ասելով, նա գուրա յեկաւ սալունից:

Յես իմ նախաանկալը վերադարձաւ շտիպանց հուզման:
Ի գուր փորձեցի քնել: Ինձ ասանում եր այն, վոր վոր մի կերպ
չեի կարողանում արամարանական կտայ գանել լուրորդի յերե-
վալու և անդուկը վտակու կտորներով լցնելու մեջ: Մտումով նա-
վըն սկանց թեթե սրտովի և յես գլխի ընկա, վոր ճնտարտիւ-
նուք բարձրանում եր ծովի մակերևույթը:

Այնուհետև յես ճոտարտե լսեցի տախտակամանից: Յես
հասկացա, վոր մակուկը հանում են իր անդից և իջեցնում զու-
րը: Մի անգամ մակուկը գեղքով ճնտարտիւնութեան և սպա աչ-
քակը լսեց:

Եւթարտն Էնճն թարգմանքս:

Յերկու ժամից հետո ազճուկը վերակազեց: Մտկույիլը Նրէց գուրս հանեցին և կրկին ստրայրին իր տեղում: Ապա ճնտուտիւումը ջրասույզ յեղավ:

Աւրեմն միլիոններն ուղարկվեցին ինչ-Վոր հասցեյով: Մտկան մայր-ցամազի վճիռ կհատը: Ո՞վ էր նախապես Նեմոյի ստրկանդակը:

Հետևյալ որը յես կանսելին և Նեզ Լենդին պատմեցի անցած դէշերէս դեպքերի մասին, վարոնք վերին առաինանի գըր-գըռել էյին իմ հետաքրքրութիւնը:

Իմ ընկերներն ինձից վճի պակաս զարմացան այն ամենով, ինչ Վոր տեղի յեր ունեցել:

— Բայց վարտեղի՞ց և նա վերցնում այդ միլիոնները, — հարցրեց Նեզ Լենդը:

Յես լեյի կարող պատասխանել այդ հարցին:

Նախանալից հետո յես անցա առում և այնտեղ սկսեցի աշխատել:

Մինչև յերեկոյան ժամի հինգը յես գրում էյի իմ սրտգիրը: Մտկան չգիտեմ ինչու առատիկ շոգ զգացի:

Յես ստիպված էյի հանել վերնազգեստս:

Այդ անբացատրելի յեր. մենք հետու էյինք արևադարձից և բացի գրանից, միևնույն և, ջրասույզ յեղած ճնտուտիւումը չոխաք և յնթարկվեր արդի բարեխառնութիւն: Յես նայեցի խը-տաշափի սրտքին. մենք դնում էյինք վախճան վառնաշափ խը-րութիւնը, ուր յերկրի ջերմութիւնը վճի մի կերպ յեր կարող թափանցել:

Յես փորձեցի շարունակել աշխատանքս, բայց շոգն ափելի յեր ստատկանում և անտանելի դառնում:

«Գուցե նափի վրա հրդեհ է», — մտածեցի յես:

Յես արդեն ուզում էյի դուրս դնալ սալոնից, յերբ հանկարծ ներս մտավ նախապես Նեմոն:

Նա քայլեց ուղիղ դեպի ջերմաշափը, գիտեց սեղիկի բարձրութիւնը և դառնալով դեպի ինձ, ասաց.

— Քառասուն յերկու առաինան և:

— Յես այդ զգում եմ, նախապես, — ասացի յես, — յեթե ջերմութիւնն ափելի բարձրանա, մենք անկարող կլինենք ասնել այն:

— Ո՞, պարոն պրոֆեսոր, ջերմութիւնն ափելի կբարձրանա միայն այն դեպքում, յեթե մենք այդ ցանկանանք:

— Հետևաբար դուք կարող եք մեր ցանկութեամբ աշխատել
նեւ կամ չափազարել ձերմութեամբ, ար՞ :

— Վո՛ւ, բայց յետ կարող եմ հետո կամ մտա լինել այն տե-
ղին, զոր քարերացնում ե ձերմութեամբ :

— Ուրեմն այդ տեղը ճշտապէս լուսինքն դո՞ւք ե գտնուում :

— Իհարկեւ, մենք լողում ենք յետացող ջրի շերտում :

— Մի՞թե այդ կարելի չէ, — քարականչեցի յետ :

— Ինչքանքո՞ւ դատեցեք :

Փեղկերը քայտիցին և յետ տեսաւ, զոր ճշտապէս լուս-
նը ջուրը բոլորովին սպխտակ էր : Մեծքային գործըին փոխում
էր ջրի մեջ և ջուրը յետում էր ինչպէս կաթնայում :

Յետ մեղքով լողափեցի սպակին, զորը, սակայն, այնքան
տաք էր, զոր ստիպված էյի մեղքս անմիջապէս հետ քաշել :

— Վորեմ՞դ ենք գտնուում, — հարցրի յետ :

— Սանտորին կղզու մտա, պարսն պրոֆեսոր, — պատաս-
խանեց նախապէս, — յեթե ուզում եք աշխիլի նիշտ իմանալ,
Նեա-Կամմենին Պալեա-Կամմենից բաժանող նեղուցում : Յետ ու-
զում էյի մեզ ցույց տալ այս հաղջաղյաւ յերևույթը, ստորջրյա
հրարիի ժայթքումը :

— Իսկ յետ կարծում էյի, — պատասխանեցի յետ, — թե
նոր կղզիներ արևա լին կազմուում...

— Հրարիային վաղբերում վո՛ւ մի պրոցեսս ախարաւած հա-
մարել լի կարելի, — պատասխանեց նախապէս, — յե՞
զոր յերկրագործի ներսն առաջվա պէս լիքն ե կրակով : Յեթե
հալատանք պատմարաններ կատարողորին և Պլինիոսին, մեր
տարեհաշիվով ստանիննը թվականին հենց այն տեղում, զորտեղ
առաջ են յեկել այդ կղզիները, կազմել ե մի նոր կղզի, Տեյա
անուանով : Այնուհետև դա անցել ե ջրի սակ, վաթսուն իննը
թվականին դարձյալ յերևան ե յեկել և դարձյալ վերջնականա-
պէս չքայցել : Այդ ժամանակից սկսած մինչև մեր սրերը դարձ-
րել ե հրարիային գործունէութեամբ : Սակայն 1866 թվականի
փետրվարի յերեքին Նեա-Կամմենիի մտա, նեմքային շողու
ամպերի միջև ջրից անապատելիորեն դուրս ե յեկել մի նոր
կղզի : Դա անվանել են Դեարզի կղզի : Փետրվարի վեցին դա
միացել ե Նեա-Կամմենիի հետ : Դրանից յոթն ոք հետո, փետր-
վարի 13-ին ջրից դուրս ե յեկել էյի մի նոր կղզի, — Աֆրոն-
տա ; զոր Նեա-Կամմենից բաժանված ե ընդամենը տաքը մեր
լայնութեամբ նեղուցով : Յերբ տեղի ունեցավ այդ հաղջաղյաւ

յերևույթը, յնս պատահմամբ գտնվում էյի աջ ջրերում և դի-
տում էյի սեղի ունեցածը: Աֆրոնեսա կղզին, վոր համարյա կը-
յսր և, ունեք յերեք հարյուր վտանաշափ շառավիղ և յերեսուն
վտանաշափ բարձրության: Նա կազմված էր սև, ապակու տեսք
ունեցող լավաշից, վորի մեջ գտնվում էյին գաշտաշին սպաթի
կտորներ: Վերջապես, մարտի տասին Նես-կամմենիի մոտ ծո-
վից դուրս յեկամ Ռեկա կոչված մի յերբորդ, ալիւի փոքր կըղ-
զի, և յերեք կղզին էլ միացան:

— Իսկ հիմա մենք ի՞նչ նեղուցում ենք գտնվում, — հարց-
րի յես:

— Ահա, նայեցեք, — պատասխանեց նախապես Նեման, ցույց
տալով մի նեղուց Հուսանկան արշիպելագի քարտեզի վրա, —
տեսնո՞ւմ եք, նոր կղզիները յես արդեն նշանակել եմ քարտեզի
վրա:

— Այս նեղուցի հասանելը հախմուրեն յերբևե նույնպես կը-
բարձրանա ջրից:

— Միանգամայն հարազուր և, պարուն պրոֆեսոր, վո-
րովհետև 1806 թվից ա. Նիկողայոսի նախահանգստի դիմաց,
Պալեստինամենիում առաջ են յեկել ութը նոր կղզիներ: Այս-
տեղից պարզ և, վոր մասիկ ապագայում Նես-կամմենին և
Պալեստինամենին կմիանան: Մազալ սվիխանսում նոր կղզիներ-
ըն ինֆուզորիաներն են առաջացնում: Այս ջրերում նոր կղզի-
ները հրաբխային գործունեյության արդյունք են: Տեսնո՞ւմ եք,
պարուն պրոֆեսոր, թե ջրի սակ փնչպես և յեսում կյանքը, ա-
ռանց մի ակնթարթ անգամ դադարելու:

Յես նորից մտանցա լուսամուտին: Վասուխուսըն յեր
շարժվում: Ետն անտանելի գարձով: Յերկաթի աղի ինչ-վոր
խանուրդի շնորհիվ ապիտակ ջուրը կարմիր գույն էր սաս-
նում: Չնայելով, վոր ապակիները հերմետիկորեն միացան էյին
նալի պատերին, ծծմբի հեղձուցիչ հոսը թափանցում էր ու-
լոնը: Ջրի մեջ յես նկատեցի կարմիր լույսի ոլախները, այն-
քան պարծառ, վոր մեր լուսաբանկի ճառագայթները կորչում
էյին աջ լույսերում:

Յես ջրանել էյի և շնչառազու էյի լինում: Ջգում էյի, վոր
էլի մի քանի բույն, և յես անկարող կլինեմ շնչել:

— Անկարելի յե այլևս մնալ այս յեսացող ջրում, — սաս-
ցի յես նախապեսին:

— Այո, մտաբանե՞լուք ձեր կյանքի, — հանդիսապատասխանեց նա:

Նախապես հրաման ստացի: Վաստակաւորը շարժեց և արագ հետացավ այդ դժոխքից, վարակող գանձիւք մեզ մահ էր սպասեցում: Քառուրդ մամից հետո ծովի վրա մենք սպասեցումք իջանում եյինք մաքուր ողբ:

Յեւ մտածեցի, վոր յեթե Նեղ Լենդը փախչելու համար ընտրեք այդ տեղը, մենք կենդանի կայրվեյինք յետացող ջրում...

Լեռնայալ ողբ, փետրվարի 16-ին Վաստակաւորը, անցնելով Մասսաչուս հրվանդանը, հրամեշտ ստից Հուանական արշիպելագոյն:

ՅՈՐԾՐՈՐԻ ԳԼՈՒԿ

Ք Ա Ռ Ա Ս Ո Ւ Ն Ո Ւ Ք Ժ Ա Մ Ո Ւ Մ Ա Ն Յ Ա Ն Ք

Մ Ի Ջ Ե Ր Կ Ր Ա Կ Ա Ն Մ Ո Վ Ը

Միջերկրական կապույտ ծովը, հին հրեաների ՎՄեն ծովը, հին հույների ՎՄովը, հին հռոմեացիների ՎՄեր ծովը, վոր չբնապատում է քարեր լեռներով, նարնջենիների, հալվենիների, կակաուաների, ծովային առեիների ծագկուն այգիներով և հայտնի յե մրտենիների բուրժուճում յի մաքուր ողով, այդ Միջերկրական ծովը հրի և ջրի միջև մղվող մշտական պայքարի բնակ է: Պլուտոնն ու Նեպտունն¹⁾ այստեղ պայքարում են այնպէս հին արքայականու համար:

Այս ծովի սփերում ու ջրերում, — գրում էր Միլլին, — այնպէսուճա լավապույն կլիմա ունեցող այդ վայրերում մարդը մեռք է բերում նոր ուրիշ և սուղջութուն: Սակայն ինձ հաջողեց միայն հարևանցի կերպով տեսնել իր դեղեցկութամբ հուշակամոր այդ ջրային սփառանք, վոր ունի յերկու միլիան հարյուր հազար քառակուսի կիլոմետր տարածութուն:

Յեւ լեյի կարող իմ թուայիկ սպաճորութունները լրացնել նույնիսկ նախապես Նեմոյին հարց ու փորձ անելով, վորովհետեւ այդ հանելուկային մարդն ստորով Միջերկրական ծովով անցնելիս վոր մի անգամ լերեաց, Ի դեպ տամ՝ մենք ընթանում է-

¹⁾ Գիտութունային մեջ Պլուտոնը ստորերկրյա այնպիսի ստամբն է Նեպտոնը—ծովի ստամբնը

յինք բազմեան զգալի արագությամբ. ընտանիւսաց յերկու
որում ընթացեամ ջրի սահով անցավ յերկու հազար շորս հա-
րյուր կիլոմետր: Փետրվարի 18-ին դուրս գալով Հունական ար-
խանջապոլից, փետրվարի 18-ի լուսարացին մենք արգեն անցնում
էյինք Ջիրբալտարի նեղուցը:

Ինձ համար պարզ էր, վոր նախապես նեմոն լի սիրում արչ
ծովը, վոր բուր կողմերից շրջապատված է արնայի յերկրնե-
րով, վորոնցից փախչում է նա: Քերևա ալիքներն ու հողմերը
զատը Հիլազություններ էյին քերում, կամ, վոր ավելի վառ է,
նրա մեջ ցավ էյին արթնացնում անվերապարձ կորստի համար:
Դուցե և նրան ջլաքնացնում էր այն, վոր արտեղ լեր կարելի
այնպես աղաւ ու անկախ հանապարհորդել, ինչպես սվեդիանոս-
ներում և ընտանիւսանոն ուղղակի նշվում էր Յեփրոպոյի ու
Աֆրիկայի՝ իրարից վաշ հեռու արեւրի միջև:

Այսպես թե այնպես, մենք ընթանում էյինք մեկ ժամում
սասաներկու լիւթի կամ զսասանն ութը կիլոմետրի արագու-
թյամբ: Ինքն ըստ ինքան հասկանալի չե, վոր նեղ լեկոն ըս-
տիպված էր բուրոյին հրամարվել փախչելու մտքից, վոր-
քան ել դա ցավալի յեր նրա համար: Մեկ վայրկյանում սաս-
աներկու—սասաներեք մետր անցնելիս նա լեր կարող պատարձել
նախաղը: Այդ միևնույն էր, յեթե թուլեյիր նույն արագությամբ
ընթացող զնացքի վազանից, մի թուխը, վոր այնքան ել հա-
նելի հեռանաք լի ունենա: Բացի դրանից, ընտանիւսանոն ուղի
պաշարը լրացնելու համար այժմ միայն ուշ գիշերով էր բարձ-
րանում ծովի մակերևույթը, իսկ մնացած ստրուղ ժամանակ
ընթանում էր՝ զեկամարվելով միայն կողմացույցի ու լապի
(նախի արագությունը շարժող գործիքի) ավյալներով:

Այս պատահաւով Միջերկրական ծովում յես տեսա արե, ինչ
վոր նեղընթաց զնացքի հանապարհորդը տեսնում է իր կուտե-
յի լուսամուտից, հեռավոր Հորիզոններ և վաշ թե հանապար-
հին անհեամոս անդեր, վորոնք կայծակի արագությամբ թռչում
են նրա սաղնից:

Այնուամենայնիվ կոտեւիին և ինձ հաղորդից տեսնել Մի-
ջերկրական ծովի մի քանի մկներ, վորոնք իրենց լողաթևերի
զորեղության շնորհիվ կարող էյին իրենց արագությամբ վորաշ
ժամանակ ճրջել ընտանիւսուի հետ: Մենք ստրուղ ժամերով
կանգնում էյինք սաղնի լուսամուտների ստաղ, և արչ ժամ-
անակ արված թուացիկ դիտողություններն ինձ հաջողություն

են սույն ընդհանուր զմերով սույ աչք ծովի մկնարանական պատկերը:

Միջերկրական ծովում բնակվող բազմաթիվ մկներինց վաճանց յես համեմատաբար յերկար դիտելի, վաճանց տեսա հարեանցիտրեն, վաճանց ել մեր ընթացքի արտաբյան պատահումով բաշտովին շահաս:

Թող թույլ արվի ինձ նկարագրել նրանց աչք Փանասասիկ պատկարգման համարատեսիան, վորով սովելի եիշա կարվեն իմ թուռցիկ արտաբյանքաները:

Նշեկարականությամբ պայծառ լուսավորված ջրերում պայտրվում էյին բարակ, մեկ մեար յերկարությամբ ոմամկները, վորոնք լինում են համարյա բոլոր ծովերում: Փշառ կատվամկները, վոր ունենում են մինչև չորս մեար յերկարության և յերկու-յերեք մեար լայնության, անհարթ մաշկ, սպիտակ գոր, սպիտակալուռն բներով ծածկված մեջք, չզիջվում էյին ջրի մեջ, կարծես լինելին ծովի հասանքով տարված մեծ թաշկիկներ: Մասաշ կատվամկների մաշկը ծածկված եր բարակ, իսկ մեծացածների մաշկը՝ խոշոր և սուր գլշերով: Կատվամկների մյուս տեսակները յերևում էյին մեղ և չքանում արպիտի արտաբյամբ, վոր յես ջկարողացա ստուգել, արդյոք նրանք արժանի՞ յեն հին հույների աված ժողային արժիվների՝ մակամուսին, թե՞ նրանց սովելի հարմար են շտանես, շղաղչն և շղջիկն արհամարհական մակամուսները, վոր նրանց սույն են ժամանակակից ծովալնացները: Տասեխանման շանամկները, վոր պատկանում են դեյֆինուսման շանամկների ընտանիքին, վորոնք տասնմասպես վասնդավոր են մկնարանների համար, իրենց արտաշարտությամբ մրցում էյին մեր ծովի հետ: Մենք տեսանք նաև ծովային աղվես կաշված մկներին, վորոնք պատկանում են շանամկների ջոկտուին, ունեն չորս և սովելի մեար յերկարության և ստենախարամանկ ծովային կենդանիներն են: Նրանց մեջքերն ու կողերը մուգ-կապույտ են, մարմնի ստորին մասը սպիտակ-բծավոր:

Այնուհետև մեղ հանդիպում էյին զուգավոր մկների բնասնիքին պատկանող վտակեմածանները: Մրանցից մի քանիսր հարբաբ յերեսուն սանտիմեար յերկարության ունելին: Վսկեծածանները վաշյում էյին իրենց արծաթաված-կապույտ զուրնով, դեղնալուռն լողաթևերով: Այս արծեքավոր մկները, վոր յապրում են թե՛ դետերում ու չներում և թե՛ ծովերում ու սվ-

կիսամասներում, ընտելացած են բաւոր կլիմաներին, սամուս
են ամեն տեսակ բարեխառնութիւն: Նրանք առաջացել են յերկ-
րիս առաջին կենդանի արարածներից, յերկրարանական մեծ
պրոցեսների ժամանակակիցներից և պահպանել են իրենց ա-
րող Նախնադարյան գեղեցկութիւնը:

Ինձը—ասալը մետր յերկարութիւն ունեցող հրաշալի Թա-
սափները Նայում էլին սալոնի լուսամուտին, և չկարողանալով
արտաշարժութիւն մըցել մեզ հետ, հետ էլին մուտ, ցույց
առաջով փոքրիկ, կիսամտնապայ թմերով ծածկված կապտավուն
մեղքերը: Թասափները նման են շանամկներին, բայց նրանց շափ
ուժեղ չեն: Իրենց կյանքի մեծ մասը նրանք անց են կացնում
ծովում, իսկ դարձանն անցնում են գետերը, պայջտարելով Վա-
ղայի, Գանուրի, Պոյի, Հակնուի, Լուարայի և Ողբրի հոսանքի
դեմ: Նրանք անվում են Թյունիկներով, սասեխներով և ուրիշ
փոքրիկ մկներով:

Հին ժամանակներում Թասափը հանդիսավոր կերպով մա-
սուցում էլին Լուկուլլոսի սեղանին:

Սակայն Միջերկրական ծովի բաւոր կենդանիներից ամենից
լավ յես ծանոթացա Թյունիկների հետ, գործնց մեղքը սե-կապ-
տափում է, կրծքի գահանը—կապույտ, իսկ կողերն ու գործայ-
նը — գորշ և արծաթավուն—սպիտակ թմերով: Այլ մկների
մասին պատմում են, գոր նրանք լողում են Նավերի կողքից և
որանց սափերում պաշտպանվում են սպողիկական արևի ու-
րող հասարակներից: Արդարև, նրանք ուղեկցում էլին Վասու-
ախլուաը, ինչպես մի ժամանակ ուղեկցել էլին Լուպերուլի Նա-
վերը: Յերկար ժամանակ նրանք մի սանտիմետր անցած հետ չե-
լին մուտ Վասուախլուաից:

Յես զմայլվում էլի այլ մկներով, գործնց թութիւնը կա-
նես սանկնել եր արտալութիւն մըցութիւններին մասնակցելու
համար: Նրանց պուխները փոքր էլին ու ննկ, մարմինը իվ-
կանն, յերեք և Նույնիսկ շորս մետր յերկարութիւն, կրծքի
ուժեղ լողաթևերով, պոչերի լողաթևերը յերկու մասի բաժան-
ված: Նրանք լողում էլին կանոնավոր յետանկյունիներ կապ-
ման, ինչպես մի քանի չլող Թուշուների յերամները: Այլ մե-
զով լողալու պատեառով Վասարյան մարդիկ կարծում էլին,
գոր իբր թե Թյունիկները գիտեն յերկրաշափութիւնը և անպ-
տախտութիւն սարբերը:

Սակայն շուտամական լինելը Թյունիկներին չի փրկում
Գրովանի մկերաններից, գործնց նրանց Նույնքան բարձր են

զնաւատում, վորքան և Հին Պրոպանդիսի և Իսլամիստի բնակիչները, և այդ հրաշալի մկները հարյուր հազարներով ամեն որ մեռնում են մարտիչյան ուսուցաններում:

Ի միջի այլոց հիշեմ Միջերկրական ծովի այն մկները, վորոնց վոչ ինձ, վոչ էլ Կոնստանդնուպոլիս չէր տեսնել: Դրանք են՝ երկկարական և իսկական ոճակները, վոր ուրվականների նման անցնում էին մեր կողքից. մոզակները, վորոնց լյարզն արժեքավոր գեղանյութ և աւլիս. Եթե հուսկանները, վորոնց բանաստեղծներն անվանում են քնար-մկներ, իսկ ծովագնացները՝ սուլուզ մկներ և վորոնց մուսթների վրա կան յետանկյունակն, հասարակյան յերգիչ շոմերոսի գործիքը հիշեցնող շերտեր. այլ տեսակի Եթե հուսկաններ, վորոնք լողում են այդ թուղանների արագությամբ. զիմեռներ, հարթ մաշկով, վորը յերանգավորված և վոսկեղույն-գեղին, կիսամոնաղույն և ըսպիտակ գույներով. հրաշալի տափակամկները, այդ ծովային փասիանները, վորոնց գեղին լողաթևերը ծածկված են սև կտաներով. լողաթևերի վերին մասի կողմը ծածկված և դարչինագույն-գեղին և մարմարագույն բծերով. վերջնապես, վոսկեհուր արքայամկները, իսկական ծովային գրախտաւակները, վորոնց համար համեմացիք տասը հազարական սեւանքց էին վեարում, վորպեսզի սեղանի շուրջը դիտելին նրանց մարմնի գույնի փոփոխությանները, կազմիք-սուսակի՝ կյանքի գույնից մինչև գուճատ-սպիտակը — մահվան գույնը:

Յեթե ինձ չհաջողվեց տեսնել թիկնեղջյուրները, ծովամկները, լուսնյակ-մուկը, տատեխները, սրջառները, ծովային ափերիները, ծածանաղկները, սուսերակիրները, Փերինը, սևեղնամուկը, անցրուկը և հարյուրավոր տեսակ այլ մկները, վորոնք լինում են Միջերկրական ծովում, ապա դրա համար պիտի և մեղադրել վոչ թե ինձ, այլ ընտուտիլուսիքն, վոր ուղևորում եր գլխապատույտ արագությամբ:

Ինչ վերաբերում է ծովային կանթատուններին, ինձ թվաց, վոր Աղբիտաիկ ծովի մասից անցնելիս տեսա յերկու վիշապամուկ, սպա մի քանի դելֆին և վերջնապես, վեց հաս փուկ, վորոնք կոչվում են վարդապետներ և իսկապես նման են գամիկի կյան վարդապետներին, միայն թե յերեք մետր հասակ ունեն:

Իր հերթին Կոնստանդնուպոլիս չէր տեսնել մի հսկայական կըրիս՝ վեց-վոսմաշալի լայնությամբ: Կըրիսի վահանի վրա նա նկատեց յոթը յերկարակն ուսուցիչներ կամ կողեր: Յես շատ

ցափեցի, վոր շտեառ աջգ կրիան, վորովհետև դա ըստ յերևույթին հասա մաշկ ունեցող կրիա յեր, իսկ կրիաների աջգ տեսա կը հիմա չգտնում ե:

Մի քանի վայրկյանի ընթացքում զոտֆիաներից յես տեսա զաշխույթարների հիանալի մի տեսակը, վոր կպել եր սալոնի լուսամուտի ապակուան: Դա հյուսդափորված, թափանցիկ մանրաթելի հյուսվածք եր, վորի չափազանց բարակ հյուսդերը միահյուսվում ու կազմում եյին զմայլելի մի նկար, վորի հետ նըրբության տեսակետից չի կարող մըցել Յլանդրիայի և վոչ մի մանյակադարձուհի: Դժբախտաբար յես չեյի կարող վորտալ աջգ ապշեցուցիչ կենդանին:

Հնարավոր ե, վոր յես Միջերկրական ծովում ալլ ևս վոչ մի զոտֆիա չտեսնելի, յիթե աջգ սրվա յերկոյան, փետրվարի 15-ին ճնասուտիլուսը՝ հանկարծ չղանդաղեցներ իր ընթացքը: Ահա թե աջգ ինչպիսի հանգամանքներում կտատրվեց:

Մենք անցնում եյինք Միցիլիայի և թուսիսի միջով: Այս նեղ անցում ծովի հարսակը մի սնդամից բարձրանում ե: Այս անկից անցնում են սառըջրյա լեռնաշղթայի զաղաթմները, վորոնց վրա ջրի խորությունն ընդամենը ասանյութը մեարի յե հասնում, մինչդեռ աջգանդի յերկու կողմերում ծովի խորությունը մոտավորապես յոթանասուն մեար ե: Ճնասուտիլուսն ստիպված եր զգուշությամբ շարժվել, վորպեսզի չնստի աջգ սառըջրյա խաշնդոտին:

Յես Կոնստելին քարանդի վրա ցոսյց ավի սառըջրյա ժայռերի աջգ շղթան:

— Պարոնի թույլտվությամբ կտեսեմ, վոր աջգ շղթան ինձ թվում ե այն պարանոցը, վոր Յեմբուզան միացնում ե Աֆրիկային, — սոսայ նա:

— Դու իբրովայի յես, բարեկամս, — պատասխանեցի յես, — այն միջնործել ե Միցիլիայի սմբողջ նեղուցը: Մժիտի հաստգոտությանները ցոսյց են ավել, վոր մի ժամանակ Աղվար հըրվանդանի և Մարսալայի միջև աջգ մայր-ցամաքները միացած են յեղել կայուն հողի մի բարակ շերտով:

— Յեթե մի դեղեցիկ որ, — ակսեց Կոնսելը, — հրաբխային ցնցումը ջրից կրկին բարձրացնի աջգ պարանոցները...

— Դա աթքան ել հազմանական լի, Կոնսել, — ընդհատեցի յես նրան:

— Պարոնի թույլտվությամբ յես կլրացնեմ միտքս. յիթե

այնուամենայնիվ դա պատահի, ապա յես կցաղեմ խեղճ Լեւոնկոսի համար, զոր այնքան աշխատանք է թափել Սուկոյի ջրանցքը փորելու վրա:

— Իհարկե, Կոնսեյ, սակայն դու կարող ես շնուզվել, զա տեղի չի ունենա: Սասրերկրյա կրակի ուշքը հետզհետե պակասում է: Հրաբուխները, զոր այնքան բազմաթիվ են յեղել յերկրիս գոյության սկզբնական ժամանակներում, մեկը մյուսի հետեւից հանգչում են: Սասրերկրյա Զերմությունը թուլանում է: Յերկրի սասրին շերտերի Զերմությունը զարերի ընթացքում իջնում է և աջ գծաբախություն է մեր մուշտակի համար, քանի զոր աջ Զերմությունը կյանքի ազբյուր է...

— Սակայն արեւը...

— Միայն արեւը բաղական չի, Կոնսեյ: Արդյոք նա կարճ է Զերմությունը վերադարձնել գիտկին:

— Վորքան ինձ հայանի յե, զ՛՛՛չ:

— Յե՛վ սուս, բարեկամս, մի շարաքստակի որ յերկիրը կը գտնաս ստաւած մի գիտկ: Նա կլինի անբնակ, նույնպես անբնակ, ինչպես և լուսինը, զոր վաղուց կորցրել է իր կենսական Զերմությունը:

— Քանի՞ զար հետս աջ կլինի, — Հարցրեց Կոնսեյը:

— Մի քանի հարյուր հազար տարուց հետո, — պատասխանեցի յես:

— Այդ դեպքում մենք կկարողանանք ալարակել մեր սասրջրյա նախապարհորդությունը, յեթե միայն նեղ Լեւոնի խելքին չփչի ժամկետից առաջ ընդհատել աջ նախապարհորդությունը:

Յե՛վ հանգստանալով յերկրի սպառաշի նկատմամբ, Կոնսեյը կրկին սկսեց գիտել սասրջրյա կյանքը, սպաղելով այն հանգամանքից, զոր ընտանիտուան այժմ շափավոր արագությամբ էր ընթանում...

Այնտեղ, Հրաբխային ծագում ունեցող ժայռերի վրա փարթած անել եյին կենդանի բույսերի պարտեզները՝ Բուզեմվիլի մեղուկաները, կուռիները, սպունգազգիները, գոլոտուրները, ծովային վարանգները, վորոնք փայլում եյին ծխածանի բոլոր գույներով, արասցալում արևի նառագայթները: Ազա այնտեղ անել եյին մեկ մնար լայնությամբ շրջիկ կոմասուլները: Վորոնց ծիրանի գույնը կարմիր ցուց էր սալխա իրենց շրջապատող ջրին, յերկարացողուն հիլբոսակաթնիտաները, ուտելի միջիւստների բազմաթիվ տեսակները, կանաչ սկաթնիտաները՝

Бирманский торговый флот в Суматре.

գորը ցողուններով և սկզբառակով, վոր միթիմազույն շուտ
փուկներէ խիս փնջերով եր ծածկված:

Կանանըն գրազվեց կակզամորթները գիտելով և Հաշվեց
ուզոնդիլներէ բազմաթիվ ներկայացուցիչները, վորոնք կուտակ-
ված եյին մեկ-մեկու վրա: Դրանցից աչքի եյին ընկնում մի
քանիսն իրենց ղեկին լողաթևերով և Թափանցիկ խեցիներով,
վորոնք Համապատասխանում են ընդամենը թիթևաներն իրենց
մականունին, խիսանջներն իրենց կանաչ պիտակներով՝ խեցի-
ներով, ազլիդիումները, վորոնք Հայանի յին ծովային Խաղա-
տակներ սնունտով, մասս, ուսուցի սրտախեցիները, ծովային
կանթերը, վորոնց խեցիները ծածկված եյին Թանկարեւեք գաղ-
տակուրով, միդիումները, վորոնք Հանդեպակում ափելի Համեզ
ուսուցիք են Համարում, զան վտարները, սանրան և կախան-
ները, ծովային փյունիկները, զոլիդները, փայտուտիները, կո-
ները, ցիներարները և այլն:

Ացանելով Միջէլիայի նեզուցի ստարջրա ընդաշղթան և Ծո-
րից մանելով ծովի խորը տեղերը, ընտուտիւոււնք սլացավ Խա-
խորզ արտաւթյամբ: Կակզամորթները, զոսֆիաներն ու Հոգ-
վածոսանջները զարհայլ յերևում եյին միամուշկամ ու անարշ
և Երանց մեջ մի ակնթարթ մենք տեսնում եյինք սուանմին, խ-
լար մկների ուրվագծերը:

Փետրվարի 16-ից 17-ի գիշերը մենք Հասանք Միջերկրական
ծովի յերկրորդ ափաշանը, վորի ափնամեն խորությանը յե-
րեք Հազար մետրից ափելի չե: Այստեղ ընտուտիւոււնք, Թեթե-
լով խորության ղեկերը, ստրոզլ արտաւթյամբ իջավ մինչև
Հասակը:

Այստեղ բնության Հրաշալիքների փոխարեն մեզ սպասում
եյին արտաշարտ ու զարհուրելի տեսարաններ: Արդարև, մենք
այժմ գտնվում եյինք Միջերկրական ծովի այն մասում, ուր
այնքան կատառորթներ և նավերի խորատակումներ եյին յեղել:

Բանիլ-քանի նավ և խորատակվել և անհայտ կորել Ալգիրիի և
Գրովանտի ափերի միջև: Կազաչ ովկիանսի անծայրածիր ստ-
րանությունների Համեմատությամբ Միջերկրական ծովը մի լիճ
ե, սակայն այդ լիճը զմահան և և կամայական, Երա ջրերը խա-
րոզ են ու անհաստատ. այսոք Երանք սրբորւմ ու փայտայտ
են փոքրիկ մի նավ, վոր լողում և կուրացուցիչ-կապույտ ջրե-
րում, կուրացուցիչ-կապույտ յերկնքի սակ, իսկ վարը Ծառ

լինելով, մասը ու կատարելի, նա էր այլքների հասու և արտոյ
հարգածներով շարք ու փշուք և անուժ ամենամեծ նավը:

Մովի խորքերում արտոյ լողալիս զանի-զանի խորասկզված
նավեր յերևացին իմ աչքերին: Դրանցից մի զանիսը, վոր ար-
գին յերկար ժամանակ հանդուժում էյին հասակում, ծածկվել է-
յին կորալյանային շերտերով, մի զանիսն էլ, վոր վաղ վաղուց
խորասկզված նավերի մնացորդներ էյին, միայն ժանգոտել էյին:

Մեր ամբողջ հանապարհին հասակի վրա թափված էյին
խաբիխներ, թնդանոթներ, թիակավոր դշաններ, մեքենաների
մասեր, շորզված դշաններ, պայթած կաթնասներ: Ջրի մեջ անդ
անդ, հասակին շնտամ, կախվել էյին ամբողջ նավեր, էն զա-
նիսը հետին մասով դեպի ներքև, մի զանիսն էլ շուտ յեկամ:

Այդ նավերի մի մասը խորասկզվել էր ընդհարման պատճա-
սով, մյուս մասը՝ խփվել էր ստորջրյա ժայռերին: Յես տեսնում
էյի նաև ախպիսի նավեր, վորոնք ջրասույզ էյին յեղել ուղղա-
հարայ դիրքով, պահպանել էյին նավասարքը... Դրանք կարծես
բայ խարսխակայանում խաբիսի էյին մղել, սպասելով մեկնելու
հրամանին:

Յերբ ընտուտիլուանց անցնում էր դրանց մասից և էր լու-
սարձակով լուսավորում շուրջը, թվում էր, թե նավախելի դր-
շակամողի վրա ահա պետք է ծածանվի դրուշակը, վաղյուննով
հանդիպակաց նավը և քարի հանապարհ մողթելով նրան...

Մակայն դրուշակ չէր ծածանվում: Մառը և քար լուսեթյանը
թաղավորում էյին ծովային այդ դերեզմանացում...

Յես նկատեցի, վոր ինչքան մեծք մտանում էյինք Ջիրբաշ-
աարի նեղուցին, այնքան շատ էյին նավախելումների այդ ար-
խուք մնացորդները: Վորքան մտա էն լինում Յեվրոպայի և
Աֆրիկայի ափերը, այնքան հառախ են ընդհարվում նավերը:
Այստեղ յես տեսա բազմաթիվ յերկաթե կորպուսաներ, շողմա-
վերի ալյանդակված մնացորդներ, վորոնք կանգնած էյին ու-
ղիղ կամ կողքի վրա էյին ընկել, և նման էյին Փանտատոթի
կենդանիների: Առանձնապես ծանր ապավորության թողեց մի
անխավոր շողմնավ. նա կարծես ճեղքվել էր, ծխնելույշները
ծովել էյին, անխներից մնացել էր միայն յերկաթե փշացած
մասը, զեկը պոկվել էր նավախելից և կախվել յերկաթե շղթա-
յից, ամբողջովին ծածկվել էր ժանգով... Քանի՞ մարդ էր մե-
տել, զանի՞սն էյին կենդանի մնացել, վորպեսզի պատմէյին այդ
սարսափելի կասասարսֆի մասին: Կամ զուցե այլքները խան-

Հնդկուհիի սուրբ աղբյուրները:

դասությամբ պահում ելին իրենց դաշանիցը... Յեւ հզացա այն
ժխտքը, թե այդ շարժումը Հենց այն Վարչական է, վորի խոր-
հրդավոր նմանարարումը քան տարի առաջ յերկար ժամանակ
հուզում եր այլաբանը: Ինչպիսի՜ սարսափելի դերք կարելի յեր
դրել Միջերկրական ծովի հասակի դաշանիցներէ ճասին, այդ
վիթխորի գերեզմանոցի ճասին, ուր այնքան հարստության է
թաղված, ուր այնքան ճարգիկ դանկ են իրենց վերջին հանգիս-
տը:

Մինչ այս ժինչ այն, սակն ինչին անտարբեր ընտանի, ուրչ
չարանակում եր իր սարսրչյա արագ վազքը: Փետրվորի 18-ին,
զիչերվա ժամը ճոտ յերեքին նա արդեն հասել եր Ջիրբալտարի
նեղուցին:

Այնանց դայության ունի յերկու հասնք, վազուց հայա-
նի վերին հասնքը, վոր Ասլանայան ավիլիանսի ջրերը տանում
է դեպի Միջերկրական ծովը, և հանդիպական, սարսին հասնք,
վորի դայությանն տալացուցվել եր արամարանական հանապար-
հով: Հիրավի, Միջերկրական ծովի ջրի ճակերեւոյթը պետք է
վոր տարեցատրի բարձրանար, յեթե նկատի ունենանք ճշտական
հասանքն Ասլանայան ավիլիանսից և այդ ծովի մեջ թափվող
դետերի ջուրը, մանավանց վոր պարզված է, թե միմիայն դա-
լուրչիտցումը բավական չէ ծովի հովտարանը ընթացումը պահ-
պանելու համար: Մինչդեռ Միջերկրական ծովի ճակարակը չի
բարձրանում, հետևապես պետք է՝ լինի՜ մի յերկրորդ հասնք,
վորն անցնում է Ջիրբալտարի նեղուցի հասակի վրայով և Մի-
ջերկրական ծովի ավիլուրդ ջուրը տանում է Ասլանայան ավիլիա-
նուր:

Իրականում այդպես ել յեղավ: ընտանիչուանն արգից այդ
նպատակովը հասանքով և արագ սլացավ վորքիկ նեղուցից: Մի
վայրկյան յեւ տեսա Հերկուլեսի նշանավոր սանարի ավերակնե-
րը, իսկ այդ սանարը, Պլինիոսի տեսլով, ծովի հասակն եր
իջել այն կզգու հետ միասին, վորի վրա կառուցված եր: Մի
քանի բողբոջից հետո մենք բարձրացանք ջրի յերեսը՝ արդեն
Ասլանայան ավիլիանսում:

Վ Ի Գ Ո Մ Ո Վ Ա Ե Ո Ր Ե Ը

Ասլանաթան ովկիանուս, ջրային վիթխարի հարթավայր, վորի սարածութիւնը կազմում է քանակնգ միլիոն քառակուսի մղոն, մի հարթավայր, վորի յերկարութիւնը դրեթե ինը հարար մղոն է, միջին լայնութիւնը՝ յերկու հարար յաթը հարար մղոն: Հին դարերում արս հսկայական ծովը համարյա անհայտ է յեղել: Գուցէ միայն կարթագնացիք, հին դարերի այդ հուշանշանքները, իրենց առևարական նավազնացութիւն ժամանակ անցել են Յեվրոպայի և Աֆրիկայի արևմտյան ափերով: Այդ ովկիանուսի վաղապատու յափերը մզվել են վիթխարի սարածութիւնով և կարստոված են աշխարհիս ամենամեծ գետերի՝ Ս. Լադոնսիտի, Միսսիսիպիի, Ամազոնի, Հապլոսի, Ուրնուկայի, Նիլերի, Սյրայի, Լուարայի, Հոնուսի գետարերաններով՝ գետեր, վարունք թափվում են այդ ովկիանուսը և գտաւում աշխարհիս ամենակուլտուրական և ամենափայտնի յերկրները: Զրի վեհապանծ հարթութիւնը, վոր բոլոր ուղղութիւններով նեղում են բոլոր յերկրների ու ժողովուրդների նավերը, վերջանում է նավազնացներին յերկայու ներշնչող յերկու հրվանդաններով, Հորն և Բարեհուսո հրվանդաններով....

Վնասախուսան էր սուր ցուկով նեղում եր Ասլանաթան ովկիանուսի ջրերը: Մինչ արդ նա յերեք և կես ամսվա ընթացում անցել եր ափելի քան սասը հարար լիյն, վոր դրեթե հափտար է յերկրի հասարակածի յերկարութիւն: Հիմա նա ո՛ր եր գնում, մեզ ի՞նչ անակընկալներ են ուղատում սպառայում:

Գուրս գալով Զիրբաշաարյան նեղուցից, Վնասախուսան ուղևորվեց գետի բաց ովկիանուսը: Նախը կրկին գուրս յեկավ ջրի յերեսը, և մենք դարձյալ հարթութիւնը ունեցանք ամեն որ գրաննել թարմ ուղում:

Հենց վոր մենք տաղին անգամ գուրս յեկանք ջրից, յես շատապեցի Նեզ Լենդի և Կոնսելի ուղեկցութիւնով բարձրանալ սախաակումանը:

Մեզանից քան մղոն հեռու, հարկանում հալիվ յերևում եր ո. Վինցենտի հրվանդանը, վոր գտնվում է Իսպանական թեր-

կրգու հարախարհմանքում: Փշուժ եր բախական ուժեղ հարախային քամի, աշնկոճելով անհամբույր ծովը:

Վնասախիչուաքո սաստիկ որորվում եր: Անկարելի չեր չեր կար մտալ սախասկամածում, վորի վրա ամեն բուզե թափվում էյին աղի ջրի հեղեղները: Մի գիւ ժաքուք ող ծծելով, մենք շտաղեցինք իջնել նավի ներսը:

Յես վերադարձա իմ սենյակը: Կոնսերն ել գնաց իր սեղը, իսկ կանազացին, վոր մտահոգված եր ինչ-վոր պատահաւով, հեռակեց ինձ: Միջերկրական ծովով անապատելի արագությամբ անցնելը նրան թույլ չափեց իրազործելու իր սղանը, և նա նուր-նիակ չեր փորձում թողցնել իր դժգոհությամբը:

Յերբ յես ծածկեցի նավասենյակի դուռը, նա նստեց աթո-րի վրա և շուտ նայեց ինձ:

— Յես մեզ հասկանում եմ, սիրելի Նեղ, — ասացի յես, — սակայն հանգստացեք, դուք կարիք շունեք մեզ կշտամբելու: Մեր վերջին հանապարհորդության պայմաններում խենթությամբ կյիներ մտածել փախչելու մասին:

Նեղ լենդը չեր պատասխանում: Նրա խոժտոված դեմքը և պինդ սեղմված շրթունքները ցույց էյին տալիս, վոր նա ամբողջովին գտնվում է միևնույն գաղափարի սղղեցության տակ:

— Լսեցի՞ք, — շարունակեցի յես, — յեղեք խոհեմ: Վոյինը չի կորսված: Մենք հիմա Պորտուգալիայի սփերի չերկարությամբ դեպի Հյուսիս ենք շնթանում: Մենք կանցնենք Փշրանսիայի և Անգլիայի մտով, ուր նույնպես հեշտ է ապաստան գտնել: Յեթե Վնասախիչուաքո, դուք գտնով Ջիրբալտարի նեղուցից, ուղևորվեք դեպի հարավ, այն մարդերը, ուր գրեթե ցամաք չկա, յես ել մեզ նման անհանդիստ կյիներջի: Սակայն այժմ մենք գիտենք, վոր նավապես Նեմոն չի խուսափում բա-նակ ծովերից, իսկ այս պայմաններում յես չեմ կասկածում, վոր մի քանի որից հետո դուք կարող եք բուրբուխի անվտանգ փախուստ նախապարտաւել:

Նեղ լենդն ինձ նայեց ել ափելի սեւուսեւ հայացքով և վերջապես, բանալով շրթունքները, ասաց.

— Մենք կփախչենք այսօր չերեկայան:

Յես խայթվածի պես վեր թուս անդիցա: Կոտորվանում եմ, վոր բուրբուխի անպարտաւ էյի այդ լուրը բեղում: Յես ու-

զում եյի աւարկել կանազացուն, բայց հարկաւոր խոսքեր չեյի գտնում:

— Մենք պարմանաւորովի էյինք հարմար ստիժի սպասել, — շարունակեց Նեղ Լենդը, — որք ստիժը յեկել է: Այսօր յերեկոյան մենք կլիներք խոստանական ամերից ընդամենը մի քանի մղանի վրա: Լիմա գիշերները խաւար են, լուսին չի լինում: Աստաիկ ջամի յե փչում: Դուք ինձ խոսք եք աւել, պրոֆեսոր, յես ել հույսս մեզ վրա յե՞մ գրել:

Վարդահանս յես շարունակում եյի լռել, կանազացին վեր կացաւ և աւելի մտանցաւ ինձ:

— Այսօր մամը իննին, — ասաց նա, — յես նախազգուշացրել եմ կոնսելին: Այդ մամին նախապես Նեման համանարին կփակովի իր սենյակում, գուցե և կապակի քնելու: Մեզ չեն կարող տեսնել վոչ մեխանիկը, վոչ ել նախաստիները: Յես ու Կոնսելը կթաղմիկեք գնալի տախտակամանը սամոզ սանդուղքի տակ: Դուք, պարոն պրոֆեսոր, գրադարանում կպատեք իմ աղանչանին: Թխակները, կարթերը, աստղաստղ գտնովում են մակույկում: Ինձ հաղողից նույնիսկ մի քիչ պարեն տանել աշտանդ: Յես գտնել եմ անդլիսական մի բանալի, վորպեսզի բանամ այն պատասխները, վոր մակույկը պահում են ճառաստիլուսիտախտակամանի վրա: Այսպիսով ամեն ինչ նախապատրաստում ե: Յանտաթյան մինչև յերեկո:

— Մտը իրտա փոթորկալից ե, — ասացի յես:

— Համանայն եմ մեզ հետ, — պատասխանեց կանազացին, — սակայն մտնում ե գրա վրա ուշադրության շարքանել: Մի փոքր վտանգի կենթորկիկեք ու կազաովիկեք: Սակայն ճառաստիլուսիտ մակույկն ամուր ե, իսկ ջամին բարեհաջող, այնպես վոր, նույնիսկ այսպիսի յեղանակին մի քանի մղան անցնելը դատարկ բան է: Ո՞վ պիտե, գուցե վաղը մենք կլիներք նոփովից հարյուրավոր մղան հեռու: Ենթե հանդամանքները մեզ համար նարատաւոր լինեն, ապա յերեկոյան մամը աստից մինչև ասանակիչ մենք արդեն դուրս կգանք ցամաք, խոստանական սփի մի վորտե կետը: Իսկ յեթե վոչ, մենք որք մամանակ մեռան կլինենք: Այդպես ուրեմն, մինչև յերեկո՛:

Այս խոսքերից հետո կանազացին դուրս յեկաւ նախանշուկից, թողնելով ինձ կատարյալ շփոթության մեջ: Զգիտե՛մ ինչու յես կարծում եյի, վոր յեքը հասնի փախուստի մամանակը:

կարելի է կլինի ամեն ինչ ժամբարձուան քննարկել և մի փոքր վի-
ճել Նեղ Լենդի հետ: Սակայն կամակար կամակայցին ինձ թույլ
չազնայ նույնիսկ մի խոսք ասելու: Առհնճ, յես նրան ի՞նչ կարող
եյի ասարկել: Նեղ Լենդը միանգամայն իրավացի յեր: Յեկն
եր շատ թե ջիշ հարմար ստիժը և նա վորտեւ էր ողավել աջ
ստիժից:

Արդյո՞ք յես իրավունք ունե՞յի հետ վերցնել խոսքս և ան-
ճական շահերիս համար իմ ընկերների բախար վտանդի մտանել:
Մի՞թե նավապետ Նեման չի կարող վարը մեզ ասանել ջրային ա-
նապատները, վորոնք հետո յեն բարբ ցամաքներից:

Այդ ժամանակ ուժեղ սուչոց լավից: Յես հասկացա, վոր
ճնտարիւնսն՝ իր պահամանները լցնում և ջրով, վորպետի
ի՞նչի սվկիանստի խորքը:

Յես մնացի իմ նավասենյակում, վորպետի ջհանդիպեմ
նավապետ Նեմոյին, վորը կարող էր զեմ ջիս վրա կարգալ իմ
հուշումը: Ինչպիսի՞ տաղտկալի որ անցկացրի յես, զանովելով
սնորոզ վիճակում, մի կողմից ուղում եյի վերադարձնել ա-
զատությանս, մյուս կողմից ցավում եյի, վոր պետք և բա-
ժանվեմ հրաշալի նավից, սուանց սովարտելու իմ սուրջըրա և
սաղոսությունները:

Այդպես Հանկարծակի հետամալ աջ ովկիանոսից, ճիմ Աս-
լանտիկայից, ինչպես սասում եյի ինքս ինձ, սուանց այնպիսի
զաղտնիքներ իմանալու, ինչպիսին իմ սուալ բացին Մաղազ և
Հնդկական ովկիանոսները: Կարգալ աշխարհումս ամենահրապու-
րիշ աջ պրջի միայն յերկու հատորը և կամավոր կերպով հը-
բամարովել մնացած հատորների ընթերցումից: Ինչպիսի՞ աշ-
խարհ ժամեր անցկացրի յես իմ նավասենյակում, մերթ ինձ
որակեքացնելով սղտա, ինչպես ողը, ցամաքում, ընկերներով
չբխալատում, մերթ յերպելով, վոր մի վորեւ ջնտարտեսնը-
ված հանգամանք կիսանգարի Նեղ Լենդի սղանների կատարման:

Յերկու անգամ յես մտա սալոն: Յես ուղում եյի նայել
կողմնացույցին և պարզել, թե ուր և զնում ճնտարիւնսն՝
զեպի ցամա՞ք, թե՞ ընդհակառակը:

Հի՛մ, ճնտարիւնսն շարունակ ընթանում էր Գորտազա-
լիայից վրչ հետո: Նա ուղտության էր բռնել հիշտ զեպի հրա-
պետ, աջ յերկրի ծովտի յերկարությամբ:

Ի՞նչ ուրան: Ժնում էր պատրաստովել փախչելու:

Իմ բնուց շատ թեթև եր, մի հիշատակարան և ուրիշ գուշակ:

Ինչոք ինձ հարց ելի սուլիս, թե նախագետ Նեման ինչպե՞ս կզիջարե՞րվի զեզի մեր փախուստը, ինչպիսի՞ սաղմուտ կլինի, ի՞նչ գնես կհասնի նրան և նա ինչպե՞ս կվարվի փախուստը հաջող կամ անհաջող լինելու զեղջում:

Չուշ մի կասկած չի կարող լինել այն մասին, զոր յես հիմք չունեի նրանից զանգամովելու: Ընդհակառակը: Դժվար և պատկերացնել մի ալլ, ալիլի լիակատար և ալիլի սրտարաց հյուրընկալության: Սակայն մյուս կողմից նա ել հիմք չուներ իմ կողմից սպեքախուսթյան համարելու այդ փախուստը: Յես նրան զուշ մի խոստում չեյի ալիլ այն մասին, թե փախելու փորձ չեմ անի: Մենք ալիլի խոսքով ազատ թողնված զերիներ չեյինք, յեթե մեզ փակված չեյին պահում, ապա զա բացատրվում եր միայն այն գնտառությամբ, զոր ճնտարիտուսից փախել է նարտվոր չե: Բացի զքանից, նախագետի արան այն հայտարարությաննեքը, թե մենք մեր ամբողջ կյանքում չենք կարող հեռանալ նրա նախից, արդարացնում եյին մեր ամեն մի փորձը:

Սամառքին կզգու սոխերի մաս մեր անեցած խոսակցությանից հետո յես չեյի հանդիպել նախագետին: Մի՞թե մենք ստիժ կունենանք հանդիպելու իմ փախուստի նախորդին: Այդ ինձ համար միտմանակ թե ցանկալի չեր և թե յերկյուղալի:

Յես սկսանջ զրի, թե արդյոք նա չի՞ ջալլում իր սենյակում, զոր կից եր իմ սենյակին: Սակայն յես զուշ մի մայն ու շտակ չլսեցի: Մենյակում համարենն զուշ-գոք չկար:

Յես սկսեցի ինչոք ինձ հարց սուլ, թե արդյոք այդ հանելուկային մարդն իսկապես զանվո՞ւմ և ճնտարիտուսում: Այն ամուսնանալի զիշերվանից սկսած, յերբ մակույկը հետացավ ճնտարիտուսից, կտտարելով ինչ-զոր խորհրդավոր հանձնարարությաններ, յես նախագետ Նեմայի մասին մի ջիշ փոխեցի հարցաք: Յես յեկա այն յեղբակացության, զոր, ընայելով նրա բուրբ համաստիացումներին, այնուամենայնիվ նա ինչ-զոր կասեր եր պահում ցամաքի հետ: Արդյո՞ք նա իրոք յերբեք չե՞ր հեռացել ճնտարիտուսից: Չե՞ զոր պատահում եր այնպես, զոր յես ամբողջ շարաթներով չեյի հանդիպում նրան: Այդ մտմանակ նա ի՞նչ եր անում: Առաջ յես կարծում եյի, թե նա պարբերաբար ունենում և մարդասեպյության մալուցքներ, իսկ

Հիմա գլխումս նստում եր այն միտքը, զոր այդ ժամանակ նա ցամաքում ինչ-Վոր դարձ եր կատարում, զորի բնութի մասին յես զոչ մի հասկացողության չունեյի:

Այդ և հազարավոր ուրիշ մտքեր պաշարել եյին ինձ և Հանդիսա չեյին առլիս: Մենք այնպիսի մի ասարորինակ դրության մեջ եյինք դանձում, զոր բնականաբար կարելի չեր անհամար քանակությամբ և բարբառիկն չհիմնավորված յանթարությաններ սնել: Ենա անասնելի ասնջանքներ եյի կրում: Այդ սպասողական դրությանն ինձ անվերջ եր թվում: Ժամերն անցնում եյին չսփից դուրս դանդաղ:

Ինչպես միշտ, նաչն ինձ մտաուցեցին նախանշակում: Ենա արտոթակով չեյի ուսում, զորովհետև մտահոգված եյի սուղազս դեղդերով: Ժամը յոթին զիւր կայսա սեղանից: Հարյուր քսան ըսով՝, իսկ յես հաշվում եյի յարագտնչուր վայրկյանը, զոր տես մնում եր, մինչև զոր յես միանայի նեղ լեկոյին: Ի՞նչ հուզումն ավելի և ավելի չեր սաստկանում: Սիրտս խփում եր արտաբայությամբ: Ենա չեյի կարողանում մի տեղ նշուտած մնալ: Մենյակում հետ ու առաջ եյի քայլում, հույս ունենալով այդ կերպ հանդատացնել հուզված շղերս: Այն միտքը, թե մենք կարող ենք կորչել այդ հանդուզն փորձը կատարելիս, ինձ ամենից զիչ եր անհանդատացնում: Սակայն այն յերկյուղը, թե մեր պանը կհայտնաբերվի նախքան ճշտուարիւրտիցն՝ մեր հետանալը, այն զտիւր, թե մենք կկանդնենք կատարած և զոր ավելի վասա և, այդ դավանանությամբ զբողոքված նախապես նեմոյի առաջ, նշում եր ինձ և դրանից հուսահատարեն իւրփում եր սիրտս:

Ենա ցանկացա զերջին անգամ դիտել սալունը: Նեղ միջանցքով յես անցա այդ նշանավոր թանգարանը, ուր այնքան հանելի և ոգտակար ժամեր եյի անցկացրել: Ենա դիտում եյի այնանոց հավաքված դանձերը, զորպես մի մարդ, զորը դատարարութեան և մշտական աքսորի և դիտե, զոր շուտով պիտի հեռանա ու յերբեք չվերադառնա: Արդարև, յես ել պետք և ընդմիշտ բաժանվեյի արվեստի այդ սքանչելի դործերից, բնության այդ հրաշալիքներից, զորոնց միջև անցել են ի՞նչ կյանքի վերջին ամիսները: Ենա ուղեցի առնոնի լուսամուտից զերջին անգամ նայել Առլանսյան ովկիանոսի ջրերին: Սակայն փեղկերը պի՞նզ փակված եյին և նավի յերկաթն պատները թաղցնում եյին ինձանից ովկիանոսի գազանիքները:

Սալսնում անցուղարձ անելով, յես ժողովոց աշն գրանդ, զոր ամենում եր նախապես Նեմոյի սենյակը: Յես խորապես գործացաւ, զոր աշն գրուող կիտարաց եր: Յես խելուքն գեղի յես պնացի: յեթե նախապես Նեմոն սենյակում եր, կարող եր անանել ինձ: Սակայն, զոչ ժի ձայն չլսելով, յես նորից ժողովոց: Սենյակում զաչ զոչ շկար: Յես գրուող քաց արի և ներս ժառ: Այնանչ զոչիկն շեր փոխովել: Կարաւորությանը նախ պարզությանն ուներ:

Իմ ուշադրությանը գրաւեցին ժամատըրով կատարված ժի քանի փարազությաններ, զորոնք փակցված էին պատերին: Անցյալներում ախ սենյակն այցելելիս յես գրանդ շնի տեսել: Գրանդ աշն պատմական գործիչների նկարներն էին, զորոնք իրենց կյանքը նվիրել էին զորեն մեծ գաղափարի: Ահա աշն գործիչները: Լեհաստանի ազատագրության համար պայքարող Կասայուչին, Բոցարխը՝ ժամանակակից Հունաստանի Լեոնիդը²⁾, «Կոննելը՝ անկախ Իրլանդիայի պաշտպանը, Գեորգ Վալիդտոնը՝ Հյուսիս-Ամերիկական Միության Հիմնադիրը, Լինկոլնը, զոր ընկալ ֆանատիկա-ապրկատիրոջ զնդակով, զիջւոպես, նկարերին արկությանից ազատագրելու գործի նախապէր՝ Ջոն Բրոուներ, զոր կախաղան եր բարձրացվել, ծանր ու ասարթինակ ժի ուղղանկար, զոր ժառիտով նկարել եր Վիկտոր Հյուգոն:

Ինչո՞ւ նախապես Նեմոն աշն նկարները փակցրել եր իր ննջարանում: Ի՞նչ կապ գոյությանն ուներ աշն շերտների և նրա միջև: Գուցե աշն նկարների համաբանուն կողմի ինձ լուսնելու նրա կյանքի հանելուսիք: Արդյոք նա յեղել և էնչված ժողովրդի սուսնարդ, ասրակների ազատարար: Արդյոք մասնակցել և զիջվին ժամանակների քաղաքական կամ սոցիալական զորեն շարժան: Գուցե նա յեղել և Հյուսիսային և հարավային նախնականների միջև յեղած սոցյալական և ընդմիջա անտուտանալի քաղաքացիական պատերազմի մասնակից:

Համկարն ժամացույցը խփեց ժամի ութը: Հենց սառվին գործն ինձ արթնացրեց յերաններէց:

2) Լեոնիդը յեղել և Սպարսայի Թագաւոր, փոքր հունական ժի փոքրիկ Լուստի գրուին անցած, Քերտուլիյան անքը պաշտպանել և պարթիկների քաղաքական գործերէց և գովել իր Լուստի նա ժրարն:

Յեւ ցնցվեցի, կարծես անտեսանելի մի աչք նկատեց իմ
խուհերի գաղանձքը, և շատոց դուրս գնացի անյակից:

Մարմնում յես առաջին հերթին նախցի կողմնացույցին: Մը-
լաքը ցույց եր տալիս, վոր մենք դարձյալ շարունակում ենք
զեպի հյուսիս ընթանալ: Արագությունը շարեւու գործիքը
ցույց եր տալիս շարեւոր արագություն, խառնափը՝ ճառ-
վորատես զաթուռն մեաք խորություն: Այսպիսով հանդամանք-
ները միանգամայն նպաստավոր եյին նեղ Լենդի պլանն իրա-
գործելու համար:

Յեւ վերադարձա իմ նավասենյակը և հազա տաք զգեստ,
ծուխային բարձրանիս կուլիկներ, մորթե զգակ, տաք բանկան,
վոր պատած եր փոկի մաշկով: Յես յզատարտա եյի: Մնում եր
սպասել:

«Նառաւիշուսում» թագավորույ խորը լուսթյունը խախտում
եր միայն պատվող անիվի սղմուկը: Հարեւով լուսությունս,
յես կանգնել եյի գրանն մաս, վախենալով լսել հանկարծակի
մարդկային մայնեք, վորոնք պեաք և ցույց տալին, թե նեղ
Լենդը բանվել և իր «հանցադարձ» պլանն իրագործելու մոճեն-
աին: Ինձ ախրեց խելահեղ մի տապնապ... Ի դուք եյի աշխա-
տում վերադարձնել հանգստությունս:

Ժամը իննեց մի քանի րոպե սպախա յեր ակունջս մասնցրի
այն միջոցառան, վորով բաժանվում եյին իմ և նավապետի սե-
նյակները: Վոչ մի մայն: Յես դուրս յեկա նավասենյակից ու
մասս սալուն: Մալունը կիսով շափ յուսավորված եր և այնտեղ
վոչ վոք չկար:

Յես քոց աչի զեպի գրագործանը տանող դուռը: Այստեղ ես
նույն կիսախաղաքն ու դատարկությունը: Յես ցուլեցի զեպի
սանդուղքը տանող դուռը, վորպետայի այնտեղ սպասեմ նեղ
Լենդի սղղանշանին:

Այդ րոպեյին մեքենայի պտույտի սղմուկը բավական պա-
կասեց, հետս ել բաշտավին գաղաքեց: Ինչո՞ւ հանկարծ «Նա-
ռաւիշուսը» կանող առավ: Այդքոք դա նպատակում եր նեղ Լեն-
դի պլանն իրագործելուն, թե՞ խանգարում եր: Յես այդ շղի-
տեյի: Հիմա լուսթյունը խախտվում եր միայն իմ սրտի ու-
ժեղ բարբառմով:

Հանկարծ լսվեց թեթև ցնցում: Յես հասկացա, վոր «Նա-
ռաւիշուսն» ինչ և ծովի հաստակը: Յես ախիլի շատ հուզվեցի:
Կանազացին սղղանշանն չեք տալիս: Յես սուգում եյի զնայ նեղ

լենդըի մասն և համարել նրան, զոր հետանդդի փախուսաւ: Յնս
զգում էյի, զոր այդ յերկնս մեր հանապարհորդությանն ար-
տասազոր պայմաններում և կատարվում:

Այդ ժամանակ զբաղարանի շինքում յերևաց նախապես
Նեմոն: Նկատելով ինձ, նա ստանց բարեկեր, բայց շատ սիրա-
լիք ամենով սասց.

— Հը, պարոն պրոֆեսոր, յես մեզ փնտում էյի: Ար-
դյոք դուք զիտե՞ք իսպանական պատմությունը:

Յեթն նա ինձ հարցնեք, զիտե՞մ արդյոք իմ հայրենիքի
պատմությունը, միևնույնն է, ծայրահեղ շփոթության ու ան-
հանգստության իմ արժյանն յիշակում յես զոչինչ չեյի կարող
պատասխանել նրան:

— Դուք լսեցի՞ք իմ հարցը, — հարցրեց նախապես Նե-
մոն, — զիտե՞ք արդյոք իսպանական պատմությունը:

— Շատ վատ, — վերջապես, յես իմ մեջ ուրիշ գոտ պա-
տասխանելու:

— Ո՛ր, այդ զիտմանընձե՞րը, — սասց նախապես, — բա-
ցի իրենց մասնագիտությունից, նրանք զոչինչ չգիտեն: Նըս-
տեցի՞ք, — ամիշուցրեց նա, — յես մեզ մի հետաքրքիր եղիլդ
կարամեմ այդ պատմությունից:

Նախապեսը հարմար զիրջով նստեց բազմոցին: Յես հետե-
վեցի նրա սրինակին, ընարելով մի խաղար անկյուն:

— Պարոն պրոֆեսոր, — սասց նա, — ուշադրությամբ
լսեցեք ինձ: Իմ պատմանը կհետաքրքրի մեզ, քանի զոր այն
անուղղակի կերպով կպատասխանի մի հարցի, զոր դուք ան-
պայման սոված կլինեք մեզ և չեյիք կարող լուծել:

— Յես մեզ լուծեմ եմ, նախապես, — պատասխանեցի յես,
անհանգստանալով այդ նախարանից:

Յես չգիտեյի, թե նախապեսն ինչ և ստելու և ինչո՞ւ ինձ
հարցնում էյի, թե արդյոք նրա պատմությունը կապված է
մեր փախուստի անհաջող փորձի հետ:

— Յեթն թույլ կտաք, պարոն պրոֆեսոր, — շարունակեց
նախապեսը, — մենք կսկսենք 1702 թվականից: Թերևս դուք
հիշում եք, զոր այն ժամանակայրջանում Փրանսիական թագա-
վոր Լյուդովիկոս տանովեցերորդը, զոր յերևակայում էր, թե
բազմական է մտառը շարժի և Պիրենեյը զեսանի սակ կանցնի, իս-
պանական գահին նստեցրեց իր թոռին, հերցոգ Անժուացուն:
Այդ բազմական անշնորհ գահատառանդը, զոր թագավորում էր

Յիլիայ Հինգերորդի անունով, ստեղծած յեղով ընդհարմել ու-
ժեղ արտաքին թշնամիների հետ:

Արդարև, մի ասրի ասաղ, 1701 թվականին Հուլիանական,
ալտարիական և անգլիական թաղավորները Հասադայում կնքե-
ցին դաշինք, զորի նպատակն էր Յիլիայ Հինգերորդի գլխից պո-
կել իսպանական թաղը և դնել մի վոճն երջհերցոգի գլխին, վո-
րին նրանք ժամանակից ասաղ անվանում էին Կարլ յերբորդ:

Իսպանիան պետք է պայքարեր այդ կոալիցիայի դեմ: Սա-
կայն Իսպանիան չուներ վոչ ղիմաբներ, վոչ էլ նավատիրներ,
թեպետ զորի պակասութուն չեր զգում, յեթե իհարկե ամերի-
կական վտակով ու արծաթով բռնված նավերը կարողանային
անարդել մանել նրա նավահանգիստները: Հենց 1702 թվականի
փրջին՝ Իսպանիան Հարուստ արանսպորտ եր պատում Ամերի-
կայից, իսկ այդ արանսպորտն ուղեկցում էր քանյերեք նավե-
րից բողկացած Փրանսիական մի նավախումբ՝ ծովակալ Շաստ-
Նենոյի՝ հրամանատարութամբ: Այդ ուղեկցութունն անհրա-
ժեշտ էր, զորովհետև Իսպանիայի թշնամիների միացյալ նա-
վատարմիքը լողում էր Ատլանտյան օվկիանոսում:

Տրանսպորտը՝ զնում էր Կալիկա, սակայն ծովակալն իմա-
ցավ, զոր Կալիկոսի ջրերում գտնվում է անգլիական մի նավա-
խումբ, և զորուց մանել մի վորևե Փրանսիական նավահան-
գիստ:

Բայց իսպանական նավաղետները բողոքեցին այդ վորումն
զեմ: Նրանք պահանջեցին անպայման հասնել իսպանական նա-
վահանգիստ, և քանի զոր անկարելի յեր ուղևորվել զեպի Կա-
լիկա, ստաջարկեցին զնալ Վիգո ծովախորը, զոր անգլիացի-
ների կողմից պաշարված չեր:

Մովակալ Շաստ-Նենոն թուլութուն ունեցավ համանյն-
վելու այդ պահանջի հետ, և նավերը մտան Վիգո ծովախորը:

Դժբախտաբար այդ ծովախորը լայն բաց է ծովի կողմից,
և անկարելի յեր փակել նրա մուտքը: Այս պատահառով հարկա-
վոր էր մինչև թշնամի կոալիցիայի նավատարմիքի յերևան
չապեցնել նավերի բռնաթափումը: Դրա համար բովականա-
լուսի ժամանակ կար և ամեն ինչ բարեհաջող կվերջանար, յեթե
հանկարծ չծագեր արանսպուանները խախտելու ամենահամար
մի գործ...

— Դուք ուշադրութամբ հետևում եք իմ պատմածին, —
հանկարծ ինքն իրեն ընդհատեց նավապետ Նեման:

— Մեծ ուշադրութեամբ, — պատասխանեցի յես, զարմանալով, թե ինչ նպատակով և նա ինչ համար կարգում պատահեան այդ պատասխանութեանը:

— Այսպես ուրեմն, յես շարունակում եմ: Ահա թե ինչ կատարվեց: Կաշիկեւի վանատականներն սպազում էյին այն արամուսութեամբ, վորով Արևմտյան Հնդկաստանից (այն ժամանակ այդպես էյին անվանում Ամերիկան) ժամանող բոլոր նավերը պետք է բռնաթափվեյին Կաշիկեւում: Այսպիսով Վիգո ծովախորշում վտակով բռնված նավերի բռնաթափումը խախտում էր այդ վանատականների արամութեանը: Վերջիններս բողոք ուղարկեցին Մադրիդ և թուրկում Յիլիզ Հինդերբուրգը կարգադրեց, վոր ժամանած արամապարտը չպիտի բռնաթափվի ու Վիգո ծովախորշում պետք է մնա այնքան, մինչև վոր կառլիցիայի նավատորմիցը վերացնի Կաշիկեւի պաշարումը:

Սակայն քանի զես Մադրիդում ընդունվում էր այդ վորումը, 1702 թվականի հոկտեմբերի քսաներկուսին, անգլիական նավերը մասն Վիգո ծովախորշը: Չասելով հակառակորդի պարզապես զերազանց ուժերին, ծովակալ Եստր-Ռենան քաջաբար հակառակարարում էր: Տեսնելով, սակայն, վոր վտակու աջբանապարան անխուսափելիորեն ընկնելու յե թշնամիների մեջը, նա հրդեհեց ու ջրասույզ արավ իր նավերը, վորոնք իրենց թանկարժեք բնույն հետ միասին իջան ծովի հատակը:

Նավապետ Նեման լուց: Պատասխանում եմ, վոր յես զես լեյի հասկանում, թե այդ պատմութեանն ինչով պիտի հետաքրքրեի ինձ:

— Հետո՞, — հարցի յես:

— Հետո՞: Հետո այն, վոր մենք այժմ գտնվում ենք հենց այդ Վիգո ծովախորշի հատակում, և միայն մեզանից և կախված նրա գաղանիցը բանալը:

Նավապետը վեր կացավ և ինձ հրափրեց հետևել իրեն:

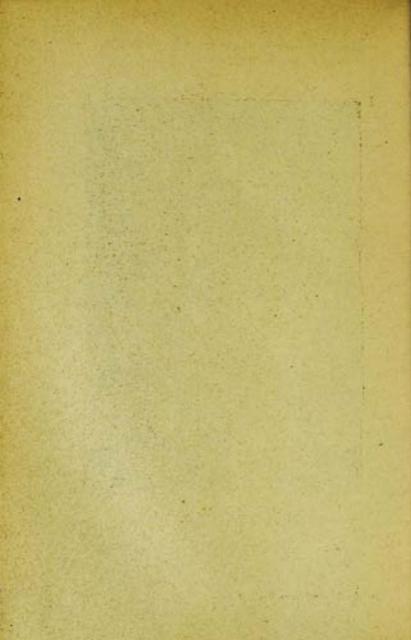
Յես արդեն ուշքի էյի յեկել չիսթվամութեանից և անկաշկանդ հետևեցի նրան:

Մայնում խախտ էր: Լուսամուտների փեղկերը բաց էյին և յերևում էր հեղձում սուկայծուղ ծովի շուրջը: Յես մտանցա լուսամուտին:

Լուսարևակը կես մղոն ասրամութեամբ պայծառ լուսավորել էր շուրջը: Նրա լույսն այնքան ուժեղ էր, վոր կարելի էյի տես-

Յոսեփի շքանշանը արտ. Բր. Նովոսիլ:

նել ամեն մի ավազակառիկ:

Վնասախուսիչ անձնակազմին պատկանող նավաստիները, վոր ակաֆանդը էյին հազել, հասակում շուտամուռ էյին անում կիսով շափ փռած սակաւներ, ջարդված արկղներ, դէրանք դուրս քաշելով ուրիշ փլասակների սակից: Այդ արկղներից ու սակաւներից թափվում էր վոսկին, արծաթը, թանկազին քարերը: Ամբողջ ավազը ծածկված էր դրանցով: Շալակելով արկղները կամ սակաւները, նավաստիները գնում էյին դեպի նավը, դարսում էյին թանկարժեք բնուր և նոր պաշար վերցնելու համար վերադառնում էյին այն անապառ գանձարանը:

Հիմա յես հասկացա: Դա յեղել էր ծովային նակտամուարտի թտանբարեմ: 1702 թվականի Հոկտեմբերի 22-ին այսուեղ ջրասույզ էյին յեղել այն նավերը, վորոնք վոսկի էյին սանում խոզանական թաղավորի համար: Նավապետ Նեմոն այնտեղից վոսկի յեր վերցնում, յերբ այդ նրան հարկավոր էր լինում: Այդ սակաւները, այդ արկղները պատկանում էյին նրան, մի միայն նրան: Նա ուղղակի և միակ ժառանգն էր այդ բոլոր հարբասությունների, վոր Սոմանդ կորստեղ¹⁾ գրավել էր ինկերից²⁾:

— Արդյոք դուք գիտե՞ք, պարոն պրոֆեսոր, վոր ծովն այդպիսի հարասություն և պարունակում, — ժպտալով հարցրեց նավապետ Նեմոն:

— Եես գիտե՞ի միայն այն, վոր՞ ծովի ջրում լուծված վիճակում գտնվում և մտտ յերկու միլիոն տոնն արծաթ:

— Այդ ճիշտ և, սակայն այդ արծաթը ջրից հանելու համար հարկավոր կլինե՞ր ավելի շատ ծախսեր անել, քան շահ ստանալ: Միևնչեռ այսուեղ հարկավոր և միայն նեղություն քաշել կուտնար, վորպեսզի բարձրացնել այն, ինչ վոր կորցրել են մարդիկ: Միայն վիզո ծովախորը չէ, վոր իրբև գանձարան և ծառայում ինձ համար. կան նաև նավերի խորասկզման հազարավոր ուրիշ, վոր պակաս հարուստ տեղեր, վորոնք նշված են իմ ստորջրյա քարտեզի վրա: Հիմա դուք հասկանա՞ւմ եք, վոր իմ հարասությունը միլիարդներով և շափվում:

1) Կորսեռ — խոզանական ազնվական, Մեկսիկան նվառ:

2) Ինկ — ան ջեղը, վոր լուսավորում էր հարավային Ամերիկայի մի պարթ մասը՝ մինչև խոզանակների նվառեցը:

— Շատ լավ եմ հասկանում, նախապես, թույլ ավելջ տակ
ձեզ, վոր այս Վիգո ծովախորշից վտակի հանելով, դուք առաջ
եք անցել մի սակարական ընկերութայնից, վորը կարող եր
ժրջել ձեզ հետ:

— Ի՞նչ ընկերութայն:

— Մի ընկերութայն, վոր խաղանական կառավարութայնից
արտանութայն է ստացել ջրասույզ յեղան նավերի վորոնման
աշխատանքներ կատարելու համար: Այդ ընկերութայն բամեն-
տերեքը քնած են և յերազում տեսում են այդ հինգ կարյուք
ժիլիանը՝ ջրասույզ նավերի քնտան արժեքը վորոշված եր այդ
գումարի շարքով:

— Հինգ կարյուք ժիլիան, — կրկնեց նախապես Նեման, —
այդ ժիլիաններն այստեղ յեղել են, բայց հիմա այլևս չկան:

— Հասկանում եմ, — ստացի յես, — այս պատահառով ար-
վյալ գործի մասնակիցներին նախազուշացման մի քանի խոս-
քեր սակը բաշխովին ավելորդ չեք լինի: Սակայն ո՞վ գիտե,
թե ինչպես կընդունվի այդ նախազուշացումը: Գուց գիտեք,
վոր խաղամուշներն ավելի շատ ցավում են իրենց խելահեղ հույ-
սերի խորատակման, քան թե փողերը կորցնելու համար: Հը՛մ,
այդ սպեկուլյանտներն համար չե, վոր յես պիտի ցավեմ: Յես
ավելի շատ ցավում եմ այն պատահառով, վոր այդ փողերը յեր-
բեք շին հասնի կարյուք հազարավոր աղքատներին, վորոնց կա-
րիքը կարող եյին թեթևացնել...

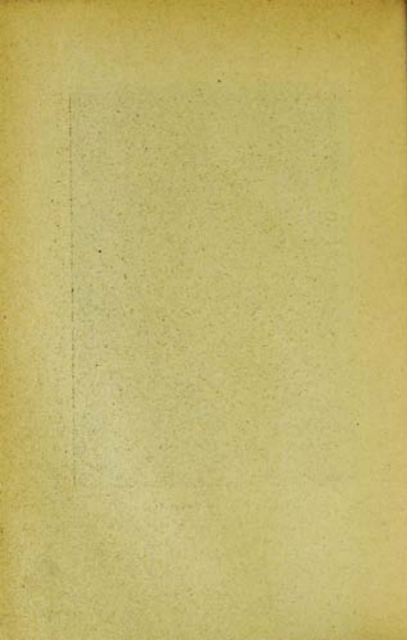
Յես դեռ չեյի վերջացրել նախազատութայնը, յերբ զգացի,
վոր դա վերապրեց նախապես Նեմոյին:

— Յերբեք չե՞ն հասնի աղքատներին, — բացականչեց նա-
խապես, — ուրեմն դուք դանում եք, վոր յեթե յես եմ վերջը-
րել այդ փողերը, ուրեմն գրանք կարա՞ն են: Մի՞թե դուք կար-
ծում եք, վոր յես ինձ համար եմ հավաքում այդ գանձերը: Ո՞վ
ստաց ձեզ, վոր յես այդ փողերով բարի գործեր չեմ անում:
Յես գիտեմ, վոր աշխարհում գոյութայն ունի անհուն վիշտ,
կան ճնշված ժողովուրդներ, գծախառութայններ, վորոնք ոչ-
նութայն են պահանջում, կան գտնեք, վորոնք վրձի կոչ են ան-
ում: Մի՞թե դուք չեք հասկանում, վոր...

Այստեղ նախապես Նեման հանկարծ լռեց: Գուցե նա զըշ-
ջաց, վոր հուշմունքի ազդեցութայն տակ ավելորդ բան է ան-
ել: Սակայն յես ստանց այն ել ամեն ինչ հասկացա: Ինչպիսի
պատահաներ ել վոր լինեյին, վորոնք նրան ստիպում եյին ան-
կախութայն փնտրել ջրի տակ, այնուամենայնիվ նախապես

Արևիկայի անտառի խորքերում:

սակերց տառի մասն եր իբրև մարդ: Մարդկության տառա-
դանքների գիտակցությանը նման եր նրա սիրալը, և նա տա-
ռասանեանությամբ ողնության եր հասցնում ճշգրտ-
փութըներին և անհաս մարդկանց:

Հիմա յես հասկացաւ, թե ում համար եյին այն միջոնները,
ժոր նախապես Անտոն ուղարկեց մի որ, յերբ ճնտարիւրաւը
դանովում եր սպասամբում Կրեան կղզու մաս:

ՌՆՆԵՐՈՐԴ ԳՆՈՐԵ

Կ Ո Ր Ա Մ Մ Ա Յ Ր Յ Ա Մ Ա Գ Ը

Հետեյալ տառվոսյան, փետրվարի 19-ին ինմ մաս մասով
կանապացին: Յես սպասում եյի այդ այցելության:

Նեղ Լենդը խիտ ընկնված տեսք ուներ:

— Ի՞նչ կտանք, պարոն պրոֆեսոր, — սկսեց նա:

— Ի՞նչ կարելի յե տեսի, Նեղ, — պատասխանեցի յես, —
պատահականությանը դավանանեց մեզ:

— Այո... Կարծես թե այդ անկնկն նախապես իր նավը
պիտի կանգնեցներ Հենց այն բույսին, յերբ մենք պատրաստ-
վում եյինք փախչելու:

— Ի՞նչ արած, Նեղ, նա պետք և այցելեք իր բանկիրին:

— Բանկիրի՞ն:

Նեղը դարձացած լուց աչքերը:

— Ավելի էրիւ՛մ իր բանկի գրամարկը: Յես նկատի ունեմ
ավելյանտի հասակը, ուր հարստությանն ավելի սպառնով և
պահվում, քան ժորևե պետական պահեստարանում:

Յեւ յես Նեղ Լենդին պատմեցի նախընթաց յերեկոյան գեղ-
քերը, դաշտնորսը հուսալով, ժոր իմ պատմածը նրան կհաշտե-
ցնի նախապես ևնա և կտիպի հրամարվել փախչելու մտքից:

Մակայն միակ արդյունքը յեղավ Նեղ Լենդի այն գտնն ավ-
տասնքը, ժոր իրնն չի հաջողվել անմամբ գրտանել Վիգայի մաս
յեղան նախատմարտի տեղում և այնտեղից իրական հիշողու-
թյուններ տանել այդ գրտանքի մասին:

— Այնուամենայնիվ, — ստաց նա, գերազանալով իրնն
գրտեցնող մտքին, — գտնես ժոշինչ չի կարված: Այն, ինչ
ժոր չհաջողվեց յերեկ յերեկոյան, կարող և հաջողվել այսօր...

— Ո՞ր և գնում ճնտարիւրաւը, — ընդհատեցի յես Նեղ
Լենդին:

— Չգիտեմ:

— Կեսարին կզխանեց զարտեղը:

Կանաչացոյն վերադարձով Կոնստնդի ժամ: Յես Կազմակցի և շտապիցի սալան:

Կազմապուլցի տվյալներն անմիջապէս Եյին: Վնասախուշուքը ընթանում էր դեպի Կարաթ-արեւմուտք: Մենք մեկշնչով դարձանք դեպի Յեմքուպա:

Յես անհամբերութեամբ սպասում էի կեսարիս զխառութեաններին, վորոնց արդյունքն անմիջապէս նշվում է զարտեղի վրա:

Տասներկուսի կեսին պոստերը զատարկեցին պահամանները, և վնասախուշուքը դուրս յեկավ ավիանոսի մակերևույթը:

Յես բարձրացա ստիստակամար: Նեզ Լենզն ինձանից սուս ահմացով:

Վաշ մի ցամաք չէր յերևում: Շուրջը ծափն էր անծայրածիր: Մի քանի սուսազատամտակեր յերևում էին Կարիպանում, համբանքն աչք նրանք էին, վորոնք բարեհաջող ցամառ էին ընդապտում, վորպէսզի անցնեն Բարեհուսա Կրօնագանը և հասնեն մինչև ս. Թոկի Կրօնագանը: Յերկիրքը պտտած էր անպերով: Ըստ յերևույթին փոթորիկ էր լինելու:

Հուսալքված Նեզ Լենզն աշխատում էր մամբաղներն զխուշ անպտտած Կարիպանը. նա հույս ուներ, վոր մասախուշուքում կրտանի բազմալի ցամաքը:

Կեսարին կտրն ժամանակով յերևաց արեւը: Նախապէս ոչնականն ուղտից դրանից, վորպէսզի զխառութեաններ կտասրի: Մովը սկսեց ստատիկ աշեկոնովել և աչա դատեստով վնասախուշուքն անմիջապէս վերադին շրտուրը յեղավ:

Մի ժամից հետո, յերբ նավի դրութեանը նշվեց զարտեղի վրա, յես տեսա, վոր մենք զանվում ենք ամենամոտ ցամաքից վեց Կարյուր կիլոմետր տարածութեան վրա, 16°17' յերկարութեան և 33°22' լայնութեան տակ: Այս պայմաններում բոլորովին ավելորդ էր մտածել փոխշեղու մտին:

Գծվար չե պատկերացնել, թե վորքան վշտացավ կանաչացին, յերբ իմացավ աչք լուրը:

Ինչ վերաբերում է ինձ, յես այնքան ել չեի ցամառ: Ընդհակառակը, կարծես սիրաս սպտովեց ինչ-վոր ծանրութեանից և յես մեծազույն հանույթով վերակսեցի իմ ընթացիկ աշխատանքները:

Աւշ յերկույան, ժամը ժամ ստանձնելին նախապէս Նեման

անակընկալ կերպով յնկալ ինձ ժամ: Նա շատ սիրալիք կերպով հարցրեց ինձ, թե արդյոք չե՞մ հաղնել յերևել յերկար ժամանակ արթուն ժամուշ: Սեա պատասխանեցի, թե բոլորովին չեմ հաղնել:

— Այդ գնդգում, պարոն պրոֆեսոր, յես ձեզ նախաբերում եմ ժամանակեղևի մի շատ հետաքրքիր երգերգրությանի, — ասաց նա:

— Ինչքեմ, նախապես:

— Մինչև այժմ դուք ծովի հատակն ելիք այցելում միայն ցերեկը, արևի լույսի ասակ: Ուղո՞ւմ եք այն տեսնել մթին գիշերով:

— Մեծ հաճույքով:

— Նախապես շայնում եմ ձեզ, զոր գրտանքը հաղնեցուցիչ կլինի: Հարկավոր կլինի շատ քայլել և բարձրանալ սարք: Ինչպես ձեզ հարմար յե, այստեղ համապարհներն անհուսալի վիճակում են:

— Դուք միայն գրգռեցիք իմ հետաքրքրութունը, նավապետ: Սեա պատրաստ եմ հետևելու ձեզ:

— Այդ գնդգում դեանք հանդերձարան, պարոն պրոֆեսոր: Հարկավոր և հաղնել սկաֆանդները:

Հանդերձարանում յես տեսա, զոր վու ճնտուտիլուտիս անձնակազմին պատկանող նավաստիները, զոր էլ իմ ընկերները ձեզ չեկին ուղևեցելու այդ գրտանքի ժամանակ: Նախապես Նեմոն նույնիսկ շառախարակեց ինձ հրավիրել Նեզ Լեմուլին և Կոնսելին:

Մենք արագ հաղանք սկաֆանդները: Մեր մեկըրիկն կապեցին ուղի մեծ պողարով լցված պահամաններ: Սակայն Ռուսկորֆի սպորտաներ և ելեկտրական լամպեր մենք չվերցրինք:

Սեա նավապետի ուշադրութունը հրավիրեցի այդ հանգամանքի վրա:

— Դրանք ձեզ հարկավոր չեն լինի, — պատասխանեց նա:

Ինձ թվաց, զոր յես լավ լլսեցի, բայց իմ դիտողութունը կրկնել չկարողացա, զորովհետև նավապետն արդեն սաղավարտով ծածկեց գլուխն ու յերեսը: Սեա հետևեցի նրա որիմուկին: Ինձ սովին յերկաթով պատած մի մեմուտիպար և մի ցանի ցուպեյից հետո մենք Ասլանյան սկիֆանտի հասակում ելինք, յերեք հարյուր մետր խորությամբ:

Մտանում եր կես գիշերը: Ջրի մեկ բոլորովին ծուփն եր, սակայն նավապետ Նեմոն ինձ ցույց տվեց ինչ-զոր մի կարմիր կետ, զոր ճնտուտիլուտից յերկու մղոնի վրա սակաբում եր

խարտի նման: Յես չեսի կարողանում հասկանալ, թե ի՞նչ կրակ էր դա, ի՞նչպես և ինչո՞ւ յեր վտուցում ջրի սակ: Ինչ-եկոցն, այդ կրակը թեպետև թույլ չտիպի, այնուամենայնիվ լուսավորում էր մեր հանապարհը, այնպես վոր Թումկարժի ապարանների կարիքը չէր զգացվում:

Համապես Նեմոյի հետ միասին յես գայում էյի ուղիղ գեղի այդ կրակը: Սկզբում հասակը հարթ էր, հետո նկատելի կերպով բարձրանում էր:

Մենք զնում էյինք լայն գայլերով, հենվելով մեծամասշտաբին, սակայն, շնայելով դրան, մեր ընթացքը բավական զանգառ էր, վորովհետև վտանկա համար թաղվում էյին տիգմի մեջ:

Ամբողջ հանապարհին վերելից փնջ-վոր թրխից էր լսվում: Յերբեմն թրխիցն ուժեղանում էր, հիշեցնելով թմբակի զարկը: Ետևում յես զլիխ շնկա, թե ինչն էր այդ աղմուկի պատճառը: Ովկիանոսի վրա անձրև էր զայլա և խոշոր կաթիլներն անընդհատ խփում էյին ալիքներին: Սկզբում յես վախեցա, թե կխոշվիմ, բայց խկույն նիմաղեցի այդ մառի անհնթեթաթյունից: Գանվելով ջրի սակ և վախենալ անձրևից: Սակայն բանն այն է, վոր սկաֆանդրի մեջ չես զգում, վոր զանվում ես ջրում և միայն նկատում ես, վոր զո լլիտպատն ուղից ալելի թանձր է:

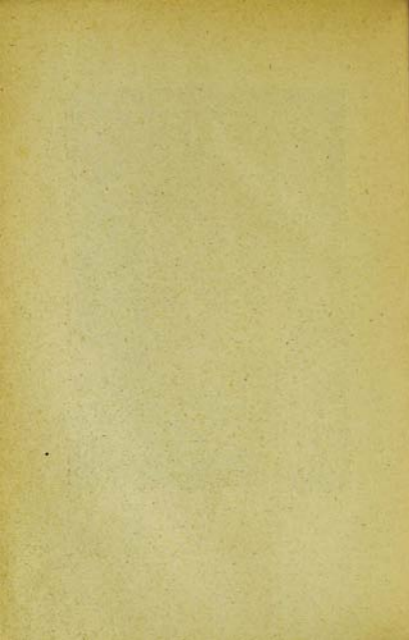
Կես մամ գայլելուց հետո մենք հասանք զարգարտ տեղեր: Հասակը լուսավորված էր մեղուչանների, անձրիկ խեցզեղանանմանների ֆոսֆորային աղուս փայլով: Տեղ-տեղ զարկը ծանկված էյին գրաֆիտներիով կամ ջրիմուռներով: Յես մի ջանի անդամ առթարեցի տիգմուս զարդի վրա, և յեթև մեծամասշտաբ լլիներ, անկուսկած, մի ջանի անդամ կընկնեյի: Յես յես նայեցի ու տեսա ճևարտիչուսի լուսարձակը, վոր հետզհետե զուժամում էր հեռվում:

Ովկիանոսի հասակում զարկը կուսակված էյին կարծես վաղ պատահարաբ, այլ վորտչ կանանավորաթյամբ:

Յես տեսում էյի ինչ-վոր ուղիղ փոսեր կամ սկսաններ, վորանք կարում էյին հեռվում, խաղարում: Տեսնում էյի նաև ինչ-վոր տարրիմակ յերևույթներ, վորանք ինձ համար մում էյին անբացատրելի: Ինձ թվում էր, վոր իմ ծանր, արևինով պատած կուշիներով գայլում եմ վտակներին վրա, վորանք նվզում են և ետքնում: Ի՞նչ տարրիմակ տեղ էր այդ ըն-

Մեծ Եւրոպի Բազում:

զարմակ հովիտը, ուր մենք գայլում ելինք: Յեւ ուզում ելի
հարց տալ նավապետին, սակայն չգիտեցի այն պայմանական
նշանները, վորոնցով նա խոսում եր իր նավաստիներէ հեւ,
յերբ վերջիններս ուղեկցում ելին նրան ստորջրյա երակուրտա-
ների ժամանակ:

Մինչ այս մինչ այն, կարմրավուն լույսը, վոր մեզ համար
իրեւ ուղեցույց աստղ եր ծառայում, ուժեղանում եր ու լու-
սավորում ամբողջ հորիզոնը: Ջրի սակ վտաճող աչք կրակը
նայրահեղութեան շափ գրավեց իմ հետաքրքրութեանը: Ար-
դյոք ելեւորականութեանի՞ց եր այդ լույսը, թե զա մի վորեւ
արտասովոր յերևույթ եր, վորն անձանոթ եր գիտնականներին:
Գուցե, իմ մեջ նաև այսպիսի միտք ծագեց, այդ կրակը
մարդու միջոցով եր վտաճում: Գուցե այստեղ, ջրի այս խորը
չերտերում յեւ զհանդիպեմ նավապետ Նեմոյի բարեկամներին
և համարահերին, վորոնք նրա պես սարսրիմակ կյանք են վա-
րում: Մի՞թե այստեղ յեւ կգտնեմ աշտարականների մի ամ-
բողջ գաղութ, վորոնք հոգնել են մարդկային անարդարութեան-
նից և ովկիանոսի հասակում իրենց համար անկախ ու անզոր
ապաստան են գտել:

Այս անխնայ, խելահեղ ցնորքներն ամբողջ ժամանակ ըր-
բուղեցրել ելին ինձ: Յեզ այդ զարմանալի չեւ: Մշտական հուզ-
մունքի այն վիճակում, վորի մեջ յեւ գտնվում ելի նորանոր
հրաշքներ տեսնելու շնորհիվ, յեւ նույնիսկ չելի զարմանա, յե-
թե մտի խորքում տեսնելի ստորջրյա այն քաղաքներից
մեկը, վորոնց մասին յերազում եր նավապետ Նեմոն:

Մեր աննապարհը հեռուհեռ ավելի պայծառ եր լուսավոր-
վում: Լույսի աղբյուրը գտնվում եր հասակից մտա ութսուն
գոտնաշափ բարձր մի սարի գագաթին: Իմ շուրջը տարածված
լույսն այդ աղբյուրի հասարակութների րեկումն եր ջրի մեջ, իսկ
ինքը, լույսի աղբյուրն անաղվա պես անտեսանելի յեր մտում:

Նավապետ Նեմոն սուսաց աստանվելու գայլում եր հասակի
քարե շարյութիմասով: Նա ըստ գիտեր այդ միջին աննապարհը,
Պարզ ե, վոր նա այնքան հանախ եր տեցել այդ աննապարհով,
վոր չեր վախենում նրանից շեղվելուց: Յեւ, վտառութեամբ
համակված, հեռուում ելի նրան: Նավապետն ինձ պատկերաձևում
եր վորպես մի գերբնական եյակ, ստորջրյա հաննար, և յեւ
զմայլվում ելի նրա բարձր հասակով, վորի միջին ուղղապիշը
պատկերաձևում եր հորիզոնի պայծառ ֆոնի վրա:

Արդևն զիշերվա մամը մեկն էր: Մենք մտածեցանք լեռան ստորաքան: Սակայն հետքավոր չէր ուղիղ անուղարհով բարձրանալ այդ սարը, և մենք սկսեցինք մաղցել խիս անասուն գանձուղ նեղ կանամներով:

Այս, զա անասուն էր, թեև բազկացած էր մեռած, սաղարթադուրի, այլ չբուսած անխացած ծառերից, այնուամենայնիվ խեղճան անասուն էր: Այստեղ ու այնտեղ բարձրանում էին լիթթաբի նստիները: Դա քարանուխ էր, վոր զեռ չէր չէրասվորվել, զեռ կանգնած էր ուղղահայաց վիճակում, մեռած արժամանակով ուղղասոված հասակին կառչելով: Գարացած ծառերի հյուսիսը զեռ թեզված էին բուրբ կողմերը և լուսավորված ջրում աչքի էլին ընկնում իրենց թափանցիկ սևությամբ: Կանամները ծածկված էին ջրիմուռներով, վորոնց մեջ վրթատում էին հազարավոր խեցզեղանամաններ: Յեռ բարձրանում էլի մայրերի վրա, ցատկում էլի վոթորիկներից ընկած ծառաների վրայով, պոկում էլի անուղարհը փակուղ ծովային լիաների վտասայնը, գայլելիս վախեցնում էլի մկներին, վորոնք կարծես վտատից վտաս էլին թռչում:

Այդ ամենով զերված, յեռ հոգնամության չեյի զգում ու չեռ չեյի մտում իմ ուղեկցից, վոր ըստ յերևույթին նույնպես հոգնամության չէր զգում:

Ինչպիսի՜ անմոռանալի սեռարան: Ինչպե՞ս զա նկարագրել խոսքերով: Ինչպիսի՜ գույներով պատկերել ջրում յեզած ծառերն ու մայրերը, նրանց ստորին մասը մտաներն և կարմիր գաղաթները, վոր սակայնում էլին ու ծիածանվում րեկված հասաղթների համասարած լույսերում:

Մենք ցատկում էլինք մայրից մայր և լուսում, թե ինչպե՞ս զիշ ստաղ մեր թողած մայրերը ներքև են գլորվում ընկնուղ մյուսակույսերի խուլ գզրոյունով: Այլ և մախ, զեպի հետուն էլին մղվում մասը ծառուղիները և մեր հայացքը կորչում էր նրանց խորում: Մենք տեսնում էլինք լայնատարած մարզագեաթներ, վորոնք կարծես մաքրված էլին մարզու մեռքով, և յեռ սկսումս հարց էլի տալիս ինքս ինձ, ի՞նչ կլինի, յեթե հանկարծ մեր ստաղ յերևա այդ ստորջրյա յերկրի բնակիչներից մեկն ու մեկը:

Նախապես նեմոն շարունակ ստաղ էր զնում: Յեռ չեյի ուզում յեռ մտել և քաջարար հետևում էլի նրան: Չեռնափայան երակած ողնության էր հասցնում ինձ: Միայն մի անգլույչ:

Առաջին վերջին խոսքերը:

բայց կործանարար կլինէր այդ նեղ, անզուգի վնասից անցնող կամեաններում: Ստեղծե՛ր յես վտարուձայնէր ստաշ ելի շարժում, առանց ամենախելին դիտարարույս զգալու: Յես թուլում ելի խորխորանների վրայով, վորոնց խորուքունը, յեթե դրանց յես հանդիպելի յերկրիս ստացազարտերում, ինձ կըտարիպեր յես փախելի: Յես խիզախությամբ անցնում ելի անդունդները, վորոպես կամուշը սզատազործելով այն ծառերի ստանովոյ բները, վորոնք ընկած ելին այդ անդունդների վրայ: Դի անդամ շեշի նայում, թե ինչ կա վտաններիս սակ, և շարունակ զմայրում ելի իմ առջև յեզամ անտարանների արտասովոր գեղեցկությամբ: Վեհազանն ժայերը, վոր թեքվի ելին իրենց ցտարածե ստարանների վրայ, կարծես հերքում ելին հալատարակչության բուրբ որենքները: Նայն անդամ շարն, բնությամբ հզկված շեպերն արահետների վրայ կախված ելին այնպիսի դիքքով, վոր ձգողության որենքները թույլ շեշին ստացանում:

Յես ինքս ել մեծ շարժով զգում ելի ջրային միջավայրի թանձրությունը: շնայելով իմ ծանր հազուստին, սղծե՛ն սազավորութիւն և կոշիկներխոտարնազատ ներքաններին, յես պիքնեշուն արշյամի թեթևությամբ թարմանում ելի գրեթե ուղղահարց ժայերը:

Յես ինքս զգում ելի, թե վորչափ անհամարանքան և թվում իմ պտտմանի այս մտաք: Յես պեսք և նկարադրեմ այնպիսի յերևութներ, վորոնք առաջին հայացքից թվում են անհամարանքան, անհարին, թայց վորոնք միեմույն ժամանակ իրոք զոյություն ունեն: Յես շեշի գտաննցում, շեշի յերազում: Այդ ամենը յես անեմում ելի և զգում:

Վտարուձայնից հետմտաքուց յերկու ժամ հետո մեծ անցանք անտանների գիծը, և հիմա սորի զտաքթը գտնվում եր մեղանից ընդամենը հարյուր վտանաչափ ստարանության վրայ:

Այստեղ յերևում ելին միայն նոր թփուսներ, վորոնք նշման ելին ինչ-վոր ստարաքինակ նախշերի: Մեր վտանների սակից զուրս ելին պրծնում թաղմթիվ մկներ, ինչպես վախեցած թռչունները՝ փաքթում կանաչների միջից:

Ժայտա մտաքիքը կարտաված եր անանցանելի նեղքվածք ներով, խորն անմաքներով, անհասակ անդունդներով, վորոնց խորքում, ինչպես ինձ թվում եր, ստարաքինի բաներ կային: Միտա ուժգին թարախում եր, յերբ համապարհին անեմում ելի

կենդանիների վիթխարի շաշափուկները կամ սարսափելի շան-
ները, վորոնք մի կողմ էլին անցնում, յերբ մենք մտածում
էլինք: Հազարավոր պայծառ կեանք փայլում էլին խաղարում:
Դրանք այժմ էլին Հակոյական կրտսերի, վորոնք թուզվել
էլին իրենց վորջերում, վիթխարի ոմարների, վորոնք շարժում
էլին կրկնատեղ զեղարգի նմանօղ իրենց թաթերը, զարհուրե-
լի ութոսնիկների, վորոնց առաջին շաշափուկները զալարվում
էլին ինչպես իրար վրա կուսակված սներ:

Այլ ինձ զեանս անմանոթ հրեշների աշխարհն էր: Ի՞նչ
տեսակների յեն պոսականում այլ Հոգվածոտանիները, վորոնց
Համար ժայռերը ծառայում էլին իրեն մի յերկրորդ վորան:
Ի՞նչպես կարող էր բնութայնը պահպանել նրանց զոյության
զազանիքը: Քանի՞ զար նրանք սպրում են ավկխանոսի այլ
խորքերում:

Սակայն յես կանզ սանելու և զրանց լավ զխանելու Հնարա-
վորության շաննչի: Նախապես նեմոն, վոր վաղուց ընտելացել
էր այլ սարսափելի սրտաճներին, անցնում էր սուանց նրանց
վրա ուշադրության զարձնելու:

Մենք բարձրացանք լեռան առաջին Հարթակը և այստեղ յես
տեսա մարդու մեռչո՞վ կառուցված յերբմնի բնակավայրերի
ավերակները: Դրանք Հակոյական քարակույսեր էլին, վորոնց
մեջ կարելի յեր նկատել պալատների, սահարների, սների ա-
վերակները: Այլ բոլորը հիմա ծածկված էր զոսփխանների զա-
լար ալգիններով ու զասած ջրիմուռների կանաչ բաղեղով:

Սակայն զա ցամաքի վոր մասն էր յեղել և ի՞նչ կասու-
արաֆի հետևանքով էր անցել ջրի սակ: Վորան՞ զ էլ զանվում
յես: Ո՞ւր էր ինձ Հասցրել նախապես նեմոնի Փանսաղխան:

Յես ուզում էլի նրան Հարցուսիրտ անել: Հնարավորության
շաննեալով կանչելու, յես բանցի նրա թևից: Սակայն նա ո-
րորեց սաղավարաի մեջ զանվող զլուխը և մեռչո՞վ ցույց ավեց
լեռան զաղաթը, կարծես սանելով ինձ:

— Քայլի՛ր առաջ, քայլի՛ր առաջ:

Հավաքելով վերջին ուժերս, յես հետևեցի նրան և մի քանի
բաղեյում բարձրացա լեռան զաղաթը, վոր քան մեարի շափ
բարձր էր ժայռա մասսիվից:

Յես նայեցի այն լանջին, վորով մենք բարձրացել էլինք:
Այս փոզից սարը հովիտից բարձր էր վոչ ավելի, քան յոթնա-
բյուր կամ ութհարյուր վտանալափ: Սակայն հակադիր կողմի

բարձրութեանը կլինէր սանձազն հազար հինգ հարյուր զամա-
լափ: Յետ ապշած դիտում եյի իմ առջև բացված վիթխարի,
պայծառ լուսավորման հարթավայրը: Մեղանից հետան զամա-
լափ զեզդի ներքև գտնվում էր մի լայն խառնարան: Լավայի հե-
ղեղները հրեզնէ ջրվեժների նման հոսում եյին խառնարանի
լանջից:

Այդ հրաբուխը, վորպէս վիթխարի մի ջահ, պայծառ լուս-
սով լուսավորում էր ներքևում գտնված հարթավայրը, վորը
սարածվել էր մինչև սեսուննիկ հորիզոնի վերջին սահմանը:

Հրաբուխը լավա յեր ժայթքում, վոր բոց, վորովհետև
բոցի համար հարկավոր է ոգում յեղած թթվածինը և կրակը
լի կարող գտնվել ջրի տակ: Մակայն յերկրի խորքերում շիկա-
ցած լավան, լցվելով ջրի մեջ, կարող է յերկար ժամանակ և
հաջողութեամբ մաքտակ ջրի հետ, գորտրվացնել այն, մին-
չև վոր ինքն էլ տառչի: Բազելխառնութեանների սարքերու-
թյան հետևանքով առաջացած արտը հոսանքը մի կողմ էր առ-
նում ջրի գորտրվին, իսկ հրեզնէ լավայի հեղեղներն իջնում եյին
մինչև լեռան սարքառը:

Իմ աչքերի առջև գտնված էր մեռած քաղաքը, սվերակ-
ների կույտը փլված կոուրներիով, քանդված պատերով, տաճար-
ների շուռ յեկած կամարներիով, զետնին ընկած սյուններիով:
Հեռվում, հարթավայրում յերևում եյին վիթխարի ջրմուղի ա-
վերակները, սվելի մասիկ, լեռան սարքառում՝ վիհապանծ
Ակրոպոլի մնացորդները, վորի մեկըը մասամբ հիշեցնում
էյին Աթենքի Պարթենոնը¹⁾: Այնտեղ եյին առափնյա փողոցի
զետևա մնացած առանձին մասերը, անախկ նախակայանի ան-
կյունները չքացած մայր-ցամաքի արկերում, վոր իբրև սպաս-
տան էր ծառայում առևտրական նավերի, ինչպէս նաև սաղմա-
նավերի համար: Ավելի հեռու յերևում եյին քանդված պատերի
յերկար գծերը՝ նախկին փողոցների հետքերը:

Այդ նոր Պոմպեյն՝ էր, վոր նախապէս նմանի ընդհիվ հա-
րութեան առով իմ աչքերի առաջ:

Վարան՞դ եյի գտնվում յես: Ուղում եյի այդ իմանալ ինչ
կերպ էլ լինի: Յես այդ մասին ուղում եյի հարցնել նախապէս՝

1) Պարթենոնը յեզնէ է Աթենքի Պալլաս կըզմ գեցուս տաճարը,
հն հանձնած հարտարգետութեան լավագոյն հաշարմանը:

Նեմոյին, թեկուզ զբաւ համար հարկաւոր լիներ հանել պղծեմ
սաղափարտը, վորէ մեջ գերի յեր մնացել իմ գլուխը:

Սակայն նախապես նեմոն ինքը մտածեցաւ ինձ: Կասեալով
ու վերջնելով մի կտոր կապիւն, նա մտածեցաւ քաղաքի սե ժայ-
ւին և ժակագրեց միայն մի բառ, — «Աստուծոյն»:

Ուղեցիւ միջով կարծես կայծակ անցաւ: Պլատոնի²⁾ Աս-
լանախղան, Ասլանախղան, վորի գոյութիւնը ժխտում էին՝
Որդեկը, Պարթիբուսը, զ'Ամիլիէ, Մայլարբենը, Հումբուրտը,
կարծելով, վոր այդ շքացած մայր-ցամաքն ուրիշ բան չե,
բայց յիմե մի գեղեցիկ առասպել: Ասլանախղան, վորի գոյու-
թյանն ընդունում էին՝ Պղինձուսը, Ամիան Մարցելլինը,
Տերուսիլիանը, Ենգելէ, Շիրբերը, Տուանֆորը, Բյուֆոնը, զ'Ա-
վեզանը, այդ Ասլանախղան գոյութեւ կը իմ աշխարհի ստալ,
պահպանելով իրեն վիճակիւն կասասարտօրէ հեռեքը: Յեղ
արտաւ, ահա թե ուր կը այդ ջրասույզ յերկիրը, վորի մա-
սին գիտեցին միայն այն, վոր նա գտնուում է Յեղարտայից
դուրս, Ասիայից ու Լիբիայից³⁾ դուրս, Հերկուլեսյան սյունե-
րից⁴⁾ այն կողմ, և վոր այդ յերկրում բնակիւն կը ստանանե-
րի հարցնելը, ստանաների, վորոնց զեմ հասկարբան հույ-
ները ձեռնարկում էին իրենց ստալին պատերազմները:

Պլատոնի սարեղբրութիւններում պահպանուել է այն հերո-
սական ժամանակիւն մեծ գործերի նկարագրութիւնը: Ահա թե
Ասլանախղայի մասին ինչ է ստալան Տիմեոսի և Կրիտիոսի խո-
սակցութիւն մեջ. —

Մի անգամ Սողոմը գլուխը կը անում Սախի մի քանի իմաս-
տուն ձերանիների հետ: Սախը քաղաք կը, վոր զեմ այն մա-
ժանակ ութը հարյուր տարւաւ անցաւ ուներ, իսկ այդ սպա-
ցուցում կը նրա տանարի սրբոցան պատի վրա յեղած փոր-
գութիւններով: Այդ ձերանիներից մեկը Սողոմին պատմեց
մի ուրիշ, Սախից ամելի հին քաղաքի պատմութիւնը: Այդ
քաղաքը, վոր ինքը գարի ընթացում գոյութիւն և ունեցել,
գրաւիւն և ժառանգ ամերիւն և ստանանների ձեռքով:

— Ասլանախղան, — պատմում կը ձերանին, — սպրում
էին մի հակաբան ցամաքում, վոր ամելի մեծ կը, քան Ա-
սիան և Աֆրիկան միասին վերջրած, և գրաւում կը հյուսիս-

2) Պլատոնը (427—348 թ. մեր առեւտուգ. ստալ) հանգան փիլիսոփա
իւր:

3) Արիւն — Աֆրիկայի հին անունը:

4) Հերկուլեսյան սյունեք — Քրիստոսարի ժայնի հին անունը:

Stalactites in the cavern of the

ինն շաշնութան սասնեղիւս յերորդ և քառասուներորդ սասնեղան-
ներէ մինն ընկած սարսմությունը: Ասլանաների էլ յանություն
նր սարսմովում եր նույնիսկ Յեղիպոսոսի վրա: Նրանք ուզում
էին իրենց յենթարկել նաև Հելլադան¹⁾, սակայն ստիպված
յեղան նահանջել քաջարար զիմազրոզ Հելլենների առաջ:

Սակայն սեղի ունեցաւ կատասարֆը՝ Հեղեղումն ու յերկ-
բաշարժը:

Բազական եր մի որ և մի զիշեր, վոր յերկրիս յերեսից լը-
քանար Ասլանաիդան, և միայն նրա ամենարարժք զազաթները՝
Մազերան, Ալորյան կզգիները, Կանարյան կզգիները, Կա-
նաչ հրամայանի կզգիները մնացին սվկիանոսի մակերևութին...

Անա այն պատմական Հիշողությունները, վոր ուղեղիս մեջ
արթնանացրեց նազազեա նեմոյի գրած բառը: Այսպես ուրեմն,
բարան ինձ աբոր նեանց այդ չքացած ցամաքի լեռներից մեկի
զազաթը, թույլ սվեց մեռցով շոշափել բազմառաջար սարիներ
զայություն ունեցած շենքերի սվերակները: Յես քայլում եյի
այն հողի վրա, ուր քայլել էին յերկրիս առաջին բնակիչները:
Ի՞մ կռիվների արեւնադաս ներբանների տակ շրխում էին այն
կենդանիների կմախքները, վորոնք ամենաճին, Հեռավոր ժա-
մանակներում սպրել էին սբջ ծառերի հովանու տակ, ծառեր,
վորոնք արզեն հազարամյակների ընթացքում քնած էին քարե
քնով:

Այի, սխա՛ս, վոր յես ժամանակ շունչի, թե չե կիշնեյի
լեռան սեղ լանջով և ծայրեծար կանցնեյի այդ հսկայական
ժայռ-ցամաքը, վոր հովանորեն մի ժամանակ միացնում եր
Աֆրիկան և Ամերիկան: Յես կայցերէյի նրա բուրբ քաղաքները,
վորոնք զայություն են ունեցել ջրհեղեղից առաջ, կտուցովել ե-
յին հարյուրամյակներ սպրոզ հսկաների մեռցով, վորոնք այն-
պիսի վիթխարի ուժ են ունեցել, վոր նրանց կտուցած շենքերը
բազմառաջար սարիներ զիմազրում են ջրի սվերիչ ներգործու-
թյան... Գուցե կգա մի որ, յերբ անկատարի²⁾ պրոցեսը նորից
ջրի յերեսը կբարձրացնի ծովի հասակում թաղված այդ սվե-
րակները: Չե՞ վոր մեզ հարանի յեն սվկիանոսի այդ մասում
զործող մի ամբողջ շարք հարաւիները: Քիչ չեն այն ծովազը-

1) Հելլադան — Հին Հունաստան:

2) Յերկրի կեղտի սեղալուծի, յերկրաշարժի պրոցեսը:

նացները, վարանք նշել են այդ անհանգիստ ջրերում իրենց հա-
վերը ցնցող ուժեղ յերկրաշարժերը: Վստանք լսել են դաշխացած
առքերգի պայտերի խուլ ազժուկը, մշուսները՝ նկատել են ջր-
րի վրա լողացող հրաբխային մոխիրն ու փայլն: Մեր մուլարա-
կի այդ ամբողջ մասը, մինչև հասարակածը, հրաբխային ու-
ժեղ գործունեության ընտանիքն է: Մ՛ի գիտն, գուցե և խ-
կապես հետազոտող սուղադարձ լավայի շերտերը, վոր հունարա-
կի մայթքամերի հետևանքով մեկ-մեկու վրա յեն կուտակ-
վում, հրաբխային լեռների գազաթխերը նորից դուրս կրերեն
ովկանուսի յերեսը:

Այն ժամանակ, յերբ յես անմասուր եյի յեղեւ այդ ցնոր-
ներին, միամտանակ աշխատելով հիշողութիւնս մեզ սուղադրել,
այդ հոյակապ անասրանի թւոր մանրամասնութիւնները, նա-
վապես նեմոն երասուցի մեզ ընկած, լուս կանգնել եր ու հնմ-
վեղ ջրիմուռներով ծածկված սյան վրա: Արդյոք նա չքացած
սերունդների մասի՞ն եր մասմում: Արդյոք ինքն իրեն հարց
առայի՞ս եր սուղապ սերունդների թախտի մասին: Թե՞ այդ ա-
րարինակ մարդը, վոր ասում եր մամանակակից աշխարհը,
այտուկ եր գալիս, վորպեսզի սուրբ հնարարյան մարդկանց
կյանքով: Ի՞նչ ասես վոր յես շեյի սա, վորպեսզի իմանայի
նրա մտքերը:

Մի ժամվա շտի մենք մուցինք այնուկ, գիտելով ընդար-
ձակ հարթափայրը, վոր լավայի մայթքող հեղեղներով լուսա-
վորված եր այնպես պարծառ, ինչպես յերկիրը լուսավորվում և
արևով: Կեսն լամբերը յերբեմն ցնցվում եյին գետնի սակ
լավայի յետարուց: Զրի միջից պարզ լավում եր անեղ ու վեհա-
պանծ մի խուլ ազժուկ:

Այդ թուլեյին լուսնի հասարակները թափանցելին ջրի
շերտերը և մի պահ լուսավորելին ջրառույզ ցամաքը: Անկարե-
լի յե խոտերով արտահարել այդ անասրանի ցնցող սուղադ-
րութիւնը: Նավապես նեմոն հանկարծ հետացով սյունից,
վերջին անգամ գիտեց անմարչամիր հարթափայրը և սուղ ինձ
նշան արով, վորպեսզի հետևեմ իրեն:

Մենք արագ իջանք սարից: Հնեց վոր մենք դուրս յեկանք
անխացած անասուից, հեռվում յես տեսա ճշտութիւնս լու-
սարմակը, վոր լողչողում եր սասուցի նման:

Նախօրոք քաջից ուղից զեղի լուսարձակը: Մենք վերագարձանք նախն ախն ժամանակ, յերբ արչալույսի ստալին նապայթները լուսափրկեցին հարկանք:

ՏԵՍԵՐՈՐԻ ԳԼՈՒԿ

Ս Տ Ո Ր Զ Ր Յ Ա Լ Ա Ն Ք Ե Ր

Հետևյալ սրբ, փետրվարի 20-ին յես շատ ու: արթնացան Գիշերային դրասանքն ախոսեա եր հոգնեցրել ինձ, վոր զնեցի մինչև ժամը աստեմեկը: Յես արտա հազմեցի և ժառ սաշոն: Յես անհամբերությամբ ուզում էյի իմանալ ճշտութիւնս ընթացքի ուղղությամբ:

Համարտաստիտան պարագաներն ինձ ցույց տալին, վոր նախը շարունակում և ընթանալ զեղի հարսով, մեկ ժամում զրտան մղան արագությամբ և հարշար մեար խորությամբ:

Կոնակը մասով սաշոն: Յես նրան պատմեցի մեր գիշերային դրասանքի մասին: Արչ ժամանակ բացվեցին լուսամուտաների փեղկերը և նա կարողացավ տեսնել ջրասույզ ցամաքի մի մասը:

Ճշտութիւնս ընթանում եր Աստուծոյ զայի ճշտեցն ընդամենը սասը մեար բարձրության վրա: Նախը սլանում եր ինչպես սպասարկել, վորին յերկրի վրայով տանում և քանին: Մակայն ալիլի նիշտ կլիններ մեր սպասարությանները համեմատել նեղընթաց զնացքի ախն նանտարհորդների սպասարությանների հետ, վորոնք վաղանի լուսամուտից գիտում են իրենց առիկից անցնող տեսարանները:

Մենք տեսնում էյինք ժայռերի, անտառների, թփուտների ֆանտաստիկ ուրվագծերը: Դրանք բուսական աշխարհից գարձել էյին հանքային աշխարհ: Մենք տեսնում էյինք քարակույտներ և ընեքերի փշտակներ, վորոնք ծանկզմա էյին սոցիալականների, անեմաների, ջրմուտների գորգերով, վերջուպես, տեսնում էյինք շաղախի կուտեր, վոր ստորերկրյա կրակի գործունեյության համբ վկաներն էյին:

Ախն ժամանակ, յերբ մենք տեսնում էյինք այդ սարքիմակ պատկերները, վորոնք լուսափրկում էյին ճշտութիւնս լուսարձակների նապայթներով, յես Կոնակին պատմեցի սաշոնների և Աստուծոյ զայի մասին, վորի գործությանն այժմ բարձրովին անվիճելի յեր ինձ համար: Մակայն Կոնակի ուշապ-

բութբանը կենտրոնացած էր ինչ-վոր մի այլ բանի վրա. նա ինձ շտապ էր անհետադրեցրությամբ: Եւստով յես հասկացա, թե ինչով է բացատրվում նրա անտարբերությամը դեպի պատ-
ժապան այս մեծ առեղծվածը: Հիբամփի, մեր առջևից սլանում էլին մկները, իսկ յերբ Կոնսեյը մկներ էր տեսնում, բուրբ ճշտ-
գերով անմտաուր էր լինում դատակարգման և մնացած ամ-
բողջ աշխարհը նրան այլևս չէր հետադրեցրում: Ինձ այլևս գո-
չինչ չէր մտած անել, զան դադարեցնել պատմությամս:

Մտեալն Աստուածայն ուղիքանուսի մկներն այնքան ել չեյին տարբերվում մյուս ուղիքանուսներում մեր տեսած մկներէց: Գը-
բանք էյին՝ հակադաս կասովմկները, վորոնք ունեն հինգ մետր յերկարության և մկանունքների այնպիսի ույթ, վոր կտ-
բող են դուրս թուշել ջրէց. շանամկների զանազան տեսակները, վորոնց թվում կանաչադույն և կապույտ յերանգավորումով մի շանամուկ, վոր ունի աստեղիկազ վոսանալով յերկարության և սուր, յետանկյունամե ստամներ: Ենորհիվ իր գույնի, վոր նման է ծովի ջրի գույնին, նա գրեթե անտեսանելի յե ալիքների մեջ: Այստեղ վային նաև մուգ-գարշիկադույն մկներ. զուգավոր մկներէից ցեղից, թուռափներ, վոր նման էյին Միջերկրական ծո-
վում մեր տեսած թառափներին, սաղամկներ՝ յերկար ու վո-
զանե դնչով, բաց-կիմամանազույն մարմնով և մուգ-կիմամ-
նազույն, լախակի շերտերով: Այս մկներն իսկական սկերի նը-
ժան դարարվում էյին ջրում:

Վասկրաշտա մկների թվում Կոնսեյը նկատեց ծովային վի-
շապները, վորոնք կոչվում են նաև ծովային կարփեններ և թու-
նավոր մկներ են համարվում: Իսկապես, վիշապի մեջքի ու
դիտի վրա զանգուղ փշերն ունեն յերկուսական սկտիկ. յերբ փշ-
չերը խրվում են թշնամու մարմնի մեջ, թուժավոր շարժունքն
այդ սկտիկներով լցվում է վերջի մեջ: Վիշապների մեջքը կի-
նամանազույն է, վորտուայնը՝ սպիտակավուն, իսկ մարմնի
մնացած մասերը՝ գորշ-կարմիր: Վիշապի ամբողջ մարմնը
ծածկված է թուխ, անորշ թներով: Այնուհետև Կոնսեյը տեսավ
հիամայի վոսկեզույն մակընթեր՝ կապույտ յերանգավորումով,
դեղեցիկ թրանիկներ, լուսամակներ կամ լամպրեղներ, վորոնք
նման են սկավտուակների և զարմամայի գեղեցիկ գույն ունեն.
Վերին կողմը կապույտ է, կողքերը՝ մանիչակադույն, վորտ-
ուայնը՝ վարդազույն, իսկ լողաթևերը՝ կարայնային-կարմիր
գույնի:

Սակայն, նախելով ծավալին կենդանիների առջ ցանապան ներկայացուցիչներին, յես միևնույն ժամանակ զմայլվում եյի Ատլանտիդայի հարթավայրերով: Յերբեմն ծովի հասակի թա-
հան սակարթությանը ճնտուտիւտանս ասխարհ եր շափաղո-
րել էր արագությանը: Առջ գեղջում նավը խնկական մկան
հարակությամբ անցնում եր սասրջրյա նրբանցքներով: Յեթե
բլուրների շարքերինթան անանցանելի յեր լինում, նավը, ինչ-
պես ողապարիկ, բարձրանում եր ջրի վերին շերտերը, և ցտ-
կելով խոշորագոտի վրայից, կրկին շարունակում եր էր արագ
վազքը, մուլով հասակից մի քանի մետր բարձրության վրա:
Այս անգամ մեր անապարհորդությանը մի հանելի գրոտանք
եր և նման եր ողապարիկով կասարվող գրոտանքին, սակայն
վերջինից ասարթելում եր նրանով, վոր մեր արագարիկը
չենթարկվում եր զեկազարի մեռչի յարաքանչյուր շարժման:

Կեսրից հետո, ժամը մաս շորին հետզհետե սկսեց փոխ-
վել հասակը, վոր ծածկված եր տիզմով և ցարացած վուսնե-
րով: Այնուհետև հասակը մեծ մասամբ ցարքարոտ եր, ծածկը-
ված եր շեղագարով, հրարիային սուֆով, սաւած լավայով և
որտիզարով: Յես մասնեցի, վոր ըստ յերևույթին հարթա-
վայրը վերջանում և և աշտեղից սկսվում են լինաս վայրերը:
Արդարև, շուտով հարավում յես սեսա մի բարձր լեռնալիթա,
վոր ըստ յերևույթին բուրբուխ անանցանելի յեր, քանի վոր
լեռների գագաթները հավանորեն բարձր եյին ովկիանոտի մա-
կերևույթից: Առջ կամ ցամաքի սփն եր, կամ մի վորևե կըզ-
դու, գուշե կանաչ հրանդանի կամ կանաչյան կըզմներից
մեկի սփը: Վորովհետև վերջին որերում ասաղարայտական զի-
սաղությունները յեյին նշանակվում ցարանդի վրա, հնարա-
վոր թ, վոր առջ գիտամբ եր արվում, յես յեյի պատկերա-
ցընում, թե մեծք վորտեղ ենք գտնվում: Այսպես թե ասպես,
յես կարծում եյի, վոր սալանտների մայր-ցամաքը վերջանում
և առջ գրանիտե պարսպով, իսկ մեծք տեսանք մայր-ցամաքի
միայն մի փոքր մասը:

Յես իմ գիտաղությունները շարունակեցի նաև գիշերը:
Կանակը գնաց էր սենյակում քնելու և յես սալանում մեկակ մը-
նացի: Դանդաղեցնելով էր վազքը, ճնտուտիւտանս լողում եր
հաղիվ յերևացող մասախմների վրա, յերբեմն զիչ եր մուռ
գիպչեր նրանց, կարծես պարսաւովելով կանո սունել, յերբեմն
եզ գուշա եր գալիս ովկիանոտի մակերևույթը: Առջ բարձրներին

չրի բարակ շերտի միջից յետ տեսնում եյի մի քանի պայծառ համաստեղութայիններ և մասնավորապէս այն հինգ կամ վեց աստղերը, վարանք փայլում են Որիանի մայրում:

Յետ դեռ յերկար ժամեր կանցկացնելի լուսամուտի մաս և կզմայլվելի մովի ու յերկնքի զեղեցկութայիններով, յեթե հանկարծ փեղկերը չփակվելին: Հենց այդ բուրջին ճառագիւտւոյն մասնում եր ուղղաբերքն պարապին: Քե նազն ինչպէս եր անցնելու ախտակից, յետ այդ շնչի կարողանում պատկերացնել: Հարկաւոր յեղով վերադառնալ սենրակս: ճառագիւտւոյն շեր շարժում: Յետ քննելի, հաստատ փորշելով շուտ վեր կենալ:

Սակայն հետեյալ աստիճանը յետ արթնացաւ միայն ժամը մաս ութին: Յետ անմիջապէս մաս աւելն: Մտաշտփը ցույց եր տայիս, վոր ճառագիւտւոյն լողում և ավելիանալի վրայով: Սակայն այդ մասին յետ կարող եյի գլխի ընկնել նաև տարատարածակից լավող վտանգաներից: Մյուս կողմից պետք և ասել, վոր նազը բարձրովին շեր սրտում, մի քան, վոր անխուսափելի յե ավելիանալի վրայ լողալու ժամանակ:

Յետ մասեցաւ դանակին: Դանակը քայ եր: Բայց ցերեկվա պայծառ լույսի փոխարեն, վոր յետ սպասում եյի, ինձ չբնորոտում եր թանկեր խաւարը: Վո՞րտեղ եյինք մենք: Մի՞թե յետ ամբողջ քանակոյս ժամ քնել եյի և հիմա գիշեր եր: Վո՞չ, յերկնակամարում վոր մի աստղ շեր փայլում և աստատարակ գիշերը յերբեք այդչափ խաւար չի լինում:

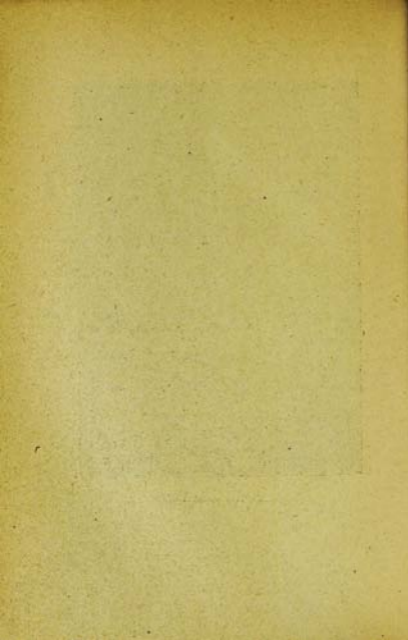
Յետ լզխտելի ինչպէս հասկանալ այդ բողբոբ: Հանկարծ խաւարից ինձ կանչեց մի մայն:

- Արդ դո՞ւք եք, պարան պրոֆեսոր:
- Հը՛, նախապէս Նեմա, վորան՞դ ենք մենք դանդում:
- Դեմնի սակ, պարան պրոֆեսոր:
- Դեմնի սակ, — գոչեցի յետ, — և ճառագիւտւոյն շարունակում և լողալ:
- Նա միչա լողում և:
- Բայց... յետ վորինը շեմ հասկանում...
- Մի քանի բարե համբերեցեք: Հիմա լուսաբանակը կզտաւթի և գուք ամեն ինչ կհասկանաք:

Յետ նաեցի լուսաբանակի աշտարակին և սկսեցի սպասել համբերութայնք: Մտաւորն ախտան թանկեր եր, վոր յետ շնչի տեսնում նույնիակ նախապէս Նեմային: Սակայն, զեղի վերև

Առաջինը գործնական

նախելով, յես տեսա ինչ-Վոր ազոտ մի ցուծ, ինչ-Վոր կիտա-
լույս, Վոր թափանցում եր մի կլոր անցքի միջով: Այդ բուսական
վտակեց լուսարձակը և կիտալույսը շքացավ նրա կուրացուցիչ
լույսի մեջ:

Յերբ աշխրա ընտելացան լույսին, յես սկսեցի գիտել
լուսը:

Վնասախիլունն անշարժ կանգնած եր ծովափի մաս, Վոր
Հիշեցնում եր մի վարակ նավահանգստի ստափնյա մասը: Սուր-
ջրյա նավը գտնվում եր մի լճի վրա, Վոր բուր կողմերից
լրջապատված եր քարե պատով: Լճի շտափիցը հալաասար եր
մտաավորապես յերկու մղոնի, հետևաբար լրջաղիծը պետք և
լիներ վեց մղոն: Լճի մակարդակը նույն բարձրությունն ուներ,
ինչ Վոր ովկիանոսի մակարդակը, քանի Վոր այդ լինն անապ-
ման պետք և ժխացած լիներ ովկիանոսին: Ասեմք դա հաստատ-
վում եր նաև խաաշափի սովյալներով: Բարձր ժայռերը կախ-
ված եյին լճի վրա և վերևում, հինգ հարյուր կամ վեց հարյուր
մետր բարձրությամբ կաղմում եյին մի հսկայական գմբեթ: Այդ
գմբեթի տեկնաբարձր կեսում քացված եր Հենց այն անցքը,
Վորտեղից անցնում եր՝ ազոտ լույսը, ըստ յերևույթին արևի ճա-
ստապայթների ցուրը:

Նախքան յես կսկսեյի ուշադրությամբ գիտել այդ հսկայա-
կան քարանձավի ներքը, նույնիսկ նախ քան կզբաղվեյի այն
հարցով, թե արդյոք ընակա՞ն եր այդ քարանձավը, թե՞ մարդ-
կային մեռներով արհեստականորեն ստեղծված, մտանցա նավա-
պետ նեմոյին և հարցրի.

— Վորտե՞ղ ենք գտնվում:

— Հանգած հրարուխի Հենց կենտրոնում, Վոր մի վարակ
ստաբիլիքյա ցնցման շնորհիվ լցվել է ջրով, — սրտատխանեց
նավապետը: — Այն ժամանակ, յերբ դուք քնած եյիք, պարոն
պրոֆեսոր, Վնասախիլունն այս ծովալճակը մտավ մի ընակած
ջրանցքով, Վոր անցնում է ովկիանոսի մակերևույթից ստաբ
մետր խորության սակ: Սա Վնասախիլունի նավահանգիստնե-
րից մեկն է, Վոր հաստատուն է, հուսալի, անհամես աշխրից
հետու և պաշտպանված թե բուր կողմերի քամիներից: Մեր
մայր-ցամաքներում և կղզիներում ցույց տվեք թեկուզ մի նա-
վահանգիստ, Վորը կարողանար նախ այնպես հուսալի կերպով
պաշտպանել փոթորկի կատաղությանից, ինչպես այս քարան-
ձավը:

— Արդարեւ, — սասցի յես, — դուք այսակն թուրքովն զերծ եք վտանգներէց, նախապէս նեմո: Ի՞նչը կարող է մեկ սպաննալ այսակն, համարած հրաքուտի ընդերքում: Սակայն սասցեք, ինձ ժխտն թվա՞ց, թե իբրք տեսա մի անոց շարանաւթի կամարում:

— Այո, դա հրաքուտի յերթեմէն խամարանն է, վարակից դուրս են ժայթքել լավան, ծնմբի գոլորշիները և բոցի սյունները: Իսկ այժմ այդ անցըը նրա համար է, վոր իմ նախահամ-
զըստին ժառանգարարի աթ թարմ, կենարար ողբ, վորով մեծը շնչում ենք:

— Սա ի՞նչ հրաքուտի է:

— Այս հրաքուտիը դամբում է ուղիքանասի այս մասի անհա-
մար կղզիներից մեկի վրա: Անցնող նավերի համար սա ժխտն ծովից դուրս ցցված մի ժայռ է, իսկ մեկ համար՝ աշխարհ-
ւումս ամենասպառնալ նախահանդիսալ: Յես պատահմամբ եմ հայանարեքել այն և այդ պատահականությանը մեծ ծառայու-
թյան և ժառանգել ինձ:

— Մի՞թե չի կտրելի այս եղ ի՞նչն խամարանի անցում:

— Այդ անկարելի չե երևա այնպես, ինչպէս ինձ համա-
անկարելի չե այսակից թարմանալ խամար: Ի՞նչ: Մտառվարու-
ղես հարչուք վտանաշարի դեպի վեր կտրելի չե թարմանալ պա-
տերի վրայով, իսկ սովելի վերե պատերը թերթում են ու կա-
մար են կտրում, այնպես վոր այլևս թարմանալ թուրքովն անկարելի չե:

— Յես տեսնում եմ, նախապէս, վոր բնությանն ամենուրեք ուղիքանսն է գալիս մեկ: Այս ստորերկրյա լեռն գուք սպա-
հով եք ամեն մի վտանգից և վոր վորքի անհամեսա այցելությու-
նը չի վտանգեմէ մեկ: Սակայն մեք ինչի՞ն և պետք այս սպա-
տարանը: Զե՞ վոր ճնտուտիւտալը նախահանգութի կարիք չի
զգում:

— Վա՛ր, պարան սրտփնար, բայց ճնտուտիւտիմն հարկա-
վոր է երկհարակամության, վոր շարժի, ժարակոցներ, վոր
եղեկարական եներգիս արտազրփի, նաարիում, վոր սեփնն այդ
ժարակոցները, անուի, վոր նաարիում սասցփի, հանքեր, վոր
շարանուի հանթի: Այսակն ծովը կլանել և ամբողջ անասաներ:
վորոնք անել են յերկհարակաման անհիշելի ժամանակներում,
շարացել են, գարեկել շարանուի և ինձ համար հանդիսանում
են վտանգիքի անուպառ պահեսա:

— Հեռաւարտք մեր նախատիներն այստեղ Հանքախորնե՞ր են դասնում:

— Բոլորովին ներս է: Այս Հանքերը գտնվում են ջրի տակ, ինչպես և Նյուէլեաւայի ստիաւորերը: Սկաֆանդրեր հազած, ժուռնը և բաւը մեռնելին, իմ նախատիներն այստեղ սնուխ են հանում, աղասելով ինձ աղ սնուխը ցամաքի Հանքերից ստանալու անհրաժեշտութեանից: Յերբ յես նաորիում ստանալու համար գտնում եմ քարանուխը, խառնարանից բարձրացող ծուխըն այս սարին զործող հրաբուխի տեսք է առաջա:

— Արդյոք յես կանան՞ժ, թե մեր նախատիներն ինչպես են սնուխ հանում:

— Վաշ, այս անգամ չեք տեսնի, վարովհետև յես շատաբար եմ շարունակել մեր ստորջրյա աշխարհաշուքի համապարհորդութեանը: Յես կաւածանախակվեմ նրանով, վոր կվերցնեմ այստեղ պահած պատրաստի նաորիումի պաշարը: Հենց վոր մենք վերցնենք աղը պաշարը, ախի՛նքն վոշ ուշ, քան մեկ որ հետս դարձալ համապարհ կընկնենք: Այս պատճառով, յեթե դուք ուզում եք ծանոթանալ այս քարանձաւի հետ և պատել ծովային լճի շուրջը, ապա ոգտվեցեք այստեղ մեր կանդ առնելուց, պարտն պրոֆեսոր:

Ենորհակարութեան հարմելով նախապես, յես դնացի վերցնելու ընկերներին, վորանք դես դուրս չեյին յեկել իրենց սենյակից: Յես նրանց առաջարկեցի հետևել ինձ, առանց ստուգու, թե վորտեղ ենք գտնվում:

Նրանք բարձրացան տախտակածած: Կոնսելը, վոր սովորաբար վոշնի վրա չեք դարձանում, միանգամայն բնական գտավ, վոր քնել եր ջրի տակ և արթնացել ստորերկրյա վալլում: Ինչ վերաբերում է Նեղ Հենդին, նա հետաքրքրվեց միայն մի բանով՝ աղալոք ի՞նչ կարելի վորակ յեղ գտնել այս քարանձաւից դուրս դալու համար:

Նախաձայնից հետո, առավորյան ժամը մոտ տասին մենք իջանք ասիլ:

— Ահա մենք կրկին ցամաքի վրա յենք, — ասաց Կոնսելը:

— Սա ի՞նչ ցամաք է վոր, — աւարկեց կամաւացին, — բացի գրանից, մենք վոշ թե ցամաքի վրա յենք, այլ ցամաքի տակ:

Լճի և քարանձաւի պատի միջև գտնվում եր ավազոտ յեղերը, վորի ամենաբաւն տեղը կլինեք հինգ հարյուր գոտնա-

շտիկի վառ սովի: Այդ սովազուս յեղերքով հեշտությամբ կարելի չէր պատել ստորոջ ընէ շուրջը:

Քարանձավի պատի ստորոտում զտասային վիճակում թափված էյին հրաբխային կոշտեր, ժայռերի փլվածքներ և պեղզայի հեկարական կտորներ:

Ստորերկրյա կրակից հաղված և սաղա նստած այդ քարերը դուրսդուրին փայլ էյին արձակում ճնտարտիւտան լուսարձակի լուսի սակ: Փայլաքի փոշին, վար բարձրանում էր մեր քայլերից, անթիվ ու անհամար լուսատուիկների մեով թռչում էր դեպի բոլոր կողմերը:

Ընէ յեղերքը բարձրանում էր ստախնամած, հիշեցնելով սանդուղքի ստախնամները, սակայն մենք լքայում էյինք մեծ գլուխությամբ, վարովհասե քարերը վաղնչով կզամ շէյին մեկմեկու և շարժվում էյին մեր վտանների սակ:

Այդ վիթխարի քարանձավի հրաբխային ծագումը հաստատվում էր ուղղակի ամեն մի քայլախիտում:

Յես դրա վրա հրավիչեցի թմ ուղեկիցների ուշադրությամբը:

— Այդչոք դուք պատկերացնում եք, թե այս քարանձավի ներսն ինչպիսի տեսք ուներ այն ժամանակ, յերբ լիքն էր յուսացող լավայով, յերբ այդ հրեղեն հեղուկի մակարդակը հասնում էր մինչև լեռան խոռուարանը, ինչպես հաղված մետաղը՝ Շայցում:

— Ետո լավ եմ պատկերացնում այդ, — պատասխանեց կոնսելը, — սակայն այդչոք պարունը չի՞ ստի մեղ, թե ինչու չէր դադարել հաղված պրոցեսը և ինչպես է պատահել, վար հրաբուխի յիկացած խոռուարանում այժմ հանդիսա ծվում է լուրը:

— Ամենից համոզականն այն է, կոնսել, — խապցի յես, — վար դրության այդ փոփոխությամբը տեղի չէ ունեցել յերկրաչափի սողեցության սակ, վարի հետևանքով յետան շամլում ստախացել է նեղջվածք, հենց այն վեղջվածքը, վարի միջով ճնտարտիւտանց անցավ այս քարանձավը: Նույն նեղջվածքի միջով Աստանայան ովկիանտի լուրը հասել է հրաբուխի կենտրոնական տեղը: Արտեղ կրակի ու ջրի միջև պետք է վար տեղի ունենար սարսափելի գտնեմարա, վարը վերջացավ ջրի հալթությամբ: Այն ժամանակից յերևի շտա դարեր են անցել, և հեղեղված հրաբուխը դադանել է յստորերկրյա խաղաղ լին:

— Լքաշալի, — Հայաստանից Նեղ Լենգը, — յես ընդու-
նում եմ մեր բացառութիւնը, բայց անկեղծորեն ցախում եմ,
վոր այդ անցքը, վորի մասին զիչ առաջ դուք խոսում եյիք,
պարան պրոֆեսոր, դանխում և ծովի մակերևութից ցածր և
վոչ թե բարձր: Մեղ Համար մեծաւ յե, յեթե Հակոտակը լի-
նէր:

— Դուք մտածում եք, Նեղ, — առարկեց Կոնսելը, — վոր
յեթե այս ջրանցքը սասրերկրյա շէներ, Վաստակուարը չեք
կարողանա մանել այստեղ, և այդ դեպքում ջրանցքից մենք վոչ
մի ոչուս չեյինք ունենա:

— Սլ լխոսելով ախ մասին, վոր այդ դեպքում Հրարուին
եչ գործելիս կլինէր, — ալիւայցրի յես, — մեր ափսոսանքն
ի դուք և, Նեղ Լենգ:

Մենք շարունակում եյինք բարձրանալ: Աբահեար դառնում
եր ալիւի գտնիթափ և նեղ: Խորը Հեղձիւմընները խոյընդուս ե-
յին Հանդիսանում մեր համապարհին, և մենք սախալամ եյինք
թուչել գրանց վրայով:

Յերբեմն արահեարի վրա փլված եր լինում վորևե ուղղա-
րերձ ժայռի մի մասը և մենք փոխում եյինք մեր համապարհը,
անցնում փորերիս վրա աղալով, շարեթաթ մաղլցելով: Սա-
կասն Կոնսելի հարակութիւն և Նեղ Լենգի աչի շնորհիվ մենք
Հաղթարարում եյինք բուր խոյընդամները:

Մտտալորապես յերեսուն մեար բարձրութիւն վրա Հողի
բուսլի փոխիւց, բայց քայլելու Համար այն դարձալ անհար-
մար եր: Այստեղ փրփրաքարերը եւ Հրարիային շնչաքարերը
փոխիւցին սե բաղալաի, վոր մերթ փուլամ եր Հարթ մակերե-
վութիւն և մի զիչ խորղուգորղ եր բալայի ստուած կասրների
շնորհիվ, մերթ բարձրանում եր կանանալոր պրիղմաների մե-
ջով, վոր պարում եյին այնտեղ ցածր կախված կամարը վոր-
պես բնական արաներ, բնութիւն Հարասարապետական արվես-
տի սքանչելի նմուշներ: Բաղալան ժայռերի միջև ոմանում եյին
լախայի ստուած Հոսանքները, վորոնց վրա զանվում եյին կուզ-
բային Հերմաքարերի շերտերը և ծծմբի բայն, անկանոն մեի
մակահասումները: Յերեկվա լույսի Համասարած ու գունտա
հասալայթները, վոր այստեղ թափանցում եյին խառնարանի
անցքից, դժպուսն լուսալորում եյին այդ ժայթքած Հանդանյու-
թները, վորոնք առեկշտ թաղված եյին Հանգած Հրարուիի ըն-
դերքում:

— Հրաշալի, — Հայաստանից Նեղ Լենդը, — յես ընդու-
նում եմ մեր բացատրութիւնը, բայց անկեղծորեն ցախում եմ,
վոր այդ անցքը, վորի մասին զիչ առաջ դուք խոսում եյիք,
պարան պրոֆեսոր, դանխում և ծովի մակերևութից ցածր և
վոչ թե բարձր: Մեղ Համար մեծաւս յե, յեթե Հակոտակը լի-
նէր:

— Դուք մտածում եք, Նեղ, — առարկեց Կոնսելը, — վոր
յեթե այս ջրանցքը սասրերկրյա շէներ, Վաստակուարը չեք
կարողանա մանել այստեղ, և այդ դեպքում ջրանցքից մենք վոչ
մի ոչուս չեյինք ունենա:

— Սլ լխտակելով ախ մասին, վոր այդ դեպքում Հրարուին
եչ գործելիս կէիներ, — ավելացրի յես, — մեր ափսոսանքն
ի դուք և, Նեղ Լենդ:

Մենք շարունակում եյինք բարձրանալ: Աբահեաը դառնում
եր ավելի գտնիթափ և նեղ: Խորը Հեղձփանքները խոչընդոտ ե-
յին Հանդիսանում մեր նամապարհին, և մենք սախալամ եյինք
թուչել գրանց վրայով:

Յերբեմն արահեափ վրա փլված եր լինում վորևե ուղղա-
բերձ ժայռի մի մասը և մենք փոխում եյինք մեր նամապարհը,
անցնում փորերիս վրա սաղալով, շարեքթաթ մաղչցելով: Սա-
կասն Կոնսելի նարպակութիւն և Նեղ Լենդի աչքի շնորհիվ մենք
Հաղթանարում եյինք բուր խոչընդոտները:

Մտտալորապես յերեսուն մետր բարձրութիւն վրա Հողի
բուսյիք փոխվեց, բայց քայլելու Համար այն դարձյալ անՀար-
մար եր: Այստեղ փրփրաքարերը եւ Հրաքիտային շնչաքարերը
փոխվեցին սև բազալտի, վոր մերթ փուլած եր Հարթ մակերե-
վութիւնով և մի զիչ խորզուգորդ եր բախայի ստուած կտրների
շնորհիվ, մերթ բարձրանում եր կանոնալոր պրիղմաների մե-
ջով, վոր պարում եյին ախտեղ ցածր կախված կամարը վոր-
պես բնական արաներ, բնութիւն Հարասարապետական արվես-
տի սքանչելի նմուշներ: Բազալտե ժայռերի միջև ոմանում եյին
լախայի ստուած Հոտանքները, վորոնց վրա զանկում եյին կուզ-
բային Հերմաքարերի շերտերը և ծծմբի լայն, անկանոն մեծ
մակահասումները: Յերեկվա լույսի Համասարած ու գունտա
նառապայթները, վոր այստեղ թափանցում եյին խառնարանի
անցքից, զժպուին լուսալորում եյին այդ ժայթքած Հանգանյու-
թները, վորոնք առեկշտ թաղված եյին Հանգած Հրարուի ըն-
դերքում:

Մտա յերկու հարյուր հիսուն գումանայի բարձրութեան վրա մեր վերելքի շարունակմանը խանդարեց անհաղթահարելի մի խոչընդոտ. այնտեղ զարմանալի պատերը շատ ելին թեքված դեպի ներս, այնպես վոր, հարկավոր յեղով հրատարակել ավելի վեր բարձրանալուց, և մենք շարժվեցինք ցածր կտիված կամարի յերկարութեամբը:

Այստեղ բուսական թաղավորութեանը դեռ իր գնձը վայր չէր գրել մեռյալ բնութեան թաղավորութեան սաղն: Մի քանի թփեր և նույնիսկ մենավոր ծառեր աճել էին զարբերի արանքներում կամ արձաններ էլին գցել պատերի նեղքվածքներում ու խորշերում:

Այստեղ յես տեսա սինձի թփեր, վորոնք արտադրում են խրնոց կնու հյութը, մի քանի վախա, բուրձնալից դուրկ գելիտարողներ, վորոնք, ի դեպ ստան, բոլորովին չեն արդարացնում հումանական այդ անունը, վոր ճշմանակում և արևարույս, քանի վոր արևի հասազայթները յերթեք չէին հասնում նրանց: Վտակնադիվներն աճել էին հիվանդոտ տեսք ունեցող հալվիների սակ: Վերջապես, ըստայի ստան հասնեցների միջև ծաղկել էին մանուշակները, վորոնք այստեղ ևս պահպանել էին իրենց քնքույշ բուրձնալից, վորը, խոտտոմանում եմ, յես ներշնչում էյի մեծագույն հանույքով: Բուրձնալիցը, այդ ծաղկի հոգին և, իսկ ծովային ծաղիկները, արտաքուստ այնքան գեղեցիկ այդ ջրարույանը հոգի չուներ...

Մենք մտանցանք մի խումբ վիշապածուսերի, վորոնք ուժեղ արձաններ էլին գցել ժայռերի միջև: Հանկարծ նեղ կենդր ցատկանչեց.

— Նայեցեք, նայեցեք, փեթակը:

— Փեթակ, — անվստահութեամբ կրկնեցի յես, — չի կարող պատահել:

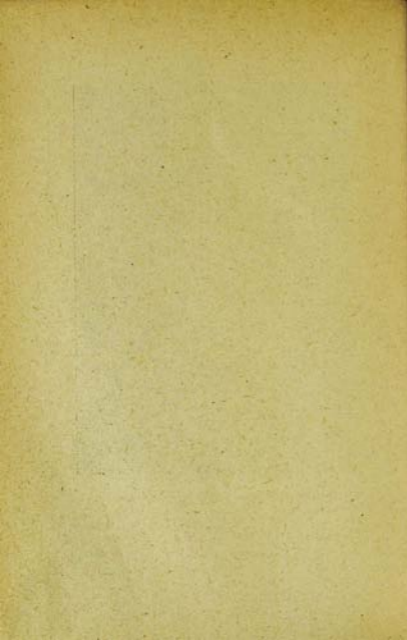
— Հուպա նայեցե՛ք, — սկսում եր կանաղացին, — իսկական փեթակ և իսկական մեղուններով:

Եես ավելի մտանցաւ: Մտանքից մեկի փշտկում իսկուպես վոր տեղավորված եր մեղվանոցը, վորտեղ բզգում էին այդ ջանասեր և հարազատ, թվով մի քանի հազար միջատները, վոր այնքան շատ են կանառյան կղզիներում:

Միանգամայն բնական և, վոր կանաղացին անմիջապես ցանկացավ մեղքի պաշար վերցնել և բոցի նրան ողնելուց, ինձ ուրիշ վայրն չէր մտած անել:

Նկզ ըստ սկզմ զտեղի յանթրկն տեղանք:

Մենք չոր տերևներ հավաքեցինք, որոնց ծծումք խառնեցինք և այդ խառնուրդը վտակեցինք Նեզ Լենդի հրահանի միջոցով:

Մեղուներն արագութեամբ հետացան ծիփից, և յերբ հեռվում լսեց նրանց բզբոցը, Նեզ Լենդն իր համազարհորդական պայուսակը լցրեց մի քանի կիլոգրամ հրաշալի ու թարմ մեղրով:

— Յես այս մեղրը կհասանեմ հացենուց ստացվող ալյուրի հետ և մեզ համար այնպիսի գաթա կպատրաստեմ, վոր ժառանգրը հեռը կուտե՞ք, — հայտարարեց կանազացին:

— Ինչպե՞ս թե գաթա, — ստարկեց Կոնսելը, — դա ուղղակի կլինի մեղրով կարկանդակ:

— Թող լինի մեղրով կարկանդակ, — միջամտեցի յես, — չարժե վիճել: Ամիշի լավ և յեկեք շարունակենք մեր հետազոտութիւր պրտանքը:

Այն արահետի մի քանի կետերից, վորով մենք զնում ելինք, յերևում եր ամբողջ լինը: Ճնտուտիլուտի լուսարձակը պայծառ լուսավորում եր լինը, վորի հայելանման մակերևույթի անդորրութեամբ լեյլին խախտում վոչ ալիքները, վոչ ել քամու շունչը: Ճնտուտիլուտը բոլորովին անշարժ եր: Նավի սախտակամանի վրա և յեզերքում վխտում ելին նավաստիները, վորոնց սև կերպարանքները պարզ ուրվազնվում ելին լուսարձակի պայծառ լույսի տակ:

Այդ ժամանակ մենք հասանք քարանձավի շուրջը յեզած ժայռերի ամենաբարձր մասը: Յես համոզվեցի, վոր այդ հանգամ հրարուխի ներսում մեղուները կենդանական աշխարհի միակ ներկայացուցիչները լեյլին:

Մի քանի գիշակեր թռչուններ նախքան ելին ողում, կամ նստած ելին իրենց քնելում, վորոնք գտնվում ելին ժայռերի դուրս ցցված, ամսառչիկ տեղերում: Դրանք սպիտակ կուրծք ունեցող թռչուններ և սղմկարար ուրուրներ ելին:

Ուղղաթևերն լանջի վրա յես ու սուսը ելին աչմամում հրաշալի և շող արտաները: Դժվար չե պատկերացնել, թե կանազացին ինչպիսի ազաւութեամբ եր նայում համեղ միս ունեցող այդ կենդանիներին և վորքան եր ցափում, վոր հրացանը չի վերցրել: Նա փորձեց արհիւր փոխարինել քարերով և բազմաթիվ անհաջող փորձերից հետո կարողացավ խփել մի խաշոր արոս: Առանց չափազանցութեան կարելի չե ասել, վոր կանազացու կյանքը մի ցտան անզամ մտփից եր կախված լինում, մինչև վոր

նա բանեց Վիթափորփան թուշուհը: Ինչևիցև, աչք թուշուհը բարեհաջող կերպով տեղ գտավ կանաչացոս: Ամենապարհորդական պայտասեղան, մեղքի հետ միասին:

Շուտով մենք ստեղծված յեղանք ափ իջնել, վարժահան աչքն անկարելի յեր անցնել ժայռերը: Մեր վերևում յերևում եր խառնարանի անցքը, վոր ներքևից ջրհորի լայն բացվածք եր թփում: Այնտեղ, ուր մենք գտնվում էինք, կարելի յեր տեսնել կապույտ յերկնքի մի կտոր և ամպերը, վորոնց տանում եր արևաշյան հով քամին: Ամպերը յերբեմն կանոց էլին ասնում խառնարանի վերևում, այնպես վոր կարծես խառնարանից մըշուշանման մուխ եր դուրս գալիս: Այստեղից կարելի յեր վըստահույթյամբ հանգել այն յեղբայրացույթյան, վոր ամպերն այնքան ել բարձր չէին, քանի վոր լիտան գաղաթը ավելիամասի մակերևույթից բարձր եր վոր ավելի, քան ութ հարյուր վտաշաչափ:

Ընի ավազոտ ափը վերադառնալուց հետո յես սկսեցի մտնոթանալ նրա բուսական ու կենդանական աշխարհի հետ: Առաջինի ներկայացուցիչը գորգի նման փռված սամիթն եր, համարյափոր փոքրիկ մի թույս, վոր հրաշալի համեմունք և կերակրի համար: Կանաչը դրանից մի քանի փունջ համարեց: Ինչ վերաբերում և կենդանական աշխարհին, այստեղ կային հազարավոր բազմաանակ յեցզեաֆններ, կրաքներ, ուտքներ և թուր սեսակի ու մեծության կակղամորթներ:

Այստեղ մենք դառանք մի հիմնալի քարանձավ, վորի հասակին փափուկ ամպի մի հաստ շերտ եր փռված: Ժայռերի վրա մաղլցեղուց հոգնած՝ յես ու իմ ընկերները հանույթով մեկնվեցինք ամպի վրա: Ստորերկրյա կրակը հղկել եր քարանձավի պատերը և արանց վրա թողել փայլարի փուշի, վոր փայլում եր ինչպես սպանանդ:

Նեղ լեկը սկսեց թիթիկացնել պատերը, ցանկանալով իմանալ դրանց հաստությունը: Տեսնելով նրա աչք ի զուր ջանքերը, յես շկարդացոս դադել ժպտա: Ատասկցությունն իւարկե նարից պտտվում եր փախչելու շուրջը: Յես հարկաժոր համարեցի հույս ստել Նեղ լեկին և սասցի նրան, թե նավազեա Նեմոն պեպի հարավ և ուղևորվել միայն նաարիումի պաշարը լրացնելու համար և աչք անելուց հետո նա անշուշտ կրկին կըգտանա պեպի հյուսիս, պեպի յեվրոպական ու ամերիկական ա-

Քաղաք 1848 թ. 4-րդ համարը:

փերը: Այդ դեպքում կանաչացին կարող և մեծ հաջողութեամբ կրկնել փախչելու փորձը:

Մենք արդեն մտա մի ժամ ելինք անցկացրել զեղեցիկ զորանմազում: Մեր դրույցը, վոր սկզբում շատ աշխույժ եր, հիմա դրեթե դադարեց: Մեզ տիրեց ինչ-վոր քնկոտ վիճակ: Կարիք չզգալով շատայն զեպի նազը, յես անձնատուր յեղա քնին: Յերապում տեսա, լն՝ վոր յերազները լինում են մեր կամքից ու ցանկութեանից անկախ, վոր յես վարում եմ անձնատուրակ կակղամորթի բուսական կյանք և իմ յերկփեղկ խեցին դանվում և այդ զորանմազում: Կոնսելի մայնը հանկարծ զարթեցրեց ինձ:

— Վեր կացե՛ք, շուտ վեր կացե՛ք, — դռնում եր նա:

— Խնչ և պատահել, — հարցրի յես, նաեղով ավազի վերա:

— Այստեղ չուր և լցվում:

Յես վայրկենապես վտառի յեղա: Մովի շուշն ստանաութեամբ լցվում եր մեր զորանմազը, և քանի վոր մենք կակղամորթներ չեյինք, անհրատեշտ եր ազատվել:

Մի քանի բուպեյում, մենք բարձրացանք զորանմազի կուռքը, վորտեղ չուրը չեր կարող հասնել:

— Խնչ և կատարվում այտեղ, — հարցրից Կոնսելը, — բնութեան վորեւ նոր հրո՞ւք:

— Վաչ, բարեկամս, — պատասխանեցի յես, — առ ուղղակի մակընթացութեան և, սովորական մակընթացութեան, վոր զիչ մնաց նանկեր մեղ, ինչպես Ղաչառք-Սկոտտի վեպի հերոսներին, Մակընթացութեան այս ժամին, զորանմազից զենք բարձրացավ ջրի մակերևութը, և այն անշարժելի որեմքի հետևանքով, վոր իրար միացան յերկու անթներում հեղուկի մակարդակը համասար և լինում, բարձրացավ նաև լնի շուքը: Մենք կարող ենք շնորհակալ լինել, վոր միայն մի զիչ թըղվեցինք: Իսկ այժմ վերադառնանք ճշտաւարիւտս, պետք և փոխենք հազուամերս:

Յերեք զտուրդ ժամից հետո, պտտելով լնի շուքը, մենք մտնեցանք ճշտաւարիւտին:

Նախառիններն ավարտում եյին նատրիումի բնուումը և ճշտաւարիւտը կարող եր իրկույն շարունակել իր հանապարհը:

Սակայն նախապես Նեմոն մեկնելու հրաման չեր տալիս: Արդյոք նա ուզում եր ազատել գիշերվածն, վորպեսպի աննկատ-

էի գուրս գա ստորջրոս անցքից: Միանգամայն Հարաւոր է:
Հետեյալ առաւումն ճշտութիւնսն արդեն գուրս եր յեկել
իր գաղանի նախահանգաւից և լողում եր ցամաքից Հեռու, Աս-
լանայան ուղիքանոսի մակերևութից մի քանի մետր ցած:

ՏԱՆՄԾԿԵՐՈՐՆ ԳՆՈՒՆ

Ս Ա Ր Գ Ա Ս Յ Ա Ն Ծ Ո Վ Ը

Սակայն ճշտութիւնսն շարունակում եր Հեռանալ Յեզր-
պայից: Ստիպում եյինք ժամանակափոքազեա հրատարակել յեզ-
րագրական ամիսը տեսնելուց: Նախապես Նեմոն ուղղութիւնսն
պահում եր զեպի Հարաւ: Մեր եր ամենում նա իր նաւը: Յե-
ղեյի կարողանում արդ հասկանալ:

Այդ սրը ճշտութիւնսն լողում եր Ասլանայան ուղիքանոսի
մի շատ Հեռաքրքիր մասում: Բոլորին Հարանի յե Գալֆըշարեմի,
— ուղիքանոսային այդ սառը Հասանքի պայութիւնսն: Յլորիպայի
ամիսից զա ուղղում է զեպի Եպիցրեբզեն: Սակայն նախ քան
Մեկրիկայի ծոցը Հասանելը, Հյուսիսային լայնութիւնսն ցտտասուն-
չորտեկարդ սաստիկանի մաս այդ Հասանքը թաժանում է յերկու
մասի: Սրանցից մեծն անցնում է Իրլանդիայի ու Նորվեգիայի ս-
փերի մասից, մինչդեռ փոքր Հասանքը դատնում է զեպի Հ-
րաւ, զեպի Ազորյան կղզիները, Հետո թեքում է զեպի Աֆրի-
կայի ամիսը և լայն կիսագագաւոս դարձելով, վերադառնում է
զեպի Ամաիլյան կղզիները:

Այս յերկարդ մասը, ամիւի ճիշտ կլինե՞ր սակն ողակը,
սառը ջրի շերտով շրջապատում է Ասլանայան ուղիքանոսի այն
մասը, վոր կռնում է Սարգասյան ծով և վորը ստան է, ան-
զորք ու Հանդիտա: Այսպիսով Սարգասյան ծովը մի իսկական
լին է Ասլանայան ուղիքանոսում: Այդ ծովի մեծութիւնսն այն-
քան է, վոր Գալֆըշարեմը նրա շուրջը պատում է յերեք տա-
րում:

Իսկապես ստան, Սարգասյան ծովը սարածվում է Ասլան-
աիկայի այն սակրող մասի վրա, վոր ջրասույզ է յեկել: Մի
քանի Հեղինակներ նույնիսկ այն կարծիքն եյին Հայտնում, թե
ծովի վրա լողացող խոտերն անել են այդ շրջան մայր-ցամա-
քի ստախասաններում: Սակայն այդ յենթադրութիւնն այն-
քան ել համանական չէ: Ամենից համանականն այն է, վոր

նույն Գալիլայեանն այլ ջրիմուռներն ու խոտերը Յեզրուպայի ու Ամերիկայի տիւրից բերում և Սարգասյան ծովը:

Այդ և մի շարք ուրիշ հանգամանքներ ստիպել են Կուլուսթուսին յենթադրել, զոր գոյութիւնն ունի Նոր Աշխարհը: Յերբ այլ խիզախ հետազոտիչն անցնում էր Սարգասյան ծովից ջրիմուռներն ու խոտերը գտնադրեցնում էին նրա նավերի ընթացքը, մեծ յերկայւղ պատահուելով նավորդներին, և այստեղ հասարակարգութիւնն ամբողջ յերեք շաբաթ տևեց:

Ահա ինչպիսին էր այդ ծովը, ուր այժմ գտնվում էր ընտուսիլուսը: Այդ մի խնկական մարգագետին էր, ջրիմուռների գորգով ծածկված, այնքան խիտ, այնքան ամուր, զոր նավի ստիկի ծայրը դժգոհութեամբ էր շեղում այն: Այս պատահումով նստապետ Նեմոն, լցանկանալով այդ անանջանելի տեղերում մեքենայի շարժելու կամ վտասվելու վտանգին յենթարկվել, Սարգասյան ծովն անցնելիս ծովը շարունակ պահում էր մի քանի տասնյակ մեար ջրի սակ:

«Սարգասյան ծով» անունը ծագում է իսպանական «ZARZAZZA» բառից, զոր նշանակում է ջրիմուռ: Ջրիմուռները, գլխավորապես լողացող ջրիմուռները կազմում են այդ հարստական ավազանի բուսեղեն ծածկուցը: Քե ինչու ջրիմուռներն այդչափ քանակութեամբ համաքվել են Ատլանտիան օվկիանոսի այդ խաղաղ անկյունում, աչք մտայն քաջասարութիւնն և ստիկ Մորին, «Յերկրապնդի Փիլիսոփայական աշխարհագրութեան» հեղինակը:

«Այդ յերևույթի քայտարութեանը, — ասում է նա իր գըրքում, — քլխում և հանրահայտի փորձից: Յեթե մի բաժակ ջրում տեղադրենք խցանի կտրներ, փոքրիկ սաշեղներ կամ այլ թեթև մարմիններ, ապա պտտենք բաժակը, շուտով կարելի էլինի նկատել, թե ինչպես առանձին-առանձին կտրները համաքվում են բաժակի կենտրոնում, այսինքն՝ ամենից զիշ շարժող տեղում: Մեզ հետաքրքրող հարցի նկատմամբ բաժակի տեղ և ծառայում Ատլանտիան օվկիանոսը, Գալիլայեանը շարժանակի հոտանքն և, Կակ Սարգասյան ծովը բաժակի կենտրոնական կետը, ուր համաքվում են բոլոր թեթև մարմինները»:

Յնա միանգամայն համաձայն եմ Մորիի քայտարութեան հետ: Ինձ հաջողվել է այդ յերևույթն ուսումնասիրել ջրի սակ, այսինքն՝ այնպիսի պայմաններում, զորտեք անմասնելի յեն՝ մյուս գիտնականներին: Մեր նավի վերևում լողում էին բազ-

ճատեանակ ստարկաներ, վարոնք պատած էյին կիսամեծագույն ջրիմուռներով, ծառարներ, վոր փաթարիկը պակել էր Անդերում ու ժարտա ըններում, իսկ Ամաղանի կամ Միսսիսիպի Հասանըը ջնել-թերել էր ովկիանոս. խորասակված նավերի բաղձաթիվ կարներ, — կարճաուրքեր, վողնուցներ, նավի արտաքին ճառեր, վարոնք ախքան էյին ծանրացել իրենց կզած խնջիների շերտից, վոր շնչին յերնում ջրի յերնուր:

Յես լիմ կաակածում, վոր ժամանակի ընթացում կհաստատվի Մարիի մի յալ կարմիրը, թե աջ շաւոր Նյուսիերը, վարոնք յերկար ու միզ գարերի ընթացում կուսակվում են Մարզառայան ծովում, ջրի ներդարմությամբ վերածվում են Հանքանյութերի և դամնում քարածուխի անապառ պաշար: Գրանք կլինեն վառելիքի պահեստներ, վոր կանխատես բնությանը պատրաստում է ոգտազարմելու այն ժամանակ, յերբ մարդը սպասի ցամաքում դանվող ամբողջ անուխը:

Պտակերի ու ջրիմուռների աջ գտնում յես նկատեցի ակտի-նիումներ, վարոնք վրա ծածանվում էր նուրբ շոշափուկներից բաղկացած փարթամ պակը, բազմաթիվ կանաչ, կարմիր, կապույտ մեղուքաներ, արանց թվում նաև կյուսիկի մեղուքան, — կապուստիան Հովհար, վոր յեզերված էր մամիչակազույն բաշար-բով:

Մարտի 22-ի ամբողջ ուր մենք անցկացրինք Մարզառայան ծովի խորքերում, վարանզ ծովային խոտերով անվող մկներն առաս կերակուր են դամում: Սակայն Հեակայ սին ովկիանոսն արդեն ընդամենց իր սովորական տեսքը:

Հեակայ տասնինը օրերում, փետրվարի 23-ից մինչև մարտի 12-ը ճնաւարիւումն որական անցնում էր շորս Հարյուր կիլոմետր, ընթանալով դարձյալ դեպի Հարավ: Նախագետ Նեման ըստ յերևույթին անշեղորեն իրադարձում էր ջրի ասկ աշխարհաշուրջ հանազարհարգության կատարելու իր պլանը, և յես շնչի կաակածում, վոր անցնելով Հորն Հրվանդանը, ճնաւարիււարը կվերադառնա Պաղատ ովկիանոսի Հարավային մասը:

Այսպես ուրեմն, ի դուր շեր նեղ լենդի յերկուողը: Զբա-յին այս անծայրածիր անապատներում, ուր Հաղվազյուս են կղզիները, փաթշելու մասին յերազել անգամ շեր կարելի:

Սակայն մյուս կողմից մենք վոչ մի Հարավորության շու-նչինք խանդարելու նախագետ Նեմայի պլանի իրադարձումը:

Միակ բանը, վոր մեզ մտած եր անել, այդ այն եր, վոր պետք է Հաստատագրելինք մեր բախտին:

Բայց յեթե խորամանկությամբ կամ բռնությամբ սղատության մեռք բերելու Հանապարհը փակված եր մեզ Համար, ապա կարելի չեր այդ անել Համարելու միջոցով: Յես Հույս ունեյի, վոր աշխարհաշուքը Հանապարհորդությանը վերջանալուց Հետո ինն կհաղովի Համարել նախապես Նեմոյի, վոր մեզ ազատ թողնի, իսկ մենք կյերգովինք յերբեք չհրապարակել նրա դադանիքը: Մենք այդ պատվա պարտականությանը կհատարելինք և նրա դադանիքը կմտնեք մեզ Հետ միտսին: Սակայն զհետև պետք եր պարզել, թե նախապես Նեմոն ինչպես կվերաբերվի զեպի այդ առաջարկը: Ձե՛ վոր Հենց սկզբից նա կտանդորիկ կերպով հայտարարել եր, թե իր դադանիքը պահպանելու Համար նա ամբողջ կյանքում մեզ զերի յե պահելու շնորհաբերում: Այն Հանգամանքը, վոր յես չորս տմովս ընթացքում յերբեք չվերադարձա այդ հարցին, նա կարող եր Համարել իր թև լուելայն Համամայնության իրերի այդպիսի զրույթյան Հետ: Հիմա այդ մասին խոսակցության բանալ նրա Հետ, նշանակում եր նրա մեջ առաջ բերել կասկած, վորը կարող եր խանգարել մեր փախչելու պլանը, յեթե ժամանակի ընթացքում փախչելու Համար կրկին հարմար ստիժ գտնվեր:

Այս բոլոր փաստարկումներն ու նկատաւորումները պաշտրել եյին միտքս: Յես այդ մասին խոսեցի Կոնսեյի Հետ, վորը վոչ պակաս շնորհության մեջ ընկաւ, քան յես ինքս: Ընդհանրապես թեև յես Հեշտությամբ չեմ յենթարկվում հուսալքման, բայց Հասկանում եյի, վոր որք որին պակասում են յերբեք մարդկային հասարակության վերադառնալու մեր շանեքը, պակասում են Հոսակապես Հիմա, յերբ նախապես Նեմոն խելահեղ Համատությամբ տանում է նամն Ատլանտյան օվկիանոսի հարավային կողմերը:

Տասնինն սրվա ընթացքում մեր Հանապարհորդությանն աչքի չընկաւ վորևե նշանավոր յերևութիւնով:

Յես ուշ-ուշ եյի տեսնում նախապես Նեմոյի Հետ: Նա շատ եր աշխատում: Յես Հաճախ գրադարձումս գտնում եյի բացված դրճեր, վոր թողնում եր նա, զյխաղթապես թնապատմության վերաբերյալ: Մովի Հասակի դադանիքներին նր-վիրված իմ դրճի շուտանցքներում նա բազմաթիվ նշումներ եր տնում, վորոնք Հաճախ հերքում եյին իմ թերութանն ու մտք-

բը: Սակայն նախապես նեմուն բախտակաւորում եր նրանով,
վոր նշում եր իմ սխալները, առանց ինձ հետ վեճի բանկելու:

Յերբեմն յես լուսւմ եյի, թե ինչպես նա յերգեհուն ե նվա-
զում, նա նվազում եր մեծ զգացումով ու վարպետությամբ,
սակայն բացառապես զիշերները, յերբ շուրջն անթափանցելի
խամար եր տիրում և ճնտարիլուարն խորը քնած եր լինում ս-
ճայի ովկիանորում:

Այդ բոլոր որերին նազը մեծ ժառանգ լողում եր ովկիանո-
սի վրա: Կարծես զուրըը լծել եյին ովկիանորը: Հողվաղյաւո
դեղքերում մենք հեռվում տեսնում եյինք վորևէ առաջատար-
նազ, վորն շտապում եր դեպի Հնդկաստան կամ ընթանում դե-
պի Բարեհուստ հրգանդանը:

Մի անգամ մեր հետևից ընկաւ կես վորսացող մի նազ, վոր
շատ յերեկույթին մեզ մի հսկայական կեսի սեղ եր ընդունել:
Սակայն նախապես նեմուն լցանկացաւ, վոր խեղճ նախաշարժե-
րն իրար աշխատանք ու ժամանակ վտանն, և ջրասույլ անե-
լով նազը, վերջ սովեց արդ հետապնդման: Այս դեպքը վառ հետա-
քըզբության գարթնեցից նեղ լինողի մեջ: Կարծում եմ, վոր
լեմ սխալվի, յեթե ստեմ, թե կանապացին ներքուստ ցտվում
եր, վոր մեր մետաղյա կեաը հնարավոր չե մտնացու վիրավո-
րել յնամանիով:

Իմ և Կոնսելի տեսած մկները քիչ եյին սարքերվում այն
մկներէից, վոր մենք հանդիպել եյինք հյուսիսային լաթության-
ների ստեղ: Հաճախ մեզ պատահում եյին շանամկներ: Որինակ,
մենք տեսանք սանրամե ստամներով շանամուկը, վոր մյուս բո-
լոր շանամկներին գերազանցում եր զիստիսային անցքերի զա-
նակությամբ, ունենալով յոթը արջոյիտի անցք: Այդ շանամկ-
ների ստամները սանրամե են կտրվում այն պատահաւով, վոր
նրանց սարին ծնախի ստամները գտտավորված են սանրի մեով
և քանի հետու յին մեխանից, աքքան փաշքանում են: Այդ շատ
խաղը մի կենդանի յե: Մենք տեսնում եյինք զրանցից այնպի-
սինըը, վորանք մինչև ութը մեար յերկարության ունեն:

Մեր կողքից լողում-անցնում եյին նաև ծովային շները,—
խաղըր մկներ, վորանք, մկնորաների տեսլով, աչքի յին ընկնում
իրենց շտապեցությամբ:

Այխույժ զելթիմներն ամբողջ որերով ուղեկցում եյին մեզ:
Նրանք լողում եյին խմբերով, վորանցից յուրաքանչյուրում լի-
նում եր հինգ-վեց կենդանի: Վարս եյին տեսում նույնպես խըմ-

չերտով, ինչպես դաշխերը — մտանը: Դեղֆինները վաղ սպանա-
լառակներ են, քան Եովային շները:

Դեղֆինների ընտանիքն ունի տասը տեսակ: Մեր Հանդի-
սյանները սրտակամուս էլին սոփորական դեղֆիններին տեսակին:
Դրանք ունեն փոքր գլուխներ, փոքրնց առջևի Վասը նեղ է, և
կատուցի նման սուր զնշեր: Այդ դեղֆինների մարմնի յերկարու-
թյունը մասսոփորապես յերկու մասը է:

Մասնանշեմ նաև այդ շքերում Հանդիպող՝ փշափետրավոր-
ների ընտանիքի Հեսաքքչիք ներկայացուցիչները, սապատա-
փոքները կամ սև սցիյանները: Մի քանի հեղինակներ, սովելի
չուս լամտասեղծներ, քան դիմամակամներ, կարծում են, Վոբ
այդ մկները յերգել գիտեն և դրանց վտառը կարող ի սաղ
այնպիսի մի համեմուք, վորը կհանձնացնի յերգելիչների լուսադույն
անասորը: Չեմ համարձակվում պնդել, վոր այդ հիշատ չե, սա-
կայն Հանապարհին մեզ Հանդիպող սցիյանները չեյին յերգում:
Յեով այդ շատ ցավայի յեր:

Վերջապես, հիշեմ մեծ քանակությամբ թուշող մկները:
Չկա մի սովելի Հեսաքքչիք րան, քան այն տեսարանը, յերբ
դեղֆինները թուշող մկներ են վորում: Դեղֆիններն այդ անում
են մաթիմատիկական հշտությամբ: Վորքան ել հեռու թուշեն
այդ մկները, այնուամենայնիվ հակասազրական անխուսափելի-
ությամբ ընկնում են դեղֆինների քաղված յերտիղը:

Մեր տեսած մկները մեծ մասամբ սրտակամուս էլին Եփեմե-
նամկների տեսակին: Գիշերները նրանց թռիչքից ստաշմանում ե-
յին լուսառոլոր կորագծեր, վորանք ընկնող առաջերի պես շքա-
սույլ էյին լինում:

Մեր Հանապարհորդության սկզբից մենք անցել էյինք սա-
սերեք Հաղար քի կամ հիսուն յերկու Հաղար կիլոմետր: Հիմա
մենք գտնվում էյինք 45°37' Հարավային լայնության և
37°53' արևմտյան յերկարության սակ:

Այստեղ աշերտից նախապես Դեղֆինի իջեցրած գնդը
սասչորա Հաղար մասը խորանալով, յեր Հասել Հասակին: Նույն
տեղում աներիկական «Կոնգրես» մարտանալի յեյտեմանա Պար-
կերը Հասակը յեր դտել նաև սարսնիկեղ Հաղար Հարյուր քուս-
սուն մասը խորության սակ:

Նախապես Նեման վորտից այդ չափումներն ստուգելու Հա-
մար «Նասուսիլուան» իջեցնել մինչև սովկիտուսի Հասակը:

Սալունի լուսամուսաների փեղկերը քաղցեցին ու յա նստեցի

լուսամուտի մաս, վորպեսզի գրի արեւեմ համապատասխան պարագաների տվյալները և դիտողություններ կատարեմ:

Ճշտութիւնաբէր պատրաստովեց իջնել այդ հակայական անդունդը: Ինքն ըստ ինքեյան հասկանալի յե, վոր խոսք չեք կարող լինել այն մասին, թե կարելի յե այդչափ խորանալ պահամանները ջրով լցնելու միջոցով: Մի կողմ թողնելով այն, վոր վոչ մի լրացուցիչ բնու չեք բախտեղանաւ տվյալ նպատակին հասնելու համար, հարկաւոր եք նախատեսել նաև այն, վոր ավելիամուտի մակերևութիւնը բարձրանալու համար հասակում պահամաններից պետք է դուրս մղվեք ջրերը, իսկ դրա համար, հակայական արտաքին նշման պայմաններում չեք բախտեղանաւ նույնիսկ ճշտութիւնի պոսպեքի ութը:

Նախապես նեման վորոշեց հասակին հասնել թեք դմով, ողորակործնելով նալի սմբողջ ութը: Կորուստն զեկներին աղբվեց 45° թեքում և ապա մեքնման դորմարկվեց ամենամեծ արագութեամբ: Մեքնմայի թիւակներէ բերանները հակայական ուժով եկողքեցին ջրերը: Ամբողջ նալը ցնցվեց և ամիջիտպես սկսեց իջնել: Նախապես նեման յեկաւ ինձ մաս և մեքնք միտարին հետևում ելինք, թե խոտարտիկ սլաքն ինչպիսի արագութեամբ եք շարժում դեպի ներքև: Ետևով ճշտութիւնեք անցաւ ավելիամուտի այն մասը, ուր սպրում է մկնքի մեծամասնութեամբ: Յեթե մկնքի ստանձին տեսակները կորող են սպրել միայն ավելիամուտի կամ դեմերի մակերևութին մասիկ, ապա կան նաև այնպիսի մկնք, վորոնք սպրում են ջրի խորը շերտերում: Այնտեղ յե նկատեցի սանրածև ստամներ ունեցող շանական մի տեսակը, վոր ունի վեց զիմուխտային անցք, «հուսողխտակներն» իրենց ահապին աշքերով և վերիտպես գրեմղերները, վորոնք սպրում են հարաք յերկու հարչուք մեար խորութեան տակ, ուր նշումը հազասար է հարչուք քամ միտըրբարի:

Յես հարցքի նախապես նեմային, թե արդյոք նա մկնք տեսե՞լ է նալի խորը տեղերում:

— Ձկնե՞ր, — հարցը կրկնեց նա, — խորը տեղերում դրոնք հաղվող յուս են լինում: Իսկ ի՞նչ է ստում այդ մասին ժամանակակից դիտութիւնը:

— Մեք դիտեմք միայն հետևյալը. ջրի ստորին շերտերում բուսական կյանքն ավելի ըստ է զբանում, քան կենդանականը: Մեք դիտեմք, վոր այնտեղ, ուր դեռ կարելի յե կենդանի արարածների հանդիպել, վոչ մի բուս չի լինում: Մեղ

հայանի յե, վոր վտարներն ու այլ խեցիներն ապրում են նաև
ծովի մտկերևույթից յերկուհարար մեար ներքև, վոր Մակ կլին-
դակը, բնեռային ծովերի աջ հերոսը, մի անգամ յերկու հարար
500 մեար խորության սակ բանել և մի կենդանի ծովային
ասաղ: Վերջապես, հայանի յե, վոր անդլիական «Բուլղոզ»
մարտանավի անձնակազմը շորս հարար մեար խորանալով, նույն-
պես բանել և մի կենդանի ծովային ասաղ: Ահա այն ամենն, ինչ
վոր մենք գիտենք: Մակայն դուք, նավապետ Նեմո, հախճարեն
կտեսք, վոր մեր գիտությանը վրինել հայանի յե:

— Վաշ, պարան պրոֆեսոր, այդ իմ կողմից հանդուսթյան
կլինի: Թույլ ամից նաև հարցնել մեզ, թե ինչ՞ով և բացատր-
վում, վոր կենդանի արարածները կարողանում են ապրել
այդչափ խորը սեղերում:

— Այդ բացատրվում և յերկու պատճառներով, — պատա-
խանեցի յես, — նախ և առաջ նրանով, վոր ուղղահայաց հո-
սանքները, վորոնք պայմանավորվում են սարքեր խորության-
ներում ջրի սարքեր խորությանը և աղով հագեցված լինելու
աստիճանով, սուսըացնում են ջրի շարժում այն շափով վոր բ-
ովան և ամենահասարակ աղամորթների և ծովային ասաղերի
կյանքը պահպանելու համար...

— Ճիշտ և, — ասաց նավապետը:

— Յերկրորդ, նրանով, վոր ջրի մեջ լուծված, կյանքի հա-
մար անհրաժեշտ թթվածնի քանակությանը խորը սեղերում չի
պակասում, այլ ավելանում և և վոր այդպիսի սեղերում քարձք
ենչունը նպաստում և թթվածնի կուտակման:

— Հը՛մ, դուք այդ ե՞լ գիտեք, — քայականչեց նավապետ
Նեմոն, լիպոցներով իր գործանքը, — յես ուրախ եմ, վոր այդ
հայանի յե մեզ, վորովհետև այդ անլինելի փաստ և, Յես մի-
այն կավեարացնեմ, վոր վաշ խորը սեղերում բանված մկների
լողափամփուլաներում աղտան ավելի շատ և, քան թթվածինը,
մինչդեռ խորը սեղերում բանված նույն մկների լողափամփուլա-
ներում թթվածինը միշտ ավելի շատ և լինում, քան աղտաը:
Այդ ապացուցում և մեր յնթադրության նշանություն: Մակայն
յեկեք շարունակենք մեր գիտողությանները:

Յես նորից նայեցի խառչափին: Միազը ցույց եր ասլիս վեց
հարար մեար խորության: Մենք արդեն մի ժամ լողում եյինք,
և թեք դեով ընթացող ճանապարհուրջ գոհեա շարունակում եր
ներքև իջնել: Ամայի ջրերն աչքի եյին ընկնում աղչեցուցիչ Թա-

փանցիկութեամբ, վոր կարելի չէր համեմատել միայն լեռնային բարձրուանքների ուրի թագանցիկութեամբ հետ:

Սիւ մի ժամ, և մենք արդեն խորացել էյինք տառերէք հազար մետր, իսկ ուղիքամտի հասակի հետքն անզամ չէր յերևում:

Սակայն յերբ մենք իջանք սասաւորս հազար մետր, յես հեղձում տեսա լեռների սև գագաթները, վորոնք աչքի էյին ընկնում ջրի մեջ: Սակայն դրանք կարող էյին լինել նախքան բարձր լեռնագագաթներ, վորքան Հիմալայն ե կամ Մոնթբլանը, դուցն և աղելի բարձր, այնպես վոր մենք դարձայլ չէյինք կարող վորոշել յրային արդ անզուսպի խորութեանը:

Մենք շարունակում էյինք իջնել, ընտելով այն հեղայական նշման, վորին յենթարկվում եր ճշտութիւնաւ: Յես զգում եյի, թե ինչպես ցնցվում են սառըջրայ նախի արտաքին միացուցիչ մասերը, ինչպես ծովում են նրա անխտտիչ ձողերը, ինչպես զողզողում են միջնորթները, ինչպես սալանի շուտուտաները ջրի նշման սակ զեպի ներս են թեքվում: Յեթն մեր նախը շուտենար ամբողջական, ձուլված մարմնի ամբութեամբ, մի վայրկյանում կեղծվեր սարսափելի նշումից:

Յերբ մենք անցնում էյինք ջրի մեջ սեխն սվող լեռնաշունչերի մտով, յես դրանց վրա տեսա մի քանի խեցի և դանդան նախային սասաղեր: Սակայն շուտով կենդանական աշխարհի այդ վերջին ներկայացուցիչներն ել շքացան և ճշտութեամբ անցավ կյանքի սառածման սահմանը, ինչպես այն ուղապարիկը, վոր բարձրանում ե այնպիսի տեղեր, ուր այլևս անկարելի չե չընչել:

Հիմա մենք գտնվում էյինք սասնովեց հազար մետր խորութեան սակ և ճշտութեամբ վրա յեղած նշումը հաճախութեամբ եր հազար վեց հարյուր միջնորդի, կամ այլ կերպ ասած՝ յուրաքանչյուր շտատիկուտի սանտիմետրի վրա հազար վեց հարյուր կիլոգրամ նշում:

— Վորքան սարսափանկ և, լինել այնպիսի խորքում, ուր յերբեք կյանք չի յեղել,— բացական յեցի յես,— նայեցեք, նախապես, նայեցեք արդ վեհասպանած մայրերին, այդ անբնակ լեռներին, ուղիքամտի այդ վերջին սահմաններին, ուր կյանքի նշում անզամ չի կարող լինել: Ինչպիսի՞ զարմանալի տեսարան: Յեղ վորքան ցավալի չե, վոր մեր մեջ միայն ազատ հիշողութեաներ կմնան դրանց մասին:

— Այդ Հիշողութիւնները կարող են և ազուտ շլինել, — առայ նախապես:

— Ի՞նչ եք ուզում տեսլ, — հարցրի յես, — յես մեզ չեմ հասկանում:

— Յես ուզում եմ տեսլ, վոր չկա մի ավելի հասարակ բան, զան այս ստորջրյա տեսարանը լուսանկարելը:

Յես դեռ չեյի հարանել իմ գործանքը, վոր նախապես Նեմոյի այդ նոր առաջարկի արդյունքն եք, յերբ մի նախառի լուսանկարչական սպարառը բերեց սալոն:

Մեր սալն փռված տեսարանը, վոր լուսափորված եր ելեկտրական լուսարձակով, ուրվազնով եր գործանալի պարզութեամբ: Ջրի թափանցիկութիւնը և լիակատար անշարժութիւնը իզեղական պայմաններ եյին ստեղծել լուսանկարելու համար, պայմաններ, վորոնք ավելի լավ եյին, զան արևի լույսի սակ լուսանկարելու պայմանները: Վնասակիւսըս կանգ առով, մենք սպարառի արեկախին ուղղեցինք դեպի ստորջրյա սարը, և մի քանի վայրկյանում հիանալի նեղատիվ ստացանք:

Լուսանկարի վրա պարզ պատկերացել եյին նախնադարյան ժայռերը, վորոնք յերբեք չեն տեսել ցերեկվա լույսը, յերկրի մակերևութի վրան յայնները, խորը զարանմանքը, վոր բացված եյին ժայռերում և վերջապես, լեռնազաղաթների զարմանալի պարզ ուրվազնը, վոր յերևում եր ջրի ֆոնի վրա և կարծես նկարված եր նկարչի մեղքով:

Սակայն լուսանկարը չեր սայլա այն ուժեղ սպափորութիւնը, վոր թողնում եր վորև և իյանքի լիակատար բացակայութիւնն այդ սե, կոկիկ, կարծես հզօրված ժայռերի վրա, վորոնք միևնույն գույնն ունեյին, ստանց վորև և բնի, սակայն կանգնած եյին լուսարձակի հասարակների սակ փայլող ավազե հասակին:

Վերջացնելով նկարահանումը, նախապես Նեմոն գիմեյ ինձ:

— Մնում և բարձրանալ, պարտն պրոֆեսոր: Ջրեք ե Վնասակիւսըս շափից դուրս յերկար ժամանակ յինթարկել ախպիսի նշման:

— Յես համարան եմ մեզ հետ, նախապես:

— Պահեցեք մեզ, — առայ նա:

Յես դեռ նախապեսին չեյի հարցրել, թե ինչպես պիտի հաս-

կանաչ նրա խորուրդը և ինչու պետք է յես ինձ պահեմ, յերբ
Հանկարծ ընկա Հասակին:

Նախագետ Նեմոյի հրամանով «Նստաւարչուախ» մեքնանս
կանգ եր ստել և խորութեան գեղերին ուղղահայաց դէրժ եր
արգելի: Նույն վաղրկանին «Նստաւարչուախ» սլացավ գեղի վեր
ինչպես ուղապարհիկ: Նախ խկտպես վոր բարձրանում եր գըլ-
խաղաույս արագութեամբ: Նա խուչ շտառ արձակելով, Տեղ-
քում եր ջուրը: Եւրջը Վալինչ շեր կարելի տեսնել, շորս բո-
պեյում նախը բարձրացավ սասնովեց Հազար մեար և թուշու ճը-
կան պես գուրս ցտակելով ջրից, գարձայլ ջրատույլ յեղավ,
Հակառակն բարձրութեամբ գեղի վերև նետելով ջրակաթիլների
մի վիթխարի շտարվան:

ՏԱՄԵՐԿՈՒՅԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԾ

Վ Ի Մ Ա Պ Ա Ձ Կ Ն Ս Ի Ե Ն Ա Կ Ս Տ Ն Ի

Մարտի 13-ից 14-ի գիշերը «Նստաւարչուախ» կրկին դարձավ
գեղի Հարավ: Յես կարծում եյի, թե Հարն հրվանդանի շտառ-
թեան սակ մենք շուտ կգանք գեղի արևմուտք, գեղի Մազաղ
տվկեանտը, և արդարեա՞վ կախարանեց մեր աշխարհաշուրջը հո-
նապարհորդութեամբ: Սակայն յես սխալվեցի: «Նստաւարչուախ»
շարունակում եր ընթանալ ուղիղ գեղի Հարավ:

Ո՞ր եր գնում նախը: Դեղի թև՞ ուր: Այդ անհեթեթութեամբ
եր:

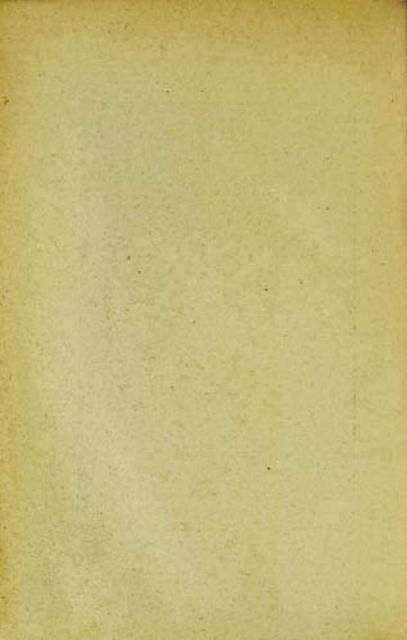
Յես յեկա այն յեղբակացութեան, վոր նախագետ Նեմոյի
խելահեղութեանն խկտպես արդարացնում եր Նեղ Աննչի մասը
նախազգացումները:

Կանաչացին վորոշ ժամանակ ինձ Հես ալլեա շեր խոտում
փտխելու սղանների մասին: Նա դարձավ արկելի սակախախտ,
պարփակվեց ինքն իր մեջ: Յես տեսնում եյի, վոր նրա Համար
ծանր և մեր յերկարտանս բռնաարկութեամբ: Յես զգում եյի,
վոր նրա մեջ ստատկանում է սասնութեամբ: Նախագետ Նեմոյի
Հես Համոխոպելիս նրա արջերը վտաւում եյին մասը կրակով,
և յես միշտ վտխեմում եյի, վոր բնանին ստաքարյանութեամբ
նրան կտախի վորևե տնիս քաջ անել:

Այն ուրը, մարտի 14-ին Կոտեյը և Նեղ Աննչը յեկան իմ

Съездъ въ 1852г. Собранный въ Лондонѣ...

նախասենյակը: Յեւ հարցրի, թե ինչն է նրանց բերել ինձ
մաս:

— Միայն մի հարց, պրոֆեսոր, — պատասխանեց ինձ կա-
նազարցին:

— Յեւ մեզ շուտ եմ, Նեզ:

— Ձեր կարծիքով քանի՞ հոգուց է բաղկացած «Նաուսախու-
սի» անձնակազմը:

— Զգիտեմ, բարեկամս:

— Ինձ թվում է, — շարունակեց Նեզ լեկզբը, — վոր այս
նախը վարելու համար մեծ թվով անձնակազմ չի պահանջվում:

— Արդարև, — պատասխանեցի յես, — մեքենաների կառու-
րելագործվածույթյան շնորհիվ սուսը հոգուց բաղկացած անձնա-
կազմը լիովին կազմասարկի նախի բուրք կարիքները:

— Այդ դեպքում հաշիվ թե նախապես Նեմոն մեծ անձնա-
կազմ վերցրած լինի, — սուսը Նեզ լեկզբը:

— Ձեռ կարծում, — սուսրկեցի յես:

— Ինչո՞ւ:

Յեւ խորապին նայեցի Նեզ լեկզին: Գծվար չեր հասկա-
նալ նրա դիտարկությանները:

— Յեթև նիշս է այն պաշտարարը, — սուսցի յես, — վոր յես
կազմել եմ նախապես Նեմոնի գոյության մասին, ապա «Նաու-
սախուսը» ստակ նախ չե, այլ միտմամանակ սպասուսարանն է այն
բուրք մարդկանց համար, վորոնք, ինչպես և ինքը, նախապես,
խզել են իրենց կապը յերկրի հետ:

— Հնարավոր է, վոր պարունն իրավացի լինի, — պատաս-
խանեց մինչ այդ լուս Կոմսելը, — բայց և այնպես, «Նաուսախ-
ուսը» կարող է անդամորել միայն սահմանափակ թվով մարդ-
կանց: Արդյոք պարտեղ զի՞ ստի մեզ, թե անձնաշարան ինչքան
մարդ կլինի այս նախում:

— Յեւ այդ ինչպե՞ս կարող եմ գիտենալ, Կոմսել:

— Հասարակ հաշվարկման միջոցով: Պարտին հայտնի յե
նախի նախաը, հասկարար նրա մեղ պարունակիող ոգի նախա-
ը: Մյուս կազմից գիտենալով, թե մարդու շնչատության համար
վորքան ոգ է հարկավոր, նաև հաշիվի ստնելով այն հանգաման-
քը, վոր «Նաուսախուսը» պետք է յարարանայուր քան շրա մա-
քը մեկ անգամ ոգի նոր պաշար վերցնի:

Յեւ ընդհատեցի կոնսեկի սնվելը Քրազը, վարովհետեւ Հասկարտ, թե նա ինչ է ուզում ստել:

— Հասկանում եմ, Հասկանում եմ, — առայի յես, — այդ Հաշիվը դժգոհը չե անել, բայց հետևանքը շատ անորոշ կլինի:

— Քոչ անորոշ լինի, — կարուկ առայ Նեզ Լեռզը:

— Ահա այդ Հաշիվը: Մարդու շնչառութեան համար յարաբանելուք ժամում անհրաժեշտ է այնքան թթվածին, վորքան զանվում է հարյուր լիտր ողում, կամ թե քամելորս ժամում նրա շնչառութեան համար անհրաժեշտ է յերկու Հազար չորս հարյուր լիտր ող: Հետևաբար մեր վորենան թիվը զանելու համար պետք է ճշտաւիշուսի տարողութիւնը բաժանել յերկու Հազար չորս հարյուրի վրա:

— Միանգամայն ճիշտ է, — առայ կոնսեկը:

— Յե՛վ քանի վոր ճշտաւիշուսի տարողութիւնը Հազար Հինգ հարյուր ստնն է, — շարունակեցի յի, — իսկ յարաբանելուք ստննը պարունակում է Հազար լիտր, ուրեմն նախ ընդհանուր տարողութիւնը մեկու կես միլիոն լիտր ող է, և այդ տարողութիւնը բաժանած յերկու Հազար չորս հարյուրի վրա... — յես թղթի վրա տարողութիւնը կատարեցի Հաշիվը, — ...կատարեցի ճիշտ վեց հարյուր քամեկինգ: Այլ կերպ ասած՝ ճշտաւիշուսումն պարունակվող ողը քամելորս ժամվա ընթացքում կբաժանվանան վեց հարյուր քամեկինգ մարդու շնչառութեան համար:

— Վեց հարյուր քամեկինգ, — բացականցեց Նեզ Լեռզը:

— Սակայն յես կարող եմ մեզ Հախտապանել, վոր մենք բուշորս, նախաւիշերը, ամապարհարդներն ու հրամանատարութիւնը, այդ թիվի մեկ տասերորդ մասն ել չենք կազմում:

— Այդ ել շոտ է յերեք Հողու համար, — շնչաց կոնսեկը:

— Ուստի, ի՛մ ինչքն Նեզ, կարող եմ մեզ միայն Համբերութեամբ զինվելու խորհուրդ տալ:

— Յե՛վ վրջ միայն Համբերութեամբ զինվել, — սովորացրեց կոնսեկը, — այլև Հաշտվել ստեն ինչի հետ:

Կոնսեկը պատվ սեղին խոսքը:

— Վերջի վերջո, — շարունակեց նա, — նախապես Նեմոն Հոչի կարող շարունակ ընթանալ դեպի հարավ: Չե՞ վոր նա կանդ կտանի մի վորակ սեղ, որքնակ, թեկուզ սառցե դաշտերի ստալ: Կգտ այն ժամը, յերբ նա ստիպված կլինի վերադառնալ այն ծովերը, վորտեք զանվում են կուլտուրական յերկրներքի մաս: Այն

ժամանակ հնարավոր կլինի դարձյալ մասնել փախչելու մասին :
Կանաչացիին որդեցի դուռը, մեղքով շփեց հակասող և վոր
ժի պատասխանն չտալով, դուրս յեկավ նախանձյակից :

— Գարնի թույլալուքամբ յես ժի դիտողություն կանեմ, —
ասաց Կոնսելը, — խեղճ Նեղը շարունակ մասնում և սնկարելի
յանեցի մասին : Նա սնընդհատ հիշում և անցյալ յերջանիկ որե-
րը : Նրան սիրելի յե թվում այն ամենն, ինչ վոր մեզ համար սն-
հասանելի յե : Նրան նշում և հիշողությունների թեւը և նա
տիրում և ամբողջ որերով : Հարկավոր և հասկանալ նրան : Ին-
չով նա կարող և գրողովել այստեղ : Վերջով : Նա պարտնի նման
դիտանական յե, առարկրյա աշխարհի հրաշալիքները շնն կարող
նրան ուրախացնել այնքան, վորքան մեզ : Նեղ Լենդը պատրաստ
և զոհել ամեն ինչ, վորպեսզի հնարավորություն ունենա վերա-
դառնալու իր հայրենիքում զանվող վորևե գինեատան :

Միանգամայն բնական և, վոր ընտանիքուսումն տիրող միա-
պաղարկ կյանքը պետք և անտանելի թվար դարձանյա և սղատ
կյանքի ընտելացած կանաչացուան : Այն գեղեցիկը, վորանց նրա
մեջ հետաքրքրություն եյին ստալ թերում, չափազանց հազվա-
դյուտ եյին : Սակայն հենց այդ ողջ տեղի ունեցավ ժի գեղեցի,
վորը նրան պետք և հիշեցներ իր ապաստության յերջանիկ որերը :

Առավորյան ժամը մտա ստաննելին ավելիանասի վրա լողա-
ցող ընտանիքուսը հանդիպեց ժի խուճր կետերի : Այդ հանդի-
պումն ինձ չգարնացրեց : Յես գիտեյի վոր այդ կաթնասունները,
վորոնց մարդիկ վորում են հանույթով ու համատութամբ,
ապաստարանն են փնտրում քաղձը շարությունների ստեղ, ուր
կես վորտող նախընթաց ամկավ գեղեցիքում են յինում :

Կեսերը միշտ կարելուք դեր են խաղացել նախյին դարձում
և աշխարհազրկական հայրանդարությունների վրա նրանց սղոկե-
ցությունը շատ դժգոյի յե յեղել : Կեսերը գեղի իրենց են գրավել
բուրբ ժամանակների և յալուք ժողովուրդների վորտարներին,
սղջրում քաղկեցիին, հետո ստալիներին, անդլխայիներին և հոլ-
լանդացիներին : Կեսերը նրանց կոխել են ավելիանասային համա-
պարհորդության վտանգների դեմ մղվող պայքարում, սովորեց-
րել են ստանց վարենտալու մաքրեմայր չափել ավելիանասները : Կե-
սերը տիրում են այցելել թե հյուսիսի և թե հարավի բնուսային
նախերը : Հին ավանդություններն ասում են, թե մի անգամ կե-
տերին հետապնդող վորտարներն այնքան են գնացել գեղի հյու-
սիս, վոր մինչև թևուն ընդամենը մնացել և յաթը լյե : Յեթե այս

ամբողջութեամբ ժամացածին և, սպաս յերբևե տն իրականութեան կարգաձև և ամենից համարակալանն տն և, վոր ժառանգիկ յերկրի տն անհարտ տեղերը կհասնեն հենց կեանք վորտալու շարհիվ:

Մենք զամբողջ և ինքն տարտակամամուս: Մովը ցարտարվին հանգիստ եր. տն ըստնութեաններում հակամքեր ամսին հրաշարի յեղանակ և լինում:

Կանաչացիկն առաջինն եր, վոր արևելյան կողմում, հորիզոնում նկատեց կեան և շարտալից:

Ուշադրութեամբ դիտելով ժամանակում տեղը, յես ել տեստ մի ինչ-վոր տն կեան, վոր զամբողջ եր ճնտարտարտարից հինգ մղան հետու, մերթ դուրս եր գարիս ջրի յերևուը, մերթ ջրասույլ լինում:

— Ախ՛, — զարեց Նեղ Լեմուը, — յեթն հիմտ յես լինելի կեան վորտալ նախում, ինչքան՝ ուրտարտի կլինել ինն համար տն հանդիարումը: Դա մի հակարական կենդանի յե: Նարեցեք, թե վորքան ցարմը և նետում ջրի սյուները: Մտտանան աստի: Վորքան զարտարտարիկ և, վոր յես շղթայիկն եմ տն տալանակին:

— Եես տեսնում եմ, Նեղ, վոր դուք դեան անց յետամնալոր եք զգում, — ասացի յես:

— Մի՛ թե կեան վորտալը յերբևե կարտը և ժամանակ իր պրոֆեսիան: Մի՛ թե յերբևե կարտի յե հողմնալ տն վորտի ժամանակ անեցան ասրումներից:

— Իսկ դուք տն ծովերում յերբևե վորտ շե՞ք արել, Նեղ:

— Եերբևե, պարտն պրոֆեսոր: Եես միշտ աշխատել եմ հյուսիսային ծովերում, հետել եմ մինչև ինքնուրույն տեղուցը, մինչև Դեմիտի տեղուցը...

— Ուրեմն դուք շղթանք հարտալային կեաները: Դուք տեղեան դեպքում շեք ել վորտալ դրանց դիտելու, վորտիկեան թեևտային կեաները յերբևե շեն համարտակում անցնել հասարականի ասոք ջրերից:

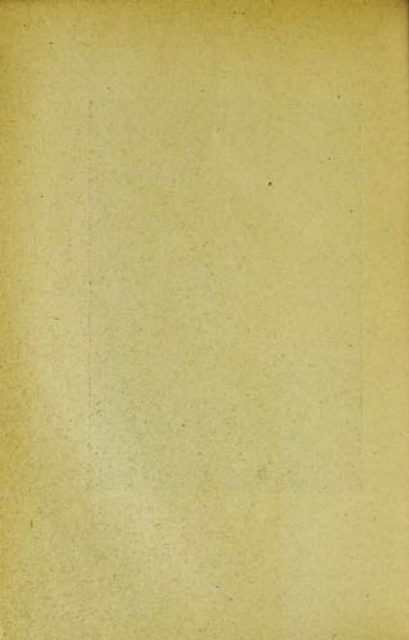
— Ի՞նչ եք ասում, պարտն պրոֆեսոր: Ինչե՞ք եք հետրում — ամբողջութեամբ տարտիկեան կանաչացիկն:

— Եես վորինչ շեմ հետրում, յես ասում եմ տն, ինչ վոր կա:

— Ինչպե՞ս շե: Վարթան հինգ թվականին, տնինքն ընդամենը յերբևե և կեան տարտն առաջ Գրեմանդիայի ամերիկ ժուս յես անձամբ իրեցի մի կեան, վորտի լինը դես ցգվան եր ինքնուրույն տեղուցից անցան նախի դրտըը կրտը յետամնին: Թույլ

Վանաձորի անտառի մի խումբ փետրեր:

ափեք հարցնել, ձեզ, այդ ինչպե՞ս եք պատահել, զոր Ամերիկայի արևմուտքում վերամուտքան կենդանին յետամուտ հարվածներ եք ստացել արևելքում, յեթև նա նախապես չեք սնցել Հարև կամ Բարեհուսո հրվանդանները, այսինքն յեթև չեք սնցել Հասարակածի մասից:

— Սև համաձայն եմ իմ քարեկամ Նեղի փաստարկման հետ և անհամբերությամբ սպասում եմ պարանի պատասխանին, — ասաց Կոնսելը:

— Պարտը ձեզ կպատասխանի, քարեկամներս, զոր կետերի սարքեր տեսակներն ստորում են սարքերը ծովերում, վարանդից յերբեք չեն հեռանում: Յեթև կետերից մեկը Բերիկոյան նեղուցից սնցել և Ռեփիսի նեղուցը, այդ միայն նշանակում և, զոր այդ ծովերի միջև ինչ—զոր մի սնցե կա, կամ ամերիկական, կամ սահական սփում:

— Յեզ յես պետք և համառամ՞՞մ դրան, — աչքերը կկոցելով հարցրեց կամազացին:

— Պարտին պետք և համառու, — պատասխանեց Կոնսելը:

— Հետևաբար դուք սնցում եք, զոր յեթև յես յերբեք զորս չեմ արել այս ջրերում, արեմն չզիտե՞մ արանդի կետերին, — շարունակեց կամազացին:

— Միանդամայն ճիշտ և:

— Ի՞նչ արած, Նեղ, ուրեմն, պետք և զոր դրանց հետ ծախամուտն ափելի ցանկալի լինի, — ասաց Կոնսելը:

— Նախեցեք, նախեցեք, — դուքի՞ կամազացին, — կետը մտնում և: Նա ուղիղ դեպի մեզ և դալիս: Նա ծաղրում և ինձ, հասկանալով, զոր յես նրան զոչինչ չեմ կարող սնել:

Նեղը վառը խփեց հասակին:

Կես վարտոջի բունեցը սեղմվում եք, կարծես նա յետամուտ չեք բռնել:

— Յեզ այդ կետերը, — շարունակեց նա, — նույն մեծությունն ունեն, ինչ զոր հյուսիսային կետե՞րը:

— Համարա նույն մեծությունը, Նեղ:

— Սև այդ հարցնում եմ, պարտն պրոֆեսոր, վարակետն յես առիթ եմ ունեցել տեսնելու խաչք կետեր, վարանց յերկարությունը հարյուր վտանաչափի յե համում: Հին կետարաններն ինձ պատում և յին, թե Ալեուսյան կղզիների մաս յեղան կետերը նույնիակ հարյուր հիսուն վտանաչափ յերկարություն են ունենում:

— Ի՞նչ կարծիքով այդ շարժապանացութեան և, Նեղ — ստոր-
կնքի յետ, — բնութեան մեջ այդպիսի կեանք չկան, իսկ վիշապա-
նկները կեանքից ազնիւ փառք են:

— Ախ, — գոչեց կանաչացին, վաթ շարժանկում եր գիտել
ավելիամտը, — կեանք մտանում և: Շուտով նա կանցնի ճշտու-
սիւնութիւն կողմից:

Յե՛ղ շարժանկելով մեք գրույցը, նա գիտեց ինձ.

— Դուք վիշապանկներ ժառանգ խառնում եք ինչպէս փառքիկ
նկներ ժառանգ: Մինչդեռ գոյութեան ունեն իրոք վաթ հակադ-
րան վիշապանկներ: Գրանք, գրանք ինչպիսի կենդանիներ են,
Դրանցից մի քանիսը, ինչպէս պատմել են ինձ, մտնում են ջրի-
մտաններ ինձ և այդպէս գուր են գալիս ջրի յերևալ: Նրանց
կողմից անց են ընդունում: Նամիքը մտնում են նրանց, մար-
դիկ գուր են գալիս, կրակ են վառում...

— Տես, ստանկներ են կատարում, — հեղեց կոտորել:

— Այո, համաքչի, — պատասխանեց Նեղ լինելը, — հետո մի
զեղեցիկ ար վիշապանկը ջրատուր և լինում և իր հետ ավելի-
նասի հասանկ և ստնում իր յալոք բնակիչներին...

— Ե՛րբ աջակտ, ինչպէս Մինչդեռ անտնով ծովալոյսացի ար-
կանները, — ծինապեցի յետ, — սակայն, միասը լինել, յետ լիւ-
սեցի, վաթ գուք այդպիսի վարպետ եք հեքյաթներ հարկներու
մեջ: Հուր ունեմ, վաթ գուք ինքներդ չեք համարում այդպիսի
վիշապանկներ զոյութեան:

— Գարան գիտնական, — լուրջ պատասխանեց կանաչացին, —
կեանքից կարելի չէ ամեն ինչ ապանել: Սակայն նախեցեք, ին նա
ինչպիսի արտապանք և լուրում: Ինչպիսի և ջրատուր լինում:
Ատում են, ին այդ կենդանիները ստանկինդ արգա ընթացում
կարող են լուրը աշխարհի լուրջը:

— Այդ հաստատար և, Նեղ, չեմ վիճի:

— Գրող կըստ, պարան պարֆետար, վաթ գուք լիւսեց, ին
աշխարհիս գոյութեան սկզբում ստանկին կեանք ամելի պարտ եր
լուրում, քան աթման կեանքը:

— Իսկապի՞ս, Նեղ: Յետ իրոք վաթ այդ լիւսեցի: Իսկ ին-
չո՞ւ:

— Վարդահան անգրում նրա սորջը յեղել և ուղղաբայաց:
ինչպէս մկներինը, և նա ջրին իսկել և մարից ար և արից մար:
Բայց հետո ստանկին կեանք անպարտար լուր և ամել իր պարը,
և այն մամանակից սկսած յալոք կեանքի սորջըը հարկանական

դիբք ունենեալ և ջրին խփում են վերևից ներքև ու ներքևից վերև, խոյ աչք իհարկին մեծ շափով պակասեցնում և այրազուսթյունը:

— Յեղ յես պետք և համարում՝ մ գրան:— հեղնելով Նեղի սասնը, հարցրի յես:

— Գարտապիբ չե, — պատասխանեց կանաչացին, — և դա սփելի չե, քան յեթե յես մեզ սանյի, վոր տեսել եմ յերեք հարյուր վասնասլափ յերկարությամբ և հինգ հարյուր հազար կիլոգրամ ծանրությամբ կեսեր:

— Այդ դուք արդեն չափազանցնում եք, — պատասխանեցի յես, — սակայն մի քանի կետանմաններ խփառվա վոր հակառակն մեծության են ունենում: Ասում են, թե վորևեւ արդարի կենդանուց հարյուր քանից մինչև հարյուր յերեսուն սանն հարզ և սասցում:

— Այդ յես տեսել եմ սեփական աչքերովս, — սասց կանաչացին:

— Սիրով համարում եմ մեզ, Նեղ, ինչպես նաև համարում եմ, վոր մի քանի կետեր իրենց մեծությամբ համար են հարյուր փղի: Յերևակալեցեք, թե ամբողջ արազությամբ սլացող արդարի գանգվածն ինչ գործողությաններ կարող և կատարել:

— Արդ յոք եի՞ չա ե, — հարցրեց Կոնսելը, — վոր կետը կարող և խորասկել նսով:

— Յես գրան չեմ համարում, — պատասխանեցի յես, — սակայն պատմում են, վոր հենց այս հարավային ըսթությաններում 1820 թվականին կեսը հարձակվել և ճնանկաց մարտանովի վրա և սկսել և այն հետ մղել մեկ վայրկյանում շորս մետր արազությամբ: Չուսը լցվել և նսովի հետին մասը և նսովը գրեթե ամբխնապես ջրասուրջ և յեղել:

— Ինչ վերաբերում ե ինձ, — սասց Նեղը, — մի անգամ կեսը պուլով խփեց ինձ, այսինքն իհարկին վոր թե ինձ, այլ իմ նսփակին: Յես ու իմ ուղեկիցները վեց մետր դեպի վեր թռանք: Սակայն այս կետը, համեմատած այն կետի հետ, վորի մասին ջիշ սուսի պատմեց պարան պրոֆեսորը, — մի խոյն մտղ ե, նմաներ յերեխայի չափ վորք:

— Արդ յոք յեղով՞ բ են սուրում այդ կենդանիները, — հարցրեց Կոնսելը:

— Հողաբ սարի, — սասնեց սասանովելու պատասխանեց կանաչացին:

— Դուք այդ վերանդի՞ց գիտեք, Նեղ:

— Այդպես են ստում :

— Իսկ ինչո՞ւ չեն արդպես ստում :

— Վարձակահատն ասեն վաճ զգեստ արդ :

— Վոչ, Նեղ, դա վաճ վաճ չզիտես, այլ միտին չենթադրում են, վաճ արդպես ե : Ահա թե ինչ դատադատութեան վրաս չե հիմնու-
ված թաղ չենթադրութեանը . շորս հարչուսք սարի սասալ,
չերք սասալին անգամ սկսվեց կետերի վարսը, արդ կենդանիներ-
ը շատ սովի խաշոր եյին արժեյան կետերից : Այս պատճառով
քնակահարսը կարելի չեք չենթադրել, վաճ ժամանակակից կե-
տերի վաճը մտալալը թողսարվում ե նրանով, վաճ նրանք զետես
իտվին չեն զարգացել : Հենց արդ ել ստիպել ե Բյուսֆոնին
հարցարարելու, թե կետերը կարող են ե պետք ե վաճ սպրեկն
հազար սարի : Հասկանալի՞ չե :

Սակաթն Նեղ կենդը չեք շում ե լլանց ինձ : կետը մտեմում
եք ե Նեղն արչերը չունել եք կենդանու վրաս :

— Ախ, — հանկարծ գոչեց նա, — դա մի կետ չե : Տասը
... քան հաս կլինեն... Մի ամբողջ վտառ : Իսկ մենք վալինը
չենք կարող անել : Այսպիսի բուպեյին մարդուս մեռները մի՞թե
զիտի կապված լինեն...

— Սակաթն Նեղ, բարեկամս, ինչո՞ւ նախապես Նեմոյից
թուլալութեան չեք խնդրում զքանց վարսալու համար, —
հարցրեց Կանեյը :

Վերջինը զեւ չեք վերջացրել նախադատութեանը, չերք Նե-
ղը զլիտադատու ներքե վաղեց նախադատին գանելու համար :

Մի քանի բուպեյից հետո նրանք միտին ստիտակամանում
եյին :

Նախապես Նեմոն սկսեց զիտել կետերի վտառը, վաճ խա-
ղում եք ջրի յերեսին, ճնտաւելուտից ընդամենը մեկ մզն
հետու :

— Դրանք հարսովի կետեր են, — սասց նա, — արդ վե-
ստալը թափական կլինեք կետ վաճար ճի ամբողջ նախադատի
հարստացնելու համար :

— Հը՛, ինչպե՞ս, նախապես, թուլ չե՞ք սա, վաճ յես մի
քի վաճում զքանց, թեկալ նրա համար, վաճ շտաւանտ յե-
սամանի քանեցնելու իմ արեւտալ :

— Ինչո՞ւ ի դուք սպանել կենդանիներին, — սուտրեց նա-
խադատը, — նրանց հարզը թալարովին հարկաւոր չե մեկ :

— Այնուամենայնիվ, նախապես, կարծիք նախում գուց

ինձ թույլ ամից վարսալ դուզանը, — պնդում եք կանազացին:

— Դուզանը պեսք է թարձ մտի պաշար պար մեք խոհանացին: Իսկ այժմ դուք թույլալուսիյան եք խնդրում սպանել միայն սպանելու համար: Յես շատ ըսով դիտեմ, վոր այդ հասուկ է մարդկային բնության, սակայն շեմ ուզում իրախուսել այդ բարբարոսական ժամանցը: Վրնչացնելով հարավային կեսին, այդ անեկ ու բարի կենդանուան, դուք, միայն կենդ, մեր համախոհների հետ միասին սե դարձ եք կատարում... Երանց արդեն Բաֆֆինյան ծոցում վրնչացրել են բոլոր կենդանիներին, իսկ այժմ ուզում են բոլորովին վրնչացնել նաև այս պատակար կենդանիներին: Այդ դժբախտ կեանքին հանդիստ թողեք: Դրանց առանց այդ ել ունեն բավականաչափ բնական թշնամիներ՝ վիշապակներ և սուսերակիներ:

Կարելի չե պարկերացնել, թե կանազացու դեմքն ինչպիսի արասահարության ունեք այս անպատելի բարբարոսության ժամանակ: Այդպիսի դատախառության կարգով պրոֆեսիոնալ վորսորդին, նշանակում եք ի դուք անըը քանեք շուայել:

Նեկ կենդը նայում եք նավապետ Նեմային և ըստ յերևույթին ուղղակի չեք հասկանում, թե նա ինչի մասին է խոսում:

Սակայն նավապետն իրավացի չեք: Կեսարների անխոհեմ դիշտառությանը շուստով անտեղ կհասցնեի, վոր ամկիանախոց կլքանան վերջին կեանքը:

Նեկ կենդը շվեյցրոց «Յանկի գուզգլը»³⁾ մտախիչ և նշեմըը շուս ամից մեղանից:

Այդ ժամանակ նավապետ Նեման, վոր շարունակում եք դիտել կեանքի վտառը, սասց ինձ.

— Յես իրավացի եյի, յերբ ջիշ ստաղ ստում եյի, վոր կեանքը, բացի մարդուց, ուրիշ շուս բնական թշնամիներ ունեն: Ահա այդ վտառն այժմ ընդհարվելու չե ուժեղ հակառակարդի հետ: Տեսնում եք յարդյուք, պարան պրոֆեսուր, անխուս, ութը մղոն հետու շարժվող սե կեանքը:

— Տեսնում եմ, նավապետ, — պատասխանեցի յես:

— Դրանց վիշապակներ են, ասրատելի կենդանիներ... Յես ստիժ եմ ունեցել անանելու դրանց մի ամբողջ վտառը, յերկու-յերեք հարյուր համա: Այ, հենց այդ դաման ու վտառակար կենդանիներին խկապելու վոր այժմ վրնչացնել:

³⁾ «Յանկի գուզգլը» Հրատարակելու Ամերիկայի Հայրենասիրական յերգն է, վոր յերգվում եք Յուլիանի Իլյանովսկայից արտավերու դուշարի ժամանակաշրջանում:

Այս խոսքերի վրա կանաչացին անտիջապես յետ նախից :

— Ի՞նչ արած, նախապես, — ստացի յետ, — իբրև վոր կեանքի շահերի համար միտանք լենդին կարելի չե թույլ տալ...

— Չարժե վտանգի յենթարկելի, — ընդհատեց ինձ նախապես, — ճնտաստիչուան ինքը կցրի վիշապամկներին: Նախը գինված ե պողպատե ժանիքով, վորն իհարկե վոր պակաս ուժեղ ե, քան միտանք լենդի յետամանին:

Կանաչացին ստանց քաշվելու թոխից ուսերը: Նրա սեսը պարզ ստում եր. — Վ՛ր՛վ ե լսել, վոր նախի ժանիքով վիշապամկներ վորսանն:

— Սպասեցեք, պարտե պրոֆեսոր, — ստաց ինախապես, — մենք մեզ ցույց կանաք ախոյտի մի վորս, վոր դուք յերբեք չեք տեսել: Վ՛ր՛վ մի կաթիլ ցաղանցության դեպի այդ դիշակերները, վորոնք յերախից ու ստամոքիից բացի ուրիշ վորչինչ չունեն:

Ամբողջովին ստամոքիով գինված յերախ, — զժվար եր մի ալլ, ափելի լավ ընտրուում առլ մենազուիք վիշապամկներին, վորոնց յերկարությանը յերբեմն քանճիկնը մեարի չե հասնում: Արդ կեանաման կենդանու հեղաշական գլուխը կազմում ե մարմնի մեկ յերբորդից ափելին: Տարբերվելով կեանքի յերախից, վոր ունի միայն յեղջերաշերտեր, վիշապամկան յերախը գինված ե յերեսուսիննը — հիտանյերկու սուք ստամոքիով, վորոնցից յուրաքանչյուրը յերկու ֆունտ ե կշուում: Վիշապամկան դանդի հետին մասում կան իբար միացած յերկու խցիկներ, վորոնք լրված են յերեջրայուք — շորհարյուք կիլոգրամ յուրախան հեղուկով՝ ազիքացիտով, վորը շատ թանկ ե վտանաւում: Անուշտ վիշապամկն աշխարհիս ամենասանհունի ե աշխանդակ արարածն ե: Լինդ մեար յերկարության ե յերեք մեար բարձրության ունեցող հեղաշական գլուխն ապշեցնում ե իր անկանան մտանքով: Այսպես, զթի յերկու կեսից կա միայն մեկը, իսկ մախ աչքը շատ վաջք ե ալից, իսկ դա ստաղվա մասնակներում վորսարդներին հարմարության եր սալիս վիշապամկան վրա հարմակվել միշտ մախ կազմից:

Գիշտախչների վտան արդեն մտանում եր: Նրանք արդեն նկատեցին կեանքին ե պատրաստվում եին վերջինների վրա հարմակվելու:

Չարելի յեք վաղորդ գլխի ընկնել, վոր այդ անհավասար պայքարում կեանքը կհաղթվին, ե վոր միայն այն պտանաւով,

Մուսկոսկիները իրարից և սառմանից բացի ուրիշ զոյքին չափեն:

Վար վիշապամկները կեանքից ուժեղ են և ավելի լավ են դեմ-
վան, ալլ և այն պատահաւով, վար նրանք կարող են ջրի սակ
ավելի յերկար մնալ, քան կեանքը, շնչելու համար դուքս չպա-
լով ջրի յերեսը:

Ժամանակ եր ոգնության հասնելու կեանքին: ճնաստիչու-
արչ ջրասուչը յեղով: Կոնեկը, Նեղ լենդն ու յես տեղ բանցինք
սալոնի յուսամուտների ստաջ: Նախապես Նեմոն անցավ զեկի
խցիկը, վարպետի անձամբ կատարարի նախը, վար հիմա վարչու-
յացման գործիչի դեր եր կատարելու:

Մեքենան սկսեց ավելի արագ աշխատել և ճնաստիչուարչ
ուղացավ ամբողջ թափով:

Յերբ ճնաստիչուարչ վրա հասավ, վիշապամկների ու կե-
անքի միջև արդեն սկսվել եր հակադրամարտը: Նախապես Նեմոն
իր նախը վարում եր այն հաշվով, վար վիշապամկների վտարը
յերկու մասի բաժանի: Սկզբում վիշապամկներին այնքան ել
լանհանգամայրեց նոր թշնամու յերեսան գալը, բայց շուտով
նրանք հասկացան իրենց սխալը:

Ինչպիսի՛ տեսարան եր մեր աչքերի ստաջ: Նույնիսկ Նեղ
լենդը հիացավ և սկսեց բուռն կերպով ծափահարել:

Ճնաստիչուարչ գարնով մի վիթխարի յեռամանի, հլու մի
դեմք՝ իր նախապեսի ձեռքում: Նախը հարձակվում եր վիշապա-
մկների մասն մարմինների վրա և կտոր-կտոր անում, իր հետե-
վից թողնելով կենդանու յերկու ալլանդամբան, արյունահոս
մասերը: Նախի համար զգալի շնչին վիշապամկների պոչերի
դաման հարվածները, նրանց կամայի ցնցումները: Սպանելով
մեկ վիշապամուկ, նախն անցնում եր մյուսին, գտնալով իր
ստանցքի շուրջը, վարպետի ժամանակ չկորցնի և բաց լիթոզնի
իր դռնին: Նախն ստաջ եր սրմուն, յես դամուն, ջրասուչ եր
լինում այն ժամանակ, յերբ վիշապամուկն ել աղստվելու: Հա-
մար ջրասուչը եր լինում, դուքս եր գալիս ջրի յերեսը, յեթե
վիշապամուկն ել նույնն եր անում, գրուում եր կողքերից, հա-
կասեց, թիկունքից և կտոր-կտոր եր անում՝ ինչ արագությանը
ել վար շնթմամբ և վարանդից ել վար հասնեք հարվածը:

Ինչպիսի՛ սպանդանոց: Ինչպիսի՛ վարտա ջրի մակերևույ-
թին: Վարեցած վիշապամկների շնչաստիչյան ինչպիսի՛ սու-
լաց: Նրանց ահապին պոչերի հարվածներից աչեկոծվում ելին
նույնիսկ ջրի ստորին շերտերը, վարանք միշտ հանգիստ են լի-
նում...

Մի ժամից ավելի շարժանակվում եք այդ մասնաշաղկան կոտորանքը, վորից շարժանակեց և վաշ մի վիշապամուկ: Մի քանի անգամ, կազմելով աստղ-աստեղիկու կենդանուց թաղկացած լուկասներ, վիշապամկները հարևակման եյին անցնում, փորմելով խորասկել ճնտուտիլուաը: Մալոնի լուսամուսից յերևում եյին նրանց բաց յերախները, զարուբելի ասամներն ու կուսազուբյանից փայլող աշգերը:

Նեղ լենդը, չկարողանալով ինքն իրին դասել, անիծում և բուսնցքներով սպառնում եք վիշապամկներին: Վերլիններս ասամներով կծում եյին ասորլըյա նալի կազգերը, ինչպես շները կծում են անասուսւմ յանվան գազանի կոկորդը:

Սակայն ճնտուտիլուաը, ավելացնելով արազությանը, չեք զգում վիշապամկների աւազին ծանրությանը և նրանց հուսահասարկան նիզերը, նրանց իր հետ ասնում եք ովկիանոսի խորը կամ դուրս եք յերում ջրի յերեսը, վաշ մի վայրկյան շարժարեցնելով հերթական զուհի հասարկուսւմը:

Վերլուպես, վիշապամկների վտուրը նարացազ: Իրարանցուսւմը գազարեց: ճնտուտիլուաը յարմարացավ ջրի յերեսը: Դանակը բացվեց և մենք շտապեցինք դեպի ասարսակաման:

Մովի վրա թափթփված եյին վիշապամկների ալլանդակված դիակները: Յեթե ջրում, վիշապամկների վտուտի մեջ պայթիւր հակարական, ավերիչ ույթ ունեցող մի արկ, արչ կենդանիներն արդպես պատուստված, թղկաված, կոտոր-կոտոր չեյին լինի: Մի քանի մզոնի վրա շուրջ կազմիւր դույն եք տասցել և ճնտուտիլուաը լողում եք կարծես արյան ովկիանոսում:

Նախապես Նեման մուսեցալ մեզ:

— Հը', միտար լենդ, ի՞նչ կուեք, — դիմեց նա կանազացուն:

— Յես ասելիք չունեմ, նախապես, — պատասխանեց կանազացին, վորի վաղևորությունն արդեն ասուել եք, — դուք մեզ ցույց ավիք սարսափելի մի տեսարան, այդ անլինելի յե: Մահայն յես մասուրծ չեմ, այլ վորսորդ եմ, իսկ դուք մեզ տղանդանոց ցույց ավիք...

— Այդ շար և դիւտաիլ կենդանիների վոշնացում եք, — ասարկեց նախապես Նեման, — ճնտուտիլուանն ել մտազրծի դանակ չե:

— Այնուամենայնիւ յես դերազասում եմ իմ յեսամանին, — ասաց կանազացին:

— Ամեն զոք իր զննքն ունի, — պատասխանեց նազազեալ,
աչքերը սեւեւելով նեղ լինելի զբա:

Յևս գոխեցաւ, զոր վերջինս հանդիմությաննէր կասի նա-
գապեանն, աչք կարող էր տխուր հեռանալ ունենալ մեր
բաշտիս համար, սակայն բարեբախտաբար կանաչացու ա-
շտոյությանը դարձաւ մի կեանքի զբա, զորին աչք ժամա-
նակ մտանում էր ճշտաւարտաբար:

Այս կենդանին չէր կարողացել ազատելի վիշտագովներէ
հարձակումից: Յևս նկատեցի, զոր զաւ հարաւային կեանք,
բաշտոյին սեւ, ներս ընկած գլխով: Իր կազմվածքով նա ազո-
րական կեանքից աարբերվում էր նրանով, զոր այս կեանքի պա-
րանայի յաթը վաղները միացած են և նրա կողերը յերկուսով ա-
վելի յեն հյուսիսային կեանքի կողերից:

Դժբախտ կեանք ազատկան էր կողքի զբա, վիշտագովներ-
ը մի քանի տեղ կնեւ էլին նրա վորտայինը: Կեանք մեռած էր:
Նրա աշխարհակգիտած լողաթևի սակ ազատաւանել էր իր ձազը,
զորին նա չէր կարողացել պաշտպանել: Սպանված կեանքի բաց
չերտից ջուր էր հոսում, սակայն պէս կարկաշում ճկեանքի թե-
թի չերտերում:

Նազապեա նեւուն հրամայեց ճշտաւարտաբար մտանցնել ըս-
պանված կեանքին: Յերկու նազապեի բարձրացան կենդանու. կող-
քի զբա և յես դարձանքով տեսաւ, զոր նրանք կեանք կրնքի զեղ-
մերից կաթ են քամում: Այս կերպ նրանք յերկու թե յերեք
տակաւ կաթ քամեցին:

Նազապեանն ինձ ստախարկից մի քամակ խնել աչք զմեռա
տաք կաթից: Այդ տախարկը լսելով, յես չկարողացաւ թաղցնել
իմ նողկանքը: Մտախախտ նա ինձ հախտաւարտեց, զոր կեանք
կաթը հրամայի համ ունի և վաղնով չի տարբերվում կովի կա-
թից:

Յևս գործեցի և զտաւ, զոր միանգամայն իրաւացի չե նա-
գապեա նեւուն: Այդ յերեք տակաւ կաթը մի արտեքավոր գլուս
էր մեղ համար, զորովհետեւ դրանից ստացվող յուղն ու պանի-
րը պեռք և հանելի բողմաղանության մտցնելին մեր կերակուր-
ներէ մեղ:

Այդ սրվանից յես գտանությանը նկատում էլի, զոր նեղ
լինելն ավելի ու ավելի թշնամաբար և վերաբերվում նազապեա
նեւային: Յևս վորտեցի աշտուրջի հեռակել, զոր կանաչացի մի
գորակ վայրենի քայլ լանի:

Ս Ա Ռ Ո Ւ Յ Յ Ն Ն Ե Ր Ո Ւ Մ

«Նաստախելուսը» շարունակում էր անշեղ ընթանալ զեպի Հարսով: Զգալի արտաբանությամբ նա սլանում էր հիսուներորդ միջո-
րենակամի յերկաթնաղ: Մի՞թե նա ուզում էր յեկտին հասնել:
Յեռ գրան չեյի համարում, վորովհետև Հարսովի յեկտային յեր-
կըրներում մարտ ամիսը համապատասխանում է Հյուսիսային
յերկրների սեզանները ամսին, այսինքն արևան սկզբին:

Մարտի 14-ին 55⁹ յերկարության սակ յես առաջին անգամ
լողացող ստուռյները տեսա: Դրանք ստուռյցի փոքր կտորներ
էյին, ունեյին կապտափուռ գույն, ջրամ—ջրանհինգ վրանալսփ
յերկարության: Մովի ալիքներն աղմուկով փլըվում էյին գը-
րանց վրա:

«Նաստախելուսն» ընթանում էր ովկիանոսի վրա: Նեղ լենդը,
վոր հաճախ համադարձորդել էր յեկտային ծովերում, սուսը ել
բաղմից տեսել էր լողուն ստուռյներ: Կանակն ու յես առաջին
անգամ էյինք զմայլում արդ տեսարանով:

Յերկնակամարում, հորիզոնի վրա ձգված էր կուրացուցիչ
մի լուսաշերտ: Անդլիական կետարաներն այն ամփանում են
տառուց փայլը: Վարջան ել խիտ լինեն ամպերը, չեն կարող
ծածկել արդ լուսը: Արդ լուսաշերտը ցույց է տալիս սառուց
գույտի մասիկությանը:

Արդարև, շուտով յերկայցին ամենի խաշոր սառցակուտեր,
վորանք մերթ պարծուտ փայլում էյին ու մերթ գունատում,
նայան միմուտրաի գրության: Մի քանի լողացող սառցակուտե-
րի կողերը ծածկված էյին կանաչ շերտերով, վոր կարծես նը-
ծըմբաթթվուստային աղնեի հանքաշերտեր լինեյին: Ուրիչ սառ-
ցակուտեր ամբողջովին փայլում էյին ինչպես թանկագին ջա-
րեր: Մի քանիսն ել իրենց բյուրեղներով արտացույտում էյին ս-
րեի հասարակները: Վերջապես, մի քանիսն ել, վոր նյան
խավով էյին պատած, թվում էյին մարմարի հակարական կտոր-
ներ, վորանք բավական էյին մի ամբողջ քաղաք կառուցելու հա-
մար:

Վարջան մենք զմում էյինք զեպի Հարսով, այնքան շատ է-
յին լողացող սառցակուտերը, այնքան խաշորանում է-
յին սուսանին կտորներն ու սառցաբուները: Արկաթիկան թըր-

չունենալը հազարավոր բույներ ելին հյուսել զբանց վրա: Այդ
թաշտաններից ելին հյուսիսային և ալլ ճրքահատկերը, պուֆին-
ները, վորոնք խաչնում ելին մեզ իրենց կոխնով: Մի քանիս-
ները ճառասիրուարն կեանի սեղ ելին ընդունում, և նստիով
ասխատկամանին: սկսում ելին կացահարել զբնդուն յերկաթը:

Ստուռլիների միջով անցնելիս նախապես նեմոն հաճախ ու
յերկար ժամանակ լինում եր ասխատկամանում: Նա մեծազուն
ուշադրությամբ դիտում եր աչք ամայի սեղերը: Սես տեսնում
եյի, թե ինչպես յերբեմն գտնվում եր նրա սովորաբար ստուռ
հարցը: Գուցե աչք ժամանակ նա մասնում եր, վոր նա միակ
իշխոզն և րեկուսյին այս ջրերի վրա, վորոնք անմատչելի չեն
մարդուն: Հնարավոր ե: Սակայն նա չեր խոսում աչք մասին:
Ժամերով կանգնում եր անշարժ և կարծես քնից արթնանում եր
այն ժամանակ, յերբ ճառասիրուարն լինում եր ստուռլիների ս-
զակում և հարկավոր եր դուրս գալ աչք թակարդից:

Այդ ժամանակ նա ինքն եր կանգնում զեկի մաս և առջե-
ցուցիչ վարդենությամբ վարում եր ճառասիրուարն, խուսա-
փելով ստացազաշտերի ու ստացաշտների հետ ընդհարվելուց,
վորոնցից մի քանիսն ունեյին մի քանի մղոն յերկարության և
ջրի մակերևույթից յաթանասուն—ութուն մետր բարձրության:

Հաճախ թվում եր, վոր ճառասիրուարն հանապարհը փակ-
ված և համասարած ստուցն պարտով: Լաթության վաթուհե-
րորդ աստիճանում ստուռլը համասարած մաստիվ եր արդեն:
Սակայն նախապես նեմոն արագությամբ զանում եր մի վորակ
նեղ անցք և համարմակորեն անցնում եր անստեղից, թեև գի-
տեր, վոր անցնելուց հետո իսկույն պետք ե փակելի աչք անցը:

Այսպես, իր նախապես հմուտ զեկավարությամբ ճառասիր-
ուարն ընթանում եր հավերժական ստուռլիների միջով:

Կանուկին դուր յեկավ աչք, վոր զայսության ունի ստուռլի-
ների հիշտ զասակարգում շատ նրանց մեկ և մեծության, և նա
արագ յուրացրեց աչք դասակարգումը. ստացաշտներ, ստ-
ցազաշտեր, լուրացող ստացակաշտեր և ստուցն զանգված:

Ոչի բարեխառնությանը բարձրական ցածր եր, սեղիցը
զերոյից բարձրանում եր վալ ալիլի, քան յերկու—յերեք աստի-
ճան: Սակայն մենք ցուրտ չեյինք զգում, վորովհետև փակի
մաշկից կամ ապխտակ արջի մորթուց կարված մուշտակներ ե-
յինք հաղել: Բացի զբանից, ճառասիրուարն ներսում շարունակ
միևնույն ջերմաստիճանն եր լինում, վորը կախված չեր ոչի

բարեխառնությանից և պարզամտում եր եղեկարական վառա-
բանների միջոցով: Սակայն, յեթև հանկարծ վառարանները շաշ-
խատեյին, բազմական և, վոր ճնտուտիլուարք մի քանի մար
իջներ ջրի տակ, վորպեսզի կրկին բարեխառնության տանելի
պայմաններում գտնվեր:

Յեթև մենք ալը վարչերը ժամանեյինք մեկ ամիս առաջ,
կանանեյինք, վոր արևը մայր չի մանում: Սակայն մենք ուշա-
ցանք, և գիշերն արդեն մեզանից յերեք—չորս ժամ եր խլում,
ամեն սր յերկարում, վորպեսզի հետո վեց ամիս խաղարով ծած-
կի այս բևեռային վարչերը:

Մարտի ստանդինգին մենք անցանք այն գուգահեռականը,
վորի վրա գտնվում են Նոր-Շոալանդիան և Հարավ—Որկնեյան
կղզիները: Նախագետ Նեմոն ինձ պատմեց, վոր դեռ վերջերս
այդ հողերն իրեն հանդիպան եյին ծառայում փոկերի անթիվ
հասերի համար, սակայն անդլիացի և ամերիկացի կետարաները,
կուրսքն ընկնելով հարստամարու յեսեից, վոչնչացրին և՛ ա-
բաներին, և՛ եղերին ու մուգերին: Հիմա այստեղ մահվան ան-
խախտելի լուսիջան և տիրում:

Մարտի ստանդինգին, սուսվոսյան ժամը մութ ութին ճն-
ուտիլուան անցավ հարավային բևեռային շրջանը, ընթանալով
հիսուսիցեղերու միջոցեականի յերկարությամբ: Ստուսյցները
բուրբ կողմերից շրջապատել եյին մեզ ու ծածկել հորիզոնը:
Այնուամենայնիվ Սուսվոսյան Նեմոն ստուսյցների միջև անց-
քեր եր փնտում, գտնում եր ու շարժանակում գեպի հարավ ըն-
թանալ:

— Ո՛ր ե նա մեզ ասնում, — մի անգամ յես ինքս ինձ
բարձր ձայնով ասի ալը հարցը:

— Ուր վոր պտտարի, — պտտախառնեց ինձ կոնսելը, —
յերբ այլևս անուպարհ չի լինի առաջ գնալու նա հետ կգտանա:

— Յես ալը չեմ յերաշխովորում, — ասացի յես:

Բուրբովին անկեղծ լինելու համար խոստովանում եմ, վոր
այդ ամիս անուպարհարդությանը նույնիսկ դուր եր գալիս
ինձ: Չեմ կարող նկարագրել, թե ինչպիսի դժայիլի տեսարան
եյին ներկայացնում այդ ստացե գտնան անուպտաները: Այս-
անեղ ստուսյցները բուրբովին անուպտանի մեք եյին ընդունում:
Ստացե դաշար թվում եր արևելյան մի մեծ քաղաք՝ անհամար
մզկիթներով, սրածայր միմարներով: Այստեղ կարծես գտնվում
եյին յերկրաշարժից քանդված քաղաքի ավերակները: Սակայն

բազմական էր, վոր արևը թեքվեր հորիզոնի վրա և ուղղահայաց
նստապայթներ ի ստիարեն թեք նստապայթներ յարձակեր, և ի-
կույն կարծես ժի կտախարդական զորությամբ ստացե տեսարանն
անհամարելի յեր դասուում: Այդ ֆանտաստիկ ներկայացման դե-
կորացիաներն ել ավելի արագ եյին փոխվում, յերբ արևը ծածկ-
վում էր ամպերի սակ և ստուռյաների վրա ճշուշն եր իշ-
նում, կամ յերբ յերկու ստացակոշտեր ընդհարվում եյին այն-
պիսի զգրոյսանով, վոր կարծես դա հաղարտվոր թեղանոթների
համապարկ լիներ:

Յեթն այդպիսի ընդհարման ժամեմանն ճնտուտիւուըսըս զըս-
նըվում էր ջրի սակ, սոցա ազճուկն ավելի սաստիկ էր լի-
նում, իսկ գիթխարի ստացակոշտերի խորտակումն աշկոծում
էր ջուրը, վտանգավոր ջրապուսյաներ ստախացնում: Այդպիսի
զեպքերում ալիքներն սրորում ու այս ու այն կողմ եյին նետում
ճնտուտիւուըսըս, թնշպես ջրի վրա լողացող սովորական ժի նավ
սաստիկ փոթարկի ժամանակ:

Հաետի լինում էր այնպես, վոր ստացակոշտերի մեջ վոշ ժի
անցը լսեսնելով, յես կարծում եյի թե մեք վերջնականապես
փակված ենք ստուռյաներում: Սակայն նավապես նեմոն, զե-
կախարդիւով իր անխաշ բնապրով, նորանոր անցքեր էր զըս-
նում: Նրան ոգնում եյին ստացակոշտերի լանջերով հասող կապ-
ստախան ջրի փոքրիկ կահակները, կամ ուրիշ, անփորձ աչքի հա-
մար ավելի սակավ նկատելի նշանները: Այս պատճառով յես
գտա, վոր նա ստաջին անգամ չի լողում հարավային ստուռյ-
աներում:

Այնուամենայնիվ մարտի 18-ին, որովս վերջում ստուռյանե-
րը վերջնականապես փակեցին մեր համապարհը: Դրանք դեռևս
հավերժական ստացակոշտերը չեյին, բայց թվում էր, վոր
ստացակոշտն ամուր նստել է այնակ: Արդեւիքը չխանդարեց
նավապես նեմոյին: Ումեղ թափ ստեղծով, նա հեկայական ու-
ժով հարձակվեց ստացե պարսպի վրա: ճնտուտիւուըսըս սեպի
նման խրվեց փերսն զանգվածի մեջ և սարսափելի զգրոյս ար-
ձակելով, այն բաժանեց յերկու մասի: Այդ բարանի հաղարչան
ակզրանքի կիրառումն էր, միայն թե հիմա այդ բարանն ստաջ
էր մղվում անսահման ուժով: Դեպի վեր թուած ստացակոշտնե-
րը կարկուտի նման թափվում եյին մեր շուրջը: Յնցումն այն-
քան ուժեղ էր լինում, վոր նավի ստիւն խկույն անցը էր բաց-
վում: Յերթմեմ, թափ ստեղծու ինեցյալով մղված, ճնտուտի-

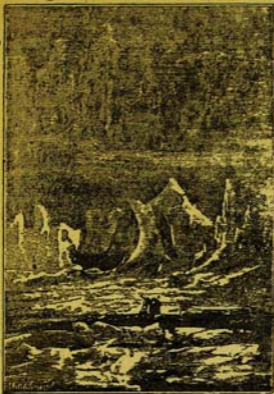
լուսը բարձրանում էր ստացն դաշտի վրա և իր ծածրությամբ
թեքում էր այն: Ստացվում էր միևնույն հետևանքը, սա-
սույցը յերկու մասի յեր բաժանվում և մենք բացված նեղուցով
սասն էլինք ընթանում:

Այդ որերին մեր շուրջը սաստիկ փոթորիկներ էլին լինում:
Յերբեմն սասույցների վրա իջնում էր մշուշը, — այնքան թան-
կեր, վոր ստիտակամանի մի ծայրից մյուս ծայրը չէր յերկ-
վում: Փամին այս ու այն կողմ էր արշավում: Գիշերն յեկամ
մյուսը սաստիկ այնքան էր սղոյանում, վոր մենք այն ջը-
լանակներով էլինք մաքրում, թխակներով հարսավոր չէր:
Հենց վոր ուղի բարեխառնությանն իջնում էր մինչև ինչ սա-
ստիկան գերայից ցած, ճաստախլուսի ստիտակամանը ծածկ-
վում էր սասույցի հասա չերսով: Առաջասասավոր նախ այսուկ
չէր կարող գործել, վորովհետև նրա թուր հախարակներն ու
լիսեանաթուկերը կծածկվէին սասույցով: Այդպիսի բարձր լայ-
նությաններում կարող էր լողալ միայն այն նավը, վոր գոր-
ծում էր ելեկարականությամբ, հետևապես անխի կարիք չէր
զգում:

Այդ ամբողջ ժամանակ ծանրալսվող ցույց էր առլիս ցածր
ճշում, վորը կարող էր ել ավելի իջնել, կողմնացույցի ավյալ-
ները հիմա վոր մի վաստակության չէին ներշնչում:

Կողմնացույցի սլաքը ցույց էր առլիս ամենափանտաստիկ
ուղղությաններ, այն շարժով, ինչ շարժով մենք մտանում ե-
լինք հարավի մտանխային քեկտին, վորը չի գաղաղղվում
յերկրապղնդի քեկտի հետ: Արդարև, ջտտ. Գասանի, հարավի
մտանխային քեկտը գտնվում է 70° լայնության և 130 աստիճան
յերկարության սակ: Դյուպերեյոսը հարվել է մի փոքր սար-
բեր կարգինասներ, — 70° 30' լայնության և 135 աստիճան
յերկարության: Ուղղությանը վորտչերու համար այժմ հարկա-
վոր էր լինում կողմնացույցը սեղանիսեղ նավի գամալան մա-
սերը, մի քանի դիտողությաններ կատարել և ստացված մեկին
թիվը համարել ելշտ:

Մասախլուսպատ որերին, յերբ սասղապաշխական դիտողու-
թյաններ կատարելը հարսավոր չէր, նավի ուր գտնվելը ջար-
սեղի վրա նշվում էր ուղղությանը վորտչող գործիչի ավյալնե-
րի հիման վրա: Իհարկև այս յեզանակը սակավ վաստակի ար-
դյաններ էր առլիս, վորովհետև մանվածապատ անցներում
հարկավոր էր լինում ամեն բույն փոխել նավի ուղղությանը:

— Համառոտ անալիզի է, — ասոյ նկար.

Մարտի ստանութին, իբ Համար համապարզ՝ բաժարու քան
անհախոզ փորձերից հետո, ճնտուարիւսւոք՝ վերջնականապէս դեմ
ստաւ ստոււյցներին: Այդ արդեն ստացային զտոս շեր, լոզացոյ
ստացակարներ և նույնիակ ստոցի դաշտեր շէյին, այլ իրար
միացած ստացալիւնների մի անշարժ ու անխորտակելի պատնէշ:

— Համատարած ստոււյցներ են, — ստաց ինձ կանաչացին:

Յես հասկացաւ, վոր Նեղ Լենդը, ինչպէս նաև բոլոր բնուս-
յին նախազնայները, այդ խաչընդոտն անհաղթահարելի յեր հա-
մարում: Կետրին մի քանի բարեխոյ յերևաց արևը, և նախա-
պէս Նեման Երևա հաշմարկումներ կատարեց: Մենք դանձում ե-
յինք 51°30' յերկարութիւն և 67 աստիճան 39' հարավային լայ-
նութիւն սակ: Ինչպէս տեսնում ենք, ճնտուարիւսւոք՝ զնացել
եր բազմական հետու, ժամելոյ Ծառակախկայի խորքը:

Վաչ ստիւնում, վաչ ել յետևում մենք զուս շուր յեյինք տես-
նում: ճնտուարիւսւոք՝ զանձում եր ստոցի կարկանդակով ծածկ-
ված մի լայնարձակ հարթավայրում, ուր զբոված եյին անձև
ստացակարներ սայնպիսի զտոսային վիճակում, վոր լինում
և զետերի վրա, ստոււյցները հալլելիս, իսկ այտուղ այդ պատ-
կերը հակառակն ժաշտարի յեր: Տեղ-տեղ յերևում եյին ստո-
ցարուրներին սրածայր գաղաթները, վորոնց բարձրութիւնը
յերկու հարյուր և ավելի վտանաշարի յեր համում: Ավելի հե-
տու կանգնած եյին ուղղարերմ ժայտերի շարքերը, վորոնք զորը
ժառախուղով եյին պատած: Այդ տխուր վայրերում տիրում եր
ժեռան լուսութիւն, վոր խախտում եր միայն ճրկահաւալի
թեւերի շաշտանով և նրանց հատու կռիւններով: Այտուղ ժեռել
եր ամեն ինչ, նույնիակ մայները...

Անս թե ճնտուարիւսւոք՝ վորտեղ գաղաթերցից իբ հա'ար-
ձակ վաղը:

— Գիտե՞ք, պարուն պրոֆեսոր, — այդ որն ստաց ինձ
Նեղ Լենդը, — յեթե մեր նախապէսին հաջողվի ավելի հետու
դնալ...

— Այդ դեպքում ի՞նչ կլինի, Նեղ:

— Նա շատ քաջ մարդ կլինի:

— Ինչո՞ւ:

— Վերջինսն վաչ վոք չի կարող հաղթահարել համատար-
ած ստոււյցը: Չեմ վիճում, մեր նախապէսն ուսեղ ե: Ստ-
կաթն, զբողք ասնի, նա հա բնութիւնից ավելի ուսեղ չե՞, Յեմ
յեթե բնութիւնն այտուղ անհաղթահարելի խաչընդոտ և կտուս-

չել, ապա նախապէսը պետք է կամա թե ակամա կանգ առնի:
— Դուք կարծե՞մ իրավացի չե՞ք, միտաբ Լենդ, բայց և այն-
պէս յես շատ կուզե՞յի իմանալ, թե ինչ կա այս ստուսյցներէն
այն կողմ: Ինձ ել է ջգայնացնում այժ պարխալը:

— Պարոնն իրավացի չե, — առայ կոնակը, — պարխալնե-
րը Հասկապետ Երա Համար են ստեղծված, վոր ջգայնացնեն
դիտականներին: Յես զարուքանդ կանեյի աշխարում յեղան
բուրը պարխալները, յեթի այդ կախված լինեք իմ կամքից:

— Դատարկ բան է, — պատասխանեց կանաղացին, — յես
շատ լավ դիտեմ, թե ինչ է թողնված այս պարսպից այն կողմ:

— Ի՞նչ, — հարցրի յես:

— Ստուսյց, միայն ստուսյց, — պատասխանեց կանաղա-
ցին:

— Դուք Հաժտացած եք, Նեդ, — աւարկեցի յես, —
բայց յես կասկածում եմ և ահա թե ինչու ուշում եմ շարունա-
կել անսուղարհ գեղի հարավ:

— Ավելի վատ, պարոն պրոֆեսոր, — պատասխանեց Նեդ
Լենդը, — դուք ստիպված կլինեք հրամարդել այդ մտքից:
Դուք հասել եք Համասարած ստուսյցներէի սահմանը, այդ
արդեն բավական է: Ավելի հետու վոչ մի շարլ անել չի Հա-
ջողի վոչ մեզ, վոչ մեր նախապետ Նեմոյին, վոչ ել Երա ընա-
ռասիլուսին: Արդյոք նա կցանկանա թե վոչ, միևնույն է,
մենք կվերադառնանք դեպի հյուսիս, այսինքն այն վայրերը,
ուր սուրում են բուրը կարգին մարդիկ:

Յես պետք է ընդունեյի, վոր Նեդ Լենդն իրավացի չե մի
անասկետից, — մինչև այն ժամանակ, յերբ նազերը կտվորեն
չարժվեյ, ստացադաշտերում, Երանք ստիպված կլինեն կանգ
առնել Համասարած ստուսյցներէի սահմանի մտա:

Լիբալի, ընտելով իր բուրը ջանքերին, ընտելով ստուսյցը
չարդելու Հուսահատական փորձերին, ընտաւիլուան անշարժ եր
մնում: Սովորաբար յերբ նազը չի կարող սուալ շարժվել, հետ է
դառնում: Ստեղծա այտանդ հետ դառնալն անկարելի յեր հիշա
ստիպետ, ինչպէս և սուալ շարժվելը, վորովհետև մեր հետևում
փակվում եյին բուրը անցքերը: Յեով յեթե մեր նազը վորտէ ժա-
մանակ ելի անշարժ մտաք, անպայման կկալնեք ստուսյցներին:

Յերեկվա ժամը մտա յերկուսին սկսեցին յերեսալ այդ վտան-
գի նշանները. այն շատամ տեղը, ուր կանգնած եր ընտաւի-
լուաքը, սկսեց արագութամբ սուսլել: Պետք է խոստովանենք,

վոր հիմա նախապես Նեմոյի վարժուհին ինձ շախաղանց ան-
դուռը եր թիմում:

Այդ ժամանակ յես գտնվում եյի սախաղանում: Նախ-
ապես, վոր արդեն մի քանի բազե գիտում եր ըրի սառչելը, զի-
մեց ինձ և Հարցրեց.

— Ի՞նչ եք ժամանում մեր դրության մասին, պարոն պրոֆե-
սոր:

— Կարծում եմ, վոր մենք կարգին խոջել ենք, նախապես

— Արվե՞լ ենք, արդ ինչպե՞ս հասկանալ:

— Դրանով յես ուզում եմ ասել, վոր մենք շինք կարող
լարժվել վոչ առաջ, վաճ յես, վոչ ել ալ ու մար: Գոնն քաղա-
քակիրթ յերկրներում այս դրությանը բնորոշում և զխոջելը
բուսով:

— Հետևաբար դուք կարծում եք, պարոն պրոֆեսոր, վոր
ճշտութիւնաւոր չի՞ կարող դուքս գտլ արասելոյց:

— Ենա արեքան ել շեմ համատում գրան, նախապես: Բանն
այն և, վոր ստարիտ այս յեղանակին, անսարկախական ձեռան
չեմին հայտն թե ստույցները շարժվեն իրենց սեղերոյց:

— Ախ, պարոն պրոֆեսոր, դուք համատարիմ եք մեզ, —
ճեղմանքով ասաց նախապես Նեմոն: — Դուք շարունակ խոջընդու-
ներ ու անջրպետներ եք յերևակայում: Թույլ ալ եք Հայաստա-
րեւու մեզ, վոր ճշտութիւնաւոր վոչ միայն կազատով ստույց-
ներէ ոչակից, այլև ալիւի հետու կղնա:

— Ալիւի հետո՞ւ, զեպի հարսով, — ասացի յես, ուղիղ նա-
չելով նախապես Նեմոյին:

— Այո, պարոն պրոֆեսոր, նա կ'անտի մինչև թեկուր:

— Մինչև թեկո՞ւր, — զաշնցի յես, անկարող լինելով թողցնել
անվաստուութեան:

— Այո, — ասուն ասնով պնդեց նախապես, — մինչև Հարս-
վային թեկուր, արդ հանելուկային սեղը, ուր միանում են յերկ-
րայնոյի բոլոր միջոցակետները: Չե՞ վոր դուք գիտեք, թե յես
կարող եմ ստիպել ճշտութեանն անել այն, ինչ վոր ցանկա-
նամ:

Այո, յես արդ գիտեցի: Ենա գիտեցի նաև, վոր արդ մարդը
քաջարի յե խելահեղութեան շախ: Այնուամենայնիվ միայն խե-
ղցնորք կ'համարեմքիւր որայցար ակտել հարսվային թեկուր հո-
նապարհը փակող բազմաթիւ խոջընդուաների գեմ, իսկ արդ թեկուն
ալիւի անմասնելի յե, քան Հյուսիսային թեկուր:

Ամենահամարժեակ, ամենափոքրված ծովազնացներն ապար-

դրան փորձեր են արել Հարազատին բնեղին հասնելու և հաղթելու
ու նահանջին են, կամ կորնել: Վոր, ուղղակի հրեշտակ էր արդ
ժխտը, վոր կարող էր ծաղիկ ժխտին խելանեղ ժարդու գլխում:

Յես նախապես Նեմոյին հարց ավի, թե արդյոք նա ժինչև
այժմ չի՞ հարանարեղել այդ բնեղը, ուր ժարդը դեռ յերբեք վա
չի գրել:

— Վոր, պարտն պրոֆեսոր, — պատասխանեց նա, — արդ հարա
նազարու թյունը մենք ժխտին կանենք: Այն, ինչ վոր չի հա
ղողելի ժյուններին, կհաղողվի ինձ: Յես դեռ ճնտարելուսով
յերբեք չեմ դնացել այսքան հեռու դեպի հարազ: Ստեղծել կըրկ
նում եմ, մենք կգնանք ավելի հեռու, ժինչև բնեղը:

— Յես ուրում եմ ձեզ համարալ, նախապես, — հեղեղան
անեմով պատասխանեցի յես, — և համարում եմ ձեզ: Դեպի սումը:
Մեզ համար խելանեղներ չկան: Զարդի՛նք այս համարարան
ստույցը: Փորձի՛ր՛նք այն, իսկ յեթև նա գլխաղբի, թեկը սունք
ճնտարելուսին, վորպեսզի թույլ ստույցի վրայից:

— Ստույցի վրայի՞ց, պարտն պրոֆեսոր, — հանդիսս պա
տասխանեց ինձ նախապես Նեմոն, — վոր, ինչո՞ւ, ավելի լավ է,
վոր մենք անցնենք ստույցի սակից:

— Ստույցի սակի՞ց, — գոչեցի յես:

Հանկարծ կարծեալ պարծուտացաւ ժխտը: Յես հասկացա, թե
ինչի վրա յեր հույս գրել նախապես Նեմոն: Ճնտարելուսին հրա
շարի հատկութիւնները պետք է մի անգամ ևս ծառայութիւն
ժատուցելին նախապես Նեմոյին, նրա այս անհամարանակի վի
տակութիւնն իրազարմեցիս:

— Տեսնում եմ, վոր մենք սկսում ենք հասկանալ մեկ-մե
կու, — ժարալով սուսց նախապես, — կարծեմ դուք պատրաստ եք
համարալու, վոր այդպիսի փորձը Հարազոր է: Իսկ յես ժխտ
գամայն վստահ եմ, վոր հաջողութիւն կունենանք: Այն, ինչ
վոր անիրազարմեղի յե սովորական նավի համար, հեղուսթյանը
հաջողվում է ճնտարելուսին: Յեթև նա բնեղի մաս ջամաղի
հանդիպի, կանդ կտանի: Բայց յեթև, ընդհակառակը, բնեղը
ծածկվում է ավելի անսխի ջրով, մենք կհասնենք հեց այդ բնեղին:

— Իսկապես, — պատասխանեցի յես, գրազվելով նախապես
արամարանական գտողութիւնը, — յեթև նավի մակերևութիւնը
ստույցով է ծածկվում, սպա նրա ստորին շերտերը չեն կարող
ստույնի և հեղուկի իրակում են մեում բնութիւն այն սրենցի հի
ման վրա, վոր ջուրը ժարելում պնդութիւնն է ստանում ստույցին

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈՒԼՆԵՐԻ ՎԵՐԻՆՈՒՄ

կետից բարձր Ներմաստիճանի դեպքում: Յեղ յեթե չեմ սխալ-
վում, ստուսյցի Նրասույզ յեղան մասը Նրից դուրս մնացած մա-
սին Հարարերում և ինչպես շարժը մեկին:

— Այո, պարան պրոֆեսոր, Հարարերում թյունը գրեթե այդ-
պես է: Ջրից դուրս մնացած ստուսյուկուսն յուրաքանչյուր վտա-
նայափին ընկնում և Նրասույզ յեղան մասից յերեք վտանայափ:
Այսպիսով, քանի վոր այդ ստուսյուկուսներն ուղիքանախի մակերե-
վույթից դուրս են լինում վոր ափելի, քան Հարյուր մեար, ու-
րեմն պետք է վոր Նրասույզ լինեն յերեք Հարյուր մեարի չափ:
Իսկ ճնտուարիւսախն Համար ի՞նչ և յերեք Հարյուր մեար Նրասույզ
վելը:

— Վաշի՞նչ, նախագետ:

— Ափելին: Մենք կարող ենք ափելի խորն իջնել, Նրի Հենց
այն շերտերը, ուր բարեխանությունը միտանաւ և բոլոր լայ-
նություններում, և այնտեղ սնուցաւիտ կերպով կմտղենք յերե-
սուն—բասասուն ստախանն ստանամներիցները, վորանք լինում են
բացությա սեղերում:

— Դուք իրավացի յեք, նախագետ, դուք բոլորովին իրավացի
յեք, — բացականչեցի յես:

— Միակ զժվարությունը, վոր մենք պետք է Հայթաւարենք,
— շարունակեց նախագետ Նեման, — այդ մի քանի որ Նրի սակ
զանվելն և ստանց ուղի սրաշարը լրացնելու:

— Միայն այդքա՞նը, — աւարկեցի յես, — ճնտուարիւսում
բավականաչափ սարսղությամբ պահամաններ կան: Մենք կընց-
նենք գրանք, վորանք մեզ անհրամեշտ քանակությամբ թթվանին
կմտասկաշարեն:

— Հրաշտի յե, պարան պրոֆեսոր, — կրկին ժպտաց նա-
վագետը: — Քույլ ափեք Հարանել մեզ մի կտակած ևս, — յես
չեյի ցանկանա, վոր դուք Հետո ինձ մեղադրեք անխոհեմության
Համար:

— Սլ ի՞նչ կտակած ունեք, — Հարցրի յես նախագետ Նեմո-
յին:

— Հնարավոր է, վոր թեևսի մտա ծովը, — յեթե դա դո-
յությունն ունի, — ամբողջովին ստան և, Հետևարար մենք չպի-
տի կարողանանք դուրս գալ ծովի յերեսը:

— Ի՞նչ եք ստում, նախագետ: Մի՞թե դուք մտադել եք,
վոր ճնտուարիւսաք զիմամ և ժանիքով: Դուք կարող եք այդ

յանիքը թեք զիբրցով ուղղել սասցե ստատուային, և այն նեշտու-
թյամբ կրանա դուքս զայնու համապարհը:

— Սակայն, պարոն պրոֆեսոր, այսոր դուք բուշրոսիին այլ
լեզվով եք խոսում:

— Ասենք, նախապես, — շարունակեցի յես ավելի և ավելի
ժողկերտիւնով, — ինչո՞ւ մենք շատան ծով չզգիտի գտնենք հա-
րաբային քննուում: Երա՞ի քննանները չեն զուգադիպում յերկրիս
քննանների հետ թե՛ հարաբային և թե՛ հյուսիսային կիսագն-
դում: Այս պատճառով, մինչև վոր հակառակը չտապառուցվի,
մենք իրա՞վու՞նք ունենք յննիմադրելու, վոր յերկրագնդի այդ յեր-
կու հակադիր կետերում գոյության ունեն շատան ծովեր կամ
ցամաք:

— Յես ել եմ այդպես կարծում, պարոն պրոֆեսոր, — պա-
տասխանեց նախապես Նեմոն, — աւշադրության դարձրեք այն
հանդամանքի վրա, վոր իմ նախազնի դեմ այնքան ստարկելուց
հետո դուք հիմա տապառուցներ և, վոր թափում եք հոգուս այդ
նախազնի:

Նախապես Նեմոն իրա՞վացի յեր: Հիմա յես համարեակության
մեջ մըջում եյի նրա հետ: Հիմա յես նրան համոզում եյի շարու-
նակել համապարհը դեղդի քննու: Յես նույնիակ վորոշեցի այդ
համապարհը...

Բայց վ՛րջ, վորոքովեյի ինձիք: Նախապես Նեմոն վազուց ար-
դեն կշտադասանել եք քուսր պիներ և զլեմ՝ կարծիքները և հիմա
զվարճանում եք, անտնելով, թե ինչպես յես մեկ ծայրահեղու-
թյանից անցնում եմ մյուսին, ինչպես անորակելիորեն անձնատուր
եմ լինում ցնորքներին:

Մինչ այս մինչ այն, նախապես Նեմոն ժամանակ չեք կորցը-
նում: Նա իր ողմականին կանչեց ստախակաման: Նրանք խոսե-
ցին իրենց անհասկանալի լեզվով: Արդ յոք ողմականին աւաղ նա-
խազգուշացրե՞լ եյին նախապեսի պատնեների մասին, թե՛ ողմա-
կանն այդ պատնեների մեջ անիրազարծելի վճռինչ չեք տեսնում,
չզգիտեմ, միայն թե նրա զեմքը վճռեւ զարմանք շարտաւարեց:

Սակայն, վորքան ել նա ստանաւորաւ եք, այնուամենայնիւ
դրամով նա չզերազանցեց կտնելին, յերբ յես այս հրաշալի մար-
դան հարանեցի նախապես Նեմոնի վորոշումը՝ դեղդի քննու գնա-
լու մասին: Հանդիսաւ տանով ստոման պինդորդ վոր պարտեը
կամեւեւաւն ա՛յլ չարի միակ ստատուայինը յեւտով և յես չկարողա-
ցա նրանի մի այլ պատասխան տաւանալ:

Աւրիշ քան և Նեղ Լեկոզը. հազիվ թե կարելի լինե՞ր ավելի շատ թաթիվել ուսերը, քան այդ արեց կանազացիքն, լսելով իմ պատմանը:

— Գիտե՞ք, պարոն պրոֆեսոր, — ասաց նա, — դուք և մեր նախնական Նեմոն կարեկցության եք ներշնչում ինձ:

— Բայց հասկացե՞ք, Նեղ, վոր մենք համեկու յենք ընկող, այո, ընկող:

— Հնարավոր և, վոր դուք համեկը այնտեղ, բայց չպիտի կարողանաք վերադառնալ:

Յեւ որդ տակուց հետո Նեղ Լեկոզը զնայ իր նախնականը, զվորպեացի փորձանք շտապացիքն, ասաց նա դուռը փակելով:

Այդ ժամանակ ճառագիւղուան սիւնց պատրաստվել իր խիզախ արշավին: Հզոր պոմպերը, վոր դրոնում էյին մեքենաների ուժով, բարձր նշման սակ ոչ էյին հաղագում պահամաններէ մեջ: Կետրից հետո ժամը մտա շարաին նախնական Նեմոն ինձ ասաց, վոր հիմա զոնակը պետք և փակվի: Յեւ վերջին անգամ գիտեցի մեր անապարհը խափանող համատարած սառույցները: Յեզանակը պայծառ եր, յերկինքը մազբովել եր ամպերից: Յուրաք բովական զգուշի յեր, — 12^ն զերսոյից ներքե, սակայն քամի չկար և այդ ստանամանիքն այնքան ել ստատիկ չեր թվում:

Տասը նախաստի գրուպները մեաներին դուրս յեկան տախտակաման և սկսեցին ջարդել ճառագիւղուան շուրջը յեղան սառույցը:

Նախաստիները կարողացան արագ կտտարել այդ դոքը, վորովհետև սառույցը զեւ բարակ եր: Այդ ժամանակ մենք բուրոս մասնք նստի մեջ, զոնակը փակեցին և ճառագիւղուան զանգաղ ջրասույլ յեղավ:

Յեւ Կոնակի ուղեկցությամբ մտա սալոն: Մենք նստեցինք բաց լուսամուտի առաջ և սկսեցինք զխոնջ Հարախային Սառույցայլ ավիխանտի ջրի ստորին շերտերը: Ջերմաչափի անդիկը, վոր չափում եր արտաքին միջխալայրի բարեխառնությանը, արագ բարձրանում եր, խառնաչափի սլաքը շարժվում եր թխտախտակի աջ կողմը:

Յերեք հարյուր մետր խորությամբ, ինքզեւ նախաստեւել եր նախնական Նեմոն, շուրն արդեն արաս եր սառույցներից, և մենք կարող էյինք համատարած սառցե ծածկոցի սակ շարունակել մեր անապարհը: Սակայն ճառագիւղուան շարունակեց իջ

նել, մինչև զոր հասավ ութը հարյուր մետր խորության: Այս-
տեղ ջրի բարեխառնությունը յերկու աստիճանով բարձր եր գե-
րին շերտերի բարեխառնությունից: Մեքն ըստ ինքյան հասկանա-
լի յե, զոր ճնտուտիւուսիչ ներսում յեղան բարեխառնությունը,
զոր պահպանվում եր ելեքարական վառարանների միջոցով: Բո-
լորովին կախում չէր արտաքին բարեխառնությունից և միշտ
գտնվում եր նորմալ վիճակում:

Ճնտուտիւուսը՝ բոլոր մանրամասնքը կատարում եր արտասո-
վոր նշանությամբ ու հնարանգությամբ:

— Գարնան թույլատւությամբ կառնել, զոր իմ կարծիքով մենք
համապարհը կանցնենք հաջողությամբ, — սասայ Կոնսելը:

— Հուսով եմ, — պատասխանեցի յես խորը վստահության
տոնով:

Ստույգներէից ազատ այս ջրային շերտերում ճնտուտիւուսն
ուղեւորից դեպքի թեկուղ, ընթանալով հիտաներկուերորդ միջո-
րեականի յերկարությամբ: 67° 30'—ից մինչև 90 աստիճան պետք
եր անցնելը քամներկու և կես աստիճան, կամ յերկու հարար
կիլոմետրից մի քեր յովելի: Ճնտուտիւուսը շողում եր միջին ար-
քայութամբ, մտտալորտայես մեկ ժամում հիտան կիլոմետր,
այսինքն նեղընթաց զնայցի արտադրությամբ: Յեթն համապարհին
վու՛ մի սղոկելը շլիներ, սպա քուստուսից մի քեր յովելի ժամի
ընթացքում նովը պետք և հասնելը թեկուղ:

Տեսարանների նարությունն ինձ և Կոնսելին դիշելովու մի քա-
նի ժամերի ընթացքում պահում եր լուսամուտի մուտ: Սլեքարա-
կան լուսարանը պայծառ լուսալորտել եր ջուրը: Սակայն նովը
բոլորովին թախուր եր: Արտ ստույգապատ ջրերում ձկներ չեն սղ-
րում:

Ճնտուտիւուսի ընթացի արտադրությունն զգացվում եր միայն
նրա անընդհատ յերկրումից:

Գիշերվա ժամը մտա յերկուսին յես վարչեցի դնալ իմ նա-
վասենյակը, վորպեպի մի քանի ժամ քննել: Կոնսելը հետեւեց իմ
որիմակին: Միջոցով քայլելիս յես շնամալիւցեցի նովապես նե-
մոյին: Յես յենթադրեցի, զոր նա հերթապահություն և անում
դեկի խցիկում:

Հետեյալ ստալուս, մարտի 19—ին յես կրկին տեղ դրավեցի
սալոնի լուսամուտի մուտ, զոր շարունակեմ դիտողություններս:
Նովի արտադրությունը շախոջ ելեքարական գործիքը ցույց տվեց,
զոր ճնտուտիւուսն ընթանում և պակաս արտադրությամբ: Հիմա

Նախք թարգմանում եր գեղի ծովի մակերևույթը, բայց զոչ մի
անգամից, այլ ստատիկանաբար, հեղահան դաժարկելով էր պո-
համանները:

Սիրոս արագ խփել սկսեց: Արդյոք մեզ կհաջողվի՞ դուք
դու ջրից: Արդյոք մենք կհանդիպենք ստույգներից ազատ ստ-
րանության:

Բայց զոչ: Ծնցումն ինձ հասկանալ տվեց, զոր ճնշումաբ-
լուարը հասել է համաաարած ստույգի ստորին շերտին և, դա-
տելով ցնցման խուլ անից, այդ շերտը շատ հաստ է: Արդարև,
խառնափի տվյալները հաստատուցին այդ յնթադրությանը,
մենք դանձում եյինք հարգելիզհարյուր զտանալափ խորության
տակ: Նշանակում է մեր վերևում դանձում եր յերկու հարյու-
րամալափ հաստությանը ստույգ շերտը, զորից հինգ հարյուր
զտանալափը դուքս եր յեկել ջրից: Հետևաբար այդանոց համա-
աարած ստույգն ափելի հաստ եր, քան այնանոց, ուր մենք ի-
նանք ջրի տակ: Դրանում զոչ մի միտիթարական բան չկար:

Որովս ընթացում ճնշումաբլուարը մի քանի անգամ փարձեց-
դուքս դու մակերևույթ, բայց միշտ հանդիպում եր հաստ ստ-
ույգի ստատույթին: Տեղանոց այդ հաստատույթն հաստությանը
հանում եր ինքը հարյուր մետրի, այնինչն ստույգշերտերի հաս-
տությանը համաաար եր հարյուր յերկու հարյուր մետրի, զորից
յերեք հարյուր մետրը դանձում եր ջրից դուքս: Այդ արդեն յե-
րեք անգամ ափելի յեր, քան ստույգաբուների աննանան բարձ-
րությանը մեր ջրատույզ լինելու տեղում:

Յես ուշադրությանը նշում եյի՞ ստույգաբուների ջրատույզ յե-
ղած մասերը և այդ կերպ կազմեցի ստորջրյա լուծալըթալի պրի-
միալ թարանը:

Մինչև յերկու մեր դրությանը չփոխվեց: Ստորջրյա ստույ-
ցի հաստությանը կլինեք շոքս հարյուրից մինչև հինգ հարյուր
մետր: Այսպիսով ստույգ ծածկոցը մի փոքր թարակել եր, բայց
և այնպես ահապին հաստությանը ստույգը դեռ մեզ բաժանում
եր բաց ծովից:

Արդեն յերկուրան ժամի մաս զեցն եր: Մանձանված կարգի
համանայն, ճնշումաբլուարը պեսք է դեռ շոքս ժամ առաջ տղի
նոր պարագր վերցնել: Մակայն շնչելիս յես զոչ մի նշում չեթ-
ղում, թեպետ նախապես նեժնն պահեստի պահամաններից դեռ
զոչ մի լիար թթվածին բաց չեք թողել:

Այդ գիշեր յես զտու քնեցի: Հույան ու սապնապը միտմամ-

Նաև Հուզում ելին ինձ: Մի քանի անգամ յես գեր ելի կենում
անկողնից: Առաջնայան ժամը մաս յերեքին յես մաս սալոն և
նախելով խառչափին, անաս, վոր ստոյն նամկոյի սարըրյա մա-
սի Հաստությունն այժմ ընդամենը հիտն մնար և: Համասարած
ստուռյը Հեղձեանն ստոյցաղաշտի յեր վերամուծում: Ստարըրյա
լեռներից հետո սկսում եր հարթավայրը:

Յես անընդհատ նայում ելի խառչափին: Մենք շարունակ
բարձրանում ելինք, անցնելով ստուռյի թեք մակարդակով, վո-
րը շողշողում եր մեր լուսարձակի լուսի սակ:

Ամեն մի կիլոմետր անցնելիս Համասարած ստուռյի շերտն
ավելի և ավելի յեր բարակում:

Վերջապես, այն հիշատակելի որը, — մարտի 19-ին, ժամը
գիշերն սարմնի դուռը բացվեց և շնճին յերևաց նախապես Նե-
ման, անելով:

— Մտնի սղտա և ստուռյներից:

ՅԱՄՆԱՐՍԵՐՈՐՆ ԳՆՈՒՆ

Հ Ա Ր Ա Վ Ա Յ Ի Ն Բ Ե Վ Ե Ռ Ը

Յես շտապեցի դեպի ստիսանկամանը:

Այժ, ծովը ստանա շեր: Միայն անդ-անդ լսում ելին ա-
ռանձին ստոյցակոշտեր և ստոյցաթուններ: Ավելի հետո, հարավա-
յին կողմում ստուռյ բազրբովին շկար: Հազարավոր թուշուններ
հախրում ելին ողում, ամեն դուրսի անթիվ ու անհամար մկներ՝
մուգ կապույտներից սկսած մինչև միթննուգույնները, խա-
զում ելին ալիքներում: Յերթուսի շերտաշափը ցույց եր սալիս
յերեք սասիխան գերայից գերև: Համասարած ստուռյներում մեր
կրած գրովից հետո, վորտեք հաղիվ յերևում ելին հարթմում,
այդ գրեթե դարձանային բարեխառնության եր:

— Վորան՞ դ ենք դամուծում, — հարցրի յես նախապեսին
Սիրոս ուժգին խփում եր: — Բեհոս՞ում:

— Յես ինքս ել չգիտեմ, — պատասխանեց նախապեսը: —
Կեսարին, արևի բարձրությանը կվորոշեմ, թե վորտեղ ենք գը-
նելում:

— Բայց արդյոք արևը կերևո՞ւնա մտախաղում, — հարց-
րի յես, անխառնությանը նախելով անզաման յերկնքին:

— Եկի՛ն նույնիսկ կես բուսկեյով յերևա, աչք ել բուսկեյան
և, — պատասխանեց նախապես:

Ճառասիրուսիցն սասառ ճղան զեպի հարավ յերևում եր ա-
ռանձին ժի կղզի, վոր յերկու հարյուր մետր բարձր եր ծովի
մակերևույթից: Մենք ուղևորվեցինք զեպի աչք կղզին, սա-
կայն շատ դանդաղ ելինք ընթանում, վորովհետև ծովում կարող
եյին ստորջրյա ժայռեր լինել:

Մեկ ժամից հետո մենք մտնեցանք կղզուն: Այնուհետև յեր-
կու ժամվա ընթացքում պատեցինք կղզու շուրջը: Առափնյա գի-
ծը շորս—ինդ ճղան յերկարության ուներ: Կղզին ժի փոքրիկ
նկույզով բաժանված եր ինչ—վոր ցամաքից, զուցե և մայր—ցա-
մաքից, վորովհետև դրա սահմանները չեյին յերևում: Այդ ցա-
մաքի գոյությանը կարծես թե հաստատուած եր Մորիի հիպոթե-
զը: Այդ սրամիտ ամերիկացին ուշադրության եր դարձրել այն
հանդամների վրա, վոր հարավային քեևտի և վաթսուներորդ գու-
գահեռակների միև ծովը ծածկված և հակառակն մեծության լո-
զուն ստացակալանքով, վորոնց նմանները յերբեք չեն լինում
հյուսիսային կիսագնդում: Այդ դիտողությանից նա յեղբակաց
րեց, վոր հարավային քեևտային շրջանի սահմաններում պետք և
վոր գոյության ունենա ժի ինչ—վոր մայր—ցամաք, ջանի 'որ
ստացարտները կարող են կազմել վոչ թե ծովում, այլ ցա՛մա-
քում: Ըստ նրա հաշվարկումների, հարավային քեևտը շրջապա-
սող ստացե զանգվածը կազմում և ժի լայն ողակ, շորս անշուր
կիլոմետր շառավիղով:

Մինչ այս մինչ այն, ճառասիրուսը, վախճնալով մանձու-
ղուսին նասերուց, կանգ առավ ափից յերեք կարելուով հեռու:
Յոսմաքի վրա վեհարկն կանգնած եյին վիթխարի ժայռերը: Մա-
կույն իջեցրին ջուրը: Նախապես, զործիչներով քեևտված յեր-
կու նախառափ, Կոնակն ու յես նասեցինք մակույկ: Առափուսյան
ժամը մառ վեցն եր:

Այդ սուստուս յես դեռ չեյի տեսել Նեղ լեռնին: Կանաղացին,
տեսնելով հարավային քեևտը, հախճարին չեք ուզում իրեն
հարցնելու համարել:

Թիակների մի ջանի շարժում, և մակույկը մտնեցավ ափա-
զուս ափին և կանգ առավ:

Կոնակն ուզում եր ափ իջնել, բայց յես չթողի:

— Նախապես Նեմա, — սասցի յես, — այս հողն ստալինը
վրա դնելու պատիվը պետք և պատկանի մեզ:

— Այս, պարսն պրոֆեսոր, — դաստիարակները, — յետ արդ կանեմ, առանց տապանվելու, վարսովհետև հաստատու ջան եմ, վոր ինձանից առաջ ժարդը յերբեք վրա չի գրել, այս հոգը:

Այս խոսքերից հետո նա հեշտութամբ թուով սովազի վրաս նրա սիրան ըստ յերևույթին ուժեղ խիտում եր ամենախորը հուզումից: Նա բարձրացավ ժարդը և արձանող, մեռնեցը կրծքին խաչան, անշարժ, լուռ, բացախտ հարացքը սևեռան, կարծես ըստանձնեց քակտային այս յերկրների իշխանութունը: Մի քանի բուսե արագեա հափշտակված կանգնելով, նա դարձավ զեպի մեղ և գոչեց.

— Ինչոքեմ, պարտնեք, սաի իջնք:

Սեա խելույն թուտ սովազի վրաս: Կոնակը հետեւեց ինձ: Նա վաստիները ժառցին մակույկում:

Հոգը, վորքան կարում եր սէքը, բազկացան եր կարմիր սուֆից, կարծես արձանող մանքամ սոյուն եյին ցանել: Խորումը, ստուտ ըսվայի հասանքները, պեմզայի կտորները ծածկում եյին այն: Կղզին անպարտան հրարխային ծաղում սնեք: Մի քանի տեղերում զեռանի սակից բարձրանում եյին ծիխի քուլաներ, վորոնք ծծմբային սուր հոտ ունեյին: Արդ ցույց եր, սալխա, վոր սանր յերկրյա կրակն ամբողջովին պահպանել եր իր ուշքը:

Սակայն, նախապես նեմոյի սրիխակով բարձրանալով ժայռը, յետ տեսանելի հորիզոնում ընկաւեցի վոր մի հրարուխ: Մյուս կողմից հարանի յե, վոր Ջեթա Ռուսն անասրկախկական ջրերում, 167⁰ յերկարութուն և 77 աստիճան 32⁰ լայնութուն սակ հարանարերել և յերկու դարձող հրարուխ, վորանց անվանել և Տեար և Երերուս:

Կզգու բուսականութունը ըստ սոյքտու եր: Մի քանի քարաբուսներ ժայռերի վրա և ծովից ամբը նեմովան ջրիմուռներ, — ահա կզգու ամբողջ բուսականութունը: Կենդանական աշխարհը ներկայացնում եյին կակղախորթները, զոոֆիտները, մասնախորտակե կարալյունային պոլիպները և ծովապղերը, բայց գլխավորապես թուշուռները: Վերջիններին թիվն արտեղ բովական ըստ ար: Նրանք հազարներով հախում եյին սոլում, իրենց ազմուկով ելացնում մեղ: Հազարներով նստել եյին ժայռերին, առանց վախենալու նայում եյին մեղ, թուշկոտում մեր վտանքի սակ: Դրանք պիմովիներ եյին, արտղ ու հարպիկ թուշկոտում եյին ջրի վրա, արձակե վոր, նրանց կարեղի յեր մկների տեղ ընդունել:

Արարատի Արածի բարձրագույն ժայռը:

խոյն ցամաքի վրա՝ Ծանրաշարժ ելին և սննտունքի, Դրանց հա-
վաքովում ելին իրար դիմի, զիչ ելին շարժում, բայց շատ ազ-
ժըկում, ուղղակի իրացնում մեզ:

Քուչուանների մեջ յես տեսա ապխտակ դաշտակոցարները, վոր
պատկանում են համանուն ընտանիքին, ունեն աղամուս մեծու-
թյան, ապխտակ փետուրներ, կարն, կոնածե կաուց և կարժիք
ոգակով շրջապատված աչքեր:

Կոնսերն ապանեց այդ Քուչուաններից մի զանիսին, վորունք հըմ-
ասությամբ յեմփելուս դեպքում շատ համեզ են լինում:

Ոգում սամտանում ելին խաչոր աշխատարանները, վորունց թե-
վերը բացվում են մինչև շորս մկար և վորունք իրավամբ կոչ-
վում են ովկիանտասային ուրուրներ. հակայական մրբկահավերը,
փակերի փամեղավոր թշնամիները. Ծովահավը, — բազի մի
տեսակը և վերջուպես հյուսիսային մրբկահավերի մի ամբողջ յե-
րամ: Դրանք լինում են ապխտակ, թեկերի շուրջն ունենում են
դարչինադուս չերտեր. լինում են նաև կապույտ մրբկահավեր,
վորունք ապրում են միայն Ամասրկաթկայում:

— Այդ վերջիններն այնքան յուղալի չեն, վոր Ծարենյան
կղզիների բնակիչները հենց նոր սպանված Քուչուանի մեջ պատ-
րույք են դնում և ստացվում և պատրաստի ճրագ, — սասցի
յես Կոնսերին:

— Անթե բնությամբ մի զիչ ել շանք թափեր, — պատա-
խանեց Կոնսերը, — այդ կլիներ իրեաշական լապտեր: Ախոս,
վոր դրանց վրա պատրաստի պատրույք չկա:

Մեր սփի իննելու տեղից կես մղոն տարածության վրա գե-
տինն ամբողջովին ծածկված եր պինդվիլների բներով, վորունք
վորջերի ելին նման: Հետո նախապես Նեմոն իր նախատիներին
հրամայեց այդ Քուչուաններից վորտալ մի զանի հարյուր հաս, վոր-
բովհեան նրանց թուխ միաբ շատ համեզ և: Նրանց կոխելը նման
և ելի գոտցին: Այս Քուչուանները, վոր կլինեն սազի լափ, ունեն
ու փետուրներ, կրճիք վրա ապխտակ թեք և պարանոցների վրա
գեղին չերտ, — Քուչու ելին սալխա իրենց սպանել ջարերով և
չեյին նի մտածում փախչել:

Մշուչը չեք ցրվում և ժամը սասնակեցին արևը դեռ չեք
յերևում: Դա շատ եր հուզում ինձ: Արանց արևի մեներ չեյինք
կարող դիտողությաններ տնել: Իսկ առանց դիտողությաններ տ-
նելու ինչպե՞ս կարող ելինք իմանալ, թե հասել ենք բևեռին:

Յերբ յես մտապետ նախապես Նեմոյին, նա կանոչնել եր ժար-
սին հենված և բուս նախում եր ծովին: Նա դժգոհ եր յերևում ու

յերբեմն սեհամբերությամբ պիտում եր յերկինքը: Մակայն ի՞նչ
արած: Այդ քաղաքի և ուժեղ ճարգը շեր կարող յերկնքի վրա
իշխել աշպես, ինչպես իշխում եր ծովի վրա:

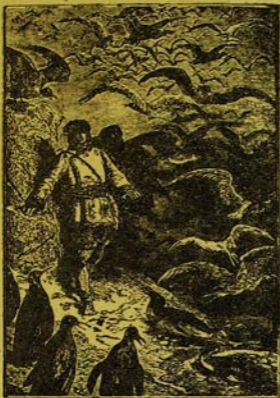
Վրա հասով կետորը, իսկ արևը մի վայրկյան անգամ շեր-
վաց: Ամբողջ յերկինքը ծածկված եր անպերսով և նույնիսկ շեր
յերևում, թե վորտեղ և գտնվում ցերեկվա լուսաստուռ:

— Մնում է հետանգի վազված, — հանգիստ սասց նավա-
պետը: Այնուհետև սկսեց մյան մըրիկ և մենք վերապարձանք
ճնաստիչուս:

Այն ժամանակ, յերբ մենք գտնվում էյինք կզգում, ճնաս-
տիչուսի նավաստիները կարողացան շուրջ նետել և հանել սու-
կանը: Յես հետազոտությամբ պիտում էյի բռնված մկները: Ան-
տարկտիկական ծովն ապաստարան և ծառայում մեծ քանակու-
թյամբ մկների համար, վորոնք ամբիշ ցածր լայնությունների
փոթորիկներից փախչում են արտեղ, վորպեսզի... ընկնեն ծո-
վացույների և փոկների հանկը: Յես տեսա մի քանի կռիվային
մկներ, վորոնք ունեն քան ամառիմար յերկարություն, արծա-
թափուն, թուխ բներով ծածկված թեփուկ: Տեսա նաև անտարկ-
տիկական ջիմեռներ, յերեք գոմնաշտի յերկարությամբ, յերկա-
րանև, սիկան ու կոկիկ մարմնով, վորը յերանդավորված է վոս
կեզույն-գեղին, թուխ և սպիտակ գույներով, ունի կոնուսի նը-
ման դեպի ստաջ ցցված գունը և յերկար թեղանման պոչ: Գը-
րոնց միւր լին գուր յեկտով, այնինչ կոնուսիին բավական համեղ
թվաց:

Չյան փոթորիկը շարունակվեց մինչև հետևյալ ստամբուր:
Սեկաշելի շեր նույնիսկ մի բոպե բարձրանալ ստիտակում:
Նստած լինելով ստանում և որպազիս մեջ գրանցելով վերջին ո-
րերի գեպերը, յես բաց դանակից լսում էյի հյուսիսային և այլ
մըրկանավերի կոկնչը, վորոնք հարբում էյին պում, ընտր-
լով փոթորիկն: ճնաստիչուսը կանգնած շեր մի տեղ, այլ ըն-
թանալով ամի յերկարությամբ, անցավ էյի մի ստանյակ մզոն
գեղի հարով: Արևը, վոր արդեն իջել եր հորիզոնի վրա, գա-
լուկ կիտալույս եր սփում:

Հետևյալ որը, մարտի 20-ին փոթորիկը գալարեց: Յուրաչ
մի փոքր սաստկացավ: Ջերմաչափը ցույց եր սալիս յերկու սա-
տիան գերայից ներքև: Մլուսը ցրվեց և յես հուսով էյի, վոր
այլ որը մեղ կհաջողի ստաղաղիտական շիտոցություններ կա-
տարել: Նավապետ Նեմոն գեռ շեր գուրս գալիս: ճնաստիչուսի

Այսպէս Եղեքոստանի Քաղաքի կողմէ

Տակույիք Կոնսեյին և ինձ աստղով մի անճայտ ցամաքի ուրը : Այստեղ ևս հողը պարզապես հրաբխային ծագում ունի : Ամենուրեք յերեւում էլին լավայի, խարամի, թաղայլաի հեղեղը, բայց յես վաղ մի տեղ չկարողացա դանել խառնարանը : Այստեղ ևս, ինչպես նախորդ կղզում, հազարավոր թռչուններ կային : Բացի թռչուններից, այստեղ կենդանական աշխարհը ներկայացնում էլին ծովային կաթնասունների մեծ հոտերը : Այդ կաթնասունները հեղ աշխարհ մեղ էլին նախում, յերբ շենք անցնում էլինք նրանց կողքից : Դրանք փոկեր էլին Մի քանիսը պատկան էլին ափում, մյուսները փռվել էլին ստացակաշտերի վրա, մի քանիսն էլ չուղում էլին ափի մոտ կամ ափ էլին դուրս դուրս : Նրանք լեյլին վախենում մեր մտանալուց, վարավհեակ ըստ յերևույթին աստղին անզամ էլին տեսնում մարդուն : Հոտն աքշան մեծ էր, վոր զամբական կլիներ մի քանի հարյուր վորսորդական նափերի համար :

— Աղմիվ խուք, — ասաց Կոնսեյը, — յես չափազանց ուրախ եմ, վոր նեղ Լենդը չի ուղեկցում մեղ :

— Ինչա՞ն, Կոնսեյ :

— Լորովհեակ այդ մոլի վորսորդը կլուսորեր բոլոր փոկերին :

— Բաւրբին չեր կարող ազանել, — մտաները կարճ են : Բայց վոր այդ հեղաբարստ կենդանիներից մի քանիսի բանը բուրդ կլիներ, այդ կտակածից դուրս է : Իսկ այդ դուր չեր զա նավապետ Նեմոյին, վորը չի սիրում իզուր թափել անմեղ կենդանիների արյունը :

— Եեղ նա բուրսորովին իրափայցի յե :

— Իհարկե, Կոնսեյ : Սափաթն ասա, զա. զեա չե՞ս զասակարգել ծովային կենդանիների այդ հիանալի ներկայացուցիչներին :

— Չե՞ վոր պարանը զլուսե, վոր յես զործնական բնագավառում արեքան էլ իրազեկ չեմ : Եեթե պարանը նեղություն քաշեր ասերա, այդ կենդանիների անունները...

— Դրանք փոկեր և ծովացուչեր են :

— Եերկա տեսակ, վորանք պատկանում են կաթնասունների դասին, միտավորովանների յենթադասին, մաշկոտների չոկառափն, — շատաբնց ասել Կոնսեյը :

— Ճիշտ է, Կոնսեյ, — պտտասխանացի յես, — բայց այդ ասեսակները նախագես տարբեր ալլոտեստակություններ ունեն, և

յնքն յս չեմ սխալում, մենք այսուհի Հասարակության կուսի-
նանք դրանց դիտելու: Գնանք:

Առաջադաս ժամի ժամ ուրիշ եր: Մինչև կեսօր, աստղագի-
տական դիտողությունների մտնեալը, մեր արամադրության
ասի կար ժամ շորս ժամ: Յես կոնսելիէն ստաշարկեցի զճաշ ըն-
դարձակ ծովախորշի յեղեցեալ, այն ծովախորշի, վոր խորը
մասի եր ցամաքի դրանտես սփերի մեջ: Այնուհի ինչքան վոր
անտում եր աչգո, այդ կարելի յեր ասի ասանց վորևե շա-
փազանցության, — հողը, առաջինյա աստղակուշտերը և ջրի շեր-
տերը լիքն եյին հազարամօր ծովային կաթնասուններով: Յես
աչգերով յակամս վորտում եյին Պրոթեստին, ծովի աստված
Նեղասունի այդ հակարական հատերի աստղակուշտան հովվին: Այս-
տեղ կապին գլխամօրսպես փոկեր: Գրանք անգամօրվում եյին
ընտանիքներով, — արուն, ընտանիքի գլուխն ու սրտապանը և
երս հովանամօրության ասի զամօրջ եղը, վոր կերակրում եր
ժողերին: Արդևն ուժեղացած, մտաղաշ արուները խաղում եյին
առանձին, հեռվում:

Փոկերը ցամաքի վրա շարժում են մեն զմօրությանը,
անհունի ցատկումներով: Նրանք սկզբում կանգնում են հեռին
վտաների վրա և առաջ են նետում ամբողջ իրանով, սուս ծա-
լում են առջևի թափերը, պտակում կրծքերի վրա, ծուռ մեջքե-
րը և արջալիտով առաջ շարժում իրանի հեռին մտալ: Կատարելով
այդ, նրանք կրկին կանգնում են հեռին վտաների վրա, և սուս
կրկնում և ամբողջ այդ դրծողությանը: Սակայն, անհունի
լինելով ցամաքում, փոկերը շափազանց հարզիկ են ջրում, շը-
նարելով իրենց նկուն վողմաշարի, նեղ կունքի, խիստ ու կարն
ժողերի և թաղանթամօր թափերի: Հանգստանալով ջրի վրա և
յեղեցին, այդ կենդանիները շատ նրբապեղ սրտաներ եյին ընդու-
նում: Ի դուր չե, վոր Հասարակության մտաղիկ, դիտելով նրանց զե-
ղեցիկ շարժումները, շքանց աչքերի արասահայտի Հայացքը,
զնի հեղարարտ անաքը, բանաստեղծացնում եյին այդ կենդանի-
ներին, իրենց լեզվեղներում, արուններին զարճնելով արխաններ,
խիկ եղերին — ծովահարաներ:

Յես կոնսելի ուշադրությանը հրավիրեցի այդ խելացի կեն-
դանիների խիստ զարդացած, բարձր նակատների վրա: Բացի
ժարդուց, վոր մի կաթնասուն չունի ամբան ցանկությանը ու-
ղեղային նյութ, վորքան փոկերը: Հենց այս պատահումով փոկերը
հեշտությանը են յնմաբարկում վորտեցման: Նրանք արտաու-

Թյամբ դատեալ են ընտելացրան կենդանիներ և յնս համամայն
եմ այն մի շարք նաստախալիտաների հետ, վարոնք առում են, թե
համապատասխան գաստիարակոսթյուն ստանալով, նրանք կարող
են պայտի ողուտ առջ մարդուն, — մկնորսության և ծովային
մարտի մամանակ գոխաբիմնելով շներին:

Սերբ մենք անցնում եյինք, փոկերի մեծամասնությունը զը-
նան եր: Ամապի և սաստիմյա մայակերի վրա յնս տեսա սովորական
փոկեր, գնչից միմչև պոչի ծայրը մեկուկեն—յերկու մետր յեր-
կարությամբ, վերին հաստ շրթունքով, վաշտ-մաշտ կոշտ բե-
խերով: Դրանց արտաքին ակամփները գրեթե աննկատելի եյին,
յերևում եյին միայն փոքրիկ, յնտանկյունաձև քարձրություն-
ներ:

Այստեղ կային նաև հարավի ծովային փղեր, վարոնք կննիթը
կլար և և համարյա կես մետրի շտի գետի առաջ և ցցվան: Հըն-
դից միմչև յթը մետրի շտի յերկարության ունեցող այդ վիթ-
խարի կենդանիները մեզ վրա վաղ մի ուշադրություն չեյին դար-
ձնում:

— Արդյոք այդ կենդանիները փասակար չե՞ն, — հարցրեց
Կոնսելը:

— Վա՛ղ, — պատասխանեցի յես, — յեթև իհարկև դրանց
հանդիտա թողնու: Բայց յերբ հարձակում են դրանց վրա, մա-
նստվանդ, յերբ հարձակում են մաղերի վրա, փոկերը սարսափե-
լի կատաղում են և զիչ չեն այն գեպերը, յերբ նրանք խարու-
փչուր են անում գորտաղաների մակուսիները:

— Այդպես վարվելով, նրանք բոլորովին իրավացի չեն, —
ասաց Կոնսելը:

— Զե՛մ գիտում:

Մեղանից յերկու մղոն հեռու գտնվում եր ծովի խորքը մտամ
մի հրվանդան, վոր ծովախորը պաշտպանում եր հարավային
քամիներից: Հրվանդանի մայակին ուղղահայաց գիբքով իջնում
եյին փուրը: Աջիցները խփում եյին այդ մայակի ստորոտներին
ու փրփրում:

Այստեղ մենք հանկարծ բուցինք քարձրուձայն բառաշ, կար-
ծես մտախկում արածում եր վորտեղ կենդանիների նախիրը:

— Այստեղ հո յեղներ չկա՞ն, — հարցրեց Կոնսելը:

— Դրանք յեղներ չեն, այլ ծովացուկեր, — պատասխանեցի
յես:

— Կա՞վո՞ւմ են:

— Կուգում են կամ խաղում :

— Պարտնի թույլտվությամբ յես կուգեյի տեսնել աղ :

— Գնանք տեսնենք, Կոնսել :

Յեզ աւա մենք սկսեցինք քայլել սե, բազալան մայրերի յերկայնից : Մենք մազչչում եյինք մայրերի վրա, յերբ անասանք յեսրեն մեր անասաբարը փակվում եր ներքե թափվող հողով, սահում եյինք կոկիկ, ստույցներէից հղկված քարերի վրա : Մի քանի անգամ յես սայթաքեցի և ընկա, ստամաշով վնասված քներ :

Կոնսելը, վոր սովելի զգուշը եր և սովելի շրջահայաց, վոր մի անգամ չընկնա՞վ և բարձրացնելով ինձ, շարունակ ասում եր .

— Յեթն պարտնն աշխատեր սովելի շաքն քայլեր անել, նրա համար հելա կշիներ պահպանել հախաարակչությամբ :

Բարձրանալով հրամայանը, մենք տեսանք մի ընդարձակ, մշտնադատ հարթությամ, ուր ցրված եյին մոզացուլերը :

Կենդանիները խաղում եյին միմյանց հետ : Մեզ հասան աղմուկը քվարնությամ և վոր թն կատարությամ աղմուկ եր :

Մոզացուլերը թն՝ իրենց մարտնի մեով և թն՝ մարտնի անգամների գատարությամ նման են փակերին : Սակայն նրանց սառչին մնասների վրա շխան մանիքներ ու կարիշներ, իսկ վերին մնասն ունի ութունն սանտիմետր յերկարությամ և յերեսուն յերեք սմ հաստությամ յերկու մանիք : Մոզացուլի մանիքները բազկացած են կոկիկ, հղկված վոկարից, վոր ամուր և և շուտ չի գեղնում ինչպես փղոսկրը, ուստի շուտ թանկ և գնահատվում շուկաներում : Այս պատճառով մոզացուլերն անինսա վոր ընկացվում են և հետո չե ոչն ժամանակը, յերբ նրանք թուրովին կկատարին, վորովհետև վարարողները սպանում են թն՝ արուններին, թն՝ եզերին ու ձապերին :

Անցնելով աղ հետաքրքիր կենդանիների մասից, վորոնք մնացանից չեյին փախնում, յես լավ գիտեցի նրանց : Աղ կենդանիների կային հասա և ու կոշտ, ունի թուխ-չեկ գույն և մանկված և վոր խիտ ու կարճ բրդով : Մի քանի արուններ տեսն մինչև շորս մետր յերկարությամ : Հարավային մոզացուլերը, վոր սովելի հանդիսա են և սովելի զիշ յերկշտա, քան իրենց հյուսիսային ցեղակիցները, իրենց պատկերա տեղերում պահպաներ ընն կանգնեցնում :

Դիտելով նրանց պատկերա տեղերը, յես վորոշեցի վերադառնալ : Արդեն սուստոյան ժամի մաս ասածնեկն եր և յես ուզում եյի ներկա գտնվել տեղի շաքնությամը վորոշելիս, յեթն յնդու-

Նակր նախապես Նեմոյին թույլ տար գիտողությաններ կատարել:

Յիշու ե, դրա համար շատ քիչ հույս կար: Արևը թաղնված էր ամպերում, գործնք ծածկել էին ամբողջ յերկինքը: Թվում էր, թե ցերեկվա նախածնուս լուսաստուծ գիտմամբ թաղնվել է ամպերի սակ, գորպնդի մարդկանցից ծածկի յերկրազնդի այդ անմասշնչի անկյունը:

Մենք դնացինք մի նեղ կանառով, վար ձգվում էր ժայռերի շուրջը: Տասներկուսի կեսին մենք մտնեցանք այն սեղին, վար սեղ ափ էլինք իջել: Մակույնը, վար դուրս էր ջաշված ավազի վրա, արդեն ափ էր հասցրել նախապես Նեմոյին: Նա կանգնած էր բարդաբե ժայռի գագաթին: Նրա մաս դանվում էին սասազաչիտանան պարտադաներ: Նրա հայացքը շարունակ ուղղված էր դեպի հյուսիս, հորիզոնի այն կետը, ուր այժմ պետք է կլորնդեր ամպերում թաղնված արևը:

Յեա կանդնեցի նախապեսի կողքին և լուս ապաստում էլի: Վար հասավ կետարը, սակայն արևը չէր յերևում, ինչպես և նախընթաց օրը:

Գիտողությանները դարձյալ մախողվեցին: Յեթե հետևյալ օրն էլ արևը չերևա, սախողված կլինենք հրատարվելու բևեռի տեղը ճիշտ գորտչերու գործից:

Արդարև, մարտի 20-ն էր: Վաղը, մարտի 21-ին լինելու յն օրահամառար և յեթե հաշվի շտանենք հասազայթների թեկումը, ապա արդեն վաղն արևը կլքանա հորիզոնի հետևում և կսկսի բևեռային յերկար, վեց ամիս անող գիշերը... Սեպտեմբերյան օրահամառարից հետո հյուսիսային հորիզոնում ծաղած արևը մինչև գեկանեմբերի 21-ն ամիլի ու ամիլի յերկարացող պարուբներով բարձրանում էր յերկնքի վրա: Ամսուային արևադարձի այդ օրը հարավային կիտողնուս նա կրկին իջնել սկսեց, օրեցօր ավելի և ավելի ցածրացավ և վերջուպես, վաղն իր վերջին հասազայթներն էր արձակելու. այս ցամաքի վրա:

Իմ այս մտքերը յես հողորդեցի նախապես Նեմոյին:

— Դուք իրավացի յեք, պարոն արտփետար, — պատասխանեց նա, — յեթե վաղը, մարտի քամակելին, ինձ չհաջողվի գորտչել հորիզոնի վրա արևի թեքման բարձրությանը, ապա ըստխողված կլինեմ վեց ամսով հետանդեղ այդ: Բայց յեթե վաղն արևը յերևա թեկուզ մեկ րոպեյով, ինձ համար սուսանմանապես

հեշտ կլինի վարչել նրա բարձրութեանը հարկունից, շարժիվ
այն հանդամանքի, վոր գեղջերբի բերձամբ մենք աշտակ հասել
ենք սրահամասարի նախարայակին:

— Ինչո՞ւ, ծախապես:

— Վարժահեան յերբ արևը յերկնքում պարուրանն շրջան և
կատարում, շտտ դժվար և վարչել, թե այն վարչաբի բարձր և
հարկունից: Աշտակի գեղջերբում գարձիքների ավյալները հանախ
սխալ են լինում:

— Իսկ վարն ի՞նչ փոփոխութեան կլինի:

— Վաղը յես կկարողանամ հզգբխ գիտողութեաններ կա-
տարել ստանց գարձիքների, միմիայն ժամանակաշախի ողնու-
թյամբ: Ենթե վաղը, մարախի ջրամեկին, կեսարին արևի սկալու-
նակը, հաշի սանելով, իհարկե, ցնկումը, լինի հյուսիսային
հարկունի նիշտ մեկանդում, այդ կնշտանակի, վոր մենք դըս-
նելում ենք հենց թեևսի վրա:

— Իսկապես, — սասցի յես, — սակայն մյուս կողմից այդ
մաթեմատիկորեն նիշտ չի լինի, վարժահեան սրահամասարի մո-
մենտը չի գուզողխուում կեսարվան:

— Եես այդ դիտեմ, յգարուն պրոֆեսոր, սակայն այդ անհըշ-
տութեանը նշանակութեան շունի թմ նպատակների համար,
այն կարող և լինել հարյուր մեարի սահմաններում, վոր ինչ չի
հետաքրքրում: Արդպես ուրեմն, մինչև վաղը:

Նամպաես Նեմոն վերադարձավ ճնարարիւն: Եես ու կոն-
սելը մինչև ժամի կնիցը մնացինք ակում: Մենք թափառում
և յինք ավաղոտ յերբըջին, ուսումնասիրում ու դիտում բուսական
ու կենդանական աշխարհը, սակայն վոր մի հետաքրքրի բան
չգտանք, յեթե շահվենք պինդվինի մի մուն, վոր հետաքրքրի եր
իր մեծութեամբ ու գույնով: Ունենալով կապույտ գույն և նախ-
փած լինելով հիերոգլիֆների նմանվող ինչ-վոր շերտիկներով ու
կեսերով, այն մի գվարնայի ստարկա յեր, վորի համար սիրողը
չեր ինայն նույնիակ հազար ֆրանկ: Եես այդ մուն հանմնեցի
կոնսելին: Իմ ողորջ ողնակունը ասրավ այն ինչպես թանկազին
հնամաղակի և բարենախող կերպով հասցրեց ճնարարիւն, վոր-
տեղ, թանկարանի ցուցափեղկերից մեկում այդ մուն իր համար
սպասարանն գտավ:

Ճաշի ժամանակ յես մեծ սխարձակով կերա փոկի լյարդի
մի պտաստ, վոր իր համով հիշեցնում եր խաչի միտք: Հետո
պտակեցի շմերու, շմուսնարով, ինչպես արևապաշտ հնգիկները:

չերեկօս լուստաութն կոչ անել, վոր վաղը կհարին վաղորմանա-
բար մեզ նայի:

Հետևյալ որը, մարտի 21-ին, առափնյայն ժամը հեղին,
չերբ յն քարնրացա առխաակաման, նախագես Նեմոն արդեն
ախտեղ եր դամօնում:

— Յեղանակը կարծես պարզվում է, —ասաց նա ինձ, — յն
սկսում եմ հուսալ: Նախանաչից հետո մենք կզնանք ծովածի և
ախտեղ հարմար գիտակետ կընտրենք:

Պայմանագրովեղ նախագեսի հետ, յն դնացի Նեղ Լենդի
մտա: Յն ուղում եյի նրան հրավիրել ծովածի: Ստեփան կամո-
կար կանապացին կարակամագես հրամարից: Յն նկատում էյի,
վոր նա որը արին դտանում է ավելի և ավելի մասը ու ջղազըր-
դիս: Սակայն այս անգամ նրա կամակորուքյունն ինձ ահանու-
թյան չպատահանեց. ծովածում խիստ շատ էյին փակերը և այս
ջղջղացուն մեղապարտին չպետք եր խուր դայթակեցնել:

Նախանաչից հետո յն դնացի ծովածի: Գիշերը ճնտուռ-
յունն էյի մի քանի մղոն դեպի հարավ եր շարվել: Հիմա նովը
կանգնած եր բաց ծովում, ավից շորս կիլոմետր հեռա: Մով-
փից քարնրանում եր շարհարքուր-հինգհարյուր մետր քարն-
րուքյամբ մի դտալք: Մտեղւթում, բացի ինձանից, դամօն
էյին նախագես Նեմոն և ճնտուռիչունն անձնակազմից յերեու
նախաստի: Նախագեսն իր հետ վերցրել եր գիտադուքյունների
հետևյալ վաշ-բարդ գործիքները, — ժամանակաշարք, հեռադի-
տակն ու ծանրաշարք:

Նովից մինչև յեղերը անցնելիս մենք տեսանք մի քանի կե-
տեր: Վիթխարի կաթնասուններն, ամբողջ վատաներով խա-
տում էյին այդ ծովի անդորր նրերում, և յն հասկացա, — վոր
մարդուն անտուղելի այդ հարավային քևետային ավազանը ա-
պտատարան եր ծառայում անխնա վոլնյացվող կետերի համար:

Ժամը իննին մենք հասանք ցամաք: Յերկիշըը պարզվեց: Ամ-
պերը չվում էյին դեպի հյուսիս: Մշուշը հեռահեռն ցրվում եր:
Նախագես Նեմոն քայլեց ուղիղ դեպի բլուրը, վորի վրա ըստ
յերեուքին ուղում եր գիտակետ ընտրել: Միջում, ասացապտոս
ժայռերով քարնրանուղը շատ դժվար եր: Նախագեսը քարնրա-
նում եր ուղղաքերն լանջերով, ախպիսի հարակուքյամբ, վորը
նախանձելի յեր պիրենեյան ալպյանի վորտորդի համար: Յն
դժվարուքյամբ էյի համարում նախագեսի հետևից, զարմանալով
նրա արագաշարժուքյան վրա, վոր անապատելի յեր մանավանդ
այն պտահատով, վոր նախագեսը յերկար ժամանակ չեր յեղել
ցամաքում:

Գաղաթը բարձրանալու համար մենք կարցրինք համարչա-
 յերկու մամ: Գաղաթից մեր առջև բացվեց ծովային մի հիանալի
 տեսարան: Հյուսիսային կողմում պարզ յերևում էր համապա-
 րան սառույցների մի մասը: Բլուրի սաստիկ փոփել էր սղի-
 տակափառ, մշտնադատ հարթութունը: Մեր վերևում յերկինքը
 դժգույնակազույս էր: Ջրից դուրս էր յեկել արևի հրե սկավա-
 սակի մի փոքրիկ մասը, վոր կարծես ներքևից կարգան էր հ-
 րիզոնի դժով: Կես մկնորի նետած հարյուրավոր ջրասյունները
 բարձրանում էին շատրվանի նման ու թափվում ծովի վրա:
 Հեռվում, քաց ծովում յերևում էր ճնաստիլուարը, վոր զար-
 մանալի կերպով նման էր ջնած կեանք: Դեղի արեմուտք, զեղի
 արևելք, վորքան տեսներ աչքը, փոփան էր ցամաքը, ուր քա-
 սային վիճակում յերևում էին սպառաձմերն ու մայրերը:

Յեղնելով բլուրի գաղաթը, նախապես նեման առաջին հեր-
 թին վորոշեց բլուրի բարձրութունը ծովի մակերևույթից, վոր-
 պեսզի հետո ուղղումներ մացնի էր դիտողութունների մեջ:

Տասերկուսից քառորդ պակաս արևի սկավասակը, վոր մինչ
 այդ յերևում էր հասաղայթների թեկման հետևանքով, դուրս
 յեկավ հորիզոնից և իր կարճքովս հասաղայթներով լուսավո-
 րեց արևուր, սմայի ցամաքն ու ծովը, ուր մեկանից առաջ վոր
 մի մարդ չէր յեղել:

Նախապես նեման, զինվելով հետադիտակով, վորի հայելին
 հասաղայթների թեկման շարժիվ հշտում էր տեսողութուն պատ-
 րանքը, սկսեց հետևել ցերեկվա լուսաստույին, վոր շատ յերկար
 կորազծով սահում էր հենց հորիզոնի վրա: Յես մեղքումս բը-
 նել էյի մամանակապիտը և հետևում էյի թվաստիտակի վրա
 դանդաղ սողացող ալաքներին: Միբոս արագ խիում էր: Յեթն
 արևի սկավասակի կեաը հորիզոնում շքամար ուղիղ կետրին,
 ուրեմն մենք թեևտի վրա չեյինք:

— Կեսոր է,—գոչեցի յես:

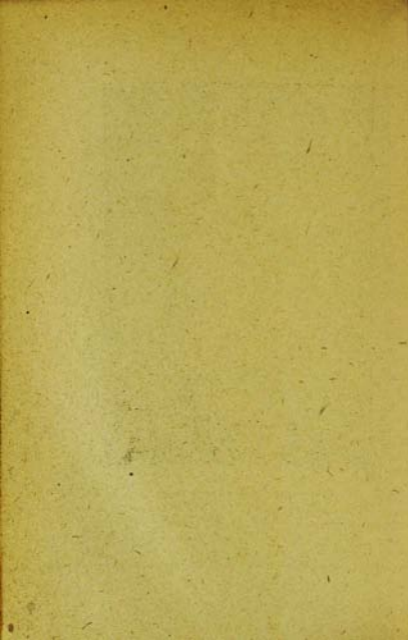
— Հարավային թեևան է,—հուղված մաթով պատասխանեց
 ինձ նախապես նեման: Նա փնձ մեկնեց հետադիտակը, վորը յես
 դրի աչքերիս ու համարվեցի, վոր արևի սկավասակը հորիզոնի
 դժով յերկու քառորդին համասար մասի յե բաժանված:

Արևի վերջին շողերը դեռ լուսավորում էյին բլրագաղաթը,
 մինչդեռ բլուրի շանջերով արագությամբ զեղի վեր էյին սողում
 վեցամայս թեևասյին դիշերի սավերները:

Չեաը զնեղով ուտիս, նախապես նեման սկսեց խոսել:

Անկախ Երկրի Կարգի Դրոշմ

— Գարն պրոֆեսոր, — ասաց նա, — 1600 թվականին Հայաստանի Հերիկը, մերիկներով ու հասանքներով անարժան, իր նախնի Հասով 65° լայնության և Հայաստանից Հարավ-Շեղանկյան կողմերը: 1773 թվականի նոյեմբերի աստվածային Հայաստանի նավապետ Կուկը, լողալով յերեսուձուսիներու միջոցով յերկարությամբ, Հասով մինչև 67°30' Հարավային լայնության, իսկ Հեռեյալ, 1776 թվականին, Համբարի յերեսուձին նա ինքը, շարժվելով Հարյուր իններորդ միջոցով յերկարությամբ, Հասով 71°15' Հարավային լայնության: 1819 թվականին ռուս հետազոտիչ Ռեյխենաուսկինը յեղով վաթսուվեցներորդ զուգահեռականի վրա, իսկ յերկու ասրուց Հեռու, 1821 թվականին — վաթսուվեցներորդ զուգահեռականի վրա 111° արևմտյան յերկարության ասկ: 1820 թվականին անգլիացի Բրոուսթրիչը 65° ասկ կանգ առավ ասուսյցների աստի: Նույն թվականին ամերիկացի Մորելը, վորի պնդումներն ի զեպ ասան, այնքան ել արժանի չեն վասաւության, ընթանալով զասուսաներկուսերորդ միջոցով յերկարությամբ, 70°16' ասկ տեսով ըսց ծովը: 1825 թվականին անգլիացի Գուսկին ասուսյցները խանդարեցին 62°-ից ասկի Հեռու զնալ: Սակայն նույն թվականին փոկերի Հասարակ մի վորսորդ, անգլիացի Վեզելը Հասով մինչև 72° 14' լայնության, — 35° յերկարության ասկ և մինչև 74°15' լայնության, — 30° յերկարության ասկ: 1829 թվականին անգլիացի Յերասերը, Վեանտեկյորը նախի պետը, 63° 26' լայնության և 66°26' յերկարության ասկ Հայաստանից արևարկակական ցամաքը: 1831 թվականին, փետրվարի մեկին, անգլիացի Ռեկոնե 36°50' ասկ Հայաստանից մեղերի յերկիրը, իսկ մի ասրուց Հեռու, 1832 թվականի փետրվարի Հնդին — Աղեի կուզան ցամաքը 67° լայնության ասկ և վերջապես, փետրվարի քսան մեկին — Գրամմա ցամաքը՝ 64°45' լայնության ասկ: 1838 թվականին Փրանսիացի Դյուսան-Դյուրլիը, վոր Համասարան ասուսյցների պատճառով կանգ եր առել 62°57' լայնության ասկ, Հայաստանից Լույս-Միլիայի յերկիրը: Յերկու ասրուց Հեռու, 1840 թվականի Համբարի քսանմեկին 66°30' լայնության ասկ նա գտավ Ազերայի կողմն, աթուհեան, ուրն որից Հեռու 64°10' ասկ — Կարենա կողմն: 1838 թվականին անգլիացի Ուիլկոր, ընթանալով Հարյուրերորդ միջոցով յերկարությամբ, Հասով 69° լայնության: 1839 թվականին անգլիացի Ռալլենին Հայաստանից իր անունը կրող կողմերը: 1842 թվականի Համ-

Վորի ստանդարտին անդլիացի Ջեմս Ռոսը, զլիտվորելով Վեր-
բուսին և Վեուսին գիտարշավը 76°56' լայնության 171°7' ա-
րևելյան յերկարության տակ դասով Վիկտորիա ցամաքը: Նույն
ամսի ցամաներէն նա հասավ յոթանասունչորսերորդ զուգահե-
սականին, ավելի շատ գնալով դեպի հարավ, քան իր նախորդ-
ներէց Վորես մեկը: Հոնովորի ցամանքին նա հասավ 76°8',
քամուսքին—77°32', վեարմարի յերկուսին—78°4': 1842 թվական-
ին Ռոսը վերադարձավ Անտարկտիդա, բայց վարդապետով 71°
ավելի վեր քարձրանալ: Վերջապես, յես, նավապետ Նեմոս,
1808 թվականի սույն մարտի ցամանեկին հասա հարավային րևե-
ոք, կամ 90° հարավային լայնության, և ստանձնում եմ յերկ-
րապնդի արդ մտտի անբաղանասթյունը:

— Ո՞ւմ անունից եք ստանձնում այս ցամաքի անբաղանու-
թյունը, նավապետ:

— Իմ սեփական անունից, պարոն պրոֆեսոր:
Այս խոսքերի վրա նա բացեց մի մեծ, սև դրոշակ, վորի վրա
ասեղնադարձած եր Վեյ ստուը, և յերևոք զարնելով դեպի ցե-
րեկվա լուսաստան, վորի վերջին շողերը դեռ լուսավորել էին
հորիզոնը, բացահանեց:

— Մնաս բարով, արև: Ձքացիր, շողըդուն լուսաստու: Սուղ-
վիր այս ազատ ծովը և վեց ամիս գիշերային խավարով ծածկի՛ր
իմ նոր սեփականությունը:

ՏԱՆԻՆՎԱԵՐՔԻՆ ԳԼՈՒԿ

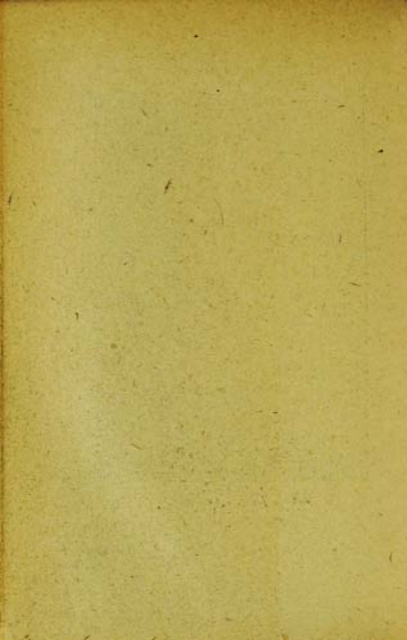
Գ Ժ Բ Ա Ե Տ Դ Ե Պ Թ Կ Ա Մ Ձ Ն Ձ Ի Ն Պ Ա Տ Ա Հ Ա Ր

Հեանյալ որը, մարտի 22-ին, ստամբոյան ժամը վեցին Վե-
ուսիլուսումն ակնցին պատրաստանել վերադառնալու: Մթնշաղի
վերջին շուրթը կարան գիշերային խավարում: Յուրաք բավական
դպարի յեր: Համաստեղություններն սաղեցուցիչ պայծառությամբ
էին գալլում յերկնքում: Ջնխում շողում եր կուրացուցիչ
Հարավային խալը, վորի ստաղերից մեկը հարավային կիսադը-
ում խաղում և րևեսային սասողի գերը:

Ջերմաչափի անդինն իջավ մինչև 12° գերայից ներքև: Պող
քամին խփում եր դեմքերիս: Բայց ծովը յեզերքի մոտ ծածկվում
եր քարակ ստուսյցով և կարելի յեր սպասել, վոր լուսավ ամ-
բողջ ծովը կհասչի: Ակնբերև եր, վոր վեց ամիս անող գիշերվա

— The people, etc.

ընթացում հարստացին թեևումերն ազազանը բուրբոզին ան-
ժառանգի յն գառնում: Այդ ժամանակ Ի՞նչ էյին անում կեսերը:
Ամենից հազմանականն այն է, զոր նրանց ստուույցի տակ լողում
էյին զկայի Հյուսիս՝ շատուոյ ծովերը: Իսկ փոկերն ու ծովա-
ցուլերը, զորանք ընտելացած են սաստիկ սառնամանիքներին,
մտում են այդ ստացապատ յերկրներում: Այդ կենդանիները կա-
րգանում են անցերը բանալ սապազաչաերում և չեն թողնում,
զոր այդ անցերը ծածկվեն ստուույցով: Նրանք ընչում են այդ
անցերի միջով: Յերր ցրտից հաշտովամ թռչունները թռչում են
զկայի Հյուսիս, ալիլի տաք յերկրներ, ծովացուլերն ու փոկերը
մտում են թեևային ցամաքի միակ տերերը:

Մինչ այս մինչ այն, ճնտուախուուը շուր Ըրից պահաման-
ները և սկսեց ջրասույզ լինել: Հազար մետր խորանալով նավը
գազարեցրեց ջրասույզ լինելը, մեքենան սկսեց պտտվել և նավը
մեկ ժամում տանճինգ մզոն արտաբայամբ սկսեց լողալ զկայի
Հյուսիս: Յերկերյան մենք արդեն զանովում էյինք համատարած
ստուույցների ահազին հասուեթյուն ունեցող կամարի տակ:

Ճնտուախուուը կարող էր անսպասելի կերպով ընդհարվել
զորեկ լողուն ստացակուշտի հետ, այս պատևուուով, զգուուեթյան
համար, սուրնի լուսամուտների փեղկերն ամուր փակվեցին: Այդ
որը յես նվիրեցի իմ զբանցումները կարգի բերելուն: Յես ամ-
բողջովին խորասուղվեցի թեևտի վերաբերյալ Հիշողությունների
մեջ:

Յերկրապայի այդ ամենամամտալի կետին մենք հասանք ա-
ուանց հոգնամության, լրակատար հարմարություններով, կար-
ծես մեր լողացող փաղանն այնտեղ հասել եր յերկաթուղու սեղ-
սերով:

Հիմա մենք նույն հարմարություններով վերադառնում
էյինք: Արդյոք այդ նամապարհին նոր հրաշքներ չէյին սպասում
մեզ: Յես զբանում գրեթե հազաուացած էյի, այնքան սնուպու
և ծովի գանձարանը:

Հինգ և կես ամսվա ընթացում, սուրբբյա նավին հանդի-
պելու մոճենտից սկսած՝ մենք անցել էյինք սասուրս հազար Լյն,
կամ Հիսունից հազար կիլոմետր, և զորքան հրաշալի, անակըն-
կալ ու սարսափելի արկամներ էյինք ունեցել այդ նամապար-
հին, զոր գրեթե մեկուկես անգամ ավելի յն յերկրի հասարակա-
ծի յերկարությունից:

Ամբողջ գիշերն ինձ պաշարել էյին ճնտուախուուումն ապրած

կյանքի տեսիլները, վաչ մի վայրկյան թույլ շտալով, վառ փակեմ հագնած աչքերս: Յես հիշում եմ Կրեպոս կղզու մաս գանձ-վաղ ստորջրյա անասուններում մեր վտարը, հարկազիչ կանոց առնելը Տորբեաի նեղուցում, կորալիանային գերեզմանացը ովկիանոսի հասակում, Յելլանի մարգարտարեր ծանծաղուաները, Արաբական թուանը, Վիգո ծովախորշի վտակին, Ասլանտիլան, Հարավային բևեռը...

Առավոտյան ժամը յերեքին յես յերազներից արթնացա մի ուժեղ ցնցման պատճառով: Յես նստեցի անկողնիս վրա և սկսեցի լարված ակամզ դնել: Հանկարծ ճնարախրուարը թեքվեց և յես անկողնից ընկա հասակին, նախանձակի մեղանդը:

Գտտերից բանելով, յես հասա սալոն: Այստեղի ամբողջ կահարտսին տիպահան էր յեղել և թափվել հասակին: Քարեքարտարաբ թանկագին ցուցադեղկերն ամուր փակված էին և կալեկցիաները յեյին մնացել: Անկողնի պատից կախված պատկերները կարծես կպել էին պատաստներին, մինչդեռ հակառիչ կազմում նրանց ստորին ծայրը մի ամբողջ վտանալարի բաժանված էր պատաստներից: Ճնարախրուարը թեքվել էր աջ կողմը և կանգնել էր բաշտրոփին անշարժ:

Միջանցքներից լավեց վտանների դափյուն և մայների խուլ դժոց: Սակայն նախապես Նեմոն չեր յերևում: Այն բողբոջին, յերբ յես պատարաստվում եմ դուրս գալ սալոնից, ներս մտան նեղ կենդը և կանակը:

— Ի՞նչ և պատահել, — անմիջապես հարցրի յես:

— Յես յեկա առջ մասին հարցնելու պարտին, — պատասխանեց կանակը:

— Գրողը սամի, — յայտկանելեց կանաղացին, — յես դիտեմ ինչ և պատահել: Ճնարախրուարը նստել է ծանծաղուանին, և դասակալում նրա թեքվածքից, ավելի ամուր և նստել, քան անցյալ անգամ, Տորբեաի նեղուցում: Այս անգամ աթոքան էլ հեշտ չի վրնի ազատվել ծանծաղուանից:

— Զգիտե՞ք արդյոք, մենք բարձրացե՞լ ենք ովկիանոսի յերեսը, — հարցրեց կանակը:

— Զգիտեմ, — պատասխանեց կանաղացին:

— Դրանում հեշտ և համարվել, — սասցի յես:

Յես մտախոս խոսաշարին: Վարձան զարժացա, տեսնելով, վառ սլաքը ցույց և սալիս յերեք հարյուր վաթսուս մեար խորութուն:

— Այս է՞նչ է նշանակում, — հարցրի յես :

— Պետք է հարցնել նախապես նեմոյին, — ասաց կանակը :

— Բայց վարան՞չ գտնենք նրան, — ասարկեց նեղ լենդը :

— Հետեցե՛ք ինձ, — ասացի յես ընկերներիս :

Մենք դուքս յեկանք սալոնից : Գրադարանում վոչ վոք չկար : Դեպի դռնակը ամսոյ ամսուղջի վրա նույնպես վոչ վոք չկար : Յես մտածեցի, վոք նախապես նեմոն գտնվում է զեկի խցիկում : Ահաբար եր նրան աշխտեց անհամարասցենչ, այս պատճառով մենք բալբա վերադարձանք սալոն :

Ձեռ պատմի նեղ լենդի գանդատների ու տրուսնիների մասին : Այս անգամ նա լիակատար հիմք ուներ ընդամենալու : Յես նրան չեյի խանդարում իր վտա տրամադրությանն տրտաւայտելիս, բայց նաև չեյի պատասխանում :

Այսպես մենք նստեցինք քան բոպե, յսելով ճշտութիւնութե միջանցքների ամենաշնչին սոցմուկը : Հանկարծ նախապես նեմոն մտով սալոն : Քվում եր, թե նա մեղ չնկատեց : Սուրբարար անխառով նրա գեմքն այս անգամ ստատիկ հուզում եր տրտաւայտում : Նա լուս մտակցով կողմնացույցին, խտաւափին, վերջնապես, կանդ ստով քարտեղի աւաջ և մասը զրեց մի կետի, այն մտաւ, ուր գտնվում եր Հարաւային ընկուսյին ճովը :

Յես չեյի ուզում խանդարել նրա մտքերը : Մակայն մի քանի բողոյից հետո, յերբ նա գարձով զեպի ինձ, յես նրան հարցրի :

— Արդո՞ք մի վորեւ չնչին պատահա՞ր է յեղել, նախապես :

— Վոչ, պարոն պրոֆեսոր, — պատասխանեց նա, — այս անգամ գորտխա զեպք է պատահել :

— Լո՞ւրջ է այդ զեպքը :

— Գուցե և լուրջ :

— Մեղ անմիջապես վտա՞նչ է սպասում :

— Վոչ :

— Ճշտութիւնութե նստել և ծանծաղուսութե :

— Այո :

— Այդ ինչպե՞ս պատահեց :

— Բնության մի ինչ-վոր անբացատրելի խալ, վորի մեջ մեղավոր չե զեկամարը : Ճշտութիւնութե վարելիս նա վոչ մի սխալ չի կատարել... Մակայն մենք անդոր ենք խանդարելու ձգտության որեկը, վոր իր ներգործությանն և կատարում... կա-

բնի յի խառնութիւ ժարգու սահմանս որենցնեբից, սակայն
բնության որենցնեբից—յերբե՛ք:

Նախապես Նեմոն փիլիսոփայություններ անելու համար
այնքան ել հաջող մտնեն շքեարեց: Հաս եյության ազան՝ նա
իր պատասխանով վաշինչ շնորհրդեց ինձ:

— Արդյոք կարո՞ղ եք ինձ ասել, նախապես, թե ինչն է այս
պատասխարի պատահուը, —հարցրի յես:

— Ետև ե յեկել ձի հակայական ստացակոչու, ձի ամբողջ
ստացակոչու... Եերբ ստացակոչուների հիմցերը հալլում են սաք
հասակցնեբից, նրանց ծանրության կենարանը տեղափոխվում է և
նրանք շուտ են դալխա: Արդդիսի ձի ստացակոչու ընդհարվեց ճա-
տաւարիւսիմն, յերբ վերջինս լուում եր ջրի սակ: Ետև յեկող
ստացակոչունն ստորին մասը վերցրեց ճաւախիւսուը, բարձրաց-
րեց և շուտ ավեց կողքի:

— Բայց ձի՞ թե չի կարելի ճաւախիւսուը հանել ծանծաղու-
տից, դատարկելով նրա պահամաններն և այդ կերպ պակասեց-
նելով ծանրությանը:

— Հիմա մենք արդեա ել անում ենք, պարսն պրոֆեսոր: Ա-
կանջ դրեք, այնտեղ աշխատում են զոմպերը, շուրը գուրս են
մղում: Նայեցեք խառնութի սրտքին՝ ճաւախիւսուը վեր է
բարձրանում, բայց նրա հետ բարձրանում է նաև ստացակոչու:
Իրությանը չի փոխվի այնքան, մինչև վոր ձի վորեա խալընդուս
կանդնեցնի այդ շարժումը:

Հիրավի, ճաւախիւսուը շարունակում եր թեքվել աջ կողմի
վրա: Անկտակամ, նախ ուղիղ դէրք կատանա, հենց վոր ստացա-
կուն ալլեա շարժվի իր նոր ծանրության կենարանի շուրջը: Ստ-
կայն ո՞վ գիտե, արդյոք չի՞ պատահի այնպես, վոր ստացակո-
չուն պատասխար կանդ ամնի համասարան ստուայնների ստորին
մակերևույթի միջոցով, և արդյոք մենք հակայական ուշտով
չե՞նք սեղմվի, գուցե և նզմվի յերկու ստացե կանդվանների
միջև:

Մինչև յես կխորհեյի ճաւախիւսուի հետ պատահած զըժ-
բախտ դեպքի բոլոր հնարաւոր հեռանքների մասին, նախապես
Նեմոն շարունակ նայում եր խառնութի սրտքին: Ստացակոչունն
հետ ընդհարվելուց հետո՝ ճաւախիւսունն արդեն չարյուր հի-
սուն փրանալուփ դեպի վեր եր բարձրացել, բայց աշակոզմի
թերման անկյունը նույնն եր մնացել:

Հանկարծ ստորջրա նավը ցնցվեց: ճաւախիւսունն սկսեց ու-

դիզ դէրժ ստանալ: Սալոնի աջ պատին փակցված պատկերները փոխելին իրենց դէրժը, պատերը նույնպէս նկատելիութեն մտանաւ հոյն ուղղաւթայց դիմն: Մենք բայցս մտադրայց ելինք և յաւու: Ետաներս պահած հետեւում ելինք թե ինչու և դանդաղ, հետզհետե ուղղվում և նստիք: Սալոնի հասակը հարկանական դէրժ ստացաւ:

— Վերջապես մենք շակփեցինք, — բացականշեցի յես:

— Այո, վերջապես, — սասց նստապետ Նեման, զայլելով դեպի դուռ:

— Բայց հիմա մենք դուք գալի՞ս ենք ջրի տակից, — հարցրի յես:

— Իհարկե, — պատասխանեց նա, — չե՞ վոր պահամաններն ամբողջովին չեն դատարկված, և հենց վոր պոմպերը նքանց միջից դուքս մզեն ամբողջ ջուրը, ճնտուտիլուսըն գուրս կզա ջրի յերեսը:

Նստապետը դուքս զնայց և նքա հրամանով խելոյն դադարեց պոմպերի աշխատանքը, հետևապես նաև ճնտուտիլուսի շարժումը դեպի վեր: Արդարև, յեթե մենք շարունակեցինք շարժրանալ, կարող ելինք ընդհարվել համասարած սառույցների ստորին մակերևույթին, այնպես վոր ավելի լավ եր մնալ խորութեան աջ մակարդակի վրա:

— Հէ՛, կարծեմ մենք լավ պրծանք, — սասց կոմսելը:

— Այո, աջ ստացարեւները հեշտութեամբ կարող ելին կզմել մեզ, կամ լավագույն դեպքում գերի պահել: Իսկ աջ դեպքում, հարաւորութեան շունենալով ուղի նոր պաշար վերցնելու... Այո, մենք լավ պրծանք:

— Եթե միայն իրոք վոր սպասվեցինք, — կամացուկ սասց Նեզ Լեմպը:

Սես լցանկացաւ սպարդեան վեճի բանփել կամադայցու հետ և վային: շարատասխանեցի նքա դիտողութեան: Բացի դրանից, աջ բարեխին բացվեցին սալոնի փեղկերը և մենք նստվեցինք դեպի լուսամտաւը:

Լուսարժակի վաղը լուսաթլորել եր ջուրը: Ինչպես յես արդեն ստացի, նախ սղլուս շողում եր ջրում: Ստեղայն մեղանից ստաը մեարքի վրա յերևում ելին ստուցե պողպուն պատերը: Վերելից ու ներքեկից — նույնպիսի պատեր: Վերելինը համասարած սառույցի ստորին մակերևույթին եր, վոր վիթխարի սառածուտի նման կախվել եր մեր գլխին: Ներքեւում հասանկի տեղ եր ծառ-

յում շուտ յեկած ստոցաշեղք, վոր Լենակեանք եր դանկ իր կող-
քի պատերում և ստուք մասցել այլ դիրքում :

Այսպիսով ճառարկուսուրջ գտնվում եր քան մեար լախու-
թյամբ և սնչարժ ջրով լեցուն մի խեղճկան ստոցե թանկում :
Հեանարար մենք կարող եյինք անարգել դուրս գալ ախտեղից,
ընթանալով կամ դեպքի առաջ, կամ հետ, և սույա իջնելով մի քա-
նի հարչուք մեար, անցնել համարարած ստույցներէ գոտին :

Չնայելով, վոր ստուստողի լուպներնրը լեյին վառվում, սա-
լոնը հեղեղված եր պայծառ լույսով : Այդ ճառարկուսութի լու-
սարեանկի լույսի արտացոլումն եր սուցն պատերի վրա :

Յեա լե՛մ կարող նկարագրել այդ լուսավորության կախար-
դական եփեկար, վորովհետև ստոցակողտերի ստեն մի կտաղը-
վածք, ստեն մի անկյուն, ստեն մի ստախնան սարքեր գույնի
հատապայթ եր արտացոլում, նայած իր բյուրեղային կտուց-
վածքին :

Կարենս այնտեղ փռված լինելին թանկադին քարեր, գե՛տա-
քարեր, շախյաղաներ, զմբուխաներ, վորոնք արտացոլում եյին
կանաչ, յերկնադուրսի և կապույտ գույնի հատապայթներ : Լու-
սարեանկի լույսն ուժեղանում եր հարչուք սեղան, ինչպես ուժե-
ղանում ե վարսակ հաստ վտափնադակներէ մեջ գտնվող լույսը :

— Վարժո՛ւն գեղեցիկ ե, ինչպիսի զմայլելի գեղեցկության —
հիանում եր Կոնսեյը :

— Այո, — ասացի յեա, — սա անմուսանալի տեսարան ե, այն-
պես չե՞, Նեղ :

— Այո, գրողը սանի, այդ Եղմարիտ ե, — խոստովանեց կա-
նադային, — ինձ կասողեցնում ե այն, վոր տարիված եմ համա-
մայնվել դրա հետ : Յեա յերբեք այդպիսի բան չե՛մ տեսել : Միայն
թե վարիենում եմ, վոր մեր վրա թանկ կնասի այդ տեսարանը :
Թոսթրանը չի սիրում, յերբ մարդը թափանցում ե նրա ստե-
նանկիրական գողանիքների մեջ :

Նեղ լե՛նդն իրավացի յեր : Այդ տեսարանը շափեց դուրս գե-
ղեցիկ եր մարդու համար :

Հանկարծ Կոնսեյի ելին ինձ տարեց հետ նայել :

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրի յեա :

— Թող պարտը փակի աչքերը, թող պարտը ընայի :

Անելով այդ, Կոնսեյը մեղքը քորքով դեպքի իր աչքերը :

— Ի՞նչ պատահեց քեզ, քարեկանս :

— Յեա կուրացած եմ :

Յեւ սկսեալ զարեւա զեղի լուսամուտը, բայց իսկույն փակեցի աչքերս, անկարող լինելով ասնել կուրացուցիչ փայլը:

Յեւ հասկացա, թե ինչ եր պատահել: Վաստախլուսեմ արող շարագութեամբ ստաղ շարժվեց: Լուսարմակի ցուցերը, վորոնք տարածված էին մեր շուրջը, պայծառ շերտեր կազմեցին: Միլիարդավոր ուղամանկների լուսո հասագայթները կազմեցին մի ընդհանուր խուրճ և Վաստախլուսը՝ սլանում եր շողաղուն փայլակներէ ծագում:

Այստեղ սաշունի փեղկերը ծածկվեցին: Չկարողանալով նայել, մենք մեռներով ծածկում էինք աչքերս, վորոնց առջև բռնկվում էին համակենտրոն, լուսավառվող ուղակներ, ինչպես այն ուղակները, վորոնք յերևում են ցանցաթաղանթի առջև, յերբ խիստ յերկար ես նայում արևին: Բաժական շատ ժամանակ անցով, մինչև վոր մեր տեսողութունը հասավ նորմալ դրութեան:

Վերջապես, մենք այլևս մեռներով չէինք ծածկում մեր աչքերը:

— Այնիվ խոսք, — ասաց Կոնսելը, — յես չեյի հախտաւ, յեթե ինձ պատմէին աչք տեսարանի մասին:

— Իսկ յես հիմա ել չեմ հախտում, — հայտարարեց կամազացին:

— Յերբ մենք կվերադառնանք ցամաք, — շարունակեց Կոնսելը, — հազեցամ լինելով բնութեան աչքեան հրաշքներ տեսնուող, վորքան խղճուկ կթխան մեզ բնակելի յերկրները և մարդկային մեռքով ստեղծված ստարակները: Վ՛ո՛չ, աչք ցամաքն արժանի չե մեզ:

Դժվար չե պատկերացնել մեր ենտազխազմը, յերբ Կոնսելը, աչք ամենահանդիսա Փրոմանդցին խոսում եր արդարեւ լեզվով:

Սակայն կամազացին սուիթը բայ չեր թողնում ստաղ շուրջը ներս մեր վողեարութեան կրակի վրա:

— Բնակելի յերկրները, — զլուին որորելով կրկնեց նա, — մի անհանդարտանաք, սիրելի Կոնսել: Մենք յերբեք չենք տեսնի աչք յերկրները:

Առաջտարան ժամի մոտ հիմա եր, յերբ զգացվեց մի նոր ցնցում, այս անգամ առջևից: Յեւ հասկացա, վոր Վաստախլուսի ժամերը ընդհարվել և ստացակոչաին: Ակներն եր, վոր զեկազարն անհաղող մանյովներ եր կատարել այն թունելում, վորը լի յեր ստացակոչանքով և վորտեղ այնքան ել հեշտ չեր վարել նազը: Յեւ կարծում էյի, թե նախապես նեման մի կողմ կթողնի

այդ արդեւի՞ք և մենք, փոխելով ուղղութիւնը, նորից ստալ
կարծիքները ծուռումուռ թնկելով: Սակայն, հակառակ իմ սպա-
սելիքների, ճառարխուռը չեա զնայ:

— Մենք չե՞ա նեք վերադառնում, — արցրեց Կոնսելը:

— Այո, — պատասխանեցի յես, — պետք է կարծել, վոր այս
կողմից թնկելը յեւջ չուծի:

— Հետևապէս...

— Հետևապէս մենք չեա կզտանանք և դուքս կզանք թնկելի
հարմարային անցքից: Դա շատ հասարակ բան է:

Յեա աշխատում ե՞ի փտահու՞թիւն ներշնչել իմ յարեկամնե-
րին, ինչքա չուենեալով այդ փտահու՞թիւնը:

Մինչ այս մինչ այն, ճառարխուռան ալիւլի և ալիւլի արտոյ
եք շարժումս գեղի չեա, և հիմա նստիք արնում եր լիակատար
արտոյութեամբ:

— Սա անհանելի ուշացում է, — գիտեց Նեղ Լեւոյը:

— Մհ, մեղ համար ի՞նչ է մի քանի ալիւլորդ ժամը, քանի
վոր մենք աշխատենա՞նք իմ դուքս կզանք աշտեղից, — ստաց
Կոնսելը:

— Այո, — պատասխանեց Նեղ Լեւոյը, — յեթե միայն մենք իս-
կապէս դուքս կզանք, այս ուշացումը սարսափելի չէ:

Յեա սկսեցի զայլել ստանից գրադարան և գրադարանից սա-
լոն: Իմ ընկերները հանդիսա նստել եյին բազմոցի վրա: Եուսով
յես ել նստելից բազմոցին և վերջներով մի գիրք, փորձեցի կար-
գալ, բայց կարողալուք բան չեր դուքս գտիս:

Քառորդ ժամից ճեա Կոնսելը ժտեցով ինձ և արցրեց.

— Արդո՞ք հետաքրքի՞ր է պարունի կարգացած գիրքը:

— Ետա հետաքրքի՞ր է, — պատասխանեցի յես:

— Յեա չե՞ի ել կտակածում: Չե՞ վոր պարունն իր սեփական
գիրքն է կարդում:

— Իմ գի՞րքը:

Արդարև, յես վերջեւ եյի իմ ճՄՈՒԻ հասակի գաղանձ-
ները, բաւարովին չիմանալով այդ: Յեա նախցի գիրքը և սկսեցի
գործիչ զայլել ստանում: Նեղը և Կոնսելը, ցանկանալով
յիմանալուք ինձ, վեր կացան բազմոցից և զայլեցին գեղի դուռը:

— Մի հեռանաք, բարեկամներս, — ստացի յես նշանց, — մի-
այն լինենք այնքան, մինչև վոր դուքս գանք այս թնկելից:

— Ինչպէս վոր պարունը կամենա, — ստաց Կոնսելը, վերստին
նստելով բազմոցի վրա:

Այդպէս անցա՛վ մի քանի ժամ: Յետ հաճախ նայում եյի սա-
լոնի պատից կախա՛ված պարտպաներին: Ստաշափի սլաքը ցույց եր
տալիս, վար մենք շարունակ դանձում ենք յերեք հարյուր մեաք
խորուժյան տակ: Կողմնացույցի ալյալների համաձայն, մենք
ընթանում եյինք զեպի հարա՛վ, իսկ արազուժյունը շափող գոր-
ծիքը ցույց եր տալիս, վար մի ժամում անցնում ենք քան մզն,
վար շափազանց արագ եր ալյալիսի նեղ տարածության մեջ: Սա-
կայն նախապէս նեմ են հասկանում եր, վար այդ պարտաններում
վա՛ր մի շտապողականություն չի կարող ալեւորդ լինել, վար
այստեղ բոսկեները թանկ եյին տարիներից:

Ժամը ութից քաննչինգ բոպե անց զլացոյց յերկրորդ ցըն-
ցումը: Այս անգամ հարձանը հետին կողմից եր: Յետ գունատ-
վեցի: Ընկերներս վեր թռան իրենց սեղերից և մտանցան ինձ:
Յետ սեղմեցի Կոնսելի մեռը: Մենք հայացաներա՛վ հարցեր եյինք
տալիս մեկմեկու և այդ անբարբառ խոսակցությանն ալեկի ըմ-
բրանելի յեր, քան ամեն մի այլ խոսակցություն:

Այդ բոպեյին սալոն մտա՛վ նախապէս նեմ են:

Յետ վաղելո՛վ մտանցա նրան:

— Զամապարը վտակ և նաև հարա՛վից — հարցրի:

— Այո, պարոն պրոֆեսոր: Ստացաւեռը շուտ յեկա՛վ և փա-
կեց մեր համապարըը:

— Մենք թակարդո՛ւմ ենք:

— Այո:

ՏԱՆՈՒՆԻՆԵՐՈՐԴ ԿԱՌՆ

Ո Դ Ի Պ Ա Կ Ա Ս Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Այսպիսով ճշտապիւտա՛րը բուր կողմերից, վերեկից ու ներ-
քեկից շրջապատա՛ված եր անժամանցելի սառցե պատերո՛վ: Մենք
համատարան ստուսյցների գերիներն եյինք:

Կանաչացին ա՛հաղին բունցըը խփում եր սեղանին: Կոն-
սելը լուռ եր: Յետ անթարթ նայում եյի նախապէսին: Վերջինիս
զեմքը նորից հանգստություն եր արտահայտում: Չեւները կըրծ-
քին խաչած, նա մտածում եր:

Ճշտապիւտա՛րը կանգնել եր անշարժ:

Նախապէս նեմ են սկսեց խոսել:

— Պարոններ, — սառց նա բարբա՛րին հանդիսա, — մեր այժ-

Տյան զբաւթյան մեջ կա կյանքին հրամեշտ սալու յերկու միջոց:
Այդ հանելուկային մարդը մեր ստալ նա եր ստում մաթե-
մատիկայի պրոֆեսորի պես, վորը զսաստախտության և կարգում
ուսանողներէ համար:

— Ասալինը՝ այդ սաստախտութի տակ եղմզին և: Յերկ-
րորդը՝ շնահեղմությանից մեմնելը: Յես բալբադին անկարելի
յեմ համարում սոյից մեմնելու վտանգը, վորովհետև ճնաւտի-
լուստում յեղան ուսեաւի պաշարն սնոգայման կրավակամանա:
Արագես ուրեմն, կշտաղասանեց այն, թե ինչ շուներ ունենք
մաւկան աբս կամ այն տեսակն ընդունելու:

— Յես կարծում եմ, վոր մենք չպետք և վախճանեք շնա-
հեղմ լինելուց, նաւապես, — սասցի յես, — քանի վոր ճնաւ-
տիլուստի պարտանները լիքն են խապքամ ոգով:

— Այդ նիւտ և, — սաստախտանց նաւապեսը, — բայց զբանք
սպարաւում են ողի միայն յերկու որվա նարմալ մախը: Բայց
չե՞ վոր մենք արդեն յերեսունից մամ զանկում ենք ջրի տակ,
և նաւում յեղան ողը պետք և լրացնել: Քաստաուն ութը մամից
հետո ողի պաշարը կոպտովի:

— Իրանից հետեւում և, նաւապես, վոր մենք պետք և աբ-
տեղից սպասովենք մինչև քաստաուն ութը մամը լրանալը:

— Մենք կփորձենք արագես անել: Կփորձենք մաւկել սասցի
պտալը:

— Վո՞ր կողմից, — հարցրի յես:

— Այդ մեղ ցույց կտա զանդը: Յես հիմա ճնաւտիլուստը
կնատեցնեմ մեր սասցի վանդակի հասարակին և նաւատախտները,
հազներով սկաֆանդրերը, կփորձեն, թե սասցի պտալից վորն և
ամենափոքունը:

— Կարելի՞ յե բանալ տարներ փեղկերը:

— Իհարկե, չե՞ վոր մենք հիմա ընեք շարժում:

Նաւապեսն նեմոն գուրս յեկաւ սալումից: Ետտով լսից սու-
լուց, վոր ցույց եր սասցի, թե պահամանները լցում են ջրով:
ճնաւտախտաւոց զանդաղ իջով սասցի վանդակի հասարակը, վորի
խորությանը համեմատ եր յերեք հարյուր հիտան մեարի:

— Բարեկամներս, — սասցի յես Կոմսելին և Նեղ լեւոյին, —
մենք ընկանք վտանգավոր գրության մեջ, սակայն յես չեմ կտա-
կամում, վոր գուց ըեք կորցնի մեզ հաստակ վոգու արխությանն
ու յեւանդը:

— Պարան պրոֆեսորը կարող և համարացան լինել, վոր

այսպիսի բարեխին յես նրան լիմ անհանգստացնի գանգաւներով
ու զողջով, — սասց կանաչացին, — յես պատրաստ եմ անել այն
ամենն, ինչ զոր հարկաւոր ե ընդհանուրի փրկութեան համար:

— Լավ սասցիք, Նեղ, — պատասխանեցի յես, սեղմելով կա-
նաչացու մեզք:

— Ամենայնում եմ, — սասց նա, — լոր յես զլինելու բանեց-
նում եմ նույնքան լավ, զորքան և յետածանին, և յի՞նչ յես կա-
րող եմ սպասկար լինել նախապես Նեմոյին, նա կարող ե ողոր-
դարնել ինձ:

— Ձեմ կասկածում, զոր նա չի հրատարովի մեր պնդությու-
նից: Կմանք, Նեղ:

Եւս կանաչացու հետ միասին մտա հանդերձարանը, ուր
հասուարիչուսին նախաստիները սկաֆանդերը եյին հաղնում: Կա-
նաչացու առաջարկը յես հայանցի նախապես Նեմոյին, զորն
խնայն ընդունեց այն: Նեղ Լինելու բարը նախաստիների հետ
միասին հազով սկաֆանդը: Նրանցից բարաքանչյուսը ուսի
զրա կապեց Թուկվեյրովի ապարտաը, զոր լցված եր պահանջա-
ների թարմ ուղով: Դա պակասեցնում եր հասուարիչուսումն յե-
զան ողի ընդհանուր պաշարը, բայց այդ մտան ավելարդ համա-
րել շեք կարելի: Ինչ զկարարելում ե Թուսմկարքի լազաներնեքին,
զբանք բարբաժին հարկաւոր չեյին այդ պարծառ լուսաւորված
միջավայրում:

Յերր Նեղը հազով սկաֆանդը, յես զերազարմա սալուն,
զորի փնդկերն արդեն բայ եյին: Կմանելի հետ միասին նստելով
լուսամուտի մտ, յես սկսեցի գիտնի՞ հասուարիչուսը լքնագաստող
սասցն պատերը:

Մի քանի բարեխից հետո մենք ստանաք, թե ինչպես ստաներ-
կու հողի սուղարկներ ի՞նչն սասցն հասուարիչ: Նրանց մեջ հելա եր
հանաչել Նեղ Լինելին, զոր աչքի յեք ընկնում իր բարձր հաս-
կով: Նախապես Նեմոն ևս այդ խմբում եր:

Նախքան ստացահաստումն սկսելը նա հրամայեց փարձի հա-
մար մի քանի անցք բանալ, զորքեղուս համար, թե զորն ե հա-
նապարհ բանալու ամենամեծատու ուղղութեանը: Յերկար շա-
ղափները խրվեցին կողքի պատերի մեջ, բայց ստանիկն մեար
շարափներուց հետո պարզվեց, զոր դեռ հետո յե լուսամտ թուրը:
Բարբաժին անխնայ եր թանելի ստատոսողը ջարդելու զորն կա-
սարել, զորովհետև զա համարարած ստատոսյցի ստորին մակե-
րնային եր, իսկ այդ ստատոսյցն ունեք ստանալուն շորս հարյուր

ժեսք Հասարակութան: Նախագետ Նեմոն Հրամայեց շաղափել թու-
նելի Հասակը: Պարզվեց, զոր այդ ուղղությամբ ստացաչեքախ
Հասարակութանը ստառ ժեսքից ավելի չե: Հետևաբար այդ ստացե-
լաչախից պետք եր կարել ախնքան սարածության, զոր մի զոքք
ավելի վննը ճատարելուախ ըմամ սարածությանից, ախննը
կարել ճատարապետ վեց Հազար Հինգ Հարյուր խորածարը
ժեսք ստույց, ախնն զոր ճատարելուաչը կարգանար այդ
անցընց իջնել ծովի ստորին, ըստուած չերանը:

Սուգակներն անՀաղաղ ճեմըմուխ յեղան այդ ախտամ-
ըն: Նրանց ախտամուս եյին մեմ յեմանղաղ: Նախագետ Նեմոն
կարգաղընց ստույցը Հարդել զու թե անիջականընն ճատու-
տիլուախ ստեղ, զորով ախտամանըն զգալիորեն կզժվարամուր,
այլ ծովից ութը ժեսք զեղլի մախ: Սուգակները ստույցի զրա
զեմնցին մի Հակախական մվանիլը և մի անղամից մի քանի տեղ
ախտանել սկանցին: Նրանց Հարդամ եյին ստույցը և մեմ ստու-
ցակույտեր Հանում: Այդ ախտամանըն մի Հետաքըգիլը մանրա-
ճանության: կերվամ ստացակույտերն իրենց իրենց բարնըա-
նում եյին միմն թունելի ստատուողը, զորովՀեան ստույցի
տեմակարար կլիլը պակաս և չրի տեմակարար կլիլց: Ախտիսով
ստատուողն իջնում եր ախնքան, զորքան և Հասակը: Դա մեղ յու-
լորովին չեր անճանղապոնում, զորովՀեան ՀեաղՀեան պակա-
սում եր Հասակի Հասարակութանը:

Նեղ Լեմղը վերաղարնով սաղն, Հաղման ընեղով յերկու
ժամօս ըսրվամ ախտամանցից: Ախտամանընին զոխարինելու
Համար դուրս յեկով ճատարելուախ շաղտարիների մի նոր
խումբ, զորին մխանցը նաև յեա Կեմելը: Նախագետի ողմա-
կանը զեկարվարամ եր մեր ախտամանը:

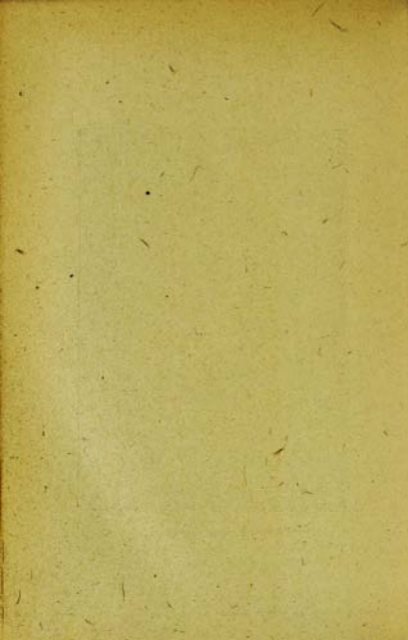
Սկզբում ստույցն ինն ըստ պող եր թվում, սակայն զլան-
ղով ախտանելիս յեա ստացար: Չնայելով յերեսան միմուրս
եղման, յեա ըսրորովին սարտա ըսրճաններ եյի անում:

Յերկու ժամ ախտանելուց Հետո յեա վերաղարնա ճատուտի-
լուան, զորպետի մի քան ուսում և Հանղատամում: Յեա իսկույն
զգացի թունելիլուի սաղարտախ մաղար ողի և ճատարելուախ
խոսցան, — անխաթիվում Հաղմըլամ միմուրսախ միմն յեղամ
սարքերությանը: Համարյա ըստուան ութը ժամ նովի պարտ-
նակամ ողը չեր վորովել և արդեն ախնքան ել պետքական չեր
յեղարության Համար:

Տասերկու ժամ անընղապ ախտանելով, մենց կարգացանց

Մուշակների իջնի ստացիոնը Հասանիչի:

զնան միտքից փորել միայն մեկ մեար Հաստությամբ ստույց :
Սեթն հեանյալ յարարանելուք մեարը նույնպէս ստաներու ժամ-
վա աշխատանք և պահանջում, ապա մեզ հարկավոր կլինի նա-
րից հինգ զիշեր և չորս ո՛ր, վարպետի վերջացնենք աշխատանքը :

— Հինգ զիշեր և չորս ո՛ր, —ասացի յես իմ ընկերներին, — իսկ
մեր պահանջներում ընդամենը յերկու որվա ուղի պաշար կա :

— Սլ շիտանք ախ մասին, — ամենացրեց Նեղ Լենգը, — վոր
ապաստելով այս անիմվան բանտից, մենք պետք և դեռ վորաչ
ժամանակ ընթանանք համառարան ստույցի տակ, հարավա-
րության լուսննաւով քարճարանու ջրի յերեսը :

Նեղ Լենգի գիտողությանն արդարացի յեր : Յեզ իսկապես,
հարավոր շեր վորաշէլ, թի մեզ վորքան ժամանակ և հարկա-
վոր, վարպետի ապաստենք և արդյոք չե՞նք մեանի շնչանեղմա-
թյանից, նախքան «Նստուախլուսաը» կարճարանու ջրի յերեսը :
Գուցե մեզ քուրբիս վիճակված և գերեզման գանել ստույցնե-
բում ...

Մեր գրությանն իրոք վոր վողբերգական եր : Ստեղծն մենք
բաւորա պատրաստ ելինք վտանգին զիմախրելու և վորաշէլինք
մինչև վերջ կտարանել մեր պարագը :

Ինչպէս յես նախաստեղել ելի, զիշերվա ընթացքում մեր
փորան փառը խորացում ելի մեկ մեարով : Ստեղծն ստախտայան,
հաղնելով սկաքանդաղը և դուրս գալով, յես նկատուցի, վոր թու-
նելի կողքի պատերը մի փառք մտանցել են իրար : Գրանց սակ
գանձող ջուրը ստեղել եր :

Այդ մի նոր և անարկուս վտանգ ներ, վոր պերսի յեր հալա-
սարեցնում մեր փրկության հույանքը : Ի՞նչպէս և ինչո՞վ կարելի
յեր կանխել ջրի ստուշելը և թանելի պատերի փրարք մտանալը :
վոր սպառնում եր եղմել «Նստուախլուսան» ինչպէս սպառնալ մի
կտար :

Այդ նոր վտանգի մտախն յես վորինչ շատացի իմ ընկերնե-
րին : Ինչո՞ւ վտանգանեղ նրանց, չե՞ վոր աշխատանք են իր-
փում փրկության համար : Ստեղծն, վերադառնալով նախը, յես
նախապէս նեմոթին հարանեցի այդ լուրջ գրության մտախն :

— Յես արդեն նկատել եմ արդ, — ասաց նա իր անվրաժ
մաթով, — վորի մեզ հարգանն նշույլ անդամ չկար, — այդ մի
նոր սպառնալիք և, վորը յես անդար եմ վրանիել : Մեր փրկա-
թյան միակ հույան ախ և, վոր նախքան ջրի ստուշելն սպառնանք
այս թանկարդից : Ուրիշ հանարարը չկա :

Ուրիշի համապարհ չկան: Ժամանակն էր, վար յես ընտելա-
տայի նրա խոսելու մեկն...

Որքան ընթացքում յես մի քանի անգամ դուրս յեկա նախից և
ընտանեկությամբ աշխատեցի զընտելով: Այդ աշխատանքը
զվարժացնում էր ինձ: Բացի դրանից, աշխատել, նշանակում
էր Վաստախելութից՝ դուրս դաշու: Հնարավորությամբ ունենայ
և նախի խոսքում, թթվածնով ազատ, հեղձուցիչ ուղի փոխա-
րեն մտքուր ու շնչել: Յերեկոյան փոքր խորացավ ելի մի մեա-
րով:

Յերբ յես վերադարձա նախը, զիչ մնաց վար շնչունեղմ
լինելի անխաթթվուտով շափից դուրս հաղեցված սղում: Այն,
վարքան ցավուի յեր, վար մենք շունջինք զիմխական միջոցներ՝
ընտանության համար վտանակար այդ դասի դեմ: Թթվածնի
սրտխտության շնչինք պար: Մեզ լրջապատող ջրում հակա-
կան քանակությամբ թթվածին կար և մենք մեր մտքակոչներին
ստացվող երկնաշնչական հոտանքի միջոցով ստորադուռներով ջու-
րը, հեշտությամբ կատանայինք այդ թթվածինը: Յես մտանե-
ցի այդ մտախն, բայց հետո հրամարկեցի այդ մտքից, վարով-
հետև անընտելի յեր մտում մի խնդիր, — հուպա ինչպե՞ս կարե-
լի յեր վոշնչացնել մեր արտանշան անխաթթուն, վարով մայ-
րենայր լրջում էր նախը: Անխաթթուն վաշնչացնելու համար
հարկավոր էր մեծ անոթները լցնել բարկ նաարիումով և ան
ընդհատ խոսնել:

Սակայն Վաստախելուտում չկար բարկ նաարիում և մենք
վաշնչով շնչինք կարող փոխարինել այն...

Նախապես նեմեն ստիպված յեղավ յերեկոյան բաց անել
սրտանոթներին մարտկները և մի քանի խորամուտը մեար այ
հայթայթել նախին: Յեթե նա այդ շունք, ստամոքսյան մենք լե-
յինք վեր կենա:

Չնույնպե՞ս որը, մարտի 26-ին յես նախից ակնեցի աշխատան-
քը, փարելով փոսի հիմեղերուր մեարը: Թոնելի կողքի սրտաներն
ու ստամոքսը ավելի և ավելի եյին մտանում իրար: Պարզ
էր, վար յեթե աշխատանքն ընթանար այդպիսի անեղով, դրանք
իրար կմիանային նախքան Վաստախելուտի՝ դուրս դաշը: Մի
փոքրկյան հուսահատությամբ արիքեց ինձ: Գիչ էր մտում զլու-
ղը մեղեցա ընկներ: Մի ինչո՞ւ ստույցը ջարդել, յերբ միևնույն
և, մենք պետք և մեանեյինք շնչունեղմությանից, կամ եղվե-
լինք քարի պես պիճո ստույցներին միջև, այն ել այնպիսի ամե-
ղանքներով, ինչպիսին ամենազաման վայրենիներն անգամ չեն

Շարունակ իրենց գերիներէի համար: Ինն թվում եր, թե դաշն-
վում եմ ինչ-որ մի սարսափելի կենդանու մտաների միջև,
վարանք իրար են սեղմվում:

Այդ բուսելին իմ կողքից անցած նախապես նեմոն, վոր
գեկա՛վարում եր մեր խումբը և ինքն ել գրունաջան աշխատում
եր գլուխդով: Սեւ նրան կանգնեցրի և մեղքով ցույց տալի մեր
բանասի պատը: Գիշերվա ընթացքում ալ կողմից այդ պատն
ստեղծագին շորս մեարսով մտակեցել եր նալին:

Նախապես նեմոն հասկացա՛վ ինն և մեղքով նշան արտով,
վոր հետեւեմ իրեն:

Մենք վերադարձանք նալ:

Հանելով սկաֆանդը, յես նրա հետ մտա սալան:

— Պարտն պրոֆեսոր, — սասց նա, — մենք պետք և մե-
նարկենք ինչ-որ հերթական միջոցներ, թե չե ստուույցի մեջ
կշաղախվենք սալելի պինդ, քան ցեմենտի մեջ:

— Այո, — պատասխանեցի յես, — բայց ի՞նչ կարող ենք
անել:

— Ո՛ր, — բացականչեց նա, — յեթե իմ ճշտութիւնունս այն-
քան սովոր լիներ, վոր գիտանար արդ նշման և չնգձկեր:

— Այդ գեղարում ի՞նչ կլիներ, — հարցրի յես, չհասկանա-
լով նախապեսի միտքը:

— Միթե՞ մեզ համար պարզ չե, վոր ջրի ստուչելը կողներ
մեզ, Չե՞ վոր ստուույց դասնալով, ջուրը պետք և մեծ ծաղալ
ընդունի և անխուսափելի իրենն անդրի, մեզ գերի պահող ստուցա-
դաշտը, ինչպես ստուչելիս անդրում և ստեղծագինք քարերը: Մի-
թե՞ դուք չեք հասկանում, վոր այդ կլիներ մեր փրկութեանը և
վոր թե խորտակու՛մք:

— Այո, նախապես, Շարսալուր ե: Սակայն վորքան ել ս-
ճուր լինի ճշտութիւնունս, լի կարողանա գիտանալ արդյո՞սի
սարսափելի նշման և ստուույցի պատերը բալորովին կնգձկն
նալը:

— Սեւ ել գիտեմ արդ, պրոֆեսոր: Այս պատեւասով ել
հույս չեմ դնում բնութեան ուղեւթեան վրա, այլ միայն ինն
վրա: Հարկա՛վոր ե ինչ կերպ ել լինի խանդարել ջրի հետապո
ստուչելը: Հարկա՛վոր և դառարեցնել այդ: Հիմա արդեն իրար
են մտանում վոր միայն կողքի պատերը, այլև ճշտութիւնուսի
սալեում ու հետեւում ջրի սարսափութեանն իջել և ընդամենը
ստուական վտանաշարի: Մեր ստույն գիտնալը ներսնում և ստեղ
կողմից:

— Վարձո՞ւն ժամանակ կրտսերականս պահամաններում
գանձող ուրի պաշարը, — հարցրի թա:

Նախապեսը նախից ուղիղ աշխարհիս:

— Վարձը չե՞ մյուս որը, — սասայ նա մի փոքր լսելուց հե-
տ, — պահամանները կզատարկվեն:

Սասը ջրախնջը պատեց ինձ: Մինչդեռ ինձ շղեպը և զար-
ժացներ այդ պատասխանը. մարտի 22-ին ճամուտիլուարը թևերի
մտա խորատուղվեց քայքայ ծով: Այսօր մարտի 25-ն էր, հետևապես
արդեն հինգ քը մենք մեր գոյությանը պահում եքինք ճամու-
տիլուարում՝ յեղան ուրի պաշարով: Բացի դրանից, շատ ուղ եր
ժամապահում ստորջրյա աշխատանքների՝ ստույգ ջարդելու
համար:

Արժձ, յերբ թա դրում եմ այդ սողերը, իմ սովորած սարսափի
վերաբերյալ հիշողությանն ախտան թարթ և իմ մեղ, վոր յերկ-
յուղից ցնցվում և մարմինս և թա սպահությանը կլանում եմ
ուղը, կարծես թե ախ չի յառականանում թաշխիս համար...

Այդ ժամանակ նախապես նեման, վոր ամփոփված էր ինքն
իր մեղ և լուս, ընկավ սարսափուանքների մեղ: Հանկարծ թա
տեսա, թե ինչպես նրա զեմը փոխվեց գլխում ծագան ինչ-վոր
ժաշից: Սկզբում կարծես նա վանեց այդ միտքը, ըստ յերևույ-
թին դժգուհ լինելով նրանից: Բայց հետո նա թայականչեց.

— Յեռաղո՞ւք, յեռաղո՞ւք:

— Յեռաղո՞ւք, — գուշեցի թա:

— Այ, պրոֆեսոր: Մենք փակված ենք շատ նեղ սարս-
ժության մեղ: Ինչո՞ւ յեռաղո՞ւք հասանքը, դուքս դալով ճամու-
տիլուարի պոմպերից, չի կարող յարձարանել մեղ շղատուտուղ
լքի յարեխանությանը և գազարեցնել սառչելու պրոցեսը:

— Պեսք և փորձել այդ միջոցը, — սասայի թա:

— Փորձենք, պարտն պրոֆեսոր:

Նավից դուքս յերված շերտաշափը ցույց տվեց դերոյից յո-
թը սառիլան ներքև: Յես նախապես նեմոյի հետ մտա յուս-
նաց, ուր կանգնած եքին ահապին յեռարանները՝ ծովի շուրջը
թարեքու և գուրդիտան միջոցով անուշահամ լքի վերածելու
համար:

Յեռարաններն ամբողջովին լցվեցին լքով և ճամուտիլուարի
եքեկարական մարակոցների ամբողջ կարողությանը գործի
գրվեց պարտադեմները սառացնելու համար, վորտեց միջոցով
անցնում էր շուրջը: Մի քանի յուրյան շուրջը հասավ յեռացման
կետին: Պոմպերից շուրջը սկսեց դուքս թափվել, իսկ պակասուղ

Յբի փոխարեն կրկին ստուգ շուք եր ւշգում: Ենկկարական մարտ-
կացներէ առաջացրած սաքուժյունն այնքան մեծ եր, զոր պարու-
քակներէ մեղ ւշգող ստուգ շուքը գրանցից զուրս եր թափում
մինչև հարյուր ստախնան սաքուժյունք:

Յերեք ժամ անընդհատ յնախուր մղելուց հետո ջերմա-
լափի անդէկը բարձրացաւ մեկ սաստիկան և հիմա ցույց եր սա-
լնս վեց սաստիկան զերոյից ներքև: Ելի յերկու ժամ, և ջերմա-
ստիկանը բարձրացաւ մինչև չորս սաստիկան զերոյից ներքև:

— Ներգործեց, — առաջի յես նախապետին, հակելով ջերմա-
լափի սովաշներէ վրա, — հիմա հաշուաժյունն սպառնովման և:

— Այո, — պատասխանեց նախապետը, — յես ել եմ այդպես
կարծում: Մեծք շնեք եղովի: Մնում և սպասովել միայն մեզ
սպասանացող շնչանկմաժյունից:

Գիշերվա ընթացքում ջերմաստիկանը բարձրացաւ մինչև մեկ
սաստիկան զերոյից ներքև: Վարքան ել մեծք աշխատեցինք սովելի
բարձրացնել այն, դա շեր հաշուովում: Ատեմք, այդ հարկաւոր
ել շեր, վորովհետև շուքն այլևս շեր ստալում: Հետևյալ սառ-
գոտը, մարտի 21-ին փոսի խորաժյունը հասաւ վեց մետրի:
Աքոյիսով մնում եր փորել միայն չորս մետր: Արջ պահանջում
եր ևս ցատաստանաթը ժամվա աշխատեց:

Այդ սրը ճատաստիկանի ներսում յերան ողը շիտիակեց, վո-
րովհետև նախապետ նեմնն սրանամեներում գտնվող ողի շնչին
ցանակը սրանպանում եր սաքոյը յա աշխատանքներէ համար: Ժամ
սա ժամ նափի մեղ գծվարանում եր մեք շնչատաժյունը:

Կարծես մի հակապական մանրաթյունն Ենում եր կարծես:
Յերեկվա ժամի յերեքին արմիանքն անասանելի դարձաւ: Յես ան-
ընդհատ հարանում եյի: Թոքերս շլաճկաբար ներս եյին ցուշում
սղը, ճատաստիկան խոտցան մթնադրսում փնտրելով կենսա-
բար թթվանմե սաստները, վորտեք հետզհետև սպեկսում եյին
յարաքանչյուր ներշնչումից հետո: Ինձ տիրեց ինչ-վոր մի թլո-
րաթյուն, թուլացնելով շարժումներս և առկողս: Յես սպառկան
եյի ուժաստպա, զքեթե կրցնելով գլխասկցություն: Իմ բարի
կանակը, վոր ինձնից սպեկսս շեր ստատարում, վոր մի վայրկյան
շեր հետանում ինձնից: Նա բանում եր մեաքս, ցորալերում եր
ինձ, և յես բանում եյի, թե ինչպես շնչում և նա:

— Ախ, յեթե յես կարողանայի շնչել, վորպեսզի ողը
յեսայի սրտանի համար:

Այո խոքերը շնչիս աչքերս արտասովում եյին:

Վարքան նափի ներսում գծվարանում եր շնչատաժյունն:

այնքան հրեմանցով եյինք մենք հասնում սկսեցանք զբերել, յերբ
աշխատելու հերթը մեզ եր հասնում: Քշտեցները գրնդում եյին,
խրվելով ստուռայի մեջ: Ուսերս ու մեջքս ցածում եյին հողմա-
նությանից, մեռնելիս վրա կոշտակներ եյին դարձում, բայց
ինչ եյին այդ հոգնամությանն ու ցավը, յերբ կարելի յեր լիս-
թաք ներշնչել թարմ ողբ, յերբ կարելի յեր շնչել:

Բայց և այնպես վաղ վաք շեր մտում ջրի սակ աղելի, քան
պետք եր: Աշխատելով յերկու ժամ, մեղանից յարագանչուրը
չատարում եր նախի հեղձուցիչ մթնուրարում շնչատարս յեղան իր
ընկերսը սառ մաքուր ողով լի վերկարաք սրահամանը, վաքը վեր-
ջինին դարձյալ կրանք եր սալիս: Նախապես Նեմոն ստաղիկն եր
ամենախիստ կարգապահության սրիմակ ցույց սալիս: Յերբ
լրանում եր ջրի սակ աշխատելու ժամանակը, նա հաստատուն
բայելքով վերադառնում եր նախ, թուստուր մթնուրարը: Նրա
զեմքն ստաղիկտ պես հանդիստ եր և վաղ մի բաղաք շնչիմք շտում
նրանից:

Այն որն աշխատանքն լնթանում եր ել աղելի մեծ բարձու-
նությանը: Մեկ որում կարեցինք յերկու մեար ստուռայ և հիմա
մինչև ջուրն շնչամենը յերկու մեար եր մտացել:

Սակայն ուղի սրահամանները ցուրտովն դատարկված եյին:
Մտում եր միտին ուղի այն պաշարը, վաքը կար Ռուկվիլլուրի ա-
պարսաներում:

Յերբ յես վերադարձան նախը և հանեցի սկսեցանք, զի:
Մտաց վաք խնուսն շնչատարս լինելի: Ինչպիսի՞ գիշեր անցկացրի
յես: Անկարելի յե այն նկարագրել, — սրբազանի ստուռայանքները
բուներով շի կարելի սրտահարան: Աստուրացան իմ շնչատու-
թյանն աղելի դժվար եր: Գլխացավիս միացան հարահակի գըլ-
խապարտսյաները, վաքնց ժամանակ յես սրտովում եյի հարբանի
նեմոն: Ուղեկիցներս ստուռարում եյին նույնպես, ինչպես յես:
Նախաստիներից մի քանիսն այդեն խոխապետում եյին:

Մեր վերսության այդ վեցերորդ որը նախապես Նեմոն սե-
սախ, վաք աշխատանքը զլուսնակնով շտա դանդաղ և դնում և
ուղի պաշարն աղելի շուտ կարտալի, քան կախարակի աշխա-
տանքը: Նախապես վաքուցն այլ կերպ շարեղ մեր և նախի մի-
լն գամօղ ստուռայը: Այդ մարդը սրահել եր մաքի ամբողջ պար-
նութությանը, յետանդն ու ստուռարտությանը: Լարելով իր
կամքը, նա իրեն ախպար եր շնկանել Փիլիպիական սանիտանքն-
րը: Նա մտածում եր, հնարում, գործում:

၈၃၃ နှစ်မှစ၍

Կըստ հրամանով ճառագիտութեան պահանջներէն զուրս մըջ-
վեց սովորող ջրի մի ժառը: Յերբ նախը բարեբաղնակ հասակէն,
դժվեց մեք փոքան հակաշական միտնն փոսի նիւտ մեղանդը:
Քիտուհեան պահանջները նորից լցվեցին և նախն ինով փոսի
ուղից մեղանդը:

Այդ ժամանակ ստբողը անմեակագմը վերագարծավ նախը և
կրկնակի դուռը հերմետիկորեն փակվեց: Հիմա ճառագիտութեան
զանտում եք մեկ մեարից վոյ սովելի հասարկթյամբ սասուրջի
վրաս, վարը, բացի աջը, մի հազար սեղից ծածկված եք շտպ-
փով: Այդ ժամանակ ծարակները յայն բացվեցին և պահանջան-
ները նորից լիքը լցվեցին ջրով: Այդ կերպ ճառագիտութեան ծան-
րությունն սովեղացավ հարյուր հազար կիլոգրամով:

Մենք սկանը դրինք և լարված սպասում եյինք, նույնակ
ժառանգով մեք սանջանքները: Մեք փրկությունը բախտախաղի
յեք դրված:

Չարսելով վոր սկանքներս սաստիկ դժտում եյին, յես շու-
սով բնեցի, թե ինչպես ճառագիտութեան սակ նքնում և սասուր-
ջը: Նքնցողը հնարհեան ուսեղանում եք: Մենք պարզապես ներքե
եյինք ինում: Վերջապես, լավեց շարժող սասուրջի դժբարջը
և ճառագիտութեան սկանց իննել:

— Մենք սնցնում ենք, — սկանցիտ շննաց կոնանը:

Յես ուրի շաննի նրան պատասխանելու: Յես բանեցի և
ջգարդարար սեղմեցի նրա մեղքը:

Ճառագիտութեան իր ծանր ընտի անջանն սակ հանկարծ սկանց
քնկնել հասակին, ինչպես ուսմըը դասարակ սարածության մեղ:

Մարտակոցներէի ստբողը նմերգիտան վայրկենապես փոխանց-
վեց պոմպերին և շուրը սկանց սուրիւրով դուրս հանել պահանջան-
ներէից: Մի քանի բուպիցի հետս մեք անկումը զանդարեց, սպա-
բարբաղին դառարեց և խտարափի սրաքը ցուրջ եք սուրիս, վոր
սկանել և վերելքը:

Այստեղ ճառագիտութեան մեքնման սկանց աշխատել աշնուրի
արագությամբ, վոր ստբողը նախը դողդողում եք և մենք ալ-
ցանք դեպի հյուսիս:

Մակայն ինչոսն ժամանակ եք սենելու սասուրջի սակ մինչև
բաց ծով լողալը: Սլի մի ս'ը: Այդ դեպքում յես կենդանի լեյի
մաս մինչև աջը սրվա վերջը...

Յես կիտարարեկան եյի դրագարմում բաղմոցի վրաս: Յես
քննապատ եյի ինում: Դեմքս կապակել եք, լքիտանքներս բարբո-

վին սեւացել էրին: Յես ույժ շունեյի անգամ մասս շարժելու: Վախել շեյի տեսնում, վախել շեյի շում, կորցրել էյի հասկացողութիւնս մամանակի մասին: Մկաններս կորցրել էյին կնկվելու սանակութիւնը...

Չեմ կարող ստել, թե քանի մամ պարկեցի այդ վիճակում: Սակայն դիտակցութիւնս հարկադրուս քաղցնեցին յես դպում էյի, վոր հոգևորքի մեջ եմ: Հասկանում էյի, վոր մեծում եմ...

Համկարծ յես ուշքի յեկա: Թաքմ ազը լցվեց թաքերիս մեջ: Մի՞ թե մենք դուքս նեք յեկել շի յերեսը: Ինչպե՛ս չեմ նկատել, վոր մենք անցել ենք համասարած սառույցների գոտին:

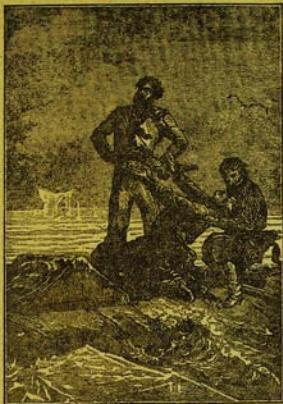
Վա՛՛ջ, մենք պետեա սառույցի սակ էյինք: Այդ կունենն ու Նեղոս, իմ համասարժի քարեկամները, պահել էյին իրենց, վոր պետեյի փրկեն ինձ: Թակվելիսս յի սպառնաւորից մեկում մի զե՛լ թաքմ ազ եր մնացել: Նրանք հրամարժել էյին այդ ազը շե՛ն շեյուսց, նախել էյին ինձ և շնչաւորաւ վիճակում ինձ կրանք էյին ներշնչել: Աշքերս քաց անեղով, յես ուզում էյի մի կողմ հրել փրկարար սպարաւոր, սակայն նրանք քունեցին մեռներս և յես մի քանի քաղցրի ընթացցում հակասական հանույցով կշանում էյի կենարար պաղը:

Յես նայեցի մամացույցին: Արտօտարան մամի ստանձեկն եր: Արդեն յեկավ մարտի 28-ը: Հնարաւորուաը սլանում եր սարսափելի արտօտութիւնս, — մեկ մամում քառասուն մղան, նետի պես հեղեղով շուրջ:

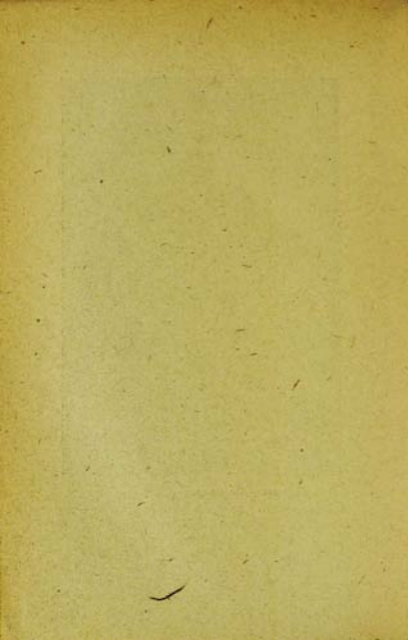
Ուր եր նարտարես Նեմոն: Արդյո՞ք կփնդանի մամ ց: Կենդանի մնացի՞ն նրա ընկերները:

Այդ քաղցրին խառնակի սրաքը ցույց տվեց, վոր մենք դրանդում ենք մալի մակերևութից ընդամենը քան վոտնալուսի ներքե: Աղտոտ աղից մենք բաժանվում էյինք միայն սառցի բարակ յերամով: Մի՞ թե շեք կարելի շարդել այդ սառույցը:

Վա՛՛ջ, կարելի յեր: Համեմայն պետա, Հնարաւորուաը պտտաւորում եր կասարել այդ վորքը: Յես դպացի, վոր մալի հետին մասն իջնում ե, իսկ սաղի սուր մայրը քարձրանում: Բա՛վական եր մի զե՛լ շուր լցնել համամասի պահամանը, վորպեսպի նախն այդպիսի դիրք ընդուներ: Այնուհետև իք հզոր մեքենայի ույժով դեպի վեր քարձրանալով, նախը դրանեց սառցն դաշտի վրա ինչպես մի վիթխարի քարան: Հնարաւորուաը համասարեն

On the boat with the bear.

խօփում էր ստույգին, մի քանի անգամ թափ առած հարվածում
միննույն տեղին, մինչև վոր ստույգաշերտը վերջից և մենք դուրս
յեկանք ծովից, շարունակելով շարժել ստույգը:

Դանակը բացվեց, ավելի հիշա՛ պոկվեց, և թարձ ողն ս-
աստրին հասեց ճառագայիլուսիք բուրբ անկյունները...

ՅԱՆՑՈՐԹՈՐՈՒ ԴՆՈՒՆ

Հ Ո Ր Ն Հ Ր Վ Ա Ն Դ Ա Ն Ի Յ Դ Ն Պ Ի Ա Մ Ա Ջ Յ Ն

Չեմ հիշում, թե ինչպես բարձրացա ստիպանկամած: Հար-
բուժոր է, վոր կանաչապղին էր ինձ ափսեղ ստրեկ: Յես շնչում
եյի լիաթոք, հանույցով թուցեղիս մեջ քաշում ծովային քամին,
վորից աչի հոտ էր դալիս: Իմ ընկերները կողքիս հրճմանքով
ու կուշա խմում եյին ծովի զով շունչը: Այն մաքրը, վոր շեր-
կաք ժամանակ քողցած և մաացել, պետք է մեծ շափափաքու-
թյամբ ուսի իրեն ստաշարկամ կերակուրը, այլապես կհիփան-
գանա: Մեր բանն ուրիշ էր, մենք չպետք է վորեկ կերպ
սահմանափակվեյինք, և մենք շնչում եյինք, շնչում լիաթոք,
հարբում եյինք ողով, հարբում ժրությամբ, վոր յուրաքան-
չյուր անգամ ներշնչելիս լլվում էր մեր մարմնի մեջ:

— Ախ, — բացականչեց Կոնսելը, — վորքան լավ է թարձ
ողը: Թող պարանը շնչի ինչքան կամենա՛ սքանեղ ողը կը-
բավականանա բուրբին:

Նեղ Լեմոզը չէր խոսում, բայց այնքան լաջն էր բաց ս-
նում թերանը, վոր նրան կնախաններ նույնիսկ շամառուկը:
Յեղ ինչպիսի՛ ուժով էր նա ներշնչում ողը: Կանաչապղին ողը
ծծում էր սուչացով, ինչպես թե՛մ վառվող վառարանը:

Մեր ուժերն այսպէ վերադասումս եյին, Լիսիին դիտակցու-
թյան գաղտնի և նայելով շուրջն, յես ստեսա, վոր մենք մենակ
ենք ստիպանկամում: Այստեղ ճառագայիլուսիք նախաափին-
րից վաշ վաք լիւր: Չեքուայ նաև նախաափու շեման: Ըստ յե-
րևույթին այլ ստաշարկման մաքրիկ քաղաքանայան նալի մեջ
յեղան ողով: Նրանցից վաշ վաք ընկավ վաշերելու ծովային դե-
փյուսի թրաքությամբ:

Իմ արաստանած ստաշին խոսքերն այն եյին, վոր յես շը-
հակադեմիոյն հարանեցի իմ ուղեկիցներին և համառարիմ քա-
րեկամներին: Նեղ Լեմոզն ու Կոնսելը վրկիցին իմ կյանքը, յերբ
սկսվել էր իմ հոգևորը: Անկարելի յեր քառեր դանել այլ նա-
ուսքության համար շարհակալության հարանելու:

— Բավական է, պարան պրոֆեսոր, — ընդհատեց իմ պե-
ղումները Նեղ Լեմոզը, — այլ մտտին չարեկ խոսել: Մենք վաշ մի
նստաբարձյան չենք մտաուցել: Այլ դուս մաքնամաքիկան ողը

գործիք իր, ո՞ւմ կյանքն և ուժն թանձր. պարզ և, վոր մերը,
Հրակայան ստաղին հերթին պետք էր պահպանել մեր կյանքը:

— Նեղ, Նեղ, իմ կյանքը մերից թանձր չե: Վաղ վաղ կյան-
քն ուժնի սրտեղանոր չե, զան բարի և ուժնի մարդու կյանքը,
խեղ դուք թե՛ բարի չեք և թե՛ ուժնի:

— Լավ, լավ, — շփոթվելով զրթնից կանաչացին:

— Իսկ դու, իմ թանկացին Կոնսել, դու չա՞ս ստանդիցիլը:

— Ինձ մի լինի թարմ ուղ էր պահպանում, զայց յես կարծում
եմ, վոր շուտով կընտանա՞ս ինձ անցյալն ընչեւոր: Բացի դը-
րանից, յերբ յես ստես, թե ինչպես պարտը ստանջում էր, յես
չեյի՞ ե՛լ ուզում ընչել: Ինչպես ստում է այսպիսի դեպքերում,
չունչս կարում էր և...

Շփոթված Կոնսելը լսեց, ախպես ել լվերջացնելով նախադա-
սուքյանը:

— Բարեկամներ՛ս, — Հուզված պատասխանեցի յես, — մեր
սուրճած ժամերը մեղ կտայցին սնխախտ բարեկամությանը, և
դուք իրավունք ունեք ինձանից պահանջելու...

— Յե՛ր կպահանջե՞մք, — ընդհատեց ինձ կանաչացին:

— Ի՞նչ, — Հարցրեց Կոնսելը:

— Վոր պարտն պրոֆեսորը կհնուսի մեղ, յերբ մենք փախ-
չեալ լինե՞նք այս անկեղծում «Նստաւարչուսից»:

— Ի դեպ, ո՞ւր և դնում «Նստաւարչուսը»: Արդյո՞ք մենք
զեպի հյուսի՞ս ենք դնում, — Հարցրեց Կոնսելը:

— Իհարկե, — պատասխանեցի յես, — չե՞ վոր մենք զեպի
արևն ենք դնում, իսկ այս անդերում արև և, ուղեմն դնում ենք
զեպի հյուսիս:

— Սակայն ուր՞մ մտած և իմանալ, արդյո՞ք մենք Առլանտյան
սիկամոս՞ն ենք դնում, թե՞ Խաղաղ ովկյանաւը, այսինքն բա-
նո՞ւկ, թե ամայի ծովեքը, — ստաց կանաչացին:

Յես չկարողացա պատասխան սուչ այդ Հարցին: Սակայն յես
վարանում եյի, վոր նախապես Նեմոն իր նախն սովելի շուտ կը-
սանի այն ընդարձակ ովկյանաւը, վոր գտնվում է Աթլանտի ու
Ամերիկայի սովելի միջև: Այսպիսով նա կախարակի էր աշխարհա-
շուքի կանաչագրությանը և կվերջացնուս աշխարհի այն
մտալ, ուր «Նստաւարչուսն» իրեն սովելի սպաս և դնում:

Սակայն ինչպե՞ս իրարարծել Նեղ կեղծի պլանները, յեթև
մենք մերից լինե՞նք Խաղաղ ովկյանաւի ամայի ջրերում, բնակելի
յերկրներից հեռու:

Արդ կարեսր Հարցի պատասխանը մենք պետք և ստանայինք ու-

մենակարև ժամանակամիջոցում: Ճառաստիչուաբն լողում էր մեծ արագությամբ: Մենք շուտով անցանք թևեռային չրջանը և ուղե-
փորկեցինք դեպի Հորն հրվանդանը: Մարտի յերեսունմեկին, յե-
թևեռյան ժամը մոտ յաթիմ մենք արդեն զանձում էյինք ամերի-
կական ցամաքի այդ ծայրակետի մոտ:

Այդ ժամանակ մենք արդեն մոտացանք մեր կրած սանձանք-
ները: Իրենց սրությամբ կորցրին նաև ստույցներում դերի վե-
նելու վերաբերյալ հիշողությամները: Մենք մասնում էյինք
միայն սպառաչի մասին: Նավապետ Նեման չէր յերևում վոչ սա-
յանում, վոչ էլ սախասկամանում:

Նավապետի ողմականն ամեն որ նշումներ էր անում քարտե-
զի վրա և այդ նշումներէց յետ իմանում էյի նափի ուղղությամբ:
Այդ յերեկո սղարջից, վոր մենք զնում ենք Խաղաղ ովկիանոս:

Իմ գիտողությամներէ արդյամբքը յետ հաղորդեցի Կանսելին
և Նեղ լեկոյին:

— Դա ուրախայի յե, — ասաց կանադացին, — սեկայն ո՞ւր
և զնում ճառաստիչուաբն:

— Աւարտմ այդ չեմ կարող ստել մեզ, Նեղ:

— Գուցե մեր նավապետը հարստային թևեռից հետո ու-
ղում և հայտնադարձել հյուսիսայինը և արմաղից հաշակախոր
Հյուսիս-արևմտյան համադարձով անցնել Խաղաղ ովկիանոս՝ աբ:

— Համենայն դեպս մենք նրան չենք զբոյժ այդ անելու, —
ասաց Կանսելը:

— Բայց մենք կաշխատենք նրան զբոյժ մեր ներկայությա-
նից, նախքան նա կկատարի այդ պլանը, — գիտեց կանադացին:

— Ինչ էլ վոր վինի, — հարստարոնց Կանսելը, — կեցցե
նա, այդ նավապետ Նեման: Ենա չեմ ցամեխու, վոր ծանօթացել
եմ նրա հետ:

— Մասնավանդ նրանից յամանվելուց հետո, — հեղձանքով
ավելացրեց կանադացին:

Հետևյալ որը, սուրբիլի 1-ին, յերբ ճառաստիչուաբն կետրից
մի քանի րոպե ստաղ յարձրացավ ծովի մակերևութը, մենք
ինչ-վոր յեղիքը նկատեցինք: Այդ Հրո Յերկերն էր, վորին ս-
ուաղին հետադասիին այդպես և կոչել, վորովհետև թնիկների
խրճիթներից յարձմարթիվ անդերում ծուխ և յարձրանում:

Հրո յերկերն իրենից ներկայացնում և մի արշխարկաղ, վորն
ունի հարյուրքանս կիլոմետր յերկարությամ և յերեք հարյուր
քանս կիլոմետր շախությամ, զանձում է 53° և 56° հարստային
լայնությամ և 67°50' ու 77°15' արևմտյան յերկարությամ միջև:

Մեզ ամենամտով կըզու ամբ ցածրագիր եր, սակայն Հարկու-
նում քարեր լեռներ եյին յերևում: Կարծեմ յես Ընծայեցի
Մարտիկնուս լեռը, վոր յերկու հազար յաթամասուն մեք քարեր
և ծովի մակերևութից: Այդ լեռան արածայր գագաթը ծովազը-
նացների համար յերանակը նարտանակելու միջոց է, — յեթև
գագաթի աստանունն պրոֆիլը պարզ ուրվազմում է կապույտ
յերկնքում, ուրեմն յերանակը ըսկ կլինի, իսկ յեթև մշուշապատ
է, — վաս: Աքաղախ ասոց ինձ Նեղ Լեռը:

— Յե՛կ ի՞նչ, Նեղ, ծանրաչափի ամյախերը նի՛շտ են լի-
նում, — հարցրի յես:

— Իւրարովին նիշտ, պարտն պրոֆեսոր, — պատասխանեց
կանաչացին, — վորքան մենք անցել ենք Մազելյանի նեղուցով,
ծանրաչափը յերեք չի խաբել մեզ:

Այդ յապեթին լեռան գագաթը պարզ յերևում եր կապույտ
յերկնքում: Դա ըսկ յերանակ եր նախազուշակում: Յե՛կ այդ
կանխատեսութեանը հաստատուից:

Նորից ջրասույզ լինելով, ընտանիւնուք՝ մեծ արագու-
թյամբ արացով դեպի հյուսիս:

Յերեկոյան մենք մտնեցանք Յայլկլենդյան կղզիներին և
յերբ հեռույալ արվա արշարույթին դուրս յերկնք ովկիանոսի յե-
րևալ, յես անուս այդ կղզիների ակեղ լեռնազուգաթները: Այո-
տեղ ավիամասը խորը շէր: Դրանից իմ գլխում ծագեց այն միտ-
քը, վոր արշարելագի յերկու գլխավոր կղզիները և նրանց կից
բոլոր փոքրիկ կղզիները վաղուց անցած մամանակներում կազ-
մել են Մազելյանի Յերկրի մի մասը:

Յայլկլենդյան կղզիներն ըստ յերևութին հայանազարմել և
հռչակավոր Ջոն Դեվիսը, անվանելով դրանք Դեվիսյան հարա-
վային կղզիներ: Ետոս ավելի ուշ՝ Ռիչարդ Լատկինսը դրանց
կոչեց — Կույրի կղզիներ: XVIII դարի սկզբում Սեն-Մարտի
ծովապետացեան այդ կղզիները կոչեցին Մազելյան, ի պա-
տիվ իրենց հայրանի քաղաքի: Վերջապես, անգլիացիք, վորոնց
արժմ պատկանում են այդ կղզիները, դրանց անվանեցին Յայլ-
կլենդյան կղզիներ:

Վայրի սպիտիկ ու բարձրի յերամները նախում եյին ասի-
ատկամանի վրա և նրանցից շտտերին վիճակելից այդ ո՞րը դար-
գարել մեք նաչի սեղանը: Չկներն ուշքի եյին ընկնում իրենց
վաղկաբառու մարտիկներով և ամբողջովին ծածկված եյին թուխ
և դեղին քմեքով:

Յերբ հեռվում շտացան Յայլկլենդյան կղզիների լեռնազա-

զամենքը, ճշտութիւնը քրտուչը յեղով և՛ քան—քանկինք
մեար խորութեամբ սրացով հարով-ամերիկական արեքի յե-
կայնքով:

Նախագիտ Նեման զարմայլ չեք յերևում:

Մինչև սուրբիկի 3-ը մենք լողում եյինք պատառոտական ջրե-
րում, մերթ քրտուչը մինչևով և մերթ զուրս զարով ուկիանո-
սի յերևալ: Ազրիկէ Կ-ին ճշտութիւնը անցով Լա-Պլատայի
գետաբերանի մաս զանվող ծովախորը և մտակցով Ուրուզվա-
յին, սակայն զանվում եր ծովափից հիտան մղոնի վրա: Նախ
լարունակում եր ընթանալ գեղի հյուսիս, անցնելով ամերիկա-
կան ցամաքի ծուռումուռ արեքի յերկարութեամբ: Ծագունական
ծովից (ուր մենք նստեցինք ստորջրյա նախը) մինչև այստեղ
ճշտութիւնը անցել եր ասանվեց հազար լին, կամ վաթսու-
լարահարար կիլոմետր:

Առաջադրան մամը մաս ասանակին, յերևում յոթերորդ մի-
ջրայականի սակ մինք անցանք Այնեղջրյա արևազարմը: Վար-
քան ել այդ հանելի չեք Նեղ Լեղին, նախագիտ Նեմային ըստ
յերևույթին դուր չեք զուլիս Բրազիլիայի այդ բնակելի տեղերի
մտակութեամբ, և նախագիտ իր նախը ասանում եր զլլատալը-
սուչա արտաութեամբ: Վալ մի մուկ, վալ մի թուռն, վարքան
եղ արտաշարթ լիներ, չեք հասնում ճշտութեամբ այս հովիքի կեն-
գանական այլաբհի հետ:

Մինչև սուրբիկի 5-ը մենք սրանում եյինք նույն կատարի ա-
րտաութեամբ: Այդ որվա յերեկոյան մենք հասանք հարով-աֆ-
րիկական ցամաքի ամենարեւելյան կետին՝ Ռուկ հրվանդա-
նին: Այստեղ ճշտութիւնը փոխեց իր ուղղութեամբը և քաղա-
կանաչափ քրտուչը յեղան՝ ընթացով գեղի ստորջրյա հովիտը,
վար Ռուկ հրվանդանը միացնում և արփիկական տիում զանվող
Մինչրա-Լեմնի հետ: Ամառիյան կղզիների բարձրութեան վրա
այդ հովիտը յերկու մասի յե քանտանվում և հյուսիսում վերջա-
նում և մի գլխիտարի անդունդով, վար ունի ինքը հազար մեար
խորութեամբ: Այդ անդերում ուկիանոսի հասանկը մինչև Փոքր-
Ամառիյան կղզիներն իրենից ներկայացնում և վեց հազար մեար
բարձրութեամբ մի ուղղաբերմ մայր: Կանալը հրվանդանի կղզի-
ների մաս անցնում և յերկարող, վալ սրակառ բարձր սրարիտալը,
վարը հարովից սահմանադրում և Ատրանտիկայի քրտուչը ցա-
մաքը: Այդ գլխիտարի հովիտի հասանկում անդ-անդ կան յուներ,
վարնեց ասանակնագիտ գեղեցիկացնում նն ստորջրյա անասարան-

ներքէ: Յետ այդ մասին խոսում եմ հիմնովեղով զգլխախրատակա
մեծապէք ցարտեղներէ վրաս, վոր ըստ յերևույթին կազմել և նա-
վապետ Նեմուն անմիջական դիտումներէնց հետո:

Յերկու որվա ընթացքում մենք այցելեցինք ավերամասի այս
մասի բալար խորը անդերը: ճնաստիչուսը, զորմարկելով խո-
րուքյան զեկերը, իջնում եր այդ անդերն ու նորից բարձրա-
նում:

Ապրիլի 2-ին նազը կրկին զուրս յեկավ ծովի յերեսը և
մենք նորից անասնոց Ամառների զետարերանի մաս զանվոյ ցամա-
քը: Այս զետից արնոյրի հակայական ցամակութամբ ջուր և
թափվում ծովը, վոր սովից բարձրաթիվ մզոն հետո ավերամասի
ջուրն անուշահամ և:

Մենք անցանք Հասարակածը: Մեղանից ցամա մզոն զետի ար-
բեմուսոց մասց Գոյխանան, — Փրանսիական զազութը, ուր
մենք կարող եյինք հրաշայի սարսառան գտնել: Սակայն փրում
եր մըրկի շափ ուժեղ ցամի և կատաղի ալիքները թույլ լեյին
սալիս մասնել Հասարակ մակույզը ծով իջնանելու մասին: Դա
ակներն եր նախնակ Նեղ Նեղի Համար, ցամի վոր նա ինձ հետ
շխուսեց փախչելու մասին: Իմ կողմից յետ ել վոր մի ակնարկ շարի
այդ ուղղութամբ, վորակողի նրան չըրպեմ անմիտ ցալլ անելու,
վորն անխուսափելիութեն փարձանքով պիտի վերջանար:

Սակայն այս Հանդամանքն ամենին լեր վշտացնում ինձ և
յետ մի իթարվում եյի հետաքրքիր դիտողություններով: Յերկու
որվա ընթացքում, ապրիլի 11—12-ին ճնաստիչուսը շարունակ
մտում եր ծովի վրաս և նրա ուղեկանը զուրս յերես մե՛ն ցամակու-
թամբ զսփխաներ, մկներ ու սղոտներ:

Կոնակիսն փրանկվում եր յերկար ժամանակ հըրել ուղեկանն
ընկած մկներէնց մեկին:

Ահա թե այդ ինչպես յեղավ:

Նախաստիներէ նետան ուղեկանը մյուս մկներէ հետ միտին
զուրս յերես կատակական մի անասնը, վոր ստոփակ եր, և յե-
թե պուլը կարելինք, բարբաղին կըր կլիններ: Այս կատականուկը
բառական մե՛ն եր և պետք և, վոր կըներ սանվազն ցամա կիլո-
գրամ: Նրա վորստոյինն ապխտակ եր, մեղքը թուխ, մարմարա-
զույն մե՛ն յե՛նքով: Չուկն ունեք կակիկ մաշկ ու յերկմայր ը-
ղաթներ: Ուղեկանից սախառակամտի վրաս նետան կատակու-
կը հուսահատորեն թալրուում եր, փարձելով գտնուել փորի վը-
րս, և ջգտնողական շարժումներ անելով արեքան մտնեցով սախ-
առակամտի ծայրին, վոր մի վալլակյան ետ, ու նա կընկներ ջու-

Գետնին ընկած առօրսականներն:

բբ: Մտեալն Կոնստնդ, վարին աչք ձուկը հետազոտելոց, վրա հաս-
տով և նախքան իմ նախազգուշացնելը, յնիկու ձեռքերով բռնեց
նրան:

Նույն վայրկյանին նա զլիխվալը ընկավ աախտակամանին,
կիտով շափ անդամալույն դարձան:

Նա գոչեց.

— Ախ, պարոն, պարոն, ոգնեցեք ինձ:

Մեր ամբողջ ծանոթության ընթացքում աչք առաջին զեպո՞ծ
եք, յերբ խեղճ աղան ինձ դիմեց վաշ յերբորդ զեմքով:

Կանաչացին ու յեա նրան վտառի հանեցինք և սկսեցինք յե-
տանդով մտաւած անել: Յերբ նա վերստին կարողացավ շարժել
վտաններն ու ձեռները, ընդհատ ձայնով շննջաց.

— Ձկների դաս, կունկային ձկների յեմքազատ, կտավածը-
ների շոկատ, ելեքարական կատվածկների ընտանիք, մարմարա-
դույն ելեքարական կատվածկների տեսակ...

— Այո, բարեկամա, — ստացի յեա, — Հենց մարմարազույն
ելեքարական կատվածուկն եք, վոր քեզ հասցրեց այդպիսի դե-
րության:

— Գարանը կարող ե ինձ հազատաւ, — ստարկեց Կոնստնդ, —
վոր յեա վրեժն կատնեմ աչք կատվածկնից:

— Ինչպե՞ս:

— Յեա նրան կուտեմ:

Յեզ նա Հենց նույն յերեկոյան կատարեց իբ խոստումը,
ըստ յերեկութիւն, միայն նրա համար, վորպէսպի վրեժ լուծի,
քանի վոր կատվածկան միան անասանելի համ ամեր:

Եկեղն Կոնստնդ գործ ունեցավ ելեքարական կատվածկների
ամենախոտանդովոր տեսակի հետ: Այդ ստարտինակ կատվածուկը
ջրում, վորն ելեքարոհոտանջի լավ հազորդիչ է, ձկներին սպա-
նում և մի քանի մետր ստարտության վրա: Ահա թե վորչափ
ուժեղ և նրա ելեքարական լիցքը:

Հետեյալ սրը, սոզրիւն 12-ին ճատուախիւսաւը մտնեցով հոլ-
քանդական դադութի ափին, Մարմանս գետի բերանին:

Արտուել մեկը տեսանք ըմտանախնների մի քանի ընտանիք:
Երանք մանուսներ և յին, վորանք, ինչպես դյուպոնները, պտտ-
կանում են ծախհաւարների կամ ծախակոխների շոկատին: Այդ
փաշոր կենդանիներն անենն վեց-յոթը մետր յերկարության և
մաս շորս հասար կիլոպքում ծանրության:

Յեա Կոնստնդն պատմեցի, թե կանխատես ընտ.թյանն ինչ-

պիտի պատահար զեր է ալիւ այլ կաթնասուններին. նրանք փո-
կերէի նաւ միտսին արածուած են սարքըրյա ստախասաններու,
վոնչապանելով արեւազարմային գետերի բերաններն ազուկոզ
ճացաւուաները:

— Եւ ի՞նչ զիտե՞ք, — ալիւրացրի յես, — թե ինչ է կատարվիւ
այն ժամանակից սկսած, յերբ ճարչը բուրբոյլին վոնչապանց
այլ կենդանիներին: Դեասարեքաններու զատոյ ջրիմուտները
թուամալորուած էյին իւրն ու ողը, իսկ թուամալորուած ոգու
սարածվուած էր դողերացը, այլ սքանչելի յերկրներէ ցեցը:
Թուամալոր բույսերն անեցին արեւազարմային ծովերի բուրբ
սփերուած և այլ հիվանդութիւնը սարածվեց Ռիւ-զե-լա-Պլա-
սից մինչև Չլորիզա:

Եկին Կախտանոց Տուանելին, այլ զեւեւ դատարկ բան և,
Կամեմասած այն փորձանքներէ նաւ, վորանք սարտուած են մեր
անբուժաներին, յերբ վոնչապանց վերջին փոկերն ու կետերը:
Այլ ժամանակ ծովերը, վորանք լիքը կլինեն մեղուդանե-
րով և կարճարներով, կզատանս ամեն տեսակ վարակիչ հիվան-
դութիւններէ Կախտանոց սխիտեր, վորովհետև այլևս չեն լի-
նի զայլ աւազին ստամոքաները, վորոնց բնութիւնը ծովերը
ճացրելու ստախոցութիւնն է ալիւ:

Վաստախիւուախ անմասկազմն շատ յերևույթին այնքան էլ
չեր Կախտուած այլ թեղիտներին և ստանց քաշվելու սպանեց
վեց ժամատ, վորոնց միւր ստալարի մտից շատ ալիւի Կամեղ է:
Այլ կենդանիներէ վորաը բուրբոյլին նասազրդեր չեր, դրանք
թույլ յիլն սալիս իրենց սպանելու, չեյին պաշտպանվում
և փախչելու փորձ չեյին անում: Այսպիսով Վաստախիւուախ ճա-
նաւը լցվեց մի քանի Կազար կիւղարած ճառլ, վորը շորացվեց
և մեղ յերկար ժամանակ սարաւոյնց Կամեղ կերակրով:

Իւսին որն այլ ջրերուած տեղէ անեցած քարտառուակ վորան
ալիւի և Կարասոցրեց Վաստախիւուախ ուսեւաի պաշարը:
Տարասակաման դուրս բերված ուսեւաի ողովներու կային վո-
րալ քանակութիւնը մկներ, վորոնց գլուխները վերջանում էյին
մկանե թանթերով և ճաս, ծալված ծայրերով: Դրանք թյուն-
նաւ մկներէ ընտանիքին պատկանող և նախակալուակ կալված մըկ-
ներն էյին: Երանց մկանե թանթը կալված է լախակի շարուն
կալիկներից, վորոնց միլն այլ ծուկը կարող է գատարկութիւն
ստախոցանել, վորը նրան Կարալորութիւնն է սալիս կալելն ու-
մեն մի ստախկայի: Մեր նախաստիներն ուսեւանում դանված բո-

Landansicht

լոր նախակազմակերպին անմիջապես անկախօրում ելին Հասակազմի պատրաստման և ջրով լի գույլի մեջ:

Սերբ մկան գործը վերջացավ, ընտանիքուսը մասնացավ արգին, այն տեղին, ուր ջրի վրա ննջել էին մեծ քանակութամբ խուր, ծախային կրիաներ: Մովային այդ արժեքավոր սուղաներին տիրանալը հեշտ չէր, գորովհետև նրանք արթնանում են ամենախնային սպառակից, իսկ նրանց ամուր գրանցող պաշտպանութան միջոց և յետամուտ դեմ: Սակայն նախակազմակերպութամբ շատ հեշտ կարելի չե բռնել կրիաներին: Այդ մուկը կարող և յերջանկացնել ամեն մի համեստ մկնորսի, գորովհետև նրա միջոցով կարելի չե կրիաներ վարալ:

Նախատարիները նախակազմակերպի պոչերից մի-մի ուղակ կապեցին, գործը բախակամայնութի լայն եր և չէր կաշկանդում նրանց շարժումները, և այդ ուղակին կապեցին մի յերկար պատան, գործի մյուս ծայրն ամբողջին սասխակամանի բազրիգին:

Ջուրն իջեցված նախակազմակերպ իսկույն լողացին զեղի կրիաները և կրպեն նրանց գրանցին: Նրանք այնպես ամուր կըպան, գործ ամիւլի հեշտ եր քաշելիս նրանց կես անել, քան թե պոկել գրանցից: Հիմա մտամ եր միայն քաշել պարանը, գորպետապի սասխակամանի վրա համակերպին կրիաները, գործնց կըպել էլին նախակազմակերպը:

Սերբ այդ գործը վերջացավ, մենք այլևս ընտացինք Ամուրի գետաբերանում և պիշերը վրա հասնելուն պես ընտանիքուսը նորից մեկնեց զեղի բաց ծովը:

ՅԱՆՈՒԹԵՐՈՐԻ ԳԼՈՒԾ
Ո Ւ Թ Ո Տ Ն Ի Կ Ն Ե Ր

Մի քանի սլավ ընթացքում ընտանիքուսը հետու յեր մընում ամերիկական արից: Ամերիկ եր, գործ նախապես Նեման չէր ուզում մտնել Մեկսիկական ծոցը և Ամուրյան կղզիներին մաս պանվող ջրերը: Դրա պատճառը ծանծաղությունը չէր, շատի վեր այս ծովերի միջին խորությունը հաստատ և հաղարութհարյուր մետրի: Ամիւլի շուտ բազմաթիվ կղզիներ սանցող այս ծովերն ուղղակի դուր չէին գալիս նախապես Նեմային, գորովհետև այնտեղ համար շոգենապիւր էլին գալիս:

Ապրիլի սասնակեցին դրեթե յերտուն մղան սարածության վրա մենք անամեք Մարտինիկա և Գիսպերուսա կղզիները:

Հետևաբար յետ Եկատերին անհետն շարժման զարգացմանը :
Կամայապիսիք, զոր հույս ունիք այստեղ իրազարմել իր պը-
լանները, հասնել ցամաք կամ կղզիների միջև յերթնակող թաղ-
մաթիվ նախերից մեկը, իխառ հրասթափվեց : Փախուստը միան-
գամայն հնարավոր կլինի, յեթև Նեղ Լենգին հաղողվեր ստանց
նախաբանի գիտության վերջնել մակույթը : Սակայն թաց ծովում
ավելորդ եր մասնել աջ մասին :

Յեւ, Նեղ Լենգը և Կանսկը թաղմանդմանիսրն զնարկե-
ցինք սանդիզման գրությունը : Ամբողջ վեց ամիս մենք դերի ե-
ջինք ճշտութեամբ : Մենք անցել եյինք ստանյութը հազար
լի՛ վաթսան ութը հազար կիլոմետր, և ինչպես ստան եր
Նեղ Լենգը, զոր մի հիմք չկար յենթադրելու, զոր յերբևե կը-
վերջանա մեր համապարտորդությունը : Այս պատահում կամա-
ղացին ինձ ստախարից փորնել նախաբանին սակայնու, զոր
ստանց յերկրիսթյան պատասխանի՛, թե աբղյուց ընդմիջս մեզ
պահելու՞ յե իր նախում :

Նման փորնել ինձ յեր մպտում (Ո՛ր կարծիքով աջ կերպ
մենք յեյինք հասնի մեր նպատակին : Ձե՛ զոր մենք վաղուց
համոզվել եյինք, զոր կարիք չկա հույս դնել նախապես Նեմոյի
վրա, մանավանդ զոր վերջինս նախապես ավելի մասը եր,
ավելի ինքնապարհակ, ավելի իխառ, քան յերբևե : Թվում եր,
թե նա իրատարում և ինձից : Յեւ նրան շատ ուշ-ուշ եյի սեկ-
նում : Մի ժամանակ նա դրազվում եր նրանով, զոր ինձ ցույց
եր ստախ ստորջրյա զանազան հրաշքեր, Հիմա նա աչիս յեր
յերբևե սարմում :

Ի՞նչ փոփոխություն եր կատարվել նրա մեջ : Ինչի՞ց : Յեւ
զարնչով յեյի կարող կշտանել ինձ : Գուցե նախում մեր ներ-
կայությունը նշու՞մ եր նրան : Այսպես թե աչիս, յետ հույս
չունելի, զոր աջ մարդը յերբևե կվերադարձնի մեր սպասու-
թյունը :

Յեւ Նեղին ինչպեցի ժամանակ սույ մասնելու նախան
փորնել քաջ մեծնապրելը : Յեթև աջ փորնը հաղողության շու-
նենա, միայն կտական ստաղ կրերի նախապես Նեմոյի մեջ և
կիսանդարի կանաղացու պլանների իրականացման : Այստեղ մեր
զանվելն ավելի ծանր եր դասնում :

Յեւ պեսք և սանել, զոր մեղանից վաղ վաղ և վաղ մի կերպ
յեր կարող զանազանվել իր ստաղությանից : Յեթև ճշտվենք
այն ծանր փորնությունը, զորն մենք յենթադրելիցնք հարա-

Վային բնեւոյ ստուայնեբում, մենք յերբեք-մեզ այնչափ լավ
չենք զգացել, վաչ Նեղքը, վաչ Կոնստնդը, վաչ ել յես: Աւաղջ
մասնազը, Թարս ողը, չափած ու մեան կյանքը, միշտ հազասար
բարեխաւանությանը, այս ամենը չեք նպաստում հիշմոզա-
նալուն: Յես հասկանում եյի, վոր այդպիսի կյանքը միանգա-
ժայն ընդունելի չե նախապես Նեմոյի համար, վորը յերկրի մա-
տին հիշելիս բոլորովին չեք ցաւում, վորն ուր ել դաժկեր,
զգում եր իրեն ինչպես սանը: Բայց մե՛նք, մենք չեյինք խղել
մեր կապը մարդկության հետ և չեյինք ել ուզում խղել: Որի-
նակ՝ յես վաչ մի ցանկության շունելի ինձ հետ միասին թաղել
իմ ստորջրյա սենսացիոն գիտողությանները:

Հիմա յես անվիճելի իրավունք ունեյի գրելու մի գիրք այն
մասին, թե ինչ գաղտնիքներ ունի ծովի հասակը, և իհարկե
ցանկանում եյի, վոր այդ գիրքը վաղ թե ուշ լույս տեսնի:

Այս, թեկուզ այստեղ, Անտիլյան կղզիները ընդապաստող այս
ջրերում, ավիքանաւի մակերեսւոյթից տասը մետր ցած վորջան
հետաքրքիր գիտողությաններ եյի յես ամեն որ գրանցում իմ
որողրի մեջ:

Այստեղ հանդիպում եյին գեղատեսիլ մեղուզաներ, վորոնք
այբոզ եյին ինչպես յեղինակ և բարկ հեղուկ են արատազրում:
Հողմածոտանիներից այստեղ կային սղակամե անելիղներ մե-
կուկնա մետր յերկարութամբ, վարդազույն կնճիթով և շարժ-
ման հազար յոթը՝ հարյուր որդաններով: Նրանք զարարում
եյին ջրի տակ, ամեն գույնի կտաւազայիներ սփռելով իրենց
չուրջը: Կոնիկային մկներից այստեղ կային հակաթական կտա-
ւոմկներ՝ տասը վոտանաչափ յերկարութամբ և վեցհարյուր
Փունտ ծանրութամբ, կրծքի յետանկյանամե լողաթևերով,
ուռուցիկ մեղքով ու գլխի տաշիկ մասի մայրերում դուրս ըն-
կած աչքերով: Նրանք լողում եյին ինչպես խորտակված նավի
կտարներ, փեղկերի նման ամուր կոչում մեր շուտամուտներին:
Այստեղ կային ամերիկական թիկնեղջյուրներ, վորոնց բու-
թյանը սովել և միայն յերկու գույն՝ սպիտակ և սև, թյան-
նոսներ, մեկ ու կես մետր յերկարութամբ, կարև և սուր ս-
տամներով: Ազա ամբողջ վոտաներով լողում եյին արքայա-
մկները, վորոնք գլխից մինչև պոլը ծածկված են վոսկեզույն
շերտերով և ունեն զարմանալի գեղեցիկ լողաթևեր: Այդ մկնե-
րը, բուտթյան ամենապղտեցիկ եյակները, մի ժամանակ նվիր-
վել եյին Դիոմաս ստափանուհուն և արտանմուտպես զմահատում

եյին Հարուստ Հոռոմեացիներէ կողմից: Նրանց մասին ստաղ յեկամ Նույնիակ աշտարի մի ստացվամ—Արքայականներ չեն ստամ նրանք, ովքեր վորում են այդ մկները: Վերջապես, այստեղ կային ստաղաստաղուր մկներէ ընտանիքին պատկանող մկներ, վորոնք կարծես թաղիչ և մետաքս եյին Հազել և մեր աչքերէ ստաղ անցնում եյին ինչպես Վերանեղի³⁾ նկարի ծանրաբարս սինյարները: Փաքիկ, կարտա մկները, տեսնելով նրանց, շատոյ վազում եյին այս ու այն կողմ: Կապաղակներն իրենց ուժեղ, շողիկ պուշերով անցում եյին ջուրը: Արծաթաշող լուսին-մկները, վոր արժանի չեն իրենց անման, լողում եյին ջրում ինչպես լուսինը յերկնքում, սպիտակ ցուլքեր սփռելով իրենց շուրջը:

Դեռ ինչքան հրաշալի և նոր տեսակներ կանանէյի յես, յեթե ճատատիրուած չիջներ ծովի խորքերը: Հորիզոնական զկկերը թեքվնցին և նազը խորացաւ յերկու Հազար, յերեք Հազար և յերեք Հազար ՀինգՀարյուր մետր: Այստեղ կենդանական աշխարհը ներկայացնում եյին միայն ծովային ստաղերը, մեղազանները և մի քանի կակղամորթներ:

Ապրիլի քամին մենք լողում եյինք մաստվորապես Հազար Հինգ Հարյուր մետր խորութեամբ: Ամենամաս ցամաքը Բահամ-ժամ կղզիներն եյին, վորոնք հակառական կողմների պես ցըցվել եյին ծովի վրա: Այնտեղ կային ստաղըրյա բարձր մայրեր, վորոնց ուղղաբերձ շանջերը կանդնել եյին շարիշար և հզկված եյին ջրից: Երանց միջև կային սև անզգվածքներ, վորոնք չեյին կարող լուսաւորվել Նույնիակ մեր լուսարձակի հասազայինութով:

Այդ մայրերը ծածկված եյին վիթխարի ջրիմուռներով՝ ծովասեղնելով: Այդ մի իսկական ծովային առչի յեր, վոր արժանի յեր տխրանների աշխարհին:

Յես, Կանաւլը և Նեպն այդ վիթխարի լուսների մասին խոսելուց հետո քնակամարար անցանք ծովային հակառական կենդանիները թվելուան: Երանցից միքանիսին վիճակված և լինել մյուսների տանիքը: Ճատատիրուած լուսամուտից ստաղըրյա յերկար հյուսիսի վրա յես նկատեցի յեցզկամամամների ընտանիքի միայն մի քանի ներկայացուցիչները, յերկար շանջերով, խուր և մանիշակազուսին կրարները:

3) Վերանեղը խուրցի հուսկուր նկարի էր:

Արդեն ժամի ստանձնելն եր, յերբ Նեղ Լենդն իմ ուշադրությանը հրափրեց այն հանգամանքի վրա, վոր փարթամ անտեղիքնուաներում ինչ-վոր բան և տեղի ունենում:

— Այդ շատ հարմար տեղ և ութնամիկներդի համար, —ասացի յես, — և յես բարբառիկն չեյի գարմանա, յեթև աշատեղ տեսնի այդ հրեշներդի մի յերկուսին: Սակայն իմ քարեկամ Նեղն ըստ յերևույթին սխալվեց, վորովհետև յես աշատեղ կատակների վռչիկն չեմ տեսնում:

— Ե՛մ ափսոս, —ասաց Կոնսելը, — յես կցանկանայի մի լո՛վ դիտել այդ ութնամիկներդից վորևն մեկին, վորոնք, ինչպես յես լսել եմ, ընդունակ են մի ամբողջ նալ քաշել-տանել ծովի անդամոզը: Այդ հրեշները կոչվում են կրա...

— Կրա, պրծով գնաց, — հեղձարար ընդհատեց նրան կանազացին:

— Կրակեմներ, — անխառվ լրացրեց այդ բառը Կոնսելը, վոր մի ուշադրության չգարմանլով հեղձանքի վրա:

— Յես յերբեք չեմ հախտաս, —ասաց Նեղ Լենդը, — վոր աշխարհում արդպիտի հրեշներ կան:

— Ինչո՞ւ, —ասարկեց Կոնսելը, — չե՞ վոր մենք հախտում եյինք միամտու գոյության:

— Յե՛վ մենք սխալվեցինք, Կոնսել:

— Իմ կատակ: Սակայն ուրիշները հիմա ել են հախտում:

— Հարստվոր և, Կոնսել, քայց ինչ վերաբերում և ինձ, յես այդ հրեշների գոյությանը կհախտամ միայն այն ժամանակ, յերբ նրանց կդիտահատեմ իմ սեփական մեռներով, —ասացի յես:

— Արդպես արեմն, —ասաց Կոնսելը, — պարտը չե՞ հախտում վիթխարի ծովահրեշների գոյության:

— Ի՛նչ ո՞վ և հախտացել, — գոչեց Նեղ Լենդը:

— Իսպմաթի՛մ ժարդիկ, իմ քարեկամներ:

— Միայն վոր մկնորաները. գիտնականները — գուցե:

— Ներսիսության եմ ինչո՞ւմ, Նեղ, ինձ մկնորաները և թե գիտնականները:

— Սակայն յես, յես ինչո, —ասաց Կոնսելն ամենալուրջ ասնով, — ինչո իմ սեփական աչքերով տեսել եմ, թե ինչպես ծովահրեշը դեպի անդամոզ և տարել հսկայական մի նալ:

— Դուք այդ տեսե՞լ եք, — հարցրեց կանազացին:

— Այո, Նեղ:

— Զեք սեփական աչքերո՞վ:

- Այո, բարեկամս :
- Կուզեցի խմանալ, վո՞րտեղ :
- Սեն-Մալոյում, — Լանդէսս պատասխանեց Կոնսելը :
- Նախահանգասո՞ւմ, — Եւզեմարտը հարցրեց Նեղը :
- Վաշ, յեկեղեցում, — պատասխանեց Կոնսելը :
- Յեկեղեցո՞ւմ, — գործոցսով կանաղացին :
- Այո, սիրելի Նեղ : Այդ մի պատկեր եք, վորի վրա Հենց այդպիսի մի ծովահրեշ եք նկարված :

— Ախ, այդպե՛ս, — զոչեց Նեղ լինողը և քաղցած Եմիմարտից, — Դո՞ւսեւրը ծագրած է ինձ :

— Բայց չե՞ վոր Կոնսելը Եւզեմարտու՞թյունն է ստանալ, — Եմիմարտեցի յետ, — այդ պատկերի մասին յետ լսել եմ : Դրա սրտին վերջովն է մի առասպելից, իսկ դուք գիտե՞ք, թե ինչպե՞ս պիտի վերաբերվել բնական պատմութեան բնագոյտին վերաբերող առասպելներին, մանաւանդ յերբ խոսքը Հրեշների մասին է... Այտուց արդեն յերևակայութեանը սահման չունի : Մարդիկ չեն բախարհրում մի ամբողջ ծով ծովի հասակը ստանդու ընդունակութեան ունեցող ծովահրեշների մասին պատմութեաններ լսելով : Մի վրան Նիկոլա Մազետա պնդում է, թե սեսել է մի ամբողջ մղան յերևարութեանը ծովահրեշ, վոր սովելի շուտ նման է յեղել կղզու, քան կենդանի արարածի : Մի ուրիշ բանաստեղծ հարցրում է, թե մի անգամ Նիկոլայի յեղիակոտորը յեկեղեցական արարարութեան համար սեղանն է կառուցել հակաբան մասին վրա : Յերբ նա վերջացրել է պատարագը, մայրը շարժվել է սեղից և ընկել ծովը : Պարզվել է, վոր դա ծովահրեշ է յեղել :

— Ուրիշ վոչի՞նչ, — հարցրեց կանաղացին :

— Ախ ուրիշ յեղիակոտոր, — պատասխանեցի յետ, — վորի աշունք Պանդեպիդանա յեր, հարցրել է մի ութամեկի մասին, վորի վրա կարող եք ազատ մանրովք կատարել մի ամբողջ հեծերալուծը :

— Սակայն ինչպիսի՞ ստախոսներ են յեղել այդ յեղիակոտորները, — ասաց Նեղը :

— Յեղ վերջուպես, Հնարարյան բնախոյզները պատմում են ինձ արթիսի Հրեշների մասին, վորոնց յերախը նման է յեղել մի ամբողջ ծովածոցի և վորնեք արջան մեծ են յեղել, վոր չեն կարողացել սնցնել Զիրբուլտարի նեղուցը :

— Այ զեղ մեծութեան, — ասաց կանաղացին :

Մեծածախնիքն ու զեղակները լինին զիստ սուր ութամիսիկին:

— Սակայն վորչա՞ք նշմարության կը աչդ բռնք պատ-
մությաններում, — Կարցրեց Կոնսելը:

— Վոչ մի նշմարության, բարեկամներս: Այստեղ նշ-
մարության հետքն անգամ չկա: Այնուամենայնիվ պատմողնե-
րի յերևակայությանը հարկավոր է, յեթե վոչ առիթ, գոնե պա-
տրիվակ: Զի կարելի է խտել, վոր գոյության ունեն հակայա-
կան մեծության ութտանիկներ և կարճարներ, բայց և այնպես
զբանք իրենց մեծությամբ դիմում են կեսամեծաներին: Որի-
նակ, Աբխաստեղը, տնդում եք, թե լինում են հինդ լուկաս, աշ-
տինքն յերեք մեար և սասը սամախեար յերկարությամբ կար-
մարներ: Մեր մկնարները հաճախ գրեթե յերկու մեար յերկա-
րությամբ կարճարներ են տեսել: Նատուրալիտաների հաշվով
դիտատանին, ընդամենը վեց վտանալակ յերկարությամբ
կարճարը կամ ծովահրեշն ունի ամբողջ քսան յոթը վտանալակ
յերկարությամբ շոշոփուկներ: Այդ միանգամայն բավական է
սարսափելի հրեշ թվալու համար:

— Մեր սրերում է՞լ են գրանց վորսում, — Կարցրեց կոնս-
զացին:

— Զոխտեմ թե արդյոք վորսում են նրանց, բայց ծովա-
դասցները համենայն դեպս նրանց հանդիպում են: Իմ բարե-
կամներդից մեկը, համբեցի նախապես Պուլտոն տնդում եք, թե
մի անգամ Հնդկական ուկիտանսում մի հակաթակուն ծովահրեշ է
տեսել: Սակայն 1861 թվից հարանի յե սովետապրամանայի մի
փոստ, վորն այլևս չի թույլ ստալիս կասկածելու, վոր աչդ հը-
կարակուն կենդանիները գոյության ունեն:

— Աչդ ի՞նչ փոստ է, — Կարցրեց Նեղ լեկոզը:

— Հիմա կարտեմ: 1861 թվականին Տեներիֆից դեպքի
Հյուսիս-արեւելք, գրեթե նույն շայնության սակ, ուր հիմա
մեներ գտնվում ենք, «Ալեկտոն» նախի ամենակարգը մտտիկ ան-
գում նկատեց մի հրեշավոր ութտանիկ: Նախի հրամանատար
Բուչեն մտտեցով կենդանուն և գրահեց յեւստամիներով ու
հրացանի կրակոցներով, սակայն ստանց մեծ հաջողության ու-
նենալու, վորովհետև դեղակներն ու յեւստամիները անցնում
էին կենդանու փոստակ մարմնի մեջ, ինչպես վոչ-թամեր ժեշ-
յի (քաղցրեղենի) մեջ: Երկարատես ու սարսրոյսուն փորձերից
հետո ամենակարգին հաջողվեց ողակ նետել կակղամորթի մարմ-
նի վրա: Ողակը սահեց մինչև պոչի շոշաթևը և այնտեղ կանդ
ստալ: Փորձեցին հրելին քաշել դեպքի նախը, բայց նա այնքան

Յանք եր, վոր պարանը նրան յերկու կես արտւոյ, պոչը կարօնց, իսկ ինքը, հրեւը չտոցտոյ աշխրհներում:

— Ենթ աչք վաճառ ե, — հարցրեց Նեղը:

— Անտիկնէլի գոտա ե, սիրելի Նեղ: Առաջարկեցին աչք ութտանիկն անվանել Բուլգոյի ութտանիկ:

— Վարձը՞ն եր նրա յերկարությանը, — հարցրեց կանաչագին:

— Վեց մետր, սինգուս չե՞, — ասաց Կոնսէլը, վորը ըստաժառի մտա կանգնած, կրկին սկսեց դիտել սառըջրյա մայրերի նկարվածքները:

— Միանգամայն նիշտ ե, — պատասխանեցի յես:

— Արդյոք նրա գլուխը չունե՞ր ութը շոշափուկ, վորոնք ջրի մեջ պարտրտում եյին աների նման:

— Այո, ունեւր:

— Ենթ նա գլխի վրա ունեւր խիստ զարդացած աչքո՞ր:

— Այո, Կոնսէլ:

— Ենթ նրա յերանը հիշեցնում եր թուփակի կաուցը, միայն թե հեկայական մեծության ունեւր, այո՞:

— Միանգամայն նիշտ ե:

— Հրաշալի: Պարտի թույլութեամբ, — անդգիտա ասաց Կոնսէլը, — հրեն նա, հենց աչք Բուլգոյի ութտանիկը, կամ դանն նրա անհնամտա ցեղակիցներէից մեկը:

Ենա սողած նայեցի Կոնսէլին: Նեղ լինողը շտապեց դեպի ըստամուտը:

— Չարնութիւի հրեւ ե, — գոչեց նա:

Ենա նայեցի ըստամուտից ե զգլանքով ծամուցի դեմք: Ի՞մ աչքերի ստաշ եր մի հրեւ, վոր իրոք արտանի յեր ստապելական կողմերու: Աչք հեկայական մեծության, ութը մետր յերկարության ունեցող մի ծամահրեւ եր: Նա մեծ արագութեամբ լսուում եր դեպի ըստամուտը, անընդհատ մեղ նայում եր սահապին, կանաչափուն-կապույտ աչքերով: Նրա ութը շոշափուկները կամ վտանները, վոր սկսում եյին ուղղակի գլխից, ե հենց այս պատահառով ել աչք տիպի կենդանիները գլխատանիներ մե կողմում, կրկնակի մեծացնում եյին նրա իրանը ե պարտրտում ինչպես Ծուրթայի մտպերը: Կարելի յեր պարզ անունը բարբ յերկու հարյուր հարան ծծուկները, վորոնք կիտաղընդամե սպասիների եյին նման ե դտաւորտրում եյին շոշափուկների ներքին կողմում: Ենքրեմն աչք շոշափուկները կարծես

կաշում ելին սաշմեր պատուհանին: Հրեշի յերախը, վոր յեղջե-
րային եր ու ծովան ինչպես թուփակի կաուցը, բացվում ու
փակվում եր ուղղահայաց դիրքով: Նրա լեզուն, վոր նույնպես
ինչ-վոր յեղջերային նյութից եր և ուներ բաղձաւարք սուր ա-
տամներ, ցցվում ու գուրդ եր գալիս այդ սնրասփելի ունելի-
քից: Բնության ինչպիսի՞ քանահունչը: Կակղամորթը թռչունի
կաուց ուներ: Նրա իլիկամե, մեխեղից ուսած մարմինն իրենից
ներկայացնում եր մտառ մի գանձված, վորը պետք և ունենար
առնվազն քան կամ քանակինը հազար կիլոգրամ ծանրություն:
Կենդանու գույնը մշտական չեր, այլ շարունակ փոխվում եր
նայած կենդանու զբոսման աստիճանին, նա լինում եր մոխ-
րադույն կամ դարձնադույն-կարմրավուն: Խնչն եր զբոսում
այդ կակղամորթին: Անշուշտ ճնտուարիլուսի ներկայությանը,
վորին նրա ծնող շոշոփուկները և աւարկու ծնունները վաղ մի
գնտա չեյին հասցնում:

Խնչ սասկայի յնն այդ ծովանրեշները, ինչպիսի՞ արտասո-
վոր կենսական ույժ և նրանց ամէլ ընությանը, ինչքան կորով
կա նրանց շարժումներում: Իզուր չե, վոր նրանք յերեք սիրա
ունեն:

Դեպքերի յերմամբ մենք հանդիպեցինք ութամեկին և յես
չեյի ուշում մեռչիցս բաց թողնել զլիտտանու այդ տեսակը
մանրամասն ուսումնասիրելու հարաւորությանը: Յես հաղթա-
հարեցի այն սարսուղը, վոր զգացել էյի կենդանուն տեսնելիս
և վերցնելով մասիւսը, ակտեցի նկարել նրան:

— Գուցե սա հենց այն ութամեկին է, վորին վորում եր
ձկնկաւանը, — սոսց Կոնսեյը:

— Վաշ, — սուարկեց կամաղացին, — չե՞ վոր սա բուրբովին
սուղջ և, իսկ նա կորցրել է իր պոչը:

— Դա սպացուցչ չե, — սուարկեցի յես, — այդ կենդանիների
շոշոփուկներն ու պոչերը վերահանձնվելու ունակություն ունեն
և չի՞՞ր ստորվա ընթացքում Բուզեյի ութամեկի պոչը բովակա-
նայաթի մտմանակ ուներ վրկին աճելու:

— Սուրբն, — սոսց Նեղը, — յեթե սա Բուզեյի ութամեկը
չե, զուցե այն գանձվում է այստեղ, որանց մեջ:

Արդարեւ, աշխարհովի շուտամուտի առաջ ելի մի քանի ծո-
վանրեշներ յերևացին: Դրանք չի՞՞ր հոտ ելին, ըբխապատեցին
ճնտուարիլուսը և յես շում ելի, թե ինչպես կաուցներով
խփում են նաոյի յերկաթի պատերին: Հիամայի՞ առիթ գիտո-

գութունների համար: Յես շարունակում եյի իմ աշխատանքը: Հրեշները վաղ մի քայլ շեյին նահանջում մեզանից, նրանք թվում եյին անշարժ, յեթև յես ցանկանայի, կարող եյի նրանց ուր-վազեցն ապակու վրա, մտնովանդ վոր մենք ընթանում եյինք չափավոր արագությամբ:

Հանկարծ ճառագայտաւորը կանդ առավ: Ամբողջ նավը ջընց-վեց ինչ վոր հարվածից:

— Մենք ընդհարվեցինք վորևէ քանի ճճ՝ ա, — հարցրի յես:

— Համենայն դեպս այդ խաչընդատն արդեն անցանք, քանի վոր շարունակում ենք ընթանալ, — պատասխանեց կանաչացին:

Անկասկած, ճառագայտաւորը փորձում եր լողալ, յայց ան-դից շեր շարժվում: Պատասանի թիակներն այլևս չեյին նկատում ալիքները: Անցավ մի րոպե: Նավապետ Նեման և իր ողնականը մասն ապրե:

Բազական յերկար ժամանակ յես չեյի տեսել նավապետին: Նա կնձ շտա մուտջլ յերևաց: Վաղ մի ուշադրության յարմմե-րով մեզ վրա, գտցե և ընկասելով մեզ, նա մտնեցավ լուսա-մուտին, նախեց ութամեթրներին և մի քանի խոռք ասաց իր ող-նականին:

Վերջինս գուրա դմաց: Շուտով փեղկերը ծածկվեցին և սա-լոնի ստատուաղը լուսավորվեց:

Յես մտնեցա նավապետին:

— Ութամեթրներէ ճնասքքքի կտրեկցիա յե, — ասացի յես ճարավի անհաղությամբ:

— Դուք իրավացի յեք, պարն նստուրալիսա, և մենք նրանց դեմ պիտք և կյանքի և մահվան կռիվ մղենք:

Յես սարակաւստանքով նախեցի նավապետին: Ոնձ թվաց ին-րով չեմ շտել:

— Կյանքի և մահվան կռիվ, — կրկնեցի յես:

— Այո, պարֆեսոր: Մեքենան կանդ և ստել: Յես կարծում եմ, վոր այդ ութամեթրներից մեկի յեղջուրն ծնունդըրը մա-ցել են մեքենայի թիակներում: Այդ խոնդարում և մեր շար-ժումը:

— Յեմ գուք ի՞նչ պետք և անեք:

— Բարձրանալ ջրի յերեսը և վաղնաջանել այդ բոլոր հրեշ-ներին:

— Դժվար գործ և:

— Կարծում եմ: Երկարատևան գնդակներն անդոր են այդ

Ա. Քանիկը կարեն կոչել էր շառամուսին:

փառասէլ զանգամներէ զեւ: Գնդակները նրանց մեջ դիմադրութեան լին հանգիստով և առ պատեհաւով լին պայքում: Մտած և նրանց վրա հարձակվել կայիններով:

— Յեզ յետամանիով, նախապես, յեթե զուգ շնորհարգել իմ ուղուսթյունից, — առայ կանաչացին:

— Յես ընդունում եմ առջ ուղուսթյունը, միտք Լեւոյ:

— Մենք կզնանց մեզ հետ, — առայի յես նախապեսին:

Սանգուզքի մաս առջին կանգնած էին տասը նախաստիներ, վարձք գինոված էին կայիններով: Յես ու կանակը նույնպես կայիններ վերջերին: Նեզ Լեւոյը վերջերց յետամանին:

Վտաստիւուսը բարձրացավ ուղիքանորի մակերևույթը: Նախաստիներից մեկը, սանգուզքի վերջին տասնեանին կանգնած, բաց եր անում զանակի մաս յեղած հեղուսթները: Հենց վոր նա հանեց պատաստիները, փեղկերն անմիջապես բացվեցին, ըստ յերևույթին ութամեկի շոշափուսկների հեշումով: Ութամեկի յերկար վտաներից մեկն անմիջապես անի նման ներս սողաց: Նախապես նեմն կացնի հարձակով կարեց առջ սարաստիլի շոշափուսկը, վորը սահելով ու զարթվելով, զարթնց սանգուզքից:

Յերբ մենք իրար հրելով շոտագում էլինք զեպի տախտակաժամ, յերկու ուրիշ շոշափուսկներ կարծակի արագությամբ փաթաթվեցին նախապես նեմոյի ստիկ կանգնած նախաստուն և սեղմեցին անհայթաճարեկի ուսով:

Նախապես նեմն հչաց և առաջ նետովց: Մենք հետևեցինք նրան: Ինչպիսի՛ անարկու ստաստան: Դժբախտը շոշափուսկների մեջ սեղմված, վեր եր բարձրացվել ու կտրվել սղում, իջտախտաներով ու շոշապատ լինելով: Նա գտնում եր՝ զեպի ի՛նձ, զեպի ի՛նձ: Չքանակներով արտասանված առջ բուսերը իտրապես զարմացրին ինձ: Այսպես ուրեմն, արտակ, նախում յես ունեյի հայրենակից, զուցե նույնիսկ միջոնի հայրենակիցներ: Ամբողջ կյանքումս յես չեմ մտածես առջ սրտանմանիկ հիշը:

Դժբախտը կարող եր մեռնել: Ո՞վ կարող եր նրան սպասել առջ հզոր շոշափուսկներից: Նախապես նեմն վտակց զեպի ութամեկը և կացնի հարձակով նրա մի վտան ել կարեց: Նրա ուղնակամբ կտատարարար կտոււմ եր մյուս հրեշների հետ, վորձք սողում էին Վտաստիւուսի վրա: Ամբողջ անմահապաժը կտոււմ եր կայիններով: Կանաչացին, կանակը և յես կայիններով հարձակումս էլինք մտուս զանգամներին: Ողում տարածվեց մուշկի սուր հոտը:

Մի ակնթարթ յես համարացի, թե ութամեկի բռնած գլխախառն համարանին կազատուի նրա զարհուրելի ծծուկներից: Աւթը վտաններից յոթն արդեն կարվել էյին և միայն մեկը, փետուրի նման պտտելով իր զահն, զաշարվում էր ողում: Սակայն այն բողբոջին, յերբ նամարպետ Նեման ու իր ողնակառնը հարմակվեցին նրա վրա, կենդանին իր սաստեցում զանոպ պարկից լայն թողեց ինչ-վոր սև հեղուկ: Մենք կարծես կուրացանք: Յերբ հեղուկը ցրվեց, ութամեկը շտայել էր իմ հայրենակցի հետ:

Վարքան զայրացանք մենք: Կասողությունից զտղանդանք: Տասը կամ տասներկու ութամեկ թարմացան ճնարատլուսից աստիակամանը: Մենք դես ու դեն էյինք ընկնում ոմանման կարվածքների շտառում, վարունք զաշարվում էյին ստիակամանի վրա, արքան ու սև հեղուկի մեջ: Թվում էր, թե այդ կոչումն շտառիակները նարից կենդանանում են ինչպես հրդրանքի գլխախնեքը: Նեղի յետամանին յարագանչուր անգամ հարվանելիս իրվում էր ութամեկների աշքերի մեջ: Սակայն համկարն հրեշի շտառիակները բռնեցին մեր զաջ ընկերքը, վարը զկարողացում խուստիել զբանցից:

Ինչպե՞ս այդ ժամանակ իմ սիրաը շտայիցից վախից ու սարսուղից: Ծովա՛րքելի ստեղծելի կուռցն արդեն թայցվել էր Նեղ լեռնի դեմ: Սեղըն պետք է յերկու կուրք լիներ: Յես շտայեցի պղնձաթյան: Սակայն նամարպետ Նեման կանխեց ինձ: Նրա կացինը իջավ հրեշի աճուղին ծնունդերին և հրաշքով աղտուված կանաչացին, վտառքի կանգնելով, իր յետամանին մինչև գաստակը միեց մովա՛րքելի յետակի սիրաը:

— Յես մեր հանդեպ պարագ անելի, — ասաց կանաչացուն նամարպետ Նեման:

Նեղը լուռ գլուխ սովեց:

Այս հակասամարտը անեց շտարդ ժամից վոչ սովելի: Հաջիվում, անդամահատված հրեշները մաքրվեցին հակասամարտի վայրից և շտայան ալիքներում:

Նամարպետ Նեման, ամբողջովին արյունառված, անչարժ կանգնել էր լուսարմատի աշտարակի մոտ և նայում էր ծովին, վորը կրանեց նրա ընկերներից մեկին: Արցունքի խուրք կաթիլները հոսում էյին նրա աշքերից:

Յնչոր ինչպէս զնորոցն զնորոցն զնորոցն

Այս զարհուրելի դեպքը, վորը մեզանց վաղ վաղ յերեք չի մտանա, սեղի ունեցաւ ապրիլի 20-ին: Յես այդ դեպքը նկարագրեցի անմիջականորեն ազգան սաստիկ հուզումի թարմ սպաւորութեան տակ: Հետո վերանայեցի իմ պատմվածքը և կարգացի կոնսելի ու կանաչացու մաս: Նրանք դասն, վոր իմ պատմանը միանգամայն նիշտ է, բայց վաղ բաժանմանակ սպաւորիչ: Վորպեղի ի վիճակի լինել նման պատկեր նկարագրելու համար, պետք և ունենալ մեր բանաստեղծներից ամենահայտնագործի՝ Վիկտոր Հյուգոյի, ՎՄովի մշակների և եղիմակի ձեռքը:

Յես արդեն տեսցի, վոր նախապես նեմոն նայում եր ծովին ու լայիս եր: Անասման եր նրա ախրութեանը: Մեր միտակը աննպարհորդութեան ժամանակ նա կարցրեց արդեն յերկրորդ ընկերոջը: Յեզ ինչպիսի՞ զարհուրելի մա՛հ: Նրա ընկերը, վորը հոգման, շնչապատ յեղան, կարտաված եր ութասնիկի հրեշտ-վոր շաղափակներով, զգնաման եր նրա յերկաթե ծնաներով, նույնիսկ չի հանդիշու էր ընկերների մաս, կարալանային գերեզմանացի սնդուրը շրերում:

Յես ինչո՞ւ մինչև հազուա խորքը ցնցվեցի այն ստեղծի նիչից, վոր հանկարծ լովեց պայքարի ժամանակ: Այդ խեղճ Փրանսիացին մտապառ իր պայմանական յեզուն և մահման ժամին խոսեց իր հայրենիքի լեզվով: Այսպես ուրեմն, Վասուտիլուսին անմնակազմին պատկանող մարդկանց մեջ, վորոնք հոգով ու մարմնով հաստատարիմ են նախապես նեմոյին, նրա պես խոստովել են մարդկութեան հետ հարաբերութեան պահպանելուց, — գտնվում եր նաև իմ հայրենակիցը: Արդյոք նա միակ Փրանսիացի՞ն եր այդ սարսրիմակ մարդկանց մեջ, վորոնք ակներկաբար սարքեր սպաւորութեանների ներկայացուցիչներ էին: Այդ մեկն եր այն զլուծված պրոպրիետներից, վորոնք ծառանում էին իմ ստալ:

Նախապես նեմոն դնաց իր սենյակը և յես միքանի որ շեյի սեանում նրան:

Սակայն յես սասընթյա նավի ընթացից կարող էին դասել, ին վորքան մեծ ու անկեղծ և նախապեսի ախրութեանը, չի՞ վոր նա նավի վազին եր և այդ նավի վրա սնդուրապանում էին նրա սպարումները: Վասուտիլուսին՝ այլևս չեր լուզում վորտ ուղ-

զուժյամբ: Ալիքները սասնում եյին նազն ինչպես դիակ: Մեքե-
նան կարող եր աշխատել անխափան, ասկայն հաղիվ եր շարժ-
վում: Նախապես նեմուն վաղ մի կերպ չեք կարողանում անշա-
փել պաշտօրի տեղից, չեք կարողանում հեռանալ այն ծովից,
վարը կլանեց իր մի շնկերովը:

Այսպես անցավ սասն ար:

Յեւ միայն մայիսի 1-ին Վասուտիլուսը վեռականապես ըն-
թացավ դեպի Հյուսիս, անցավ Բարձրամյան կղզիների մտակց և
մեկնեց դեպի Բարձրամյան ջրանցքի թերանը:

Հիմա մեկը ըզում եյինք ովկիանոսային մեծ գետի հասան-
քով: Այդ գետն ունի իր ասիերը, իր կենդանական աշխարհը և
իր հասունկ քարեխառնությանը: Յես խառն եմ Գուժիլարեմի
մասին:

Արդարև, այդ իսկական մի գետ և, վար սոցաւ հասում և
Ասլանայան ովկիանոսի մեկնեղում և նքա լուրը յերբեք չի
խառնվում ովկիանոսի ջրին: Այդ գետն աղի չե, ովկիլի աղի-
քան իրին շրջապատուղ ծովը: Գետի միջին խորությանը յերեք
հազար վասնաչափ և, միջին ըսխությանը—վաթսուն մղան:

Գուժիլարեմի ակունքը, յեթե կարելի չե այդպես անվա-
նել, հարմառաբանել և նախապես Մարին: Արունքը գտնվում և
Բիակայան ծոցում: Այնտեղ հասանքն իր քարեխառնությամբ ու
զույնով քիչ և սարքերվում շրջակա ջրից: Այնուհետև Գուժիլ-
արեմը Հասարակածային Աֆրիկայի ասիերով դնում և դեպի հա-
րավ, հասնապարհին կլանելով սրապիլանդան արևի հասարայի-
նեքի սաւքությանը, կարում և Ասլանայան ովկիանոսը, հաս-
նում Ռոկ Հրվանդանը, Բրադիլիական ասիը, թանանվում և յեր-
կու թևի, վարոնցից մեկն Ել ավելի չե տաքանում, անցնելով
Ատալլյան ծովի սաւք ջրերից: Այստեղ Գուժիլարեմը, վար կու-
ված և պահպանել յերկրագնդի քարեխառնության հաղխաար-
կչությանը, անցնում և իր պարտականությաններին կատար-
ման: Մեկտիկական ծոցում սաւքանալով գրեթե միջև յեռալը,
նա քարեքանում և դեպի Հյուսիս, դեպի ամերիկական ասիերը,
հասնում մինչև Նյուֆուտանդլենդ, Գեոլիայան նեղուցի սաւքը հա-
սանքն Եռլան սակ վախում և իր աղքատությանը և կրկին հասում
դեպի ովկիանոս, ընթանալով մի մեծ շրջանի դնով: Քառասուն-
յերեքհարից զուգահեռականի մաս Գուժիլարեմը թանանվում և
յերկու թևի, վարոնցից մեկը Հյուսիս-արևելյան պասասաի (քա-
մու) աղպեցությամբ վերադառնում և Բիակայան ծոցը և Ար-
րյան կղզիները, իսկ մյուսը, սաւքոցնելով Բրջանդիայի ու Նար-

Dragon's Lair

վերջապի տակերը, գնում է Եպիսկոպոսներից տվելի նկատ, ուր ստաշելով մինչև շրթ ստաշնան, կազմում է հյուսիսային բևեռի սպաս նստը:

Գուրս գալով Քանաանյան ջրանցքից, Գուլֆարեմը ստանչորս էին լայնութամբ և յերեք հարյուր հիսուն մետր խորութամբ հասում է ստաշ, անցնելով մեկ ժամում ութը կիլոմետր: Քանի նա մտանում է հյուսիսին, այնքան պակասում է այդ արագութամբ: Յեղ պետք է ցանկանալ, վար արագութամբ պակասելու այդ ստաշնանը պահպանվի, վարովհետև յեթե հասնի արագութամբ և ուղղութամբ փոխվի, ապա Յեղրուպայի կլիմային կոպտանան այնպիսի ցնցումներ, վարանց հետևանքը զըմ-վար է նույնիսկ պտակերացնել:

Նկատարչուաքն լսում էր ովկիանասային հենց այդ դեռի ուղղութամբ:

Կետրին յես ու Կոնստնը կանգնած էինք սախտակամում: Յես նրան պատմեցի Գուլֆարեմի մի քանի ստանձնահատկությաններին մտին:

Վերջացնելով բացատրությանս, յես նրան ստաշարկեցի մե- ուր սուղել հասնիցի մեջ:

Կոնստնը այդպես էլ արեց և շատ զարմացավ, դառնով, վար չուրր վաշ ստաք է, վաշ էլ ստաք:

— Այդ նրանից է, — ստացի յես, — վար Գուլֆարեմի ջրերի բարեխտանությանը Մեկտիկական նոցից գուրս գալիս զիշ և սարբերվում մարդու մարմնի ջերմաստիճանից: Գուլֆարեմը — այդ ջերմության մի հսկայական աղբյուր է, վարի շարժով Յեղրուպայի տակերը ծածկված են մշտապալար կանաչով: Մարիի հասվով, ջերմության այն կներդիւն, վար բնությանը ծախսում է Գուլֆարեմի ջրերը ստաշացնելու համար, կարող է հարկած միևտնում պահել Ամազոնի կամ Միսսուրիի մեծութամբ մի ամ- րուջ յերկաթի գետ:

Այստեղ Գուլֆարեմը մեկ վաչրկյանում անցնում էր յերկու և զուարթ մետր: Հասանքը խիստ սարբերվում էր շրջապատող ծովից: Մտի կանաչ աշիքների ֆունի վրա պարզ յերևում էին նրա միին, աղերով հարուստ, ջինջ-պատույտ ջրերը:

Դրանց միջև սահմանարանն գիծն այնքան պարզ էր, վար կարողինյան կղզիների մաս յեղավ մի ակնթարթ, յերբ կարելի յեր նկատել, թե ինչպես Նկատարչուաքն սուր նայրը նեղքում է

Գուճաբեմի նյութը, միևնույն պատճառով դեռ չարձանակում և փրփրեցնել ունի համարի ալիքները:

Գուճաբեմն իր հետ տանում էր կենդանի արարածների մի ամբողջ աշխարհ: Արդանախաները, վոչ սպրում են Միջինբերդա-
քան ծովում, սեռ՝ սառ վառաներով հանասպարհորդում ելին աշ-
անդ: Կռակախորհներից աչքի ելին ընկնում կատվամկները, վո-
րանց պղծերը կազմում ելին ամբողջ մարմնի գրեթե մեկ յեր-
բարդ մասը: Դրանց իրենցից ներկայացնում ելին մի տեսակ
վիթխորի շեղանկյունիներ, ջրանհինգ վտանաշատ յերկարու-
թյամբ: Հետս մենք տեսանք մի մեար յերկարությամբ փոքրիկ
լանամկներ, մեծ գլխով, կարն ու կլոր դնչով և սուր սառանների
բազմաթիվ շարքերով: Նրանց մազմխը կարծես լեկտակով էր
ծածկված:

Վտկրտս մկներից յես տեսա ծածանազգիները, վոչ սովո-
րաբար լինում են այդ ծովերում, մեկ մեար յերկարությամբ
շերտավոր ունազլուխները, վորանց մազմնի վրա կարծես դը-
ված են շերտերը և կետերի մեով շարձանակվում են նաև լողա-
թևերի վրա, վտակն թյունիկը — համարի վտակն դույնով և
կապտավուն յերանդախորհմով, վառանամկները, վորանց աչքե-
րը դանվում են ալ կազմում, ումրները, վորանց պտականում
են նույն շնտանիքին, ինչ վոչ վառանամկները, բայց սրանց
աչքերն ու լայն ընթանը դանվում են մախ կազմում, բազմաթիվ
մանր թեկատյան մկներ վտղամե դնչով, վորանց մեկը ստգույն-
կարմբավուն է, իսկ վորովայնը — սքծաթավուն, սալման մլղ-
ների շնտանիքի դանազան ներկայացուցիչները և այլն:

Գիշերը Գուճաբեմի նյութի Փոսփորային վալլը մրցում
էր մեր լուսարեակի ելնկարական լույսի հետ: Այդ լույսն ա-
ռանձնապես պայծառ էր փոթորիկին նախորդող մամերին:

Մայիսի ամիսն մենք դանվում ելինք Հասաներոս հրվանդա-
նի մերձակայքում, Հյուսիսային Կարալինայի լայնության ստեկ:
Այստեղ Գուճաբեմի լայնությամբ յոթանասունհինգ մղան է,
խորությամբ յերկու հարյուր մեար: Վտակախորհը չարա-
նակում էր լողալ բախտի վրա հույս դրած: Կարծես թուր նա-
խորդուլությունները մի կողմ ելին թողնված: Այս պարբաննե-
րում փախուստը միանգամայն վտարավոր էր մեզ համար: Ար-
դարև, կարելի չէր սպասաւան դանել քնակելի սփերում: Բող-
մաթիվ լողանալեր լողում ելին Բոտանի ու Նյու-Յորքի կամ
Մեքսիկական ծայր միջև: Գիշեր ու ցերեկ յերթևեկում ելին

փոքրիկ, բնական յերկկարմանովերը, վարունք բնույթ էյին աա-
տոււմ ամերիկական ասի զանազան կետերը: Մենք կարող էյինք
Հուսալ, վոր մեզ կփրկեն: Այսպես ուրեմն, սա Հենց յերկար
սպասումն շարժար ասիքին էր, շնայելով, վոր Միացյալ Նա-
տանդների ասիերից մենք Հետո էյինք ամբողջ յերեք Հարյուր
ձգանով:

Սակայն մի վրդովեցուցիչ Հանդամանք խանդարում եր կա-
նազացու. սղանների իրազարման. յեղանակը շատ վատ եր:
Մենք մտանում էյինք այն տեղերին, ուր Հաճախ կատողի փո-
թորիկներ են լինում: Այստեղ իսկական Հայրենիքն է Թաթա-
ների և ցիկլանների, վորունք առաջ են դալիս Հենց Գոլֆուորեմից:
Փոթորիկի մամանակ Հանապարհ ընկնել փոքրիկ մակույիով, Նը-
շանակում եր վարասի մտանովել: Նեզ լինողը Հասկանում եր այդ,
և անգոր բարկությանից կրկապցնելով աստմները, որեցոր Հե-
աստեղում եր փոխուառը: Վերջիվերջո Հայրենիքի Հուսահատա-
կան կարունը Հիվանդության Հասցրեց ծրան և նա միայն փո-
խուասի միջոցով կարող եր բուժվել:

— Գարնն պրոֆեսոր, — ասում եր նա ինձ, — պետք է
վերջ առլ այն դրության: Ձեր Նեման Հետանում եր բնակելի յեր-
կրներեից և դեպի Հյուսիս և գնում: Սակայն յես արդեն ասել
եմ մեզ, վոր Հարավային բնույթ դնալը բովանկան է և յեր վոչ
մի դարն չունեմ Հյուսիսային բնույթ Հետ:

— Հասցա ի՞նչ անել, Նեզ, յեթե այժմ Հարավոր չե փոխ-
չել:

— Սես պնդում եմ իմ առաջարկի վրա: Պետք է խոսել նա-
վապասի Հետ: Գուց լուում էյիք այն մամանակ, յերբ մենք լո-
զում էյինք մեր Հայրենիքի ասիերի մասով: Հիմա մենք մա-
նեք իմ Հայրենիքին և յես չեմ կարող լուել: Յերբ մտածում եմ,
վոր մի քանի արից Հետո Վատուարիւառը կլինի Նոր Ետան-
դիայի մաս և վոր այնտեղ, Նյուֆասանդլենդի մերձակայքում
գտնվում է մի լայն ծովախորշ, ուր Թաթում է ասւրբ Լավ-
բնասիտի գետը, վոր ասւրբ Լավբնասիտի գետն իմ Հայրենի
դետն է, կվերեկ ջաղաքի, իմ Հայրենի ջաղաքի դետը, յերբ յես
մտածում եմ այդ բուրբի մասին, զողում եմ կատաղությանից:
Գարնն պրոֆեսոր, յես այլևս չեմ կարող, յես կենսովեմ ծովը:
Սես աստեղ չեմ մնա: Սես շնչասպառ եմ լինում:

Արևելքն Եր, վոր կամապոցին բուրբովին վարցրել եր Համբ-

բությանը: Նրա ուժեղ բնավորությանը շեր կարող հաշտվել
մեր յերկարատև բանասրկության հետ: Որեցոր մուսլլիմ եր
նրա գեղջը: Յետ լավ ելի հասկանում նրա սանկանքները, վո-
րովհետև ինն ել եր մաշում հայրենիքի կարտաը:

Անցել եր արզեն յոթն ամիս այն արից, յերբ մենք բուլբու-
գին կարել ելինք մեր կապը յերկրի հետ: Բացի դրանից, նա-
վապես Նեմոյի ինքնապարտակված լինելը, մովաճրեշների գեղ
համարտամարտելուց հետո նրա արամադության փոխվելը, նրա
լուսկեցությանը, այս բուլբուգ փոխում եր իրերի դրությանը:
Յետ արզեն չեյի զգում առաջին արերի խանդավառությանը:
Հարկախոր եր լինել Փրամանդցի, ինչպես Կոնստնլը, վարդապի
հաշտվել այս դրության հետ, վորը միանգամայն հարմար ե կե-
տերի ե մովային այլ կենդանիների ե վոր թե մարդկանց հա-
մար: Հիբոսի, յեթե այդ հիանալի մարդը թաքերի փոխարեն
գիմախաներ ունենար, կլիներ իսկական մուկ:

— Ուրեմն ի՞նչ, պարտե պրոֆեսոր, — հարցրեց Նեղ Լեւ-
դը, տեսնելով, վոր յես իրեն չեմ պատասխանում:

— Ուրեմն արզպես, Նեղ Լեւոյ, դուք ուղում եք, վոր յես
նավապես Նեմոյից իմանամ, թե ինչ դիտաւորությաններ ունի
մեր նկատմամբ:

— Այո, պրոֆեսոր:

— Յեղ գուք պնդում եք այդ, ընայնով, վոր մի անգամ
նա հարանել ե այդ դիտաւորությանները:

— Այո: Վերջին անգամ յես ուղում եմ պարզել ամեն ինչ:
Ետեցեք իմ մրտին, միայն իմ մասին, յեթե ուղում եք:

— Բայց յես համարյա չեմ հանդիպում նրան: Նա խուսա-
փում ե ինձանից:

— Ուրեմն ամելի ես հիմք նա նրան տեսնելու:

— Լավ, յես կհարցնեմ, Նեղ:

— Յե՛րբ, — պնդում եր կամադային:

— Յերբ վոր յես նրան հանդիպեմ:

— Պարտե Արմանեա, ուղո՞ւմ եք յես ինչս գնամ ե գանեմ
նավապետին:

— Վո՛չ, վո՛չ, այդ թուղեք ինձ: Վաղը...

— Այսօր, — ստաց Նեղ Լեւոյը:

— Ծոռս չամ: Այսօր յես նրան կտեսնեմ, — պատասխանե-
ցի յես կանադայուն, վախենալով, վոր նա կփչացնի ամբողջ
դորձը, յեթե դրանով ինքը դրաւովի:

Յես Տառչի մենակ: Կոստանտնուպոլ պարզել ամեն ինչ, յես
վորսչեցի անմիջապես անել այդ: Դասն Ելմարասությանը յես
միշտ գերազանել եմ ամենայն անարտաբնականից:

Յես վերադարձաւ իմ սենյակը: Գասնի մյուս կողմից լսվում
էին նախապես Նեմոյի ջաշխերը: Ձեր կարելի է մեզից բաց թող-
նել այդպիսի լավ առիթը: Յես ծեծեցի նրա դուռը: Վաշ մի
պատասխան: Յես նորից ծեծեցի, և ետ պատեցի դրան բռնակը:
Դուռը բացվեց:

Յես ներս մտա: Նախապես անմտեղ եր: Իր աշխատանքա-
նին թեքված, նա ինչ—վոր բան եր գրում: Նա լլսեց իմ ջաշխե-
րը: Վորսչելով, վոր լսվաի հետամտած առանց խտելու, յես
մտանցաւ նրան: Նա կարուկ շարժումով բարձրացրեց գլուխը,
կրակեց և նմանեց և բախտան կողմից ամենով հարցրեց ինձ:

— Դուք այստե՞ղ եք: Ի՞նչ եք ուզում ինձից:

— Ուզում եմ խոսել մեզ հետ, նախապես:

— Բայց յես դրապիտ եմ, պարոն, յես աշխատում եմ:
Յես մեզ լիակատար իրաւունք եմ արժանացրել առանձնանալու,
որդյաք դուք մտնե՞մ եք, վոր յես ինչս գրելիք եմ այդ
իրաւունքից:

Այդպիսի ընդունելությանն այնքան ել հույս չեք տալիս,
թե բռնակցությանները հաշտությանը կվերջանան: Այնուամե-
նայնիք յես վորսչեցի գործը հասցնել մինչև վերջ:

— Գարոն, — ստալ ամենով սառչի յես, — մեզ հետ պետք
է խոսել մի գործի մասին, վորը հետամզել չի կարելի:

— Ի՞նչ գործի մասին, պրոֆեսոր — հեղձանքով հարց-
րեց նա, — դուք բախաւ եք ունեցել անելու մի վորակ հայրանա-
գործությո՞ւն, վորը վրկպել է իմ ուշադրությանից: Մովը
մեզ մի վորակ գաղտնի՞ք է հաղորդել:

Նախքան յես կպատասխանեցի, նա ինձ ցույց տվեց սեղանի
վրա դրված մեռագրի թերթերը և ավելի լուրջ ամենով ավելաց-
րեց:

— Ահա, պարոն Արմանկա, մի մեռագիր, վորը գրված է մի
քանի ընդունելով: Այն պարամակում է ծովում իմ կատարած
գիտական հետազոտությանների արդյունքները և յես հույս ու-
նեմ, վոր չի կարչի ինձ հետ: Այս մեռագիրը, վոր ստորագրե-
ված է իմ անունով և չի յե իմ վրանքի պատմությանը, իրավի
մի վորակ, ըրի սակ ընդմուտ ստորադասի մեջ: Վաստակա-
տում կենդանի մնացած վերջին մարդը ծով կենտի ստորադաս
և արիքները կվերջանան այն:

Այդ մարդու անունը: Նրա պատմութիւնը, վոր դրված է իր խել ձեռքով: Այդպէս ուրեմն, յերբեք պետք է բացվի նրա գաղտնիքը:

Բայց այդ ժամանակ յես նրա հաղորդածը միայն ստիժ համարեցի ինձ հետաքրքրող թեմային անցնելու համար:

— Նախագիտ, — ստացի յես, — կարող եմ միայն համարուած ասի այն քայլին, վոր դուք պատրաստուած եք անելու: Ենչանկողութիւն կլինի, յի՞թե՛ մեր աշխատանքի պատուաները կորչելին: Սակայն այն միջոցը, վոր հարել եք դուք, ինձ չափազանց պիտիախօլ ե թվում: Ո՞վ դիտե, թե քանին ուր կտանի այդ սպարաւորը և դա ու՛մ ձեռք կլինին: Ձի՛ կարելի արդյոք մի ամէլի նպատակահարմար բան մտանել: Գուցի՛ դուք ինչնեքո՞ւ կամ մեր ընկերներէն ձեռք... —

— Յեղի՛ք, պարտե՛, — անմիջապէս ընդհատեց ինձ նախապետը:

— Այդ դեպքում յես և իմ ուղեկիցները... մենք պատրաստ ենք պահպանել այդ ձեռագիրը, և յի՞թե՛ դուք վերադարձնե՞ք մեր սպասուածքը... —

— Արատութիւնը, — վեր կենալով ստաց նախագիտ Նեմե՛:

— Այո, նախագիտ, դա այն է, ինչի՛ մասին յես ուզում եմ յի խտել ձեզ հետ: Ահա արդեն յի՞թե՛ ամէն է, վոր մենք զընդլուծում ենք «Նատուալիստում», և յես ուզում եմ արտք իմ անունից և իմ ընկերների անունից հարցնել ձեզ, արդյոք դուք մտադիր եք մեր ամբողջ կյանքում մեզ փակելո՞ւ պահել մեր ստորի՞քս նստում:

— Գարտն Արմանկա, յես ձեզ կպատասխանեմ նույնը, ինչ վոր պատասխանել եմ յի՞թե՛ ամէն ստա՞լ. ո՞վ ընկել է «Նատուալիստին» վրա, նա աշխատեցրեց ի՛նչ հետաճառ այս նստից:

— Բայց չե՞ վոր այդ խնկարան սարկութիւնն է:

— Ամբաստանե՞ք այդ ինչպէս ցանկանա՞ք:

— Սարտակն իրաւունք ունի դեպի սպասուածքի՛ն ձգտելու: Գրաւ համար ներելի յին բոլոր միջոցները:

— Այդ իրաւունքը վ՛րջ վ՛րջ չի խլի՛ ձեզանից, — պատասխանեց նախագիտ Նեմե՛ն, — մի՞ թե՛ յես ձեզ կաշկամեմ եմ փոքրեք ցերեզումով:

Նախագիտ Նեմե՛ն ձեռները խաշտե՛ն դրեց կրծքին և նայեց ինձ:

— Գարն, — առաջի յես նրան, — վոչ յես, վոչ ել գուգ յեյինք ուղում յերկրորդ անգամ խոսել այս թեմայի շուրջը: Մակհայն քանի վոր շուրջեցինք այն, հարկաւոր է խոսել մինչև վերջը: Յես կրկնում եմ, խոսքը միայն ինձ չի վերաբերում: Ինձ համար գիտութիւնը հանդիսանում է մի հզոր նեցուկ, հըրապուրանք, պատրաստութիւն, յեթէ ուղում եք՝ կիրք, վորի ոգնութեամբ յես կարող եմ ժողովում ամեն ինչ: Ինչպես գուգ, այնպես ել յես կարող եմ ապրել անորոշ վիճակում, բավականանալով այն հույսով, վոր իմ աշխատանքների արդյունքները յերբեկ կկատակեմ ժարկութեամբ: Մի խոսքով, յես կարող եմ մեղմով հիանալ, վորոչ շարժով ընդունել մեր իրաւացիութեանը և նույնիսկ վորոչ հանույժ զգալ, վոր ժամակցում եմ մեր թափառումներին: Մակհայն մեր կյանքն ունի նաև ուրիշ կողմեր, վորանք ինձ պատկերանում են իրբև բարդ, առանձնահատուկ դասանիքներ, վորոնց հետ այս նախում միայն յես ու իմ ընկերները վոչ մի անշուքութեան չունենք: Նույնիսկ այն ժամանակ, յերբ մեր ու մեր սրտերը բարախում էյին միասին, հուզվելով մեր վշտից կամ հիանալով մեր ապշանդի ու խելքի հանդեպ, մենք պետք է հրատարակեյինք այն համակրանքն ամենաքննիչ յարմով իսկ ցուցաբերելուց, վոր անխուսափելիորեն ծընում է այն, ինչ վոր գեղեցիկ է և բարի: Յեով այն հանգամանքը, վոր մենք ուսար ենք մեզ վերաբերող ամեն ինչին, մեր աշխատեց դանդաղանքն անհնարին և դարձնում նույնիսկ ինձ համար: Մակհայն դա առանձնապես անհանդուրժելի յես Նեղ Լենդի համար: Յուրաքանչյուր մարդ, հենց միայն այն պատճառով, վոր նա մարդ է, արժանի յես, վոր վստահեն նրա մասին: Արդյոք մեզ պարզեցրե՞լ է այն հարցը, թե վրեժխնդրութեան ինչպիսի ծրարներ կարող է հղանալ այն մարդը, վոր սիրում է արատութիւնը և ուսում ստիպութեանը, այնպիսի մարդը, ինչպիսին է մեր կամայացին: Արդյոք ինքներդ հարցրե՞լ էք մեզ, թե նա ինչ կարող է ծրարել, ինչ քաջ կարող է անել...

Նախապես Նեման վեր կայալ:

— Ի՞նչ կարող է ծրարել Նեղ Լենդը և ի՞նչ քաջ կարող է անել: Յես ի՞նչ գործ ունեմ արդ ամենի հետ: Յես նրան չեմ փնտրել: Սեփական հանույժիս համար չեմ, վոր յես նրան պահում եմ աշխատեց: Ինչ վերաբերում է մեզ, պարան Արտանակ, գուց այն մարդկանցից եք, վորոնք կարող են հասկանալ ամեն ինչ, նույնիսկ լուսթյանը: Յես այդևս վաղինը չունեմ մեզ պա-

առախանելու: Այս թեմայի մասին ինձ հետ խոսելու մեր առաջին գործը պետք է գերջինջ լինի, վարովհետև յերկրորդ անգամ յես մեզ նույնիսկ չեմ լսի:

Յես հետացա: Այդ սրվանից սկսած՝ մեր հարաբերության ներք խիստ լարվեցին:

Այս խոսակցությանը յես հազորդեցի իմ յերկու ընկերներին:

— Հիմա մենք գիտենք, վար վոչ մի սպասելիք չունենք այդ մարդուց, — ասաց Նեղ. Լեւոյի: — Վնասախիչուաքո՞ մտանում ե լանդ-Այլինոյին: Ինչպիսի յեղանակ ել լինի, մենք պետք է փոխլենք:

Սակայն յերկինքն առնելի և առնելի սպասմանից եր գտնում: Փոթորիկ նշաններ յերևացին: Սոլիտակ-կաթնաղույն մրջյունը պատել եր մեր շուրջը: Հորիզոնը ծածկվել եր փոթորիկներ ամպերով: Ամպերն արատաւոր արագությամբ շփում էին ծովի վրա: Մովը հուլովում եր ու աշկերծվում: Թռչունները չքացան, բացի մըրկահրովերից՝ փոթորկի այդ քարեկամներից: Մանրաշափն իջավ:

Փոթորիկը պայթեց մայիսի առաերկուսին, ցերեկը, հենց այն մամանակ, յերբ վնասախիչուաքո գտնվում եր Լանդ-Այլինոյի մերձակայքում, Նյու-Յորկից մի քանի մղոն հեռու: Յես կարող եմ նկարագրել ստորերջի այդ պայքարը, քանի վար, փոխանակ ծովի խորքն իջնելու նախապես Նեմուն անբացարկելի զմարնույթով մնաց ծովի վրա:

Իսկին փչում եր հարավ-արևելքից, մի վայրկյանում ստանհիմոյ մետք արագությամբ: Յերեկվա մամը յեղեքին նրա սրագությանը հասավ մի վայրկյանում քանհինգ մետրի: Այդ արդեն փոթորիկ եր:

Նախապես Նեմուն սեղ գրավեց առախանվածում: Նա ինքն իրեն կուպեց բողբոջին, վարպետի փոթորկահույզ ալիքներն իրեն շատնեն: Յես ել քարմնացա աթոսեղ և ինձ կուպեցի նրա կողքին, միևնույն շափով հիմնալով փոթորիկի և այդ անսովոր մարդու հանդեպ, վորը բաց նակատով եր գլխավորում փոթորկին:

Ամպերի փեշերը շրջափում էին ծովի շունացող ալիքները: Յես չեյի տեսնում փոքրիկ, միջանկյալ ալիքները, վորոնք սովորաբար ստաղ են պոլխա մեծ ալիքների միջև: Յերևում էին միայն մրջյուրի նման սև ալիքները, վորոնց պողպաթը նույնիսկ չեք թափվում ու փրփրում, աթոսն անուր / եր: Նրանց

բարձրութեանն ամենամեծն էր շարունակ: Վաստակելուքն մերթ
պակում էր կողքի, մերթ նրա սուսնամտաւ՝ զի քեր բարձրու-
նում, իսկ հետամտաւ ժամում ջուրը, և ստրուջ նախն որորվում
էր անընդհատ: Անբեկոյան ժամը հինգին հարդասաս անմըն յե-
կամ, սակայն զամին ու ծովը շնանդարեացին: Հողը սլանում
էր մեկ գոյրկյանում զաստանհինգ մետր արտալութեամբ: Այլ-
պիսի զամիները աներ են զանդում, պոկում են կզմինդըն աս-
նիքները, ջարդում յերկաթե ցանկապատերը և զմշակի նման
նետում նախերի տախտակամաներում յեղան մեծ թնդանութե-
րը: Սակայն այլ զասում զամիպ Վաստակելուքն միանգամայն
արդարացնում էր մի հուշակափոր ինձեաների հետևյալ խոսքերը:
— Քնն աշնայիսի նով, գորը շարսպանս մարտակն ծովի հետ:
յեթե լով և կտուսցփանն: Այլ մի անշարժ ժայռ շեր, գորը կա-
րող էյին զանդել ալիքները, այլ պողպատե, իլիկանն մի
մարմին էր, գորը շարժան էր և մարդուն հնարանդ: Զունենա-
լով պարանասարք և կայներ, մեր նախն անդատիժ կերպով կրու-
վում էր փոթորկահույլ տարերջի դեմ:

Յեա ուշադրութեամբ դիտում էյի ալիքները, գոր կարծես
պոկվել էյին շղթաներից: Իրանք հասնում էյին տասնհինգ մետր
բարձրութեան և հարյուրհատանից մինչև հարյուրյոթամասուն-
հինգ մետր յերկարութեան, և արշափում էյին զամուց կկտով
չափ պակաս արտալութեամբ: Ալիքների նախալն ու հարսութեանն
ամենամեծն էր նայան ծովի խորութեան: Յեա այն ժամանակ
հասկացա, թե ինչ դեր են խողով այլ ալիքները, գորունք ի-
րենց մեջ ուղ են համարում, ասնում են ծովի խորը, այլ կերպ
թթվածին հասցնում աշնակ, Գիտնականների հաշիվով նրանց
ամենաբարձր ենշումը հասնում է մեկ զասակուսի գոմնաշափի
գրա յերեք հարար կերպրամի: Ահա այլպիսի ալիքները Հեր-
բիցյան կզգիններում անդահան արին աթուռնշարս հարար ֆունս
կշուպ մի ժայռ: Այլպիսի ալիքներն էյին, գոր 1886 թվականի
դեկտեմբերի 23-ին, գոշնյացնելով Ծաղկոնիայի Իյնդզո զողա-
քի մի մտար, մեկ ժամում յոթը հարյուր կիլոմետր արտալու-
թեամբ աշնան ամկիտանաի գրա և նույն արը հասան Ամերիկայի
ամերին, գորանց գիպշեղով, ցրվեցին:

Գիշերը գրա հասնելիս՝ հարկունում յեա տեսա մի մեծ նով,
գոր հուսահատանկան պաշար էր մղում փոթորկի դեմ: Նովը
խոստրովել էր ու պահպանում էր գորըշին, գորպեղի դիմապքի
զամուն: Գուցե սա մեկն էր այն շղթանալիքից, գորունք յերթե-

կամ են Նյու-Յորկի ու Լիվերպուլի կամ Լամբի միջև: Եւստով
այն չքայտով խախտւում:

Յերեկոյան ժամը տասին ստորոջ յերկինքը կարծես բոցո-
վառված լինէր: Եողջողուն կարծակները նեղւում էին ուղը:
Յև չեյի կարողանում դիտել զբանց արտասովոր փայլը, իսկ
Նախագետ Նեման անընդհատ Նայում էր յերկնքին վարծես Նա
ներչելում էր փոթորիկի վազին...

Մերեկանայի շամբանը ցնցում էր ուղը, մեկ մեկու
վրա փչալող ալիքների թնդյուն, զամուս վառնոց, վարտի նաբ-
թյաններ... Բամին կարծես փչում էր քաշք չարս կողմերից և
արևելքից սկսած ցիկունը, անցնելով դեպի հյուսիս, արևմուտք
ու հարավ, կրկին վերադառնում էր արևելք:

Այն, այդ Գուֆլարե՛մը, Նա միանգամայն արժանի չե զփո-
թորիկների արքայ իր անվան: Այս հրեշտակէր մըրիկներն ինչի՞ց
են ստախանում, յեթև վաշ նրա լրերի և ողի բարեխառնության
սաքրեութեանից:

Մանրին հաշարոց իսկական հրեղեն տարախը:

Ջրի կաթիլները կարծես դարձան հարկան մետաղի հեղեղ-
ներ:

Կարելի չեր կարծել, վոր Նախագետ Նեման, արժանավոր
ճար ընտրելով իր համար, ուղում և կարծակնաւոր լինել:

Այն մտնեալին, յերբ սարսափելի սրբովում էր ճնտաւո-
չուտը, նրա սրտզատան ժանիքը ցցովում էր դեպի վեր ինչպե-
շանթարդել, և յես տեսնում էյի, թե ինչպես նրանից կարծի
էին թափվում:

Բարբրովին ուժասպաս յեղան, յես փաշիս վրա սողացի մի-
լն զանակը, բոց արի այն և ի՞նչ արբն: Այդ ժամանակ մըրի-
կը հասավ ամենարարի բարձրութեան: Ճնտաւոխուտի ներ-
սում վաշ մի վայրկյան չեր կարելի վտանքի վրա կանգնում մը-
նայ:

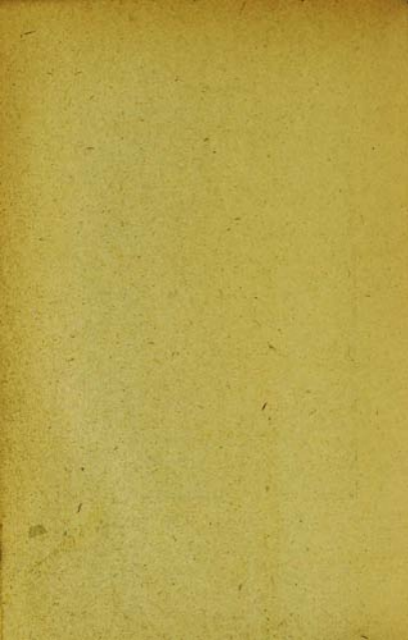
Նախագետ Նեման ներքև իջավ միայն կես դիշերին: Յև
բոցի, թե ինչպես լցիկցին ստախանները և ճնտաւոխուտը
զանկալ իջավ մտի անուարը խորը:

Սողանի փեղկերը բոց էյին և յես տեսնում էյի մեծ մկներ
մի ամբողջ վտառ, վարանք ուրվականներն սկսա այս ու այս կողմ
էյին վառում հրեղեն լրերում: Դրանցից մի զանխն իմ աչքերի
ստաղ կարծակնաւոր յեղան:

Ճնտաւոխուտը շարունակում էր իջել: Յև կարծում էյի,

Wp dkk hndf wppoford by wjghhghndi

Քն նա ասանելից մեայ ջրասուզվելով, կլինի հանգիստ գինահում: Սակայն ծովի վրա այնքան ուժեղ եր գոթորիկը, վոր մեկը ստիպված չեղանք իջնել ովկիանոսի խորքը, հիսուն մեայ:

Ինչպիսի՛ լուսթյան եր այստեղ, ինչպիսի՛ անդարբության ու հանգստության: Ո՞վ կարող եր կարենել, թի այն գարևուրդի ճրբիկը շարունակվում է ծովի վրա:

ԳՍԱՆԻՐՈՒ ԿՍԵԻ

47° 26' Լ Ա Յ Ն Ո Ի Թ Յ Ա Ն Յ Ե Ն Վ 17° 28'
Յ Ե Ի Կ Ա Բ Ո Ի Թ Յ Ա Ն Տ Ա Կ

Փոթորիկը մեղ նեակեց զեպի արևելք: Նյու-Յարկի արևելի կամ Լավրենտիոս զևտի թերանի մաս փոթիչելու թուրք հույսերը կործանվեցին: Սեղն Նեղ Լեկըը հուսահատության գուռը հասավ և խորշում եր յուրբից, ինչպես նավապետ Նեմոն: Յես ու Կանսեն իրարից չեխնք բաժանվում:

Յես արդեն սասցի, վոր ճնտուտեբուսըս գնացել եր զեպի արևելք, ավելի նիչո՞ զեպի հյուսիս-արևելք: Մի քանի որ նա թափառում եր մերթ ջրի ասկ, մերթ ջրի վրա: Մեր շուրջը գըրեթե միշտ մշուշ եր, վոր այնքան վառանգավոր և ծովաչնացաների համար: Այս մշուշի ժամանակ հարվում են սառույցները և միմուրբուր հասկնում և ջրի գոլորչիներով:

Քանի՛-քանի նավեր են խորտակվում այս անգիւրում, վոր մեղով հասնել արե և գրա համար կողմնորոշելով ցամաքի խորտակի լույսերից: Քանի՛-քանի գժրախառնվյալներ են սրատուհել մաստիսուզի պատահումով: Քանի՛ անգամ ընդհարվել են նավերը, ընայելով լուրդաներենին, ընայելով սուլոցներին, ընայելով նավապետներին սուպրասուլից գողանվյալներին: Քանի՛ անգամ նավերը գարնովել են ստորջրյա գարերին, — այնտեղ, ուր քամին անլույի չե գարնում մակընթացության աղճուկը:

Չարմանալի չե, վոր այս անգիւրում ծովի հաստեղը պատեբաղմի գաշան և հիշեցնում, այնտեղ թափթվում էյին խորտակված նավերի մնացորդները, մի քանիսը հին ու խորխուշ, մի քանիսը նոր, զիսես չփչացած արատքին պղնձե ռուստով, վորոնց մեկ անդրադատում եր մեր լուսաթևակի լույսը: Քանի՛-քանի անհայտ նավեր էյին ընկած այստեղ իրենց անբող անմնամարդով և եմիգրանտների թեւով: Ամեն սարի քանի՛

նախարհեկամներ են լինում բոլոր տեղեկատու գրքերում նշված
ամենամասնագետը տեղերում, — Սեն-Պոլ կզգու, Ռաս Հրվան-
դանի, Ռեյ-ժի նեղուցի, Լաֆրենարիս գետի բերանի մերձակա-
րում: Միայն վերջին մի գտնի տարում այս տեղերում խորտակ-
ված նավերի սպա ցուցակի մեջ մտան Վորլինյ, Վիդգուս, Վո-
րանատուս, Վուանդարացի, Վանագուցի, Վնդլո-Սախո, Վ-
Նուստրուզուս, Վիսայյու Նահանգներն նավերը, վորոնք բոլորն
եւ խորտակվել են ին մրբից, Արկարիանն և Ալոնցինն, վո-
րոնք խորտակվել են ին ընդհարվելուց, Վրեդիդենարը, Վն-
զադ Ովկիանուսը, Վիլադո քաղաքը, վորոնք խորտակվել են
անհայտ պատճառներից:

Վնուտարիուսը ըզում եր խորտակված նավերի միջև, կար-
ենա մեռելների ստուգատես եր կատարում:

Մաքիս ստանհինգին մենք գտնվում են ինք նյուֆաունդլեն-
դի ծանծաղուտի Հարավային ծայրում: Այս ծանծաղուտն ա-
ռաջացել է ջրաբերուկներից: Այստեղ կուտակվել են ամեն տե-
սակ՝ սրգանական մնացորդներ, վոր հասարակածից բերել է
Գուլֆլարենը կամ Հյուսիսային քևեոից՝ հակադիր ստուշ հո-
սանքը, վոր անցնում է ամերիկական ասիերով: Այստեղ սուա-
ջացել է նաև միլիարդներով վոնշայցված ձկների վտակների,
կակղամորթների ու դոֆինների մնացորդների հրեշտվոր կու-
տակում:

Նյուֆաունդլենդի ծանծաղուտում ծովի խորաթյունը շա-
նչին է, — ընդամենը մի գտնի Հարյուր վտանալակ: Սակայն
դեպի Հարավ հանկարծ սկսվում է յերեք հազար մետր խորու-
թյամբ հակայական մի անդամոց: Այստեղ լայնանում է Գուլֆ-
լարենը: Նա այստեղ լցվում է մի ամբողջ ծով, սակայն կոր-
ցընում է իր արտաթյունն ու մինչ սրբ ունեցած ջերմաստի-
ւանը:

Վնուտարիուսից վտակցած ձկների թվում յես նկատեցի
կես մետր յերկարությամբ, սև մեկթով և նարնջադույն վորո-
վայնով կլորաթև ձկները, վորոնք անուսանական յացատիկ Հա-
վասարնոթյան սրինակ են հանդիսանում, յերկար, զբուխան
փողշները, վորոնք խիստ դուրեկան համ ունեն, մեծայյա ետ-
վածածանները, վորոնց գրուիթ մի ճիշ նման է շան գլխին, սոր-
չաններն ու ծածածաղիկները: Ամենից շատ մեղ հանդիպում եր
մոզամուկը, վոր սպրում է իր սիրան տեղերում, նյուֆաունդ-
լենդի ընդարձակ ծանծաղուտներում:

Կարելի չե համարմանկ ասել, զոր ձողամուկը լինուային
ձուկ և, զորսովհետև Նյուֆասուեղկենդն ուրիշ խոն չե, բայց յե-
թև ստորջրյա մի լիս: Երբ Էնտուտիլուանն անցնում եր ձող-
մկներով շրջապատման, Կոնսելը շկարտղացավ պահել դարձու-
թի բացականյությունը:

— Ինչո՞ւն, սա ձողամուկ և, — գոչեց նա, — իսկ յես
հաճախացած ելի, թե ձողամուկը նույնպես սափանկ և, ինչպես
և սափանկամուկը:

— Ի՞նչ անհեթեթություն, ձողամուկը սափանկ և լինում
միայն մկնեղկների խոնուփներում, ուր հասնում և զորստիքը
ժարթման դրությամբ: Մտվում զա նույնպիսի իլիկանման ձուկ
և, ինչպես ծանոնամուկը, և հրաշայի հարմարություններ ունի
լողալու համար:

— Գործնն այդ ավելի լավ դիտե, — պատասխանեց Կոն-
սելը, — բայց այսանկ զորքան շատ են մկնեքը, անկարելի չե
հաշվել:

— Գրանք ավելի շատ կլինեյին, բարեկամս, յեթև լլիներ
դիշառչանան զորսը: Գիտե՞ս, թե մի եզ մկան մեջ խափյարթի
զորքան հասակ կա:

— Ենթադրենք հինգ հարյուր հազար:

— Տասնմեկ միլիոն, բարեկամս:

— Տասնմեկ միլիոն: Մ՛հ, դրան յես յերբեք չեմ հաճա-
սա, մինչև զոր ինքս չհաշվեմ:

— Հաշվիր: Բայց յես կարծում եմ, զոր ժամանակի խնայա-
գության կանես, յեթև հաճախան ինձ: Չմոռանաս, զոր Փը-
րանտիացիք, անգլիացիք, ամերիկացիք, դանիացիք, նորվեգա-
ցիք հակայական քանակությամբ ձողամուկ են զորսում: Այս
ձուկը լափաղանց շատ և ազատվում, և յեթև նա լուաննար քող-
մանալու արտակարգ ունակության, զազուց չբացած կլիներ:
Արտես, մի խաթն Անգլիայում և Ամերիկայում հինգ հազար
նավ յոթամասունհինգ հազար նավորաներով պատվման են ձող-
մկան զորսով: Եուրացանչյուր նավ մի սեղոնում զորսում և մի-
ջին թվով անմոպն քուտասուն հազար հաս, ուրեմն քոչոր նա-
վերը — քան միլիոն: Նորվեգիայի ավերթի մաս այս ձուկը զոր-
սում են նույն քանակությամբ:

— Հրաշայի չե, — սուսց Կոնսելը, — յես հաճախում եմ
պարտնին և չեմ հաշվի:

— Ի՞նչը չես հաշվի, Կոնսել:

— Տասնեկ միլիոն խախարի հասիկը: Սակայն յես պետք է մի գիտողութիւն անեմ:

— Հապո՞:

— Յեթե խախարի յուրաքանչյուր հասիկից մակ գուրս դար, բախտեան կլինեք մի գուրս մողանուկ, վորպէսզի կերպերը յիշին սմբողջ Անգլիան, Ամերիկան և Նորվեգիան:

Այն ժամանակ, յերբ մենք անցնում էինք Նյու-Քասսեյլենդի ծանծաղուտաները և ջիշ եր մնում, վոր նախ վողնուցը թաղվել տվալի մեշ, յես տեսա յերկար ու բարակ պարաններ, վորոնց վրա, մողանուկ վորտալու համար, կար յերկուհարյուր կես: Յուրաքանչյուր մկտարական նախակ գրանջ գլումքններով և նետում ծալը: Գարտնի մի ծայրը կտալում է կեռին և մողանչանի միջոցով մնում և ծալի վրա: Ճնտուտիւտաւը ստիպված եր մանչովներ կտարել այդ ստորջրյա ուսկանի մեշ:

Սակայն ստորջրյա նախը յերկար չմնաց այդ մարդուտուտեղերում: Նախը բարձրացավ մինչև Նյու-Քասսեյլենդի շարձութիւնը, ուր Սեն-Ջոնս կղզու վրա գուրս է դալիս անդրաւանտայն մալուխի ծայրը:

Այրտեղից ճնտուտիւտաւը, փոխանակ շարունակելու իր նանտարէրը գետի հյուսիս, ուղեորակց գետի արևելք, կարծես ցանկանալով հեռագուտել այդ ստիպարակ բարձրութիւնը, վորի վրա գանձում է մալուխը: Այդ բարձրութիւնն սեղանիցը հարսնի յեր թուր մանրամասնութիւններով, շորհիվ հաստակի բողմաթիվ ուսումնասիրութիւնների:

Մայիսի տասնյոթին Սեն-Ջոնսից հինգհարյուր մղոն հեռու, յերկու հազարութհարյուր մետր խորութիւն ասակ յես տեսա ավալի վրա ձգված մալուխը: Կանակը, վորին յես շնչի նախադուշացրել, մալուխն ընդունաց ծալային վիթխարի մի սնի սեղ և ուղում եր այն դասակարգել իր մեթոդով: Բայց յես հիտաթաղեցրի հրաշալի մարդուն և նրան միխիթարելու համար մի սմբողջ շարք մանրամասնութիւններ պստմեցի այն մասին, թե ինչպէս և անցկացվել այդ մալուխը:

Առաջին մալուխն անցկացվեց 1857 և 1858 թվականներին ըմբացում: Սակայն շոր հարյուր հետադիւր հազարգելուց հետո հանկարծ մալուխն այլևս չաշխատեց: 1863 թվականին ինծեներն անցկացրին մի նոր մալուխ, վորի յերկարութիւնը հասնում եր յերեցնազարշորահարյուր կիլոմետրի: Այդ մալուխը

կլում եր շորս հազար հինգ հարյուր տանն և այդ Հսկայական
ընտր տեղափոխութեամբ համար Հասկայան Հարձարեցօղեց «Creat
Eastern» շտակափոխ: Սակայն այդ փորձը նույնպէս անհաջո-
գութեան մասնօղեց:

Մայիսի քսանհինգին շնուտարիւտը խորասուզելով յե-
րեք հազար ութհարյուր յերեսունօղեց մեար, Հաստօղ Հենց այն-
տեղ, ուր կարգել եր մայրութի: Այդ տեղի ունեցափ Իրլանդիա-
յի ակնբից վեցհարյուր յերեսունուիջը մղան Հետափորութեան վը-
րտ: Յերեկօղ մամը յերկուսին նկատեցինք, վոր Յեփորդայի
Հետ Հազարօղեցութեանը կարգամ ե: «Creat Eastern»-ում
զամնօղ ինձեներները զտան կարգամ տեղը և մինչև յերեկոյան
մամը ասանձեկը կարողացան շրից դուրս քաշել մայրութի յերկու
նայրերը: Այդպիսօղ վտանգամքները, նրանք մարութը կրկին ի-
նցրին շուրը:

Սակայն մի քանի որից Հետ դարձյալ մարութը կարգեց և
այս անգամ չհաշտօղեց այն շրից Հանել:

Ամերիկացիք շեյին նահանջում դժփորութեանների ստաշ:
Մայրուտ միջը, այդ ամբողջ գործի Համարմակ նարանեան-
դը, վոր դրս Համար ներդրել եր իր ամբողջ կարողութեանը,
նոր քամնօղութեան կարձակերօղեց: Նոր ակցիաներն անհազար
ազտօղեցին: Պատրաստօղեց մի նոր, ակնի կտտարեկարգմամբ
մարութ: Մետաղաշարի կազոցը, վոր շեղարօղեց եր զուտա-
դերի թաղանթօղ, Հարձարեցօղեց մանրաթելից քաղկացած
քարմիկին և դրօղեց մետաղյա արմատարայի մեշ:

«Creat Eastern»-ը մող զուրս յեկափ 1866 թփականի Հուլի-
սի 13-ին:

Ամեն ինչ յափ ներ գնում: Սակայն մի անգամ տեղի ունեցափ
Վտակալը: Ինձեներները մարութը խորասուզելուց ստաշ զըն-
նելիս նկատեցին, վոր մի քանի տեղից այն մակամ և մերե-
րօղ, ըստ յերեսուիթին միջուկը փշաքնելու համար: Նափապետ
Մոկերանը, նափի սղանները և ինձեներները Հափափօղեցին, զըն-
նարկեցին այդ գործը և վորտեղեցին, վոր յիթն զամեն Հանցա-
փորին, նա ստանց փորեկ գտտարմնի դեն կշարափի նափից:
Այդ մամանակից սկսամ՝ Հանցափոր փորմերն այլևս շեյին
կրկնօղում: Հուլիսի քսաներեքին «Creat Eastern»-ը, վոր
զամնօղ եր Նյուֆունսլանդից ընդամենն ութհարյուր կիւ-
մետրի վրա, Իրլանդիայից Հետադիբ ստացափ, թե Պրուսիան և

Ավստրիան Մազովի նահապետարանից հետո գլխադատար են կնքել: Հուլիսի 27-ին, անցնելով մազովի միջից, նավը հասավ ամերիկական ափը: Չեռնարկումը հաջողությամբ վերջացավ և յերեսաստարգ Ամերիկան ծեր Յեվրոպային ուղարկեց մի նեուաղիք, վորով վողջուձում եր հաշտության կնքելը:

Իհարկե յես հույս չունեյի երկարուլարը տեսնել իր սկզբնական վիճակում, աշխենք աշտոնս, ինչպես ախ դուրս եր յեկել գործարանից:

Մետաղյա տը, վոր մզվել եր զարքարոս հասակում, ծածկվեց կրի կեղևով, վորը նրան պահպանելու յեր կակղամորթներից: Մաշուխը մզված եր ովկիանոսի հասակում, աշխենությանից պաշտպանված, և երկարական կային այդ շարի միջով Յեվրոպայից Ամերիկա հաղորդելու համար պահանջվում եր ընդամենը յերեսուներկու հարյուրերորդական վայրկյան: Այդ մաշուխը պետք է հափտյան գոյության ունենա, քանի վոր նկատված է, թե դուռտաղերը ամբողջովում է ծովի ջրի աղ-զեցության սակ: Բացի դրանից, մաշուխի ուղղությանն աշտոն հաջող է ընտրված, վոր ախ վոչ մի դեղջում չի հասնի ախալխի խորության, ուր կարող է կարվել ջրի ուժել նշուածից:

Վաստախիլուան ընթանում եր ախ անդերով, ուր մաշուխն ամենից շատ եր խորասուզված, շարժապար շարժարար յերեսուն մետր խորությամբ:

Մենք մեկնեցինք ախ անդը, ուր 1863 թվականին կարվել եր մաշուխը:

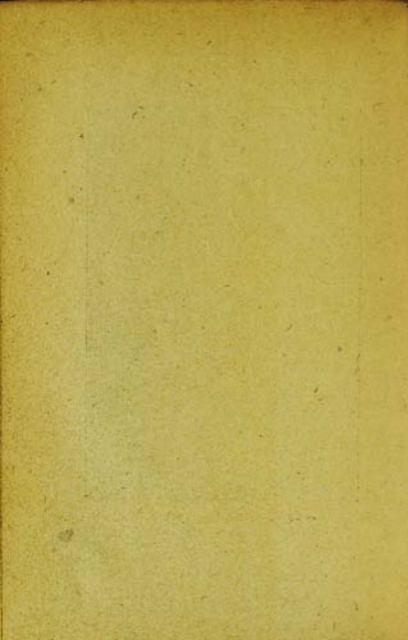
Այստեղ, ովկիանոսի հասակում կար ընդամենը հարյուր քսան մետր խորությամբ մի մոր: Յեթն Մոմբլանը նստած լինեք այս մորում, նրա գոգաթը դուրս յեր գա ջրից: Այս մորն արևելյան կողմից յեղերվում եր յերկու հազար մետր բարձրությամբ մաշուխով: Այստեղ մենք հասանք մաշուխի 28-ին: Հիմա Վաստախիլուանը դանխում եր Իրլանդիայից ընդամենը հարյուր հիսուն կիրճետրի վրա:

Գուցե նավապետ Նեմոն մտաղիք եր անցնել Բրիտանական կղզիների մտախից: Վոչ, Նա գարձյալ ուղևորվեց դեպի հարավ, դեպի յեվրոպական ծովերը, և այդ հանդամանքը շախաղանց գարձաքնից ինձ:

Յերբ մենք անցնում էյինք Մնգլիցի կղզու մտախից, յես մի անկթարթ անաս ախտեղի փարսը, վոր լուսավորում է Գլազ-

— The manly & womanly work.

գոյնց կամ Լիվերպուլից ձեկնող Լազարավոր նավերէ Ընտա-
պարհը:

Մի կարևոր հարց գրառեցրել էր Տիագո. արդյո՞ք ըն-
տառութեաւք կ'ամառանակվի՞ մտնել Լամանշ: Նեղ Լենդը, վոր
գուրս էր յեկել էր վորջից, Հենց վոր մենք մտակցանք ցամա-
քին, այդ մասին անպաշար հարցնում էր ինձ: Սես Նրան ի՞նչ
կարող էյի պատասխանել: Նախապես Նեման առաջվա պես չեք
յերևում: Նա կանաչացուն ջրայնացրեց Ամերիկայի ամերթով
անցնելով, արդյո՞ք մտադիր չե՞ անցնել Տրանսխայի մասից,
վորպեսզի ինձ ջրայնացնի:

Ընտառութեաւք շարունակում էր լողալ դեպի հարավ: Մա-
յիսի 30-ին մենք սեսանք Լենդ կղզին, վոր Հետա չե Բրիտանա-
կան կղզիներից:

Յեթն նախապես Նեման ուզում էր մտնել Լամանշ, պետք է
նավը ստաներ դեպի արևելք:

Բայց նա այդպես չարեց:

Մայիսի 31-ի ամբողջ որը ընտառութեաւք Եովում ինչ-վոր
սարսրիմակ շրջաններ էր գնում, վորոնք չափազանց Հետաքր-
քրեցին ինձ: Կարծես նախն ինչ-վոր մի անկ էր փնտրում, բայց
չեք գտնում: Կետրին նախապես Նեման ինքը դիտադություններ
կտատարեց: Նա վոչ մի բառով չզիմեց ինձ: Նա յերբեք այդքան
մառլ չեք յեղել: Ի՞նչն էր հուզել Նրան: Գուցե յեվրոպական
ամերիկի մասփությո՞ւնը: Գուցե Նրան իր Հայրենիքին վերաբե-
րող հուշե՞րն եյին ստնջում: Ի՞նչ էր զգում նա, զղջո՞ւմ, թե՞
սփոտանք: Այս միտքը յերկար մտմանակ գրառեցնում էր ինձ:
Կարծես թե յես նախադուում եյի, վոր դեպքերի բերմամբ այս-
պես թե այնպես կրացվի նախապետի գաղտնիքը:

Հետևյալ որը, Հունիսի 1-ին ընտառութեաւք շարունակում
էր իր սարսրիմակ մանյութները: Ակներև էր, վոր նա ուղիտ-
նաում ինչ-վոր մի վորոշ անկ էր փնտրում: Նախապես Նեման,
ինչպես և նախընթաց որը, ինչն էր կտատարում կետրվա դիտա-
դությունները:

Մովը հանդիսա էր, յերկինքը — ջինջ: Ութը մղան դեպի
արևելք, հորիզոնում պարզ արվազնովում էր ամբողջ արտաու-
թյամբ ընթացող մի նավ: Նավի վրա չկար վոչ մի գրոշակ և
յես չկարողացա վորոշել, թե վոր պետութեանն և պատկանում:

Այն մտնեալին, յերբ արևն անցնում էր միջրեանկանից, նա-
խապես Նեման վերցրեց սեկտանտը և մանրադին կերպով դի-
տադություններ կտատարեց: Այդ շատ Հեշտ էր անել, վորովհե-

ան ծովը բուրգովին հանդիստ եր: Վաստակըս շեր սրտ-
գում, բուրգովին անշարժ եր:

Այդ բուրգին յետ դանձում եյի ստիպանականութեամ: Հենց
վեր գիտողությունները վերջացան, նախագետ Նեման վարժ ա-
սաց:

— Դա այստեղ ե:

Նա անդուշտով ինձ ներքև: Արդյոք նա անտո՞վ այն նա-
վը, վորը կարծես շարժուորում եր իր ընթացքը և ժամանում եր
մեզ: Այդ յետ չեմ կարող ստել:

Յետ վերադարձաւ սարն: Դանակը փակեցին ու յետ լսեցի
պահտանները լցվող ջրի Փշտը: Վաստակըս անկեց ջր-
տառը լինել: Նա իմում եր ուղղահայաց դմով, վորովհետև պը-
տառակը շեր այնտեղում:

Մի քանի բուրգինց հետն նավը կանգ առավ ութնարյուսքի-
քնանայրեք մետր խորութեան սակ և իր ստիկի մասով շըշ-
փեց հաստը:

Սարձումում լույսը հանդամ: Փեղկերը քայքայեցին և լուսա-
ժուռայց յետ անտաւ ծովը, վոր կես մղան սարձանութեամբ պայ-
ծաւ լուսավորված եր մեր լուսարձակի լույսով: Չախ լուսա-
ժուռայց յետ վայինը շեր անանում քայքայ անդորր ջրից:

Նավի ալ կողմից յետ նկատեցի մի ան դանձված, վոր դրո-
վեց իմ ուշադրութեամբ: Այդ ինչ-վոր մի ստարկա յեր, վոր
ժանկում եր կարծես ձյանն պատմունամով, ապտակ ին-
ցիներով: Ավելի ուշադիր նայելով, յետ նկատեցի անկարճ նավի
ուղղակիքը: Ըստ յերևութիւն այդ նավը ջրատառը եր յեղել ստ-
ղի մասի վրա: Սարձանում նավը պետք և վոր վաղուց դանդ-
վեր ավելանաւ հաստկում, քանի վոր ժանկելը եր կրային
նյութերով:

Այդ ի՞նչ նավ եր: Ինչո՞ւ Վաստակըս յեկավ այցելելու
նրա գերեզմանը: Գուցե ծովային փութորիկը չի յեղել նրա խոր-
ամբանն պատճառը:

Յետ ջրիակի ինչպես քայքայեմ այդ: Հանկարծ նախագետ
Նեման սկսեց խոսել շարժում մայնով:

— Մի ժամանակ այդ նավը կողմում եր Վարսելցի: Նա-
վը ծով ինչեղմեց 1762 թվականին և աներ յոթանասունչորս թըն-
գանով: 1778 թվականի տղատարի ստաներէին այդ նավը Լա-
Պոյապ-Վերարիքի Նրամանուարութեամբ կատարի հակառա-
ժարա մղեց Պրեստանի գետ: 1779 թվականի հուլիսի շորին
նավը ծովակալ դե Սանտի նախաժողով հետ մասնակցեց Գրեմա-

գալի գրովման: 1781 թվականին, սեպտեմբերի հինգին Ձիզդիկ նախախորշում նախը հակառակաբանաց կոմս դե-Գրասսայի զեկա-
 վորուսթյամբ: 1796 թվականին Ծրանխական Հանրապետություն
 Եր փոխեց նրա անունը: Նույն թվականի ապրիլի ասանվեցին
 Բրեստում ախ ժխացով Վիլնայի Ժուռնալի նախախորշին, վորին
 Հանձնարարական եր ուղևեցել Հացահատիկի արանապարզը, վոր
 զնում եր Ամերիկայից, Ծովակալ Վան-Ստարելի Հրամանատար-
 ությամբ: Այդ թվականի ապրիլի ասանվեցին և ասաներկու-
 սին նախախորշը Հանդիպաց անդլիական նախերի Հետ: Պարոն
 պրոֆեսոր, ախոր 1868 թվականի Հունիսի մեկն է: Ուղիղ յո-
 թանասան ասրի առաջ Հենց ախանդ, 47°24' լայնության և 17°
 28' յերկարության ասակ, Հերոսական ժարացի Հետ կիսով շափ
 խորանկված, թուր կայմերը և իր անձնակազմի մեկ յերբորդը
 կորցրած նախը զերտպանաց անցնել ջրի ասակ, թայց անձնատուր
 յլինել... Կեկզանի մնացած յերեցհարյուրհատանվեց յժարակե-
 ները, նախախորշում թարմացնելով Հանրապետության զբուլը,
 ջրասույզ յեղան թարմրամախ գոշելով՝ «Կեցցե՛ Հանրապետու-
 թյանը»:

— Սա «Վրիժառու»ն է, — գոշեցի յես:

— Այս, պարոն պրոֆեսոր, «Վրիժառու»ն է: Հիմադի ա-
 նան է, — մեաները խաշելով շշմայ նախապես Նեմոն:

✦ԱՍԵՄԵՆԿԵՐՈՐԻ ԿՈՒՆ

Յ Ե Ղ Բ Ա Յ Բ Ա Վ Ա Ն Ե Ի Բ Ի Մ

Այդ ամբողջ անասրանի անապատելությանը, Հեղափոխա-
 կան նախի աջ պատմությանը, վոր սկզվեց անհող ասնով ու
 վերջացավ ինչ-վոր մի ասանձնահաստակ Հուզումով, այդ «Վը-
 րիժառու» անունը, վորի նշանակությանը յեր կարող վրիպել
 իմ ուշադրությանից, աջ ամենը յարապես ազգեցրեց ինձ:
 Սեա չեցի կարողանում շնորհ յախապետին: Ձեռքը մեկնելով
 զկողի Ծովը, նա սպահությամբ գիտում եր խորանկված նախը:

Թերևս ինձ յերգեց չհաղողվի իմանալ, թե ով է յեղել նա-
 վապետ Նեմոն, վորանդից է յեկել և ուր է զնում, թայց յես
 անանում եյի, թե ինչպես նրա մեջ մարդը հաղթահարում է
 գիտանկանին:

Վաչ, ասակ մարդասրայությանը չե, վոր նախապես Նեմո-
 յին և իր ընկերներին արգելափակել է ախ պողպատա պատերի

Տեղ, ալլ սարսափելի, անոց ասելութունը, վորը չի թուացել
նույնիսկ ժամանակի արդեցութան սակ:

Արդ յո՞ք նա ծարս՞վ էր վրեժի: Ազտական պետք է ցույց
ստար այդ:

Արդ ժամանակ ճատասիրուածը դանդաղ բարձրացավ ջրի
յերեսը և Վերիմասույի ուրվագծերը հետհետեւ չքացան մեր
սեռազութունից: Եւստով նազը սկսեց թնթիւ սրբովել և այդ
ցույց էր սալիս, վոր Տենք լողում ենք ծովի վրա: Արդ բողբո-
ջին յես շնչի մի խուլ պալթում: Յես նայեցի նախապես:
Վերջինս չէր շարժում:

— Նախապէ՞ս, — ստացի յես:

Նա չպատասխանեց:

Յես նրան թողի և բարձրացաւ ստիտակման: Կանտին ու
կանազացին արդեն այնտեղ էին:

— Այն ի՞նչ դրդւում էր, — հարցրի յես:

— Թնդանութի վորոտ էր, — պատասխանեց Նեղ Լենդը:

Յես նայեցի այնտեղ, ուր ստաղ՞ դանձում էր նազը: Այն
ժամեւում էր ճատասիրուինք սմբողջ արագութամբ: Նազը
դանձում էր մեղանից ընդամենը վեց մղոնի վրա:

— Արդ ի՞նչ նազ է, Նեղ:

— Ռբայ կգամ, վոր դա՞ ոտքմանով է, — պատասխանեց
կանազացին, — այդ յերևում է նրա սարքավորումից և կայմե-
քի բարձրութունից: Ո՞ր, յի՞թե նա հարձակվեք մեզ վրա և խոր-
սակեր այս անիմօս ճատասիրուած:

— Սիրելի Նեղ, — պատասխանեց Կանտինը, — այդ նազն
ի՞նչ վնաս կարող է հասցնել ճատասիրուինք: Ձե՞ վոր նա
չի կարող ջրի սակ հարձակվել ճատասիրուինք վրա, կամ ծո-
վի խորքում ուրակոծել նրան:

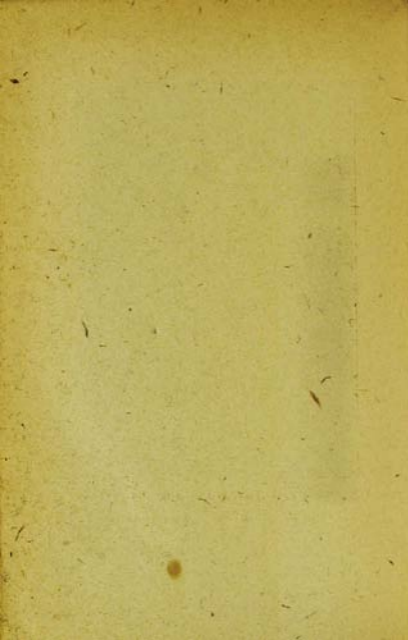
— Առացե՞ք, Նեղ, — ղիժեցի յես կանազացուն, — ար-
դ յո՞ք կարո՞ղ եք վորոշել, թե վոր պետութանն է պատկանում
այդ նազը:

Հանձնը կխտելով և աչքերը կկոտրելով կանազացին սկսեց
բարձր գիտել նազը:

— Վաշ, պրոֆեսոր, — վերջապես պատասխանեց նա, —
յես չեմ կարող վորոշել, թե այդ նազը վոր պետութանն է,
նազի վրա այդպիսի դրոշակ չի յերևում: Սակայն յես դար-
ձյալ պնդում եմ, վոր նա ոտքմանով է, վորովհետև նրա միջ-
նակայի վրա ծածանվում է յերկար ոտքմադրուակը:

— Un elephanta'is h, — q'izy' p'oi

Քառորդ ժամի շարք մենք շարունակում ելինք զխոնչ ուղից
զեղի մեզ յեկող նախը:

Նախը դանդաղ մտանում եր:

Սեա յեյի կարողանում պատկերացնել, զոր նա արդարիք
տարանության վրա տեսել և ընտանախնայալ: Ավելին՝ յես
յեյի յենթադրում, զոր արդ նախն առհասարակ տեղյակ և ըս-
տարիչյա նախի գոյության մասին:

Շուտով կանաչացին հարանեց ինձ, թե արդ մի մեծ ոտը
ճամուտ է, ունի ժանիք և յերկու դրահազա տախտակաճամբ:
Նրա ծիծեռնալիքերից բարձրանում եր թանձր, սև ծուխը: Ա-
ռադասաները համարված եյին: Նախի վրա ընդհանուր գրողակ
յի յեղել: Տարանությունը խոնկարում եր տեսնելու, թե ինչ
դու յն ունի ոտքմարտչակը, զոր մեզ ժաղաղիների նման ծանծա-
նում եր ողում:

Նախն արդ մտանում եր:

Յեթն նախապես Նեման թույլ տա շատ մտանալու, մենք
արդատելու ստիք կունենանք:

— Գրաֆուսը, — ասաց Նեղ լեկոչը, — յերբ արդ նախը մտան-
նա մեզ սեքսան, զոր մտա ընդամենը մի մղան, յես կնետվի
ծովը և սառաշարվում եմ մեզ հետեւել իմ սրիմակին:

Սեա վայինչ լողատախանեցի կանաչացու սառաշարկին և
շարունակեցի զխոնչ նախը, զոր քանի մտանում, այնքան մե-
ծանում եր: Լինի այն տեղչիտական, Փրանտիտական, ամերիկական
կամ սուսական, միևնույն և, կիկերցնի մեզ, յեթն կարողանանք
լողալով հասնել նրան:

— Հախանոթն պարտնը հիշում ե, զոր մենք շողալու վորտ
փորձ անենք, — ասաց կոնսելը: — Նա կարող ե ինձ հանձնել
իրեն բուքսիբի աննելու հողալ, յեթն միայն վորտչի հետեւել
մեր բարեկամ Նեղի խորհրդին:

Սեա ուղում եյի պտտախանել, սակայն հանկարծ ոտքմա-
նախի սառաշամասում ազիտակ ծուխ յերկայ: Մի կոնսի վորտ-
կյան անց, ծանր մարմնի ընկնելուց փրփրած շուրջ հեղեղեց
ընտանախնայալ համամասը: Կրակոցի մայրը խուցրեց ինձ:

— Ոչնչի/ս, նրանք կրակում են մեր վրա, — զոչեցի յես:

— Բա՞ղ մարդիկ են, — շնչաց կանաչացին:

— Ուրեմն նրանք մեզ չեն համարում նախարեկման յենթարկ-
վածներ:

— Յեթն պարտնը կամենում ե... — ակնեց կոնսելը:

Այդ ժամանակ մի նոր ուժք, ընկենալով արկի մասին, նրա վրա ջուր շարանց վտանգ մինչև գլուխ:

— Գարնի թույլտվութեամբ կասեմ, — շարունակեց կոնսելը, — վոր նրանք մեզ միտմունս անել են ընդամենա և ուղղակիմունս են այդ միտմունսն:

— Բայց նրանք պետք է սեռեն, վոր գործ ունեն. մարդկանց հետ, — գոչեցի յես:

— Գուցե նրանք հենց դրա համար ել կրակում են, — պատասխանեց Նեղ Անդը, շնորհի մարտիով ինձ:

Այդ խոսքերը կարծես հայանադարձութեան լինելին ինձ համար: Անկասկած, հիմա ամբողջ աշխարհին հայրենի յեր, ինչ ինչ կարծիք պետք է կազմել մասացանին հրեջի գոյութեան մասին: Անպատճառ կրակործին հետ յեղան ընդհարման ժամանակ, յերբ կանաչացին էր յնամանելով խփեց հրեջին, նախապես մարդուտը կարողացավ իմանալ, վոր միտմունսն, այդ սարսափելի հրեջն ուղիշ քան չէ, յայց յեթև յարողը յա նախակ, արկի վտանգավոր, քան ամենավտանգավոր կենտեմանը:

Այս, արդպես ել յեղել է, և հիմա յուր մտկերում հետադընդում են այս վտանգավոր նախը:

Արդարև, այս նախն իրենից ներկայացնում եր մի սարսափելի սպառնալիք, յեթև, ինչպես գլուխին եր յենթադրել այդ, նախապես Նեման սպառնալում եր ճշտապիտալը յոխիել վրեժառութեան գործին: Հիմա յես այլևս չեյի կասկածում, վոր Հնդկական ամկիտմունսն յեղան ժամանակ, այն գիշերը, յերբ նախապես Նեման մեզ արգելախփակեց սպառնալում կաներայում, ճշտապիտալը կախում եր մի ինչ-վոր նախն հետ: Յես այլևս չեյի կասկածում, վոր հիմա կորույտմանին գերեզմանացում թողված մարդը յեղել եր ճշտապիտալին կողմից գիտեմք ասեղմված ընդհարման գործը:

Նախապես Նեմանի խորհրդավոր կյանքի վարձարարը մի ջիշ յարմարացավ: Յեմ յեթև նրա ամենախորհրդանը դես յեր սպարողում, սպա համենայն գերա, զանազան արգելի ներկայացուցիչները համախառնել և հետադընդում եյին վոր ինչ յեթև կայանին կենդանուն, այլ յերգլալ թշնամուն, մի մարդու, վոր ուխտել եր անհարա ստեղծութեան ստեղել գերի մարդկութեանը:

Այդ ամբողջ սարսափելի անցարը սպառնալում իմ այ-

Եւրոպայից Ենդին շղթանց ստիստիկոսների վրա:

գերի առաջ: Մեզ ժողովուրդը նախքան ձեր բարեկամների փոխարեն
մենք պետք է հանդիպե՞լինք միայն սեղանի վրայ թշնամիների:

Թեպետ թե՛րի սուսերը շարունակում էին թափվել մեր
վրա: Գրանցից մի քանիսը, վրա վրա սակայն առկա ընկնում է-
ին շուրջը, այնուհետև չեղակի թուշում էին մեծ սարսափու-
թյամբ և չքանում էին ալիքներում: Մակայն վաղ մի ուսմբ
չեք համարում ճշտապիտուհեք:

Հիմա ստորմաստիքը գտնվում էր մեղանից ընդամենը յերեք
ձգան հետազոտության վրայ:

Չնայելով հեռահեռ ուժեղացող Թեպետութանության, նա-
խապետ նեման չեք բարձրանում ստիտակուման:

Մինչդեռ յեթե այդ կանանն ուսմբերից մեկը յոփեր ճշտու-
տիլուսինք, այդ կրակոցը կարող էր հակասապրական հետևանք
ունենալ ստորջրյա նախի համար:

Կանաչացին ինձ առայ:

— Գարն պրոֆեսոր, մենք պետք է դարձադրենք մեր բուր
խանքերը, վրադեղի ճշտապիտուհեք վրա հարձակվող նախին
ցույց ստեղ, թե մենք վաղ մի սանչության շանենք այս թափի
չարտարժությաններք հեռ: Փորձենք ազդանչան սառ: Գրա՛ղը
ստեղ: Գուցե նրանք սթառանենաինիվ հասկանան, վրա դարձ ու-
նեն սպնիվ մարդկանց հեռ:

Նեղ լեռը գրադանից հանեց թաղիքնակը: Մակայն դեռ չեք
բացել այն, յերբ յանվից յերկաթն մի մեղքով, և, ընայած իր
բացասիկ ուժին, դեռին շարավից:

— Թշվա՛ն, — գուցե նախապետը, — գու ուզում ես, վրա
յեռ յեղ կտպեմ ժանիքին նույնիակ նախ քան մենք կհարձակ-
վենք այդ նախի վրա, այս՞:

Սարսափելի չեք լսել նախապետ նեմային, բայց սակելի ևս
սարսափելի չեք նրան նախը: Նրա դեմքը գուշտառ էր ինչդեռ
մեակի դեմքը: Բիրերը յախացել էին բարեկությանից: Չայնը
մանչցի չեք նեման: Թեքիելով պտակած կանաչացու վրա, նա-
խապետան ինչպե՞ն ուժովանելում էր նրա ուսերը:

Վերջապես, նա թուցեց նեղին և դարձավ դեպի սաղմանու-
վը, վրա շարունակում էր սուսերը սեղան վրա շուրջը:

— Ինչ գու դիմե՛ն, թե յեռ սվ նեմ, սնեմիվան ժողովրդի
նախ, — գուսոց նա սնարիտու մայնով, — յեռ կարիք շանեմ

անհնելու քո դրոշակի դուրսը, վարպետի հանաչեմ քեզ: Ես
մի՛ր, հիմա յես քեզ ցույց կտամ իմ դրոշակը:

Յեզ նախապես Նեմեն բացեց սև դրոշակը, վար թման եր
հարախաչին քննուում բարձրացրած դրոշակին:

Այդ բույնին մի ուսմբ խիեց ճնտուտիւուսին հեանամասին,
սուսեց զնա հասցնելու. անցնելով նախապես Նեմայի կողքից,
ուսմբն ընկավ ծովը:

Նախապեսը թոթվեց ուսերը: Գտնուալով գեպի ինձ, նա
կարուկ սուսց.

— Գնացեք ներքև: Գուց և մեր ընկերները...

— Նախապես, — դռնիցի յես, — մի՛թե դուք մտածում քեզ
դրուել աջ նախը:

— Վաչ միայն դրուել, այլ քի խորասկել, պարոն պրոֆես-
սոր:

— Գուց աջ չեք սմի:

— Յես աջ կանեմ, — սուսը պտտասխանեց նախապես Նե-
ման, — չմտանեք դասուել ինձ, պարոն պրոֆեսոր: Գտնուումբ
դուք սեսսոր ախ, ինչ վար չպիտի սեանելիք: Իմ թշնամինը
հարմակվեցին ինձ վրա, նրանց սակապի հակահարախ կարվի:

— Այդ ո՞ւմ նախն ե:

— Գուց աջ չպիտե՞ք: Ավելի չմզ: Գուց աջ չմ իմանա:
Գնացե՛ք:

Կանաչացին, Կանաչը և յես շհամարմակվեցինք սուսրկել:
ճնտուտիւուսին սուսնելնո նախասխանք չընապասեցին նախ-
պեսին, սնհարա սանելուքումբ նախելով մտակցող նախին:

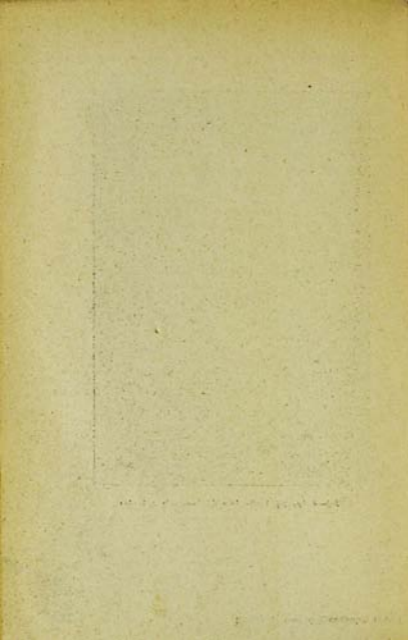
Այն մամանակ, յերբ յես իջնում եյի սանդուղքով, մի նոր
արկ խիեց ճնտուտիւուսին հեանամասին: Յես լսեցի, թե ինչ-
պես նախապեսը գտնում եր.

— Դեհ, կրակի՛ր, քեզուել նախ, զսանիք քո սնալոր ուսմ-
բերը: Գու չե՞ս ապաստի ճնտուտիւուսին մանիքից: Յես քեզ
կխորասկեմ զո՛ւ աքսուել: Յես չեմ ուզում, զար քո քեկրանը
խտանին աղնիվ ճըրիմասույի քեկրաների հա:

Յես գնացի իմ սնչակը: Նախապեսը և նրա ողնակները մը-
նացին սուսխանակամում: Գտնուակը շարմվեց: ճնտուտիւուսն
արաղ հեուացավ ախքան, զար ոտղմանալի արկերն այլևս չեյին
կարող հասնել նրան: Սակայն հեուացնուումը չեք դաղարում և
նախապես Նեման շարանակում քի պահպանել աջ սուսանա-
թյանը:

Քլամ Եր. Քն Եւրոպեաց Հիմնադրել և Կողմ:

Յերեկոյս ժամը շորսին, այլևս չփորձանալով զտղել ինձ
ժաշոյ անհամբերությանն ու անհանգստությանը, յես ժողովոս
զլիտովոր սանդուղքին:

Գուռը քայ եր: Յես դուրս յեկա ստիտակաման: Նախապե-
տը հուզված հետ իւ առաջ եր քայլում այնտեղ: Նա անընդհատ
նայում եր նազին, վոր քամու ուղղությամբ ընթանում եր մե-
ղանից ընդամենը հինգ—վեց մղան հեռու: Նա պատում եր նա-
զի շուրջն ինչպես վայրի դադան, սանկելով այն զեպի արևելք,
իսկ ստալով, վոր այն հետապնդի իրեն: Սակայն ստալով ինքը
յեր հարձակվում նազի վրա: Գուռն զեռ ստատանով՝ում եր:

Յես փորձեցի կրկին միջամտել: Վայց հաղթով եյի մի քան
արտասանել, յերբ նախապես Նեմոն ինձ ստիպեց լսել:

— Արդարությանն ու իրազուցանքն իմ կողմն ե, — ստաց նա, —
յես նշխած եմ, իսկ սա նշառ: Այդ նրա պատահաւով եր, վոր յես
կորցրի այն ամենն, ինչ վոր սիրում եյի, այն ամենն, ինչ վոր
ինձ համար թանկ եր ու սրբազան, հայրենիքս, կնոջս, յերեխա-
ներին, հորս, մորս, ամեն ինչ: Այն ամենն, ինչ վոր յես ստում
եմ, այնտեղ ե, այն նազի վրա: Լուցի՛ք:

Յես վերջին անգամ նայեցի ոտովստովսին, վոր մտանում
եր արագ, և ինչ ներքե, Նեզի և Կոնսելի մոտ:

— Մենք պետք է կտախենք, — գոչեցի յես:

— Հրաշալի, — ստաց Նեզը, — քայց այդ ո՞ւմ նազն ե:

— Այդ յես չզիտեմ: Այսպես թե արեւուն, այդ նազը կը-
խորտակվի մինչև գիշերը: Համենայն դեպս, այնչի ըսով ե
մեռնել նրա հետ միասին: Զան մտնանից զստանալ մի վար-
ժուցի, վորի արդարացիության մասին մենք չենք կարող գո-
տել:

— Յես ել եմ այդպես կարծում, — ստալը պատասխանեց
Նեզը, — սպասենք զիշերվան:

Գիշերը վրա հասավ: Նախում խորը լուսության եր սիրում:
Կողմնացույցի տվյալներն ստում եյին, թե ճառասիրուտը չի
փոխել իր ուղղությանը: Յես լսում եյի պտուտակի շափման
հարթաները: Նախը նազի վրա յեր:

Մենք վորոշեցինք փախչել այն մտնանսին, յերբ նախը մեզ
մտանա այնքան, վոր կարողանան մեզ լսել կամ դռնն: Ետե-
նել, յերեք սրից հետո լուսինը լրանալու յեր և շափմանա-
լուսի սրբաժող եր լուսավորում: Համենչով այդ նազին, մենք,
յեթե չկարողանանք փախչել նրա խորտակումը, համենայն դեպս

կիրթենք անել այն ամենն, ինչ վոր թույլ կտան հանգամանք-
ները: Եստ ապառ ինն թվում եք, թե ճշտաւարչուքն զսա-
րսաւում եւ սկսել հարստամարտը: Մակայն յերբ հակառակոր-
դը ճաննում եք, ճշտաւարչուքն զարքայ ալիւրացնում եք ա-
րարությանը եւ հետնում նրանից:

Գիշերվա մի ճտը հանդիսս անցաւ: Միայն յերբեմն յա-
նք փոխանակելով, մենք հարմար ըտպելի եյինք ազատում
փորելելու համար: Մենք սաստիկ հուզված եյինք: Նեղ լինզն
ուզում եք լողարով զնայ զեպի ուղղմամալք: Յես նրան ստիպում
եյի ազատել: Յես հախտացած եյի, վոր ճշտաւարչուքն իրեն
հետապնդողի վրա կհարձակվի սասնց ջրասուրջ լինելու, իսկ
այս զեպում մեք փոխուսաը վոչ միայն հարստութ, այլ եւ հելա
կլինի:

Առաջուրան Սառը յերեջին, սաստիկ անհանգստանալով,
յես նաջից յարքայացս ստիտակաման: Հախտաբես Նեմնն այն-
տեղ եք: Նա կանգնած եք նալի սալնի մասում: Նրա գլխալի-
րեւում փողփողում եք սե զբռնակը: Նա ըտրանակում եք գլխել
նալք: Նրա ըտրում հայցողը կարծես զեպի իրեն եք քաշում
հետապնդողին, հիպնացնում վերջինիս, քաշում իր հետևից
ինչպես յուրախային պարան:

Հուսինն անցնում եք միջրեականի վրայով: Արևելքում ծա-
զում եք Հուանթաղը: Ետըլը լուս եք ամեն ինչ: Յերկինքն ու
ովկիսանաը կարծես յանգարությանը մըցում եյին իրար հետ:

Յեղ յերբ սարերքի աքլ անդարթությանը յես համեմատում
եյի այն սանլության հետ, վոր զարքայան ունեք ճշտաւարչու-
սին ամեն մի անկյանում, զգում թէ, թե ինչպես ցնցվում եմ
իմ ամբողջ երությանը:

Նալք զանկում եք մեզանից յերկու մզանի վրա: Նա Մասե-
նում եք, ըտրանակ ընթանալով ճշտաւարչուքին լուսարձակի
Փոսփոսային փայլի հետքերով: Յես անեսս նրա համաքման կը-
րակները, կանաչ ու կարմիր, եւ սպիտակ ըտպակը, վոր կալ-
ված եք սառչակարթի վրա: Նալի ծիաներսրից կայնեք ե-
յին զուրա զայն եւ լուսաւորում ըտըլը, լղարդ եք, վոր լու-
զու հելումն ամենաբարձր ստիտանի յեր հայցում: Յես ստի-
տակամանում մեայի մինչև սառլության ժամը վեցը: Նալա-
պես Նեմնն ըտրանակում եք անսարքեր լինել զեպի ինն: Մաղ-
ճանալք զանկում եք մեզանից ընդամենը մեկնկես մզանի վրա եւ
հենց վոր լուսը ըտցվեց, նալք վերականց ուրականությանը:

Մտածում եր ախ մտենալը, յերբ ճշտութիւնաբն ունայ — և
հարմարեցիկ իր հակառակորդի վրա, ու նենց. վոր աչք տեղի
ունենա, յես ու իմ ընկերներն ընդմիջա կհետանանք աչք մար-
դուց, վորին դատել յես չեյի համարեակովում: Են ուղում եյի
ներքե իջնել, վորպեսզի նախազգուշացնեմ Կոնսելին և Նեղին:
Այդ մտածումակ նախազգուշ ուղնականը բարձրացա՞վ նախաակա-
ման: Մի քանի նախաատիներ ուղնկցում եյին նրան: Նախապես
Նեման չեր տեսնում նրանց, կամ չեր ուղում տեսնել: Ճշտութի-
ւոնումս՝ մարտի եյին պատարաստում: Այդ պատարաստութիւն-
ներն աչքան ել բարդ չեյին: Տարտակամանը շրջապատող ջրա-
րիզը նարկեց: Լուսարեակի և զեկի աշտարակները զարկեցին ըս-
տարջրյա նարի ներքը, ախուհեան նրանք դրոխց հաղիվ եյին
չերեում: Երկհաթե, սիգարանե նարի դրսի կողմում ալլես լը-
կար վորեկ ցցվածք և նրան վոյինչ չեր խանգարում մանյով-
ներ կառարեւու:

Են վերադարձա սալան: Ճշտութիւնաբն շարունակում եր
մտալ մտի վրա, վորը լուսավորված եր արեկ ստալին հասա-
ցալիներով: Նրա կարծրութեան ցուցերն անդրադառնում եյին
սպակիներում:

Վրա հասա՞վ հուճիսի 2-ի գարհուրեցի ողը:

Մամը հիկոյին խորագութիւնը շարիզ գործիզը ցուց տիկեց,
թե ճշտութիւնաբն շարիտարեւ և իր արագութիւնը: Են հա-
կացա, վոր նա ուղում և մտա թողնել ուղմանալը: Թողմանթ-
ներն կրակոցներն առկելի (հանախ եյին շարում: Մեր շուրջը շու-
րը փրփրում եր արկերից, վորանք ընկնում եյին ինչ-վոր հաստ
սուլոցով:

— Բարեկամն'ա, — խոսացի յես, — յեկել և մամը. անդ-
ժենք մեկ-մեկու մեաները և թող լինի ինչ վոր լինելու յի:

Նեղ Լենդը համակված եր վեռակամութիւնը, Կոնսելը հան-
դիտա եր, ինչ յես դժգոհութիւնը եյի զուգում ինձ պաշարան
հուղումը: Մենք անցանք դրադարան: Այն բարեկիմ, յերբ յես
հրեցի դրան փեղկը, վոր բացվում եր դեպի գլխա՞մար ամագուղ-
ը, շուցի, թե ինչպես հանկարծ փակվեց դոմակը:

Կանտուային նեառկեց դեպի ամուղուղը, բայց յես սրահեցի
նրան: Լալից մանթ վշտցը, ճշտութիւնաբն պահանանները
լքում եյին ջրով: Մի քանի վախկոյանից հետո ճշտութիւնան
իջա՞վ մի քանի մեար ջրի սակ:

Են հասկացա աչք մանյովը: Մենք ուշացրել եյինք մեր

փախուսաւ: ԿՆՍՏԱՆՍԻՆՈՍԵՆԸ շեք հարմակփելու ծովի վրա, ուր
ժարասանալը պաշտպանման եր անխոցելի գրահով: Ստորջրյա
նաւը գրահելու յեր ջրի տակ, ջրազնից ցած, աշխակ, ուր
գերբնանում եր նրա մեռապա կողմանքը:

Այսպես ուրեմն, մենք դարձյալ գերիներ ելինք, այն ել
սպասփելիք մուսլ զբամայի սկանա սկանաստեաներ: Սակայն
ժամեկու ժամանակ չկար: Գնակփելով իմ սենյակում, մենք
լուս նայում ելինք մեկ-մեկու: Իմ արեկ խորը մի սարասի:
Յես գտնում ելի այն ծանր կացութեան մեջ, վոր սովորաբար
նախորդում ՚ն վորեւե սարասիելի ցնցման: Յես տանջալից կեր-
պով սպասում ելի պայթյունին, յես ուշադրութեամբ լուս ելի
ստեմն մի շշուկ, յես սմբողջովին շողութեան ելի:

Մինչ այս մինչ այն, ԿՆՍՏԱՆՍԻՆՈՍԵՆԸ զգայիտրեն ավերացրեց
իւր սրբութեանը: Գարզ եր, վոր հարմակփում է: Ամբողջ նա-
վը ցնցում եր:

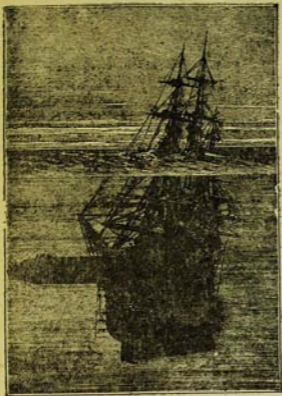
Հանկարծ յես նշայի: Տեղի աննցավ ընդհարում: Յնցումն
արեքան ել ուժեղ շեք: Այնուամենայնիվ յես զգայի, թե պող-
պտան ժանիքն ինչպիսի ուժով միմեց փայտի մեջ: Հովեց նը-
ռինչ ՚ն շրփուց: ԿՆՍՏԱՆՍԻՆՈՍԵՆԸ, վոր շարժման ինքնիայով
ստաղ եր սլանում, անցավ նախի պինդ գտնովանի միջով, ինչ-
պես ստեղն եւ անցնում քափանից:

Յես այլևս չեյի կարողանում Կանդուրեկ այդ: Սարասիից
խելքս կարցրան՝ սենյակից վաղեցի սալն: Նախապես Նեմոն
աշխակ եր: Անխոս, մուսլ, անուշք, նա գիտում եր այն, ինչ
վոր կտասարում եր սպակու մյուս կողմում:

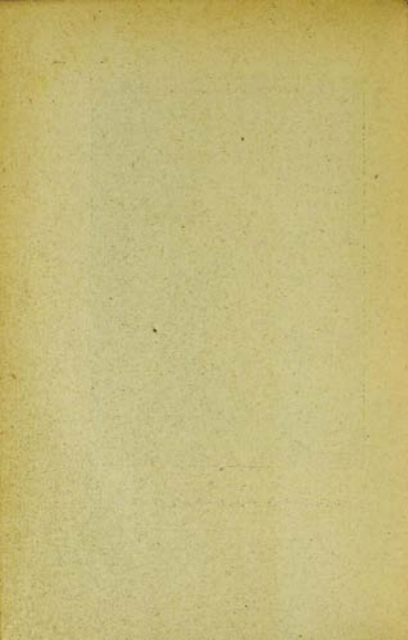
Հսկայական պրեթե աննե գտնովանը սուղում եր ջրի տակ և
նրա հոգևարքին մինչև վերջ ներկա գտնփելու համար ԿՆՍՏԱՆՍԻ-
ՆՈՍԵՆԸ նրա հետ իջնում եր հասարկը: Ինձանից ստաղ մեար հե-
ուս յես տեսա նախի կորուսալ, վոր համարյա կիսփել եր: Ջու-
րը ստեղայի սարժուկով լցվում եր արեանը: Տարասակամանում
բողջաթիվ ՚ն սովերներ ելին շարժում:

Նախը լցվում եր ջրով: Դժբախտ ժարդիկ նետում ելին
գեպի կաթնապարանները, բորձրանում կաթները, գալարվում
ջրի տակ: Այդ մի ժարդկային մըթանոց եր, վորը հեղեղփել եր
հանկարծ:

Սարասիից թուշացած, ժաղկա քիչ-քիչ յեղած, աչքերս
բայն բացած, յես գիտում ելի այդ ցնցող տեսարանը, անկարող
լինելով հարացքս շուս ստղ սպակուց, կարծես շղթաթիւն լինե-

Հոկտեմբերի 20-ին գտնվող Նրաթյուզ երկրամասը

լով լուսամուտին: Հսկայական նավը դանդաղ ջրասուրջ եր կի-
նում: «Նասուտիւուը» կրնկակոխ հետևում էր նրան: Հանկարծ
պայթյուն լսվեց: Կասցան սղը նավի տախտակամանը հեղձեց
ժի ախպիտի ուժով, կարծես թե վառողի պահեստ եր պայթել:
Ջրի հնչումն ախշան մեծ եր, վոր «Նասուտիւուը» ժի կողմ լը-
պըրտվեց:

Այդ ժամանակ դժբախտ նավն խկեց սվելի արագ սուզվել:
Յերևում էյին կայերն իրենց կտուած զոհերով, սուազաստա-
փայտերը, վոր ծուվում էյին մարմինների ծանրությունից, հետ-
—միջնակայքի ծայրը և վերջնակա, միին զանգվածն իր սմբողջ
խեղզված անձնակազմով չքացավ ջրասուրույում... Յես դար-
ձա դեպի նախնակա նեմոն: Այդ սարքափելի դաստափորը, ստե-
լության իսկական դեը, շարունակում եր դիտել խափարը: Յերբ
ամեն ինչ վերջացավ, նա քայլեց դեպի իր անյակը, բացեց
դուար և ներս մտավ... Յես նայում էյի նրա հետևից:

Սենյակի պատի վրա, նրա սիրած հերոսների պատկերներից
ներքև յես տեսա դես բուլբուլին յերիտասարդ կնախ և յերկու
փոքրիկ յերեխաների նկարները:

Նախնակա նեմոն մի քանի անկնթարթ դիտեց այդ նկարնե-
րը և ծուակ շոքելով, սկեց հեկեկալ:

ԳՍԱՆՅԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԻ ԳՆՈՒՅ

Ն Ա Վ Ա Գ Ծ Տ Ն Ե Մ Ո Յ Ի Վ Ե Ր Ջ Ի Ն
Խ Ո Ս Գ Ե Ր Ը

Ստակալի անասրանը չքացավ և լուսամուտները փակվեցին:
Բայց սալանում լույս չեր վառվում: «Նասուտիւուում» թաղավո-
րում էյին խափարն ու լությունը: Նավն արագ փայլում եր ս-
վերման ու վշտի այդ վայրից:

Յես վերադարձա իմ անյակը, ուր նեղն ու կոտուելը լուս-
սարտում էյին ինձ: Յես անհուղթարելի մի սարսափ զլացի նա-
փուկա նեմոյի հանդեպ: Ինչպիտի սանձանքներ ել վոր նա կրած
լիներ մարդկանց մեղափոքությամբ, այնուամենայնիվ իրավունք
չուներ նրանց արդպես պատեել: Յեմ նա ինձ պարծեց իր վրեժ-
խեղբության անանաստես, յեթե վոչ մասնակից: Այդ սղզին չա-
փաղանց եր:

Ժամը սասանեկին վառվեց ելեկարական լույրը: Յես անցա
սուլոն: Այնուեղ վոչ վոք չկար: Յես նայեցի պարտաքաններին: «Նա-

ուսմիչուարք ձեկ ժամում քանակինդ ժղոն արտազությամբ ընթա-
նում եք գեղի Հյուսիս, գանգիւլով մերթ ծովի վրա, մերթ յերե-
սան ժամաւարտի ջրի սակ:

Քարակոյի վրա գանգիւլով մեր սեղը, յես տեսա, վոր մենք սն-
ցել ենք Լամանի գետարեքանը և Հիմա զգալի արտազությամբ
սլանում ենք գեղի Հյուսիսային ծովերը:

Մինչև յերկես մենք Ասլանայան ուղիքանտով սեցել էյինք
յերկու հարյուր լլի:

Միջնաղը քաներանում եք և մինչև լուսնի ծագումը ծովը
ձամկովս եք խախարով:

Յես վերադարձա իմ սենյակը: Սակայն չկարողացա քնել:
Մզմտմանը ինչպէս ինձ: Նամի խորտակման անբող
զարհուրելի տեսարանը շարունակ կանգնած եք աչքերիս առաջ:

Այդ սրվանից սկսած՝ քարակոյի վրա այլևս չէյին նշում սր-
վա սեցած նամազարը:

Ո՞վ կարող է սակել, թե ճշտութիւնաբար վորքան հեռու յեր
զնում գեղի Ասլանայան ուղիքանտի Հյուսիսային կողմը, մեծ
արտազությամբ սլանալով Հյուսիսային մեղերում: Արդյոք նամի
Շայիցքերգենի՞ն եք մտանում, թե՞ զնում եք գեղի Նոր Յերկըի
սփերը: Գուցե նա սեցնում եք սակով հարանի ծովերով, Սպի-
տակ ծովով, Կարայի ծովով, Որի ծովախորշով, Լյարովի Արշի-
պեղալի մտուց, Հյուսիսային Ատիայի գրեթե անհայտ սփերից
վոր հեռու: Յես զքան պատասխանել չէյի կարող:

Յես վորքի ժամանակի հաշիվը: Թիում եք, թե ցերեկն ու
գիշերը, ինչպես թեևում, սախարական կարգով չէյին հաջորդում
իրար: Յես զգում էյի, վոր ընկել եմ խորհրդախոր ու սարսափե-
լի մի քննազուտու, վոր սովելի շատ հասուն է Եզգար Պոյի հի-
վանդ յերևակայության, քան իրական կյանքին: Յես ստեն բույն
սպասում էյի, վոր Պոյի գրվածքի հերոս Գարգան Պիմույի նման
կանանեմ ճամկացով փաթաթման մարդկային մի կերպարանը,
վոր իր մեծությամբ գերազանցում է յերկրիս բոլոր կենդանի
բարաններին և փակում թեևի մուտքը:

Ինձ թիում է, սակայն յես գուցե և սխալմում եմ, վոր
այդ նամազարհարգությանը հաջողությամբ շարունակվեց ասան-
հինգ կամ քան սր, և յես չգիտեմ, թե զես վորքան կշարունակ-

վեր, յեթև տեղի շունկնար այն կատասարոֆը, վորով վերջացավ
մեր համապարհարդությանը:

Նախապես նեման և իր սղնականը կարծես թե նախում լլի-
նէին: Անձնակազմից վոչ վոք և վոչ մի բուպե չեր յերևում:
Վնասախիչուաբն գրեթե միշտ լողում եր ջրի տակ: Յերբ այն
յարբրանում եր ջրի վրա, վորպեսզի ոչ վերցնի, գոնակը բաց-
վում ու փակվում եր ավտամաս կերպով: Յես վոչ մի գաղափար
չունէի, թե վորտեղ ենք գտնվում մենք:

Այլևս չեր յերևում կանազացին, վոր սպասել եր իր բուրբ
ուժերն ու համբերությանը: Նա համատությանը լուում եր: Կոն-
սելը չեր կարողանում գեթ մի բառ լսել նրանից և շատ եր վա-
խեմում, վոր կանազացին կարող և ինքնասպան լինել հուսահա-
տությանից և հայրենիքի կարտախի: Կոնսելը շարունակ հետևում
եր կանազացու յուրաքանչյուր քայլին:

Հասկանալի չե, վոր այսպիսի պայմաններում կյանքն ան-
սանկի չեր գարնել:

Մի անգամ, չեմ կարող սուել ամաի քանիսին, յես ստափո-
սյան գեմ քնել ելի հիվանդաս ու ծանր քնով: Յերբ արթնացա,
սեսա նեղ կնեղին, վոր թեքվել եր գեղի ինձ:

Նա շնորհով ստաց ինձ.

— Մենք փախչում ենք:

— Յե՞րբ, — Հարցրի յես:

— Առաջիկա գիշերը: Հիմա Վնասախիչուում չկա վոչ մի
հակաության: Նախը կարծես քնած ե: Դուք համարձ չն եք,
պարան պրոֆեսոր:

— Այո: Մենք վո՞րտեղ ենք գտնվում:

— Ինչ վոր ցամաքի մերձակայքում: Այդ ցամաքն ինձ հա-
ջողից տեսնել այստե ստափոսյան, մշուշում, քան մզոն գեղի
արևելք:

— Այդ ի՞նչ յերկիր ե:

— Չգիտեմ, բայց ինչ յերկիր ել վոր լինի, մենք այնտեղ ա-
պաստան կգտնենք:

— Այո, նեղ... Այո, այդ վորտեղում և, մենք կփախչենք այս
գիշեր, յեթև անգամ մեղ փրկակիւմ ե մեռնել նախում:

— Մտքը հուզվում ե, քամին ուժեղ ե, սուկայն այնքան ել
գժվար չի լինի Վնասախիչուաի թեթև մակույթով անցնել քան
մզոն: Ինձ հաջողից մի քիչ ուտելիք և մի քանի լիչ ջուր տեղա-
փոխել մակույթում:

— Յես կհետևեմ մեզ:

— Իմացե՛ք, վոք յեթն ինձ յոնեն, յես պետք է գորչապետ
զի՛մ: Յես պարտաստ եմ ձեռնել, թայց անձնասուբ չլինել:

— Մենք միասին կ'ենունենք, սիրելի՛ Նեղ:

Յես պարտաստ եմքի ամեն ինչ անելու: Կանաչացին դնաց:
Յես թարժացաս տախտակա՛մ: Այնտեղ հաղիվ կարելի յեր վտ-
ջի կանգնել, այնքան ուժեղ եյին ալիքներէ հարվածները: Ան-
վոք եր յերկինքը: Թայց քանի վոք այլ թանկեր մշուշից ասի կողմ
զանովամ ե ցամաքը, ուրեմն պետք է փախչել: Մենք վո՛չ մի ոք
և վո՛չ մի ժամ չպիտի կորցնեյինք:

Յես վերադարձա սաշուն, վախենալով և միեմուս ժամանակ
ցանկանալով հանդիպել նախապես Նեմոյին: Յես թե ուզում եյի
և թե չեյի ուզում անենել նրան: Ի՞նչ պիտի ասեմ նախապեսին:
Աղջտք կ'առնուի՞՞ թաղցնել ասի սարտափը, վոք նա ներշնչում
եր ինձ: Ա՛՛՛՛, սովելի լամ ե մենք չհանդիպենք դիմ առ դիմ: Ա-
վելի լամ ե մտածուղ նրան: Յեմ այնուամենայնիվ...

Ի՞նչ յերկար եր անում ասի որը, վերջին որը, վոք յես պետք
է անցկացնելի ճառասիրչա՛ստ: Յես շարունակ մենակ եյի
մտած: Նեղ Լենդն ու Կոնսելը վախենում եյին ինձ հետ խոսե-
լուց, վախենում եյին, թե կ'ստանեն իրենց:

Ժամը վեցին յես նաշեցի: Քաղցած չեյի, թայց գուրով կերա,
վորպեպի չկորցնեմ ուրեքս:

Յոթի կեսին Նեղ Լենդը մտավ իմ աննյակը:

Նա ինձ ստաց:

— Մինչև փախչելուս թողնե մենք այլևս չենք անածի: Ժամը
սասին շուտինը դես չի յերևա: Ողտովենք խախտից: Գնացե՛ք ուղ-
ղակի դեպի նախակը: Յես ու կ'փանչն այնտեղ կարասենք մեզ:

Կանաչացին դուրս դնաց, ժամանակ շտալով, վոք յես պար-
տասխանեմ իրեն:

Յես ուզում եյի ստուգել ճառասիրչա՛սի ընթացիկ ուղու-
թյունը և վերադարձա սաշուն: Մենք հրեշտակոք արագությամբ,
հիսուն մետր խորությամբ աշունում եյինք դեպի հյուսիս—հյու-
սիսարեւելք:

Յես վերջին անգամ դիտեցի ընթացիկ հրաշալիքները և ար-
վեստի դարձերը, վոք պահում եյին թանկարանում, թուր կո-
շեկիցիաները, վոք իրենց նմանը չունեյին ամբողջ յերկրագնդի
վրա և պետք է կորչելին ասի մարդու հետ, վոք դրանք հավաքել
եր այստեղ: Յես ուզում եյի դրանք յերկար ժամանակ պահել հի-
շտությամբ մեզ: Մի ամբողջ ժամ յես դիտում եյի այդ զանուն-

բը, զոր գործումն եյին ապակաւ տակ և լուսավորումն առաւան-
գում գտնուող շարքերներէ պայծառ ու մեղծ եղեկարական լուս-
տով: Հետո յես վերապարձաւ իմ սենյակը:

Այստեղ յես ծովային պինդ կոստյում հագաւ, համարեցի իմ
բոլոր գրանցումները և դրի հազուադէպ մեջ: Սիրտս ուժեղ բա-
րասրում եր: Իմ հուզումը, իմ շղագրգիտ տեսքն ինձ անպարձան
կմտանելին նախապես նեմոյին, յեթե նա տեսներ ինձ:

Ի՞նչ եր տեսնուի նա այդ բուռեյին: Յես ժողովեալ նրա սենյակի
դասն և սկանը դրի: Վտանձաւայնէր լսուցին: Նախապես նեմոն
աշխատեղ եր: Յուրաքանչեւ բը շշուկ վախեցնում եր ինձ: Թվում
եր, թե հիմա նա գուրա կգա և կհարցնի, թե յես ինչու յիմ ու-
ղում փախչել: Յերկյուզը տիրել եր ինձ, յերևակայությունս գոր-
ծում եր: Այս գրությունն աշխատեղ եր ասնջալից, զոր յես ինձ
սկսեալ հարց եյի տալիս, թե ամէկի լավ չե՞ր զիմ առ զիմ հան-
դիպել նախապես:

Այդ, իհարկե, խենթություն կլինէր: Բարեբախտաբար իր
ժամանակին յես զտեղեցի ինձ: Վերագտնանալով սենյակս, յես մեկ-
նորիցի սնկազնի վրա և աշխատում եյի հանգստանալ:

Իմ հուզումը հեռուէտեւ անցնում եր, բայց ուղեղս շարունա-
կում եր աննորին աշխատել: Յես հիշում եյի այն ամենն, ինչ
զոր սուրբել եյի «Նաուսախլուսում», — բոլոր յերկնիկ ու դժբախտ
զեղքերը, զոր տեղի եյին ունեցել այն սրվանից սկսած, յերբ յես
բնկաւ «Արքաւում Լինկոնի» աստիտակամանից, ստորջրյաւ վորտե-
րը, Տորբաի նեղուցը, Նոր-Գլինեայի վայրերիներին, Ծանծա-
ղուսում կանդ առնելը, կորալյանային զերեզմանոցը, Արարական
թանկը, Սամսոբին կղզին, Կրեանցի սուզակին, Ատլանտիդան,
ստոցակոյտերը, Հարավային բնուրը, համասարած սառույցները,
ուրտանիկների զիմ մղված հակառակաբարը, Գուֆլարեմի գրտում
յուզած փոթորիկը, «Վրիժառուն» և վերջապես, ուսումնամի և իր
ամբողջ անձնակազմի կործանման սուկայի տեսարանը: Այս բո-
լոր պատկերներն անցնում եյին իմ աչքերի տողն, զորպես զե-
կորներ, զոր անդապար փոխվում են թատրոնական բեմի վրա:
Այդ բոլոր հիշողությունները կապված եյին նախապես նեմոյի
հետ: Իմ յերևակայության մեջ նրա զիմ զը հրեշտակոր պատկեր եր
նեղկայացնում: Այդ արդեն բոլոր մարդկանց նման մարդ չեր,
այլ շքերի ինչ—վոր մի խորհրդավոր բնակիչ, ովկայանախ հան-
կար:

Արդեն ժամի իննը և կեսն եր: Այրվում եր գլուխս, յես ախ

անգամ եյի մեռնեքովս և փակում աչքերս: Յես փորձում եյի
փոքրի մասին շահանել: Մտում եր եյի կես ժամ: Մզմարմնիս
ին կես ժամ: Քիչ եր մտում խելագարվեյի:

Համկարծ լսեցի յերգեհոնի անբոշ Հեշյուններ, ախար մե-
ղեղի, ինչ-վոր մի յերգ: Հաղիվ շնչելով, յես իմ ամբողջ կրու-
թյամբ կշտում եյի այդ մասները, հափշտակվում յերամշտու-
թյամբ, ինչպես և նախապես Նեմոն:

Հետս հանկարծակի մի միտք ապշեցրեց ինձ. նախապես Նե-
մոն դուրս եր յեկել էր անյակից: Նա գտնվում եր սաշմում,
իսկ յես կես ժամից հետս պիտի անցնեյի արմուկից: Յես նրան
կհանդիպեմ փերդին անդամ և նա կխոսի ինձ հետ: Նրա միմիայն
մի շարժումը կարող և փոշնչացնել ինձ, միմիայն մի քառը կա-
րող և ինձ ընդմիջու շքթայել այս նամին:

Ո՛վեց ժամի ստաղ: Վրա հաստվ այն բազան, յերբ յես պետք
և դուրս գայի անյակից և միանայի իմ ընկերներին: Յես այլևս
չեյի կարող ստատանիչ, յեթե նույնիակ նախապես Նեմոն դուրս
գար իմ ստաղ:

Մեծապաշն պարտությամբ յես մի քիչ բաց արի գուռը, ինձ
թվում եր, վոր այն բացվում եր սարսափելի հոխելով: Գուցե
այդ հոխելը պարտութան ունեւր միայն իմ յերկակարտութան մեջ:
Յես շարտիւրով անցնում եյի ճնտարտիտարի խաղար միջանցքնե-
րով, յուրաքանչյուր քայլափոխում կանոշ ասնելով, փորպեպի
չամբարեմ արտիս քարտիտումը:

Վերջապես, յես հասա մինչև սաշմնի անկյան դուռը և կա-
մացուեց բաց արի:

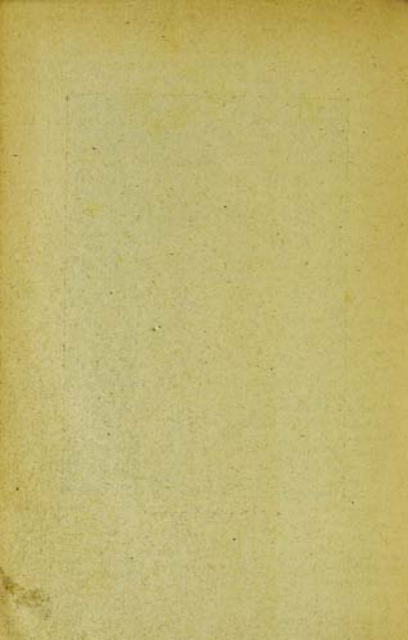
Սաշմում անթափանցելի խաղար եր ախում: Մեզը հեշում
եյին յերգեհոնի ակկորդները: Նախապես Նեմոն արտեղ եր: Նա
ինձ յանտալ: Յես կարծում եմ, վոր նա ինձ շեք տեսնի նաև ցե-
րեկվա սահնապարծառու յուրի սուկ, վորովհետև խորը հափշտակ-
ված եր յերամշտությամբ:

Յես վորս դրի գարգի վրա, վարտնուրով ամենաշնչին շարակից,
վոր կարող եր մասնել իմ ներկայությանը: Հարկավոր եր ամ-
բողջ հինգ րոպե, փորպեպի հասնելի դուռը, վոր գտնվում եր
սաշմնի մյուս կողմում և ստնում եր դեպի գրողարանը:

Յես պարտաւորում եյի բաց անել արն, բայց հանկարծ լսե-
ցի նախապեսի հաստանցը: Յես քարացա: Հանկարցա, վոր նա-
փապես Նեմոն վեր և կացել էր անեղից և նույնիակ խաղարում
տեսա նրա աչքականը, վորովհետև գրողարանից արտեղ եյին

Մառախի շեղով Լյուդսույալը:

խախտեցում լուսի թույլ հոտազայթները: Նախազեղ մեռնելը կրն զին խաշած, կամացուկ մտանում եր ինձ,—կարծես չեք ջայլում, այլ սահում եր ինչպես ուրվական: Նրա կուրծքը դողում եր Հեկեկանձներէց: Յես լսեցի այն խոսքերը, վոր նա լննաց, իմ լսած վերջին խոսքերը:

— Բախական ե, բախական ե:

Ուրեմն իդնի խայթը տանջում եր այդ մարդուն...

Ինքս ինձ կարցրած, վազեցի գրազարան: Բարձրացա գլխավոր սանդուղքով և վերին սնցքով շառնեցի դեպի մակույկը:

Վնասախիլուստի յերկաթե պատի մեջ յեղած սնցքը պինդ փակվում եր անդլիական բանալիով, վոր Նեղ Լենդը վերցրել եր իր մաս: Մակույկի կախարիչը փակվում եր նույն կերպ: Կանաչացին արդեն սկսեց ջանդել պատասակները,—վերջին պարազաները, վոր մեղ կապում եյին ստորլըջա նալին: Հանկարծ մենք լսեցինք խուշ աղմուկ, վոր գալիս եր նալի ներսից: Այդ Ի՞նչ կարող եր լինել: Գուցե այնտեղ նկատմ'ը են մեր անհայտանալը:

Յես զգացի, թե ինչպես Նեղ Լենդը մեռախ մեջ գրեց գառակը:

— Այդ,—լննացի յես,—մենք պետք ե պատրաստ լինենք մեռնելու:

Կանաչացին գաղարեցրեց իր աշխատանքը: Մակույն մի բառ, վոր կրկնվել եր ստանալի անգամ, մի սարսափելի բառ ինձ համար պարզեց Վնասախիլուստում յեղած իրտարանցման պատճառը:

Այդ պատճառը բարբոսովին մեր փախուստը չեք:

ՎՄալլարեմ, մալլարեմ:

Մալլարեմ: Արդ ամենասարսափելին եր, վոր մենք կարող եյինք լսել: Արապես ուրեմն, մենք զտնվում եյինք ամենախառնագալոր տեղերում, նարվեկիական սփի մաս: Մի՞թե Վնասախիլուստին՝ վիճակված եր ընկնել այդ մահացու լանդանդը, Հենց այն բողեյին, յերբ մենք պատրաստվում եյինք արտառնթյուն մեռք քերել:

Հայտնի չե, վոր աջտեղ, մակընթացության մտանանկ Զարարան և Լաֆտանյան կղզիների միջև յեղած ջուրը հոտում և անհայթաճարելի ույժով: Աւաղանում և ջրասարույն, վորից դեռ վոր մի նալ գուրս չի յեկնել, Ամեն տեղից, հորիզոնի բարբ կետերից աջտեղ են սլանում հրեշտկոր սլիճները: Նրանք աջտեղ ստաղացնում են անհաստակ մի անդամը, վոր կալում և զովկիսանախի պարս: և վորի կենսաբանակի ույժը սարսափում և տանում

Հենց կենտեքի վրա: Այս ջրապատույտում կորչում են վաղ միայն նավերը, այլև կեանքն ու նույնիսկ արկարկական յերկրների սպիտակ արջերը:

Յեղ անա նավապետ Նեման ակամա, գուցե և դիտմամբ այստեղ քնեց իբ ճնտառիչուաը: Նավը այստեղ շրջան եր կտուտում, վարի շատափոքը հեռագնան փոքրանում եր: Նավի հետ միասին սարսափեցնող արտալուծյամբ պատմում եր նաև մեր մակույնը, վար դեռ կտուտում եր նավին: Յես այդ զգում եյի: Յես զգում եյի մաշու, Հիվանդագին գլխապատույտ: Սեշանդ սարսափն ու յերկյուղը տրեցին ինձ, արյունս կանդ եր ստնում յերաններին մեղ: Սիրտս սրցին չեք խփում: Ստուշ ջրախնջը պատում եր մեղ, ինչպես հողհարջի վերջին յուպներին: Ինչպիսի գծախային սպումն եր այն փոքրիկ մակույնի շուրջը: Ինչպիսի մանուշ, վար սովերը արձանաքում, եր ստանյակ մղան սարսափյան վրա: Ինչպես զգրում եյին այլեքները, փշովելով սարսըրյա մայրերի սուր զայտափներին, այնտեղ, անզնում, բար ստեղծագիծը մարմինները, ծառերի ստեղծումնու քնեցը շարդ ու փշուր են լինում:

Ինչպիսի սարսափ:

Մենք գարուրեքի կերպով սրբվում եյինք: Ճնտառիչուաը կենդանի արարածն՝ նման պաշտպանվում եր այլեքների հարկաններին: Այս պաշտպան մկանները նքնթում եյին: Յերանն նավը կարծես ծառս եր լինում:

— Հարկախոր և ստուք կտուել ճնտառիչուաից, — ասաց Նեղը, — փորձենք նարից ստեղծել յուրս պատասխները: Յեթն մենք չկարգենք ճնտառիչուաից, գուցե կարողանանք փրկվել:

Նա դեռ չեք վերջացրել խուրը, յեզր լավից գարուրեքի մի հայթյուն: Պատասխները դուրս թուան և մակույնը, պակվելով իբ տեղից, ինչպես պարաստիկից նետված ջուր, շարսովից ջրապատույտի հենց մեջտեղը:

Իմ գլուխը խփեց յերկաթե նավին և յես սաստիկ ցնցումից կորցրի գիտակցությունս:

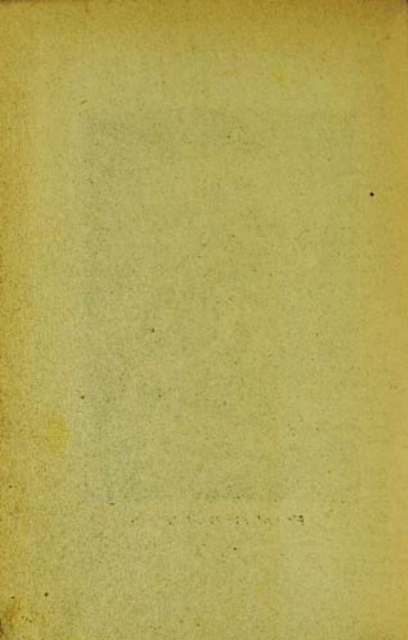
ԳՍԱՆՈՐԲԵՐՈՐԻ ԳՆՈՒՆ

Վ Ե Ր Զ Ա Ր Ա Ն

Այսպիսի վերջացով մեր սարսըրյա անսպասելի արտալուծյամբը: Ին ինչ կատարվեց այն սարսափելի գիշերը, մեր մակույնն

Ան աւրէ յիւ միտոյ իրիժում:

ինչպես դուք յեկամ կարծանաքար ջրապարտարից, ինչպես Նեղ
Լեռքը, Կոնստն ու յես սպասովեցինք անգնդից, — յես այդ շեմ կա-
րող պատմել: Յես ուշքի յեկա Լաֆտանյան կղզիներում սպարող
մի մկնորսի խրեիքում: Իմ յերկու ընկերները, վոր առողջ էյին
ու անգնաց, կանգնել էյին ինձ մաս և հրեմանքով սեղմում էյին
մեռներս: Մենք ջերմորեն դրկվեցինք:

Այդ մամանակ ամերից էր մասնել Փրանսիա վերադառնա-
լու մասին:

Հյուսիսային և Հարավային Նորվեգիայի միջև հարվադյալաւ
դեպքում և Կաղարդակցության լինում: Մենք ստիպված էյինք
սպասել այն շողենտովին, վոր ամասական յերկու անգամ մեկնում
և դեպի Հյուսիսային հրեմանքը:

Աչտակ, մեզ սպասող այս հասարակ, քարի մարդկանց մեկ
յես վերանայում եմ իմ արկանների պատմությանը: Այն միան-
գամայն նիշու և: Ղաշ մի փաստ չի վրիպել: Ղաշ թի մանրամաս-
նության չի փոխված: Այդ թուրքովին նշմարիտ մի պատմության
և մարդու համար անմասնելի տարերքում կատարված արտաու-
վոր համապարհարդության մասին, այն տարերքում, ուր մարդ-
կությանն ու դիտությանը յերբևե սպաս համապարհներ կասեց-
նեն:

Արդյոք կհավատա՞ն ինձ: Չգիտեմ: Այդ միևնույն շե՞ ինձ
համար: Ինչ էլ վոր լինի, յես իրավունք ունեմ խոսելու այն ծո-
վերի մասին, վորանց խորքերում տասն ամսից պակաս մամանու-
կամիկցում անցել եմ ութուան հարար կիշումար, այդ սուղըրյա
աշխարհաշուքի համապարհարդության մասին, վոր ինձ համար
այնքան հրաշքներ հայտնադրենց Թաղաղ ովկիանոսում, Հընդ-
կական ավկիանոսում, Կարմիր ու Միջերկրական ծովերում, Աս-
րանայան, Հյուսիսային ու Հարավային սուտուցյալ ովկիանոսնե-
րում:

Բայց մ՛ւր մտաց ճնտուսիլուք: Արդյոք նրան հաղողվե՞ց
փրկվել ջրապարտարից: Արդյոք դեռ կենդանե՞ յե նախապես Նե-
մոն: Արդյոք նա շարունակե՞ւմ և վրեժխնդրության իր սարսա-
փելի դարձը, թե՞ բավարարվեց այդ վերջին յեղեմնադարձու-
թյամբ: Արդյոք յերբևե այլեքները կրտսե՞ն նրա մեռաղիքը, ուր
արված և նրա ամբողջ կյանքի պատմությանը: Արդյոք յես կի-
մանա՞մ այդ մարդու անունը: Կիմանա՞նք մենք նրա սղությու-
նը, յերբ պարզվի, թե վոր յերկրին եր պատկանում խորտակված
սաղմանա՞ք:

Յես Հուսով եմ, զոր կ'իմանանք: Յես Հուսով եմ նաև, զոր
նրա աջանշխի նախը Հաղթահարել և ծովի անկենարհուրելի
անդամողը և զոր Վաստակուան ազատվել և այն անդից, ուր
ախջան նախեր են խորատվել:

Յեթն աչք աչքաբա և, յեթն նախապես Նեման դեռ լողում և
ովիխանաում, զոր դարձել և նրա Հայրենիքը, թող ասելու թյու-
նը չքանա նրա անուղաց սրտից: Նա ախջան հրաշալիքներ և
անանում, թո՛ղ ուրեմն դրանց հանդցենն զբիժաուության կրակը:
Ահեղ դատաւորը պիտաք և չքանա և իր անղը զիջի ծովը Հանդիսա
ուսումնասիրող գիտնականին: Մախաը լինում և արասաւոր,
բայց նաև զեհ: Մի՞թե յես ինքս չըզարչի աքը: Ձե՞ զոր յես տա-
սը ամիս անդրեցի աչք գերբնական կյանքով: Յե՛վ հիմա այն Հար-
ցին, զոր ՚իկց հաղար ասարի ասալ մովել եք Սկզբխաւոր,
ե՛մ՛վ և յերբեկ չափել անդամայի խորությանը, յերկրիս բո-
լոր մարդկանցից միայն յերկուան իրավունք ունեն պատասխանե-
լու՝ «Յես»:

Աչք յերկուսից մեկը նախապես Նեման և, մյուսը — յես:

Չ Ե Ր Ջ

Յ Ա Ն Կ Ը

	Ո՛ր
Աստղին գլուխ: Հեղձական սկզբանա	3
Յերկրորդ գլուխ: Լաճապետ Լեճուքի նոր ստալարիչ	20
Յերրորդ գլուխ: 10-000-000 Փրանկ արժույ Լարգարիտուչ	34
Յարրորդ գլուխ: Կարմիր ծածկ	53
Հինգերորդ գլուխ: Արարական Քաննու	71
Վեցերորդ գլուխ: Լաճապետ արշակունի	87
Ութերորդ գլուխ: Քառասուն ութը ծածկ սեպտեմբրի Միլիոնական ծածկ	104
Ութերորդ գլուխ: Վեց ծածկուրիչ	118
Եօթերորդ գլուխ: Կարտ Լարգարուրիչ	135
Տասերորդ գլուխ: Մարտիտ Լանքեր	163
Տասնհինգերորդ գլուխ: Մարգարան ծածկ	172
Տասնընկուցերորդ գլուխ: Վելագամկիներ և կետեր	181
Տասներեքերորդ գլուխ: Մասուրներում	201
Տասնորորդ գլուխ: Լարգարիքի քանուչ	221
Տասնինգերորդ գլուխ: Գերախա զեղջ կամ լինն պատուար	242
Տասնվեցերորդ գլուխ: Ողջ պոկտուսթյան	253
Տասնյոթերորդ գլուխ: Լարն Լրվանդանից ժինչն Աճապետ	269
Տասնութերորդ գլուխ: Ութնանկիներ	283
Տասնհինգերորդ գլուխ: Գուճարիչ	301
Փասներորդ գլուխ: 47° 34' շարժության և 17° 28' թեղարուխյան սակ	317
Փասնհինգերորդ գլուխ: Յեղարարական լիբի	329
Փասնընկուցերորդ գլուխ: Լաճապետ Լեճուքի վերջին խուզիչ	345
Փասնընեքերորդ գլուխ: Վերջարան	354

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԳԻՒՄԱՐԱՆ

220037765

A ^{II}
37765